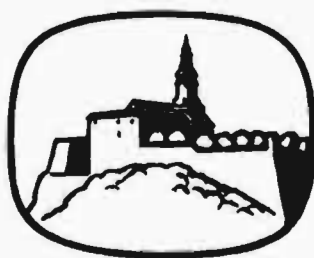

124

ŠTUDIJNÉ ZVESTI

ARCHEOLOGICKÉHO ÚSTAVU SLOVENSKEJ AKADEMIE VIED

24

NITRA 1988

ŠTUDIJNÉ ZVESTI

ARCHEOLOGICKÉHO ÚSTAVU
SLOVENSKEJ AKADEMIE VIED

24

NITRA 1988

STUDIJNÉ

ARCHIVNÝ
STUDIJNÝ

1 L-175

Na obálke kresba P. Skvarekovej

OBSAH - INHALT - СОДЕРЖАНИЕ

P a v ú k Juraj	
Neolitické sídlisko v Blatnom	5
Neolithische Siedlung in Blatné	8
Неолитическое селище в с. Блатне	8
H a j n a l o v á Eva	
Analýza a hodnotenie rastlinných zvyškov z neolitických objektov v Blatnom	11
Analyse und Bewertung der Pflanzenreste aus neolithischen Objekten in Blatné	28
Анализ и оценка растительных остатков из неолитических объектов в с. Блатне	28
I l l á š o v á Ľudmila	
Petroarcheologická analýza kamenných artefaktov z neolitického sídliska v Blatnom	29
Petroarchäologische Analyse von Steinartefakten aus der neolithischen Siedlung in Blatné	36
Петроархеологический анализ каменных артефактов из неолитического селища в с. Блатне	37
T i r p á k Ján	
Metodika spracúvania geomagnetických údajov z lokality Blatné . . .	39
Die Methodik der Verarbeitung geomagnetischer Angaben von der Fundstelle Blatné	43
Методика обработки геомагнитных данных с археологического памятника Блатне	43
R o t h Peter	
Nálezy tzv. raetskej keramiky na Slovensku	45
Funde von sog. raetischer Keramik in der Slowakei	54
Находки т. наз. ретской керамики в Словакии	55
H u n k a Ján - R o t h Peter	
Sídlisko z mladšej doby rímskej v Šali-Veči	57
Siedlung aus der jüngeren römischen Kaiserzeit in Šaľa-Veča	65
Селище позднеримского периода в с. Шаля-Веча	66
B u d i n s k ý - K r i č k a Vojtech	
Slovanské sídlisko v Nemcovciach	67
Slawische Siedlung in Nemcovce	94
Славянское селище в с. Немцовце	95
K r a s k o v s k á Ľudmila	
Slovanská chata v Blatnom	97
Slawische Hütte in Blatné	100
Славянское жилище в с. Блатне	100
H a n u l i a k Milan	
Pohrebisko z 11. storočia v Mani	101
Gräberfeld aus dem 11. Jahrhundert in Maňa	113
Могильник XI в. в с. Маня	114

H r u b e c Igor	
Z prieskumu stredovekých lokalít v okrese Lučenec	117
Aus Begehungen mittelalterlicher Fundstellen im Bezirk Lučenec .	124
Разведки на средневековых памятниках в р-не Лученец	124
R u t t k a y Matej	
Hrnčiarska pec z vrcholného stredoveku v Sľažanoch	127
Töpferofen aus dem Hochmittelalter in Sľažany	141
Гончарная печь развитого средневековья в Сляжанах	141
C h r o p o v s k ý Bohuslav - F u s e k Gabriel	
Výsledky výskumov na stavenisku športového areálu v Nitre	143
Grabungsergebnisse auf dem Bauplatz des Sportareals in Nitra . .	166
Результаты исследований на стройке комплекса спортивных соору- жений в Нитре	169
S t a š š í k o v á - Š t u k o v s k á Danica	
Sídľiskové nálezy a hrob z Boroviec	173
Siedlungsfunde und ein Grab aus Borovce	189
Находка на площади поселения и погребение из с. Боровце	189
V o n d r á k o v á Mária	
Umelo deformovaná detská lebka z Boroviec	191
Künstlich deformierter Kinderschädel aus Borovce	193
Искусственная деформация детского черепа из с. Боровце	193
I l l á š o v á Ľudmila	
Rozbor štiepanej industrie z Boroviec	195
Analyse von Spaltindustrie aus Borovce	196
Анализ оббитой индустрии из с. Боровце	196
R u t t k a y o v á Jaroslava	
Archeologické nálezy zo súkromnej zbierky J. Tótha	197
Archäologische Funde aus der Privatsammlung von J. Tóth	204
Археологические находки из частной коллекции Ю. Тота	204

NEOLITICKÉ SÍDLISKO V BLATNOM

Juraj Pavúk

Nálezisko v Blatnom (okr. Bratislava-vidiek) v polohe Štrky sa nachádza 1500 m východne od obce, severne od cesty Blatné - Čataj a 500 m západne od križovatky s diaľnicou D-61 (Bratislava - Piešťany) na sprašovej terase vysokej 11-12 m.

Nálezisko je známe už od r. 1932 pod vtedajším názvom obce Šarfia. Objavil ho Štefan Janšák (1932, s. 31-36, tab. III: 1, 5; IV; V) pri svojich priekopníckych prieskumoch na terasách juhozápadného Slovenska. Podľa početných povrchových nálezov lineárnej a železovskej keramiky, brúsených i štiepaných kamenných nástrojov a nálezu spondylovej ozdoby považoval Š. Janšák túto lokalitu za veľmi významnú. Vykopávky v rokoch 1977-79 toto hodnotenie potvrdili a ukázali, že ide o jedno z typických sídlisk kultúry s lineárnou keramikou a železovskej skupiny v tejto časti Slovenska.

Terénny výskum sídliska uskutočnil Archeologický ústav SAV pod vedením autora tohto príspevku (Pavúk 1978, 1979, 1980) v troch etapách, trvajúcich celkove 15 mesiacov. Archeologický výskum sa najskôr uskutočnil ako záchranná akcia, lebo na lokalite sa začal ťažiť štrk na stavbu diaľnice, ale od ďalšej ťažby sa upustilo. V tom istom čase sa začali rokovania o výstavbe veľkokapacitného kravína JRD Rovina v Blatnom, ktorý mal byť situovaný práve v miestach s najväčším výskytom nálezov na povrchu. Záchranná akcia prerástla do preventívneho záchranného výskumu, pretože hrozilo zničenie podstatnej časti náleziska. V prvej etape bola preskúmaná plocha okolo 12 000 m². Pri tejto príležitosti zhrniem len základné údaje o výsledkoch terénneho výskumu. Treba ich chápať ako úvodnú informáciu k dvom štúdiám pracovníkov oddelenia prírodných a technických vied AÚ SAV v Nitre, ktorí spracovali paleobotanické a kamenné nálezy. Štúdie dopĺňa vyhodnotenie experimentálneho geofyzikálneho merania.

POLOHA A ROZSAH SÍDLISKA

Sídlisko sa nachádza na sprašovej terase, ktorá na úseku Senec - Sládkovičovo v dĺžke okolo 20 km lemuje inundačnú Podunajskú nížinu. Neďaleko okraja terasy tečie Stoličný potok, pritekajúci z Malých Karpát, ktoré sú po jeho toku vzdialené od náleziska okolo 15-16 km (zaujímavé z hľadiska výskytu kamenných surovín). Sídlisko siaha až po dnešný okraj terasy. Sprašový príkrov spočíva na štrkovom podloží, ktoré už v hĺbke 2-3 metrov pri okraji vybieha na povrch. Na ploche sídliska s rozlohou okolo 200 000 m², ako i v jeho zázemí sa nachádza karbonátová černoziem. Pedológovia Z. Bedrna a B. Šurina (Výskumný ústav pôdoznanectva a výživy, Bratislava) zistili tvorbu černozieme po zániku sídliska po železovskej skupine. Príslušná inundácia s vysokou hladinou spodnej vody a dlhodobou osídľovaná terasa svojou odlišnosťou vytvárali dva úplne rozdielne krajinné typy, čo priaznivo ovplyvňovalo hospodárstvo neolitického obyvateľstva.

Terasa, na ktorej sa sídlisko nachádza, prevyšuje o 11-12 m príslušnú inundačnú oblasť a nadmorská výška sídliska, ležiaceho zväčša na rovine, sa pohybuje okolo 136 m.

Odkrývka sídliska sa začala zemnými strojmi zhruba na hrane terasy a pokračovala až po úroveň, kde sa ukazovala žltohnedá spraš, v ktorej sa rysovali objekty. Potom nasledovalo ručné čistenie celej plochy výskumu, pozostávajúcej z dvoch navzájom nespojených častí. Terénny výskum obsiahol len asi 5 % z celého sídliska.

VÝSLEDKY VÝSKUMU

Ide o polykultúrne nálezisko. Celkove bolo preskúmaných okolo 900 rôznych jám a ich častí. Najpočetnejšie patria kultúre s lineárnou keramikou a železovskej skupine. Len 11 jám pochádza zo sídliska boľerázskej skupiny badenskej kultúry (Němejcová-Pavúková 1984, s. 81-101). Singulárnym javom je kostrový hrob ludanickej skupiny (Lengyel IV), ako i jeden hrob zo staršej doby bronzovej s neobvyklým inventárom. Niektoré ľudské kostry sa našli v nedatovateľnom kontexte. Väčšina antropologického materiálu pochádza z jám neolitického sídliska. Z nich najpozoruhodnejší je objekt 327. V čiastočne porušenej väčšej zásobnej jame železovskej skupiny sa našli pod vrstvou črepov z rekonštruovateľných hrubostenných nádob neporušené detské kostry a okrem nich ojedinelé kosti z ďalších jedincov, ako i kostra psa. Za prílohu k uloženým deťom možno považovať neštandardnú miniatúrnú nádobu (Pavúk 1981, s. 79, frontispice). Ide o typický doklad rituálnych obradov s ľudskými obetami.

Neolitické sídlisko samotné sa kultúrne a chronologicky rozpadá do troch celkov. Prvé doklady osídlenia sa viažu na dobu starej lineárnej keramiky. Ne početné nálezy, nájdené len na 6-7 miestach (nie vždy v samostatných jamách), sú rozptýlené po celej skúmanej ploche. Nedatovali žiadny z pôdorysov domov. Bez doloženej kontinuity na skúmanej ploche nasledovalo osídlenie kultúry s mladou lineárnou keramikou. Podľa tvaru aj pozícií voči pôdorysom datujú tieto jamy svojou keramikou viaceré kolové stavby do obdobia mladej lineárnej keramiky. Zasa bez kontinuity doloženej keramikou nasleduje počtom jám najintenzívnejšie osídlenie železovskej skupiny, podľa podrobnejšieho datovania trvajúce počas stupňov Železovce IIa, IIb a III. Bohatý nálezový fond umožní detailnejšie členenie vývoja sídliska.

Popri veľkom množstve jám našlo sa pomerne málo pôdorysov domov. Časť starších pôdorysov domov sa mohla zničiť pri hĺbení extrémne husto situovaných jám rôzneho typu. Smerom k okraju terasy niektoré pôdorysy mohli byť erodované, lebo smerom dovnútra terasy sú pôdorysy úplnejšie a častejšie. Torzovite zachované pôdorysy kolových stavieb dokladajú existenciu štandardných kolových domov, relatívne dlhých, raz sa zistil aj typický pôdorys veľkej stavby s dlhými kolovými jamami pre dva koly v južnej časti. Podobne ako v Štúrove viackrát sa zachytili vzájomne sa prekrývajúce pôdorysy (Pavúk 1982).

Kvalitatívno-quantitatívna analýza jám ešte nie je ukončená. Veľa jám sa pretína, a ich stratigrafické vzťahy neboli vždy jasné. V priemere je v jamách pomerne chudobný inventár. Je len málo jám, z ktorých pochádza niekoľko sto črepov, a celkom málo takých, z ktorých bude vyše 100 zdobených črepov. Pomerne zriedkavo sa vyskytuje štiepaná industria. Brúsené kamenné nástroje sú častejšie ako na sídliskách z tejto doby pri Dunaji, ale zďaleka nie sú také časté ako napr. v Bylanoch. Pozoruhodné je viackrát doložené rezanie amfibolitových platní pri výrobe brúsených nástrojov. Popri veľkých a funkčne interpretovateľných

jamách je v Blatnom pomerne veľa malých jám kruhového pôdorysu nepravidelného polguľovitého alebo valcovitého tvaru, ich hĺbka od roviny odkrývky presahuje sotva 50 cm; obsahujú málo nálezov. Charakteristické sú podlhovasté jamy žlabovitého tvaru, situované paralelne s pôdorysmi kolových stavieb; ide o tzv. stavebné jamy, z ktorých sa ťažila hlina na stavbu príľahlých domov. Funkciu individuálnych stavebných jám plnili asi aj rozľahlejšie zemníky (ako je objekt 137), ktoré asi slúžili aj na ťažbu zeminy na stavbu viacerých súčasných domov.

Početné sú jamy s rovným dnom, lichobežníkovitým profilom a s ústím menším ako dno. Sú tu dva základné typy: jamy s kruhovitým dnom i ústím a jamy s pôdorysom obdĺžnika so zaoblenými rohmi. Priemer dna dosahuje aj 2,5 m a najväčšie jamy majú hĺbku okolo 150 cm. Všeobecne sa dajú považovať za zásobné, prevažne obilné jamy. Boli po celej ploche, ale miestami tvorili zhľuky.

S výnimkou separovaných hrobov všetok analyzovaný materiál pochádzal z jám. Ako už bolo povedané, tieto prírodovedné expertízy predbiehajú vlastnú analýzu archeologického inventára a objektov, preto interpretácia ich výsledkov pri tejto príležitosti by bola predčasná. Predmetom geologicko-petrografickej expertízy sa stali všetky druhy kamenných nálezov. Z paleobotanických vzoriek boli sústavnejšie odoberané len uhlíky drevín aj pri menších koncentráciách, vzorky obilnín a burín sa odoberali pri zjavnom početnejšom výskyte obiliek počas výskumu. Časť paleobotanických vzoriek odobrala osobne E. Hajnalová. Bohatý zoologický materiál bude spracovaný pri inej príležitosti.

Vzhľadom na to, že zo Slovenska zatiaľ postrádame podrobnejšie údaje tohto druhu o sídliskách kultúry s lineárnou keramikou a sídliskách železovskej skupiny, budú predkladané expertízy užitočnou informáciou. Celkové spracovanie sídliska sa odsúva zatiaľ na neskoršie obdobie, najprv sa musí spracovať bohatý keramický materiál na strojnovýpočtové zhodnotenie. Sídlisko v Blatnom sa v budúcnosti stane východiskom aj pre súhrnné vyhodnotenie osídlenia tejto doby v širšom okolí, lebo v jeho blízkosti boli skúmané vo väčšom rozsahu podobné sídliská v Čataji (Pavúk 1986), vo Veľkom Grobe (Chropovský 1958) a v Senci na tej istej terase, ako aj v Cíferi-Páci (Kolník 1980; Pavúk - Mináč 1977a) a vo Voderadoch - Slovenskej Novej Vsi (Pavúk - Mináč 1977b) v paralelnom údolí len 5-7 km východne. Vytvára sa dobrá báza pre komparatívne štúdium mikroregiónov.

L i t e r a t ú r a

- CHROPOVSKÝ, B. 1958: Príspevok k problematike neolitického osídlenia západného Slovenska. *Slov. Archeol.*, 6, s. 21-38.
- JANŠÁK, Š. 1932: Staré osídlenie Slovenska. In: *Sbor. Slov. muz. Spoločn.* 26. Turč. Sv. Martin, s. 31-36, tab. III: 1, 5; IV; V.
- KOLNÍK, T. 1980: Výskum v Cíferi-Páci v roku 1978. In: *Archeol. Výsk. a Nál. na Slov. v r. 1978.* Nitra, s. 142-155.
- NĚMEJCOVÁ-PAVUKOVÁ, V. 1984: K problematike trvania a konca boľerázskej skupiny na Slovensku. *Slov. Archeol.*, 32, s. 81-101.
- PAVÚK, J. 1978: Výskum neolitického sídliska v Blatnom. In: *Archeol. Výsk. a Nál. na Slov. v r. 1977.* Nitra, s. 192-195.
- PAVÚK, J. 1979: Výskum neolitického sídliska v Blatnom. In: *Archeol. Výsk. a Nál. na Slov. v r. 1978.* Nitra, s. 160-165.
- PAVÚK, J. 1980: Výskum neolitického sídliska v Blatnom. *Archeol. Výsk. a Nál. na Slov. v r. 1979.* Nitra, s. 206-211.

- PAVUK, J. 1981: Život a umenie doby kamennej. Bratislava.
- PAVUK, J. 1982: Vorbericht über die Ausgrabung der neolithischen Siedlung in Stúrovo. In: Siedlungen der Kultur mit Linearkeramik in Europa. Nitra, s. 207-226.
- PAVUK, J. 1986: Linearkeramische Grossbauten aus Čataj. Slov. Archeol., 34, s. 365-382.
- PAVUK, J. - MINÁČ, V. 1977a: Neolitické, eneolitické a stredoveké osídlenie vo Voderadoch a Zelenči. In: Archeol. Výsk. a Nál. na Slov. v r. 1976. Nitra, s. 225-227.
- PAVUK, J. - MINÁČ, V. 1977b: Sídliisko kultúry s lineárnou keramikou a sídlisko železovskej skupiny v Cíferi-Páci. In: Archeol. Výsk. a Nál. na Slov. v r. 1976. Nitra, s. 228-229.

NEOLITHISCHE SIEDLUNG IN BLATNÉ. Die Fundstelle in der Gemeinde Blatné (Bez. Bratislava-Land) befindet sich auf einer Lößterrasse dicht beim Rand der Donau-niederung. Bei der präventiven Rettungsgrabung des Archäologischen Institutes der SAW unter Leitung des Autors in den J. 1977-79 wurde eine Fläche von rund 12 000 m² untersucht.

Auf der polykulturellen Fundstelle liegt der Schwerpunkt in der ausgedehnten Siedlung der Kultur mit junger Linearkeramik und der Želiezovce-Gruppe. Von der Siedlung der Boleráz-Gruppe wurden 11 Gruben festgestellt. Von den Einzelgräbern gehört je eins der Kultur mit junger Linearkeramik, der Ludanice-Gruppe (Lengyel IV) an und ein drittes stammt aus der älteren Bronzezeit. Von beinahe 900 ganz oder teilweise untersuchten Gruben und deren Teilen gehört der überwiegende Teil zur neolithischen Siedlung: der Kultur mit alter Linearkeramik nur einige Gruben, der Kultur mit junger Linearkeramik nur ungefähr 1/7 der Gruben und die übrigen gehören in die Želiezovce-Gruppe.

Zahlreich sind auch kleine zylindrische Gruben von unbekannter Funktion. Neben den Hausgrundrissen ließen sich auch längliche Baugruben gut unterscheiden. Die Funktion von Baugruben dürften wohl auch die großen Exploitationsgruben erfüllt haben. Viele Gruben wiesen eine kleinere Mündung als die gerade Sohle auf, ihre Wände waren schräg und hatten die Form eines Kegelstumpfes; sie können als Vorratsgruben betrachtet werden.

Auf der Siedlung unterschied man 26 unvollständig erhaltene Grundrisse von Pfostenbauten, darunter einen Großbau aus der Zeit der jungen Linearkeramik. Auf Fundamentrinnen stieß man nicht. Ähnlich wie in Stúrovo kamen an mehreren Stellen Pfostenbauten in Superposition vor.

Diese kurze Information bildet die Einleitung zur Aufarbeitung der botanischen Funde zur geologisch-petrographischen Auswertung von Steinartefakten aller Art (in diesem Periodikum). Diese Expertisen gehen einer komplexen Verarbeitung der Siedlung voraus, die von der Verarbeitung der Keramik abhängt und erst in einigen Jahren abgeschlossen sein wird. Es ist zu erwarten, daß bei dem Mangel an ähnlichen Erkenntnissen aus der Slowakei die publizierten Expertisen ihre Aufgabe auch in dieser isolierten Form erfüllen werden.

НЕОЛИТИЧЕСКОЕ СЕЛИЩЕ В С. БЛАТНЕ. Памятник Блатне (р-н Братислава-видьек) находится на лессовой террасе на краю Малой Средне-Дунайской низменности. При спасательных раскопках Археологического института САН в Нитре под руководством автора была в 1977-79 гг. исследована площадь 12 000 кв. м.

На многокультурном памятнике важнейшим является селище культуры поздней линейно-ленточной керамики и железовской группы. Из селища болеразской группы раскопано 11 ям. Из трех одиночных погребений одно относится к культуре линейно-ленточной керамики, второе к луданицкой группе (Ленггель IV) и третье к старшему бронзовому веку. Из числа почти 900 полностью или частично прослеженных ям и их частей большинство относится к неолитическому селищу: культуре ранней линейно-ленточной керамики только несколько ям, культуре поздней линейно-ленточной керамики только 1/7 ям и остальные относятся к железовской группе.

Многочисленны небольшие ямы, цилиндрические по форме, неизвестной функции. Возле планов жилищ хорошо заметны продольные строительные ямы. Строительными ямами функционировали, по-видимому, также большие эксплуатационные ямы. Многочисленны также ямы с устьем уже ровного дна и косыми стенами, в виде учесенного конуса и можно их считать ямами-хранилищами.

На поселении заметны 26 торсов планов столбовых портроек, среди них одна большая портройка датированная позднелинейной керамикой. Фундаментальные желоба не были обнаружены. Подобно Штурову, в многих местах столбовые постройки пересекали друг друга.

Эта краткая информация является вводной частью к обработке ботанического и каменного материала (в этом периодическом издании). Эти экспертизы предшествуют комплексной разработке селища, зависимой от обработки керамики, окончившейся только через несколько лет. Ожидается, что при недостатке подобных сведений с территории Словакии опубликованные экспертизы выполнят свое назначение также в этом изолированном виде.

ANALÝZA A HODNOTENIE RASTLINNÝCH ZVÝŠKOV Z NEOLITICKÝCH OBJEKTOV V BLATNOM

Eva Hajnalová

Archeologický výskum J. Pavúka v rokoch 1977-79 v polohe Štrky v Blatnom (okr. Bratislava-vidiek) poskytol niekoľko nálezov rastlinných zvyškov. V začiatkoch terénnych prác sa nálezy získali tradičnými metódami archeologického výskumu, a to pozorným sledovaním obsahu archeologických objektov a vyberaním takých zvyškov, ktoré sa zistili vo väčšej koncentrácii. Bola to najmä mazanica s odtlačkami rastlín a uhlíky. Až veľká koncentrácia zuhoľnatených semien rastlín roztrúsených v zásype objektu 331 upozornila na možnosť použiť preplavovanie. Po pozitívnych výsledkoch v tomto objekte sa preplavili s menším úspechom aj ďalšie vrstvy v odpadových a zásobných jamách. Pre absenciu vodného zdroja na lokalite alebo v jej blízkosti sa musela odobrať hlina preplavovať v laboratóriu. Takáto práca analýza, pri ktorej sa manipulovalo s približne 280 kg zeminy, mala v rokoch 1978-79 iba jeden cieľ, a to obohatiť naše nedostatočné poznatky o sortimente pestovaných rastlín v neolite na sídliskách kultúry s lineárnou keramikou a železovskej skupiny. Na paleobotanickom pracovisku Archeologického ústavu SAV v Nitre neboli v tom čase vytvorené podmienky na riešenie detailnejších paleoetnobotanických problémov.

MATERIÁL A METÓDA PRÁCE

Hodnotený paleobotanický materiál pochádza z preplavovanej hlíny z 9 objektov, kde sa získali semená a uhlíky, z 1 objektu, v ktorom sa našla mazanica, a z 10 objektov, v ktorých sa vybrali uhlíky už počas terénneho výskumu (tab. 1). Preplavená hlina z výplne objektov (zásobných a odpadových jam) mala rôzne sfarbenie a rôzny obsah. Z celého súboru možno rámcovo vyčleniť tieto skupiny hĺn, odlišujúce sa farbou a obsahom:

- I. sivohnedá (popolovitá) hlina, zložená z veľmi malých pôdnych častí, pravdepodobne ílovitých
- II. hnedá humózná hlina
 - a/ zmiešaná s úlomkami mazanice a črepov
 - b/ zmiešaná s uhlíkmi
- III. svetložltá až žltá hlina (pôvodná sprašovitá hlina premiestnená človekom)
 - a/ roztrúsené zuhoľnatené semená
- IV. čierna, pravdepodobne pôvodne rašelinová hmota, teraz vysušená.

Na preplavenie sa použila sústava 3 sít s rôznymi rozmermi sieťky (od 0,05 do 0,5 cm) a prúd vody. Podiely na sitkách sa usušili a z nich sa pomocou lupy vyberali rastlinné zvyšky. Po ich roztriedení a určení pokračovalo meranie, prípadne fotografovanie vybratých jedincov semien. Uhlíky od veľkosti 0,5 x 0,5 x 0,5 cm sa analyzovali pod lupou, sporné prípady aj pomocou mikroskopu; vtedy sa robili dočasné preparáty.

Rastlinné zvyšky boli archeologickým sprievodným materiálom datované (tab. 1) do obdobia kultúry s lineárnou keramikou, a to do úseku so starou (objekt 331) i mladou lineárnou keramikou (objekt 677), a do železovskej skupiny (objekty 37

109, 173, 306, 307, 313, 317, 322, 326, 338, 362, 475, 546, 642, 685). Objekt 307 bol železovský, ale sa nachádzal v bezprostrednej blízkosti jamy boľerázskej skupiny z eneolitu. Uhlíky archeologicky datované do železovskej skupiny boli v Berlíne podrobené analýze na C_{14} . Podľa informácie J. Pavúka výsledky datovania boli tieto: objekt 642: Bl-2496 : $6170 \pm 60BP$, 4220BC; objekt 677: Bl-2497 : $6120 \pm 70BP$, 4290BC.

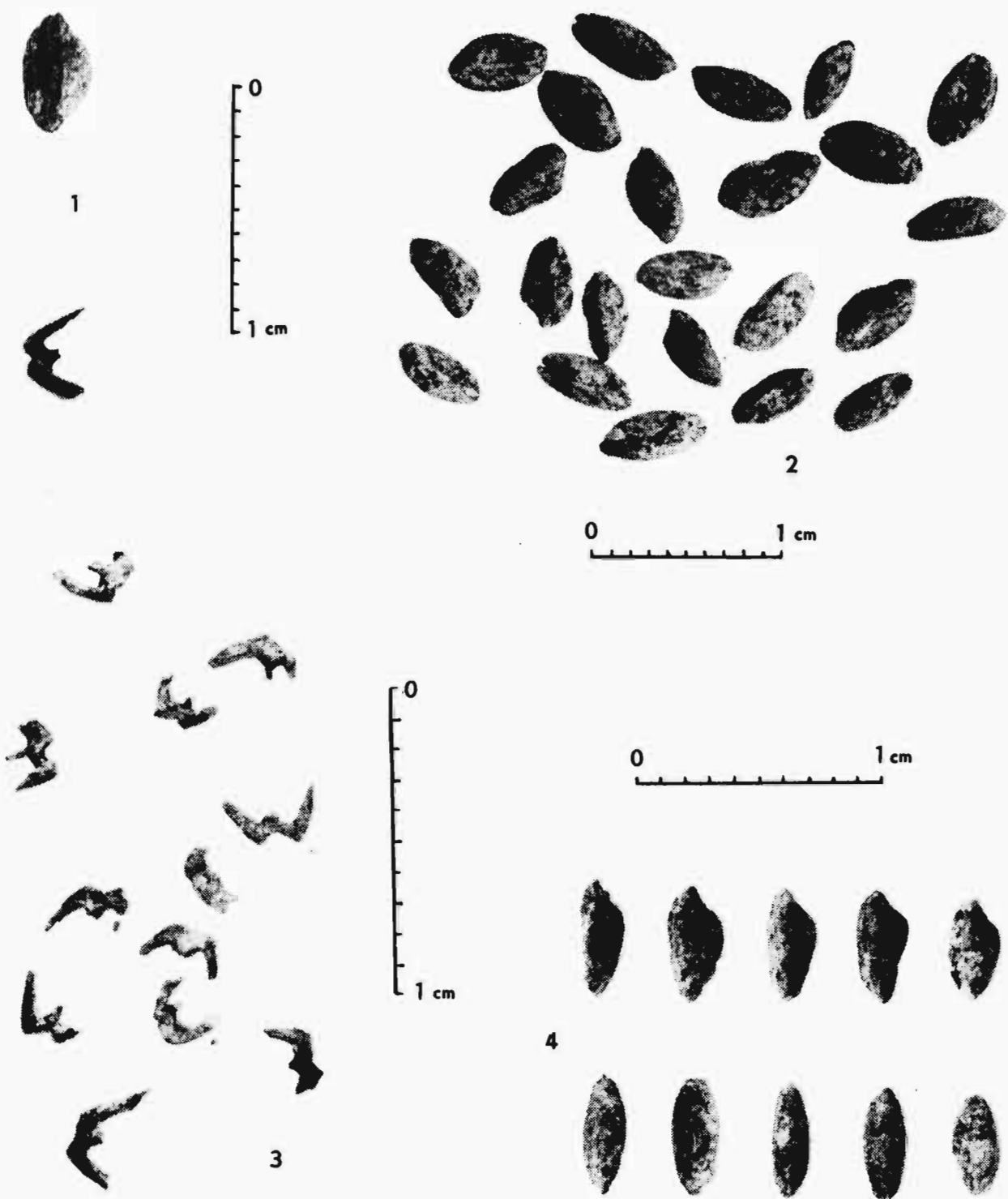
ROZBOR NÁLEZOV A ICH HODNOTENIE

S e m e n á p e s t o v a n ý c h r a s t l í n

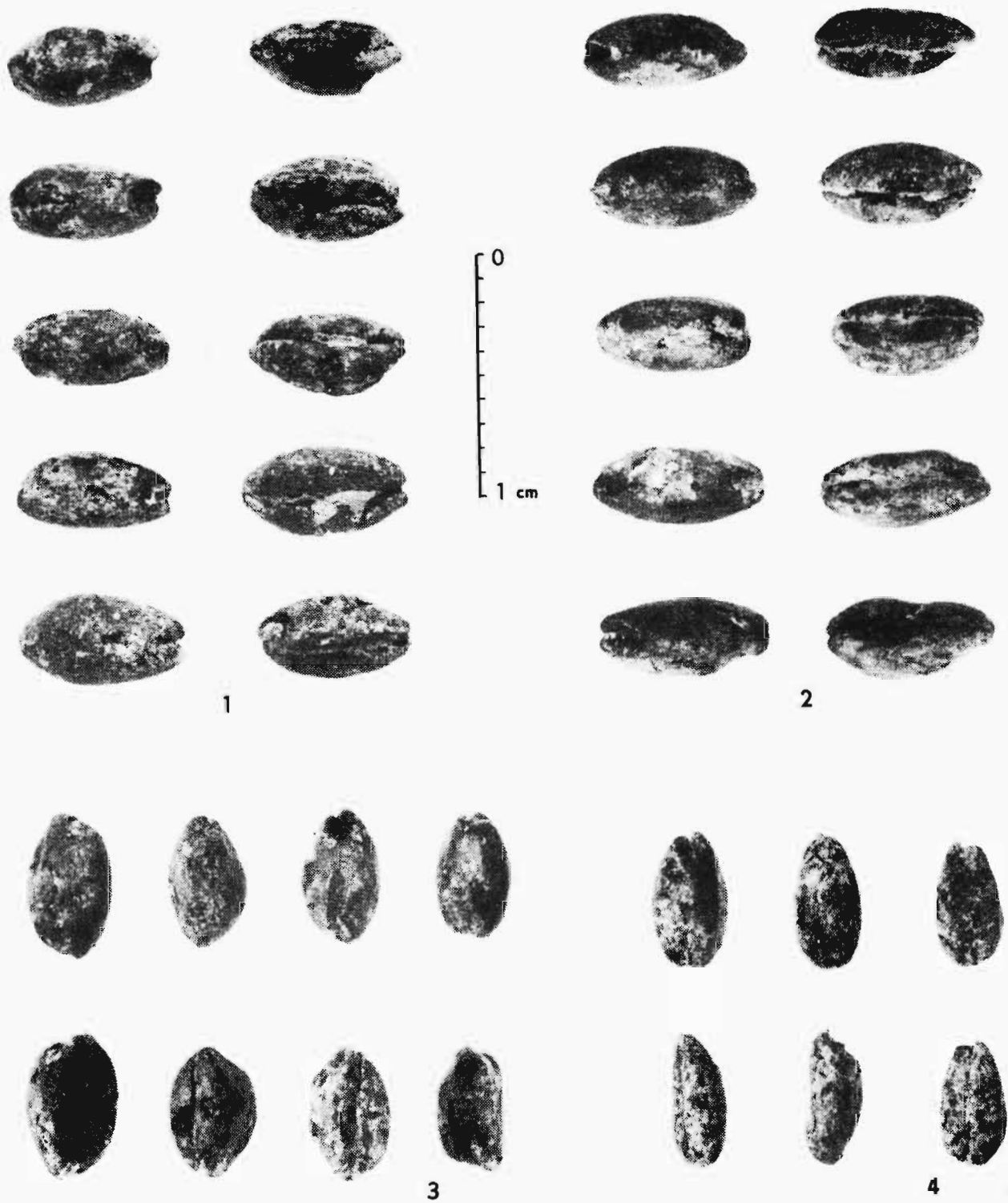
Tieto semená sa získali preplavením hlinitých výplní objektov. Najväčšia koncentrácia zuhoľnatených semien v určitom objeme hliny bola v objekte 331, menej sa nachádzalo v objektoch 685 a 362. Vo všetkých prípadoch išlo o vrstvy sprašovej hliny (označenie IIa). Pozitívne výsledky prinieslo tiež preplavovanie hlinitých humózných vrstiev so zvyškami mazanice (IIa). Prakticky bez nálezov semien boli vrstvy hlinitých výplní s roztrúsenými uhlíkmi (IIb) a čierna, pravdepodobne vysušená, pôvodne rašelinová hlina (IV). Ojedinelý nález predstavuje objekt 173, kde v popolovitej sivohnedej vrstve sa našli početnejšie zuhoľnatené semená (tab. 1). Možno konštatovať, že archeologické označenie - definovanie objektov na základe ich tvaru a predpokladanej funkcie vo vzťahu k paleobotanickým nálezom nebolo rozhodujúce. Pri porovnávaní obsahu zásobných jám s exploatačnými jamami nemožno postrehnúť rozdiely. Dá sa povedať, že obsah jedných aj druhých bol odpadom. V objektoch 173, 307 a 313 je relatívne vysoké zastúpenie úlomkov kláskov tzv. vidličiek (tab. 2, 3). Na vidličku pripadá 6 až 8 zrn. V objekte 322 sa nezistil ani jeden úlomok kláska, hoci zrn bolo dostatočné množstvo (tab. 1). To všetko núti zamýšľať sa nad charakterom nálezov, nad funkčným súvisom človeka a rastlinný zvyšok na neolitickom sídlisku. Zistiť, aký druh nálezu sme získali (zásoba v klasoch, kláskoch, zásoba v zrne, odpad po procese čistenia, prípadne iné zvyšky), je problematické, lebo sme týmto otázkam nevenovali komplexnú pozornosť v teréne pri vyberaní nálezov. Sledovalo sa úplne zanedbateľné množstvo objektov. Z pohľadu paleobotanika možno postrehnúť iba rozdiely. Viac k týmto otázkam azda bude môcť povedať archeológ po vyhodnotení nálezov artefaktov v jednotlivých objektoch.

Preplavovaním v Blatnom sa získali dva časovo rozdielne súbory semien pestovaných rastlín. 6037 kusov poväčšine zrnín a 235 úlomkov kláskov (vidličky, zriedka plevy) patrí staršiemu stupňu lineárnej keramiky. 3691 kusov semien zrnín a málo strukovín, ako aj 101 úlomkov kláskov pochádza z obdobia železovskej skupiny, mladšej o niekoľko storočí (tab. 2, 3). Zachovalosť semien bola v jednotlivých objektoch rozdielna. Veľmi veľa semien bolo tak poškodených, že nebolo možné ich bližšie druhovo označiť (tab. 2 - kolonka *Triticum spec.*). Z toho dôvodu relatívne pomery druhov rodu *Triticum* musíme chápať orientačne, a to či ide o zrno (tab. 2), alebo úlomky kláskov (tab. 3).

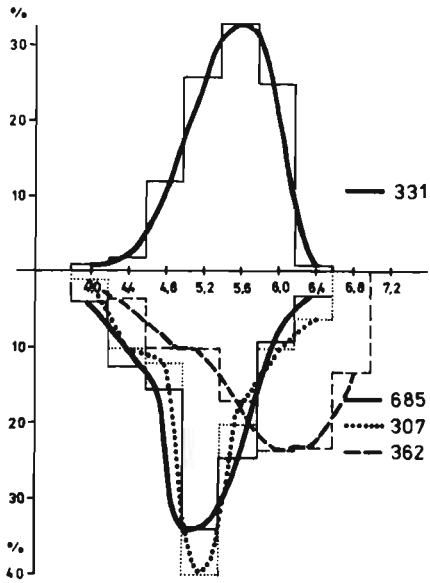
T r i t i c u m d i c o c c o n S c h r a n k - pšenica dvojzrnová (obr. 1: 1-3) je najpočetnejšie zastúpený druh. Spolu sa získalo 4720 semien a 206 úlomkov vidličiek s plevami. Zrno sa dá charakterizovať znakmi, ktoré boli opísané pri neolitických nálezoch zo Štúrova (Hajnalová 1983, s. 199). Súbor

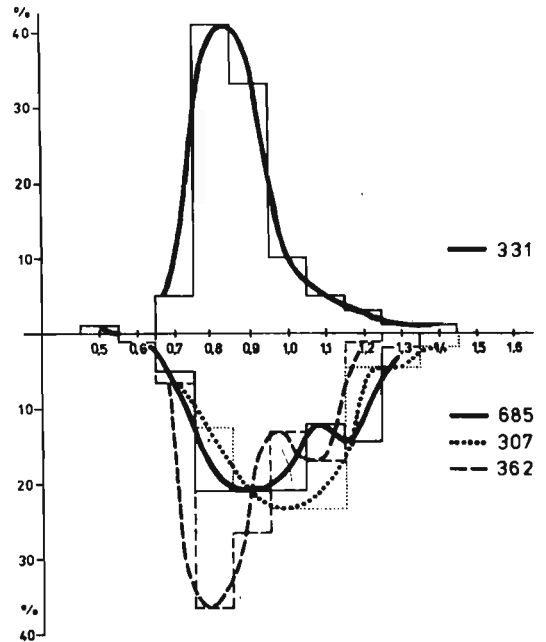
Obr. 1. Blatné. Zrná a úlomky kláskov *Triticum dicoccon*. 1 - zrno a klásková vidlička; 2 - zrná z obdobia starej lineárnej keramiky (objekt 331); 3 - vidličky z obdobia starej lineárnej keramiky (objekt 331); 4 - pravdepodobne zrná z jednokvetých kláskov.

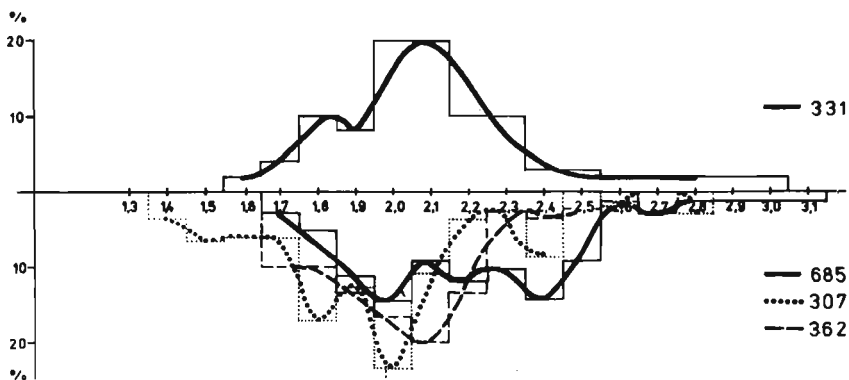
Obr. 2. Blatné. Zrná rôznych tvarov *Triticum dicoccon*. 1 - charakteristické; 2 - predĺžené; 3 - hrbaté; 4 - slzovité.

Obr. 3a. Blatné. *Triticum dicoccon*. Početnosť nameraných hodnôt dĺžky, vyjadrená v percentách podľa jednotlivých kategórií. Stará lineárna keramika: objekt 331 (N = 150); železovská skupina: objekt 685 (N = 89), objekt 307 (N = 50), objekt 362 (N = 50).

Obr. 3b. Blatné. *Triticum dicoccon*. Početnosť vypočítaného indexu hrúbky a šírky ($I = \frac{b}{s}$), vyjadrená v percentách podľa jednotlivých kategórií. (Údaje ako k obrázku 3a.)

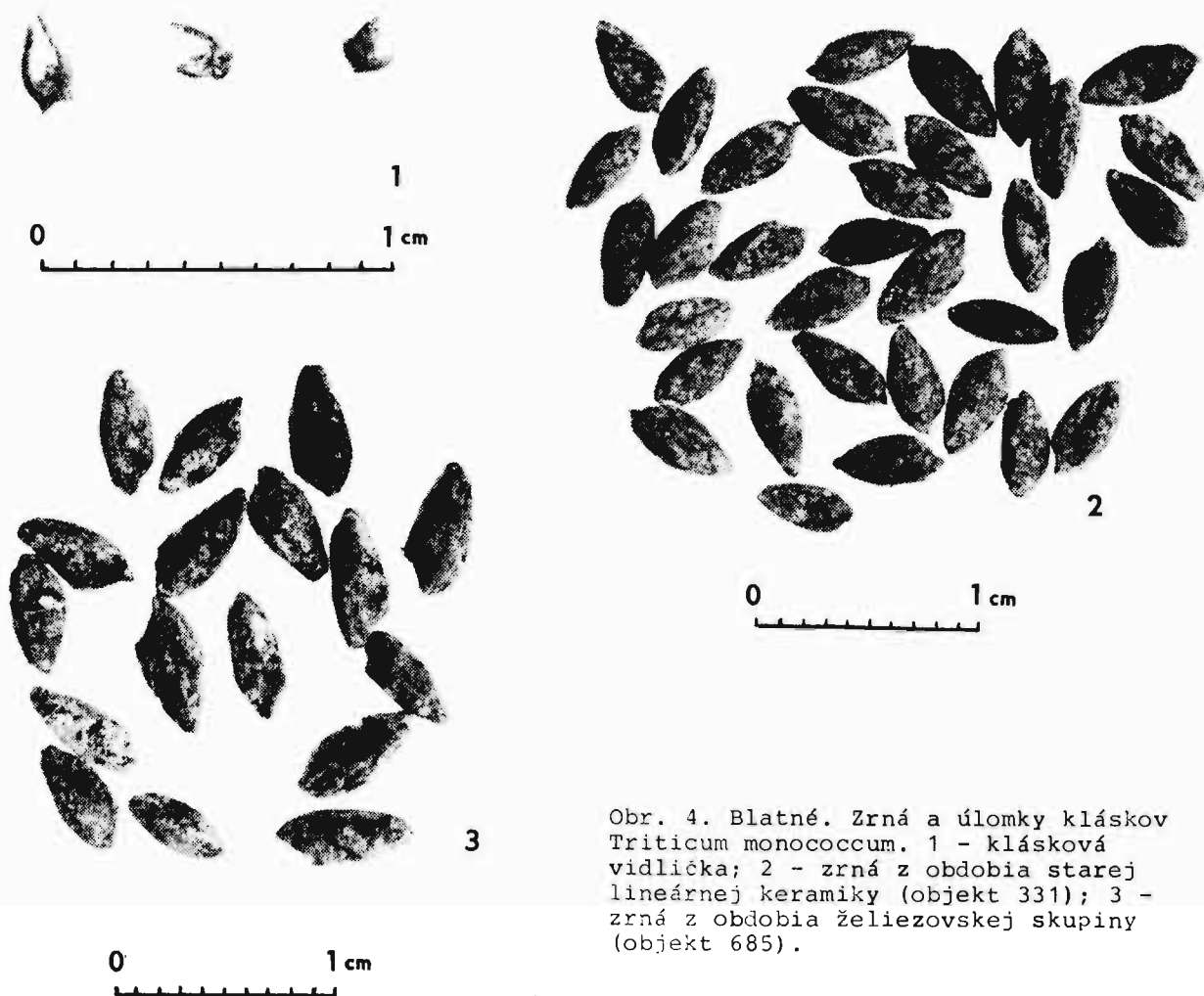

Obr. 3c. Blatné. *Triticum dicoccon*. Početnosť vypočítaného indexu dĺžky a šírky ($I = \frac{l}{s}$), vyjadrená v percentách podľa jednotlivých kategórií. (Údaje ako k obr. 3a.)

semien možno tiež rozdeliť na typy tvarov: a/ charakteristické (obr. 2: 1), b/ predĺžené (obr. 2: 2), c/ s vypuklou chrbtovou stranou (obr. 2: 3), d/ slzovité (obr. 2: 4). Niekoľko zŕn pochádza pravdepodobne z jednokvetých kláskov (obr. 1: 4). Pri analýze materiálu sa delili semená aj do jednotlivých tvarových skupín, aby sa dali zistiť prípadné rozdiely medzi nálezom staršieho zrna z obdobia staršej lineárnej keramiky a mladšieho obdobia železovskej skupiny. Podstatné rozdiely sa nezistili. V jednom aj v druhom období prevládali zrná charakteristické (50-60 %), približne rovnaký podiel mali zrná predĺžené (20-25 %) a s vypuklou chrbtovou stranou (20-25 %). Uvedená skutočnosť je zrejmá aj z grafov znázorňujúcich početnosť nameraných jednotlivých veľkostných kategórií a z nich vypočítaných indexov (tab. 4, obr. 3a-c). Kolekcia semien zo staršieho obdobia neolitu predstavuje vyrovnanejší súbor, čo je zrejmé z grafického znázornenia meraných hodnôt dĺžky (obr. 3a) aj indexu hrúbky a šírky (obr. 3b). Viacvrcholovosť kriviek indexov pomeru dĺžky k šírke (obr. 3c) môže súvisieť s rôznorodým materiálom, ktorý predstavoval nejednotný súbor už v čase použitia, alebo môže súvisieť tiež so zmenami, ktoré postihli zrna pri zuhoľňovaní, ako aj so zmenami, ktoré prebehli počas niekoľkotisícročného oddychu zuhoľňatých zŕn v pôde.

Triticum monococcum L. - pšenica jednozrnová (obr. 4: 1-3). 3074 zŕn a 21 dobre rozlíšených úlomkov kláskov predstavuje vysoký podiel v nálezoch z Blatného. Tvar zŕn možno charakterizovať podobným spôsobom, ako to bolo pri materiáli zo Štúrova (Hajnalová 1983, s. 200). Porovnávanie znakov jednozrnky zo staršieho a z mladšieho obdobia neolitu neprinieslo výrazné rozdiely tak pri meranej dĺžke, ako ani pri relatívnych indexoch (tab. 4, obr. 5). Veľká rozkolísanosť indexu dĺžky k šírke je pri tomto druhu typická. Výraznejšie rozdiely možno postrehnúť, ak porovnáme naše údaje platné pre staršiu lineárnu keramiku (semená z objektu 331) s parametrami niektorých nálezov zo západnej Európy (Hopf 1982) a nálezov z obdobia neolitu na území Maďarska (Hartyányi - Máthé 1979), prípadne Bulharska (Hopf 1973), Grécka (Zeist - Bottema 1971) a Juhoslávie (Hopf 1961, Renfrew 1976). Porovnávaním rozmerov publikovaných uvedenými autormi, ako aj rozmerov zistených v mladších obdobiach na Slovensku sa ukazuje, že štíhlosť a väčšiu hrúbku zŕn (obr. 5b; 6: 1, 2), ktoré sme postrehli v nálezoch z obdobia starej lineárnej keramiky z Blatného, možno prirovnáť skôr k hodnotám z 5. a 4. tisícročia pred naším letopočtom na Balkáne (Hopf 1961) a v Juhoslávii (Renfrew 1976). Menšia podobnosť je s nálezmi časovo zhodnými, to znamená z 5. a 4. tisícročia, na území západnej a severnej Európy (Hopf 1982), ako aj s nálezmi z eneolitu a doby bronzovej na Slovensku. V neskoršom období v objektoch zo železovskej kultúry (307, 322, 362, ale najmä 685) nemožno postrehnúť až takú výraznú príbuznosť a nadväznosť na juh, ale ani malú nadväznosť na západné územia. Dalo by sa teda v rámci diskusie uvažovať o domácej pestovateľskej tradícii a príbuznosti druhu *Triticum monococcum* v určitých geografických oblastiach cez celé obdobie neolitu.

Triticum spelta L. - pšenica špaldová (obr. 7: 1, 2). V súbore zuhoľňatých semien aj zuhoľňatých úlomkov kláskov sme našli zvyšky po pšenici špaldovej. Percentuálne zastúpenie takto označených semien bolo v jednotlivých objektoch rozdielne (tab. 2). Vo viacerých prípadoch sme sa nevedeli rozhodnúť, či nie je zrna zvyškom po pšenici dvojszrovej, a preto sme pri analýze delili semená do skupín dicoccon/spelta; spelta; cf. spelta. Menej speltovitých zŕn bolo v objekte z obdobia starej lineárnej keramiky (tab. 2, obr. 7: 3), via-

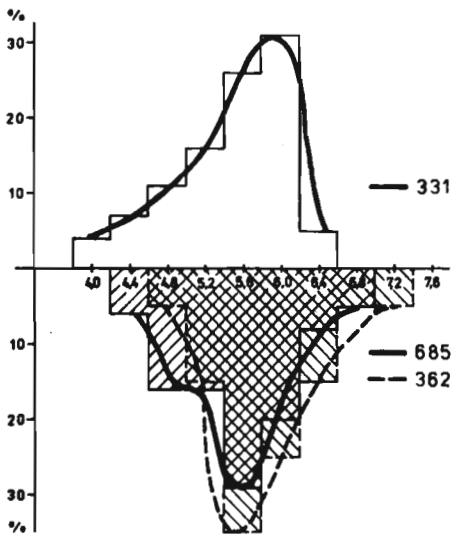
Obr. 4. Blatné. Zrná a úlomky kláskov *Triticum monococcum*. 1 - klásková vidlička; 2 - zrná z obdobia starej lineárnej keramiky (objekt 331); 3 - zrná z obdobia železovskej skupiny (objekt 685).

cej v objektoch zo železovskej skupiny (tab. 2, obr. 7: 4). Typické znaky sme opísali v práci o neolitických nálezoch v Štúrove (Hajnalová 1983, s. 200). Ťažkosti pri určovaní sú najmä pri predĺžených tvaroch pšenice dvojzrnovej a pšenice špaldovej (obr. 2: 2; 7: 3, 4). Rozdielne znaky sú v klenutosti (dorzálnej) strany pri bočnom pohľade, pri ukončení vrcholu zrna, v jazve po klíčku, v zaoblení a nezaoblení strednej tretiny zrna pri pohľade na dorzálnu stranu a v uhle, ktorý zvierajú chrbtová strana s brušnou pri pohľade na priečny rez. O správnosti nášho určovania nás presvedčili nálezy úlomkov kláskov v objekte 173 (tab. 2) a čiastočne aj indexy vypočítané z nameraných hodnôt (tab. 4).

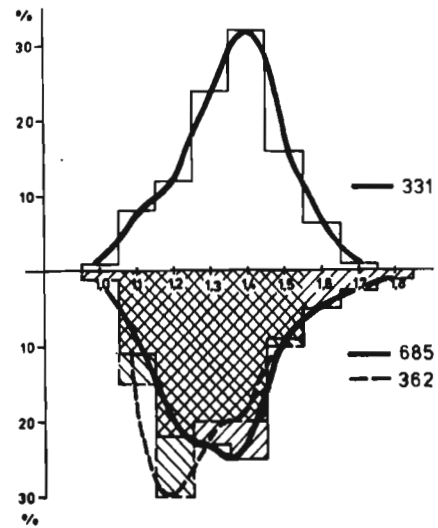
Triticum spec. (cf. *typ aestivum - compactum*) - pšenica pravdepodobne siata - zhlúčená. V objekte 362 sme zistili 2 malé semená s veľkosťou pod 5 mm, ktoré môžu patriť bezplevnatým pšeniciam.

Hordeum vulgare L. - jačmeň siaty. V objekte 313 sa nachádzali spolu s pšenicou jednozrnovou, dvojzrnovou a špaldovou aj 2 semená jačmeňa siateho a pravdepodobne úlomok kláskovej plevy.

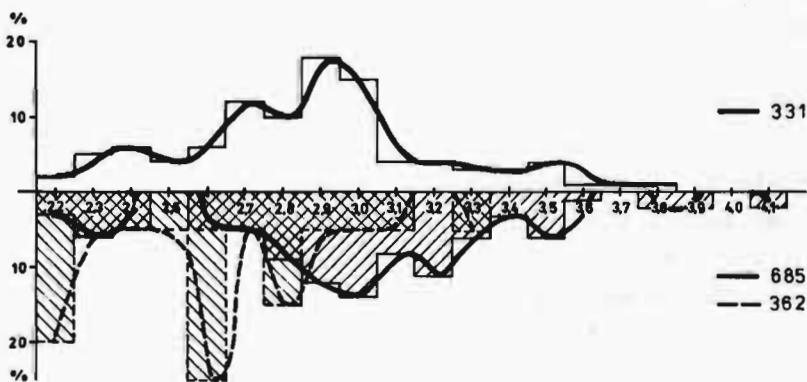
Pisum sativum L. - hrach siaty. Semená hrachu sa našli v dvoch objektoch. Z obdobia starej lineárnej keramiky v objekte 331 (tab. 2) sa zistilo 24 drobných semienok, ktoré možno iba s pravdepodobnosťou určiť ako hrach siaty, rozmermi boli veľmi malé (tab. 4), a v objekte 307, datovanom do železovskej skupiny, bolo 1 väčšie semienko (obr. 8: 1).

Obr. 5a. Blatné. *Triticum monococcum*. Početnosť namera-
ných hodnôt dĺžky, vyjadrená
v percentách podľa jednotli-
vých kategórií. Stará lineár-
na keramika: objekt 331 (N =
100); železovská skupina:
objekt 685 (N = 80), objekt
362 (N = 30).

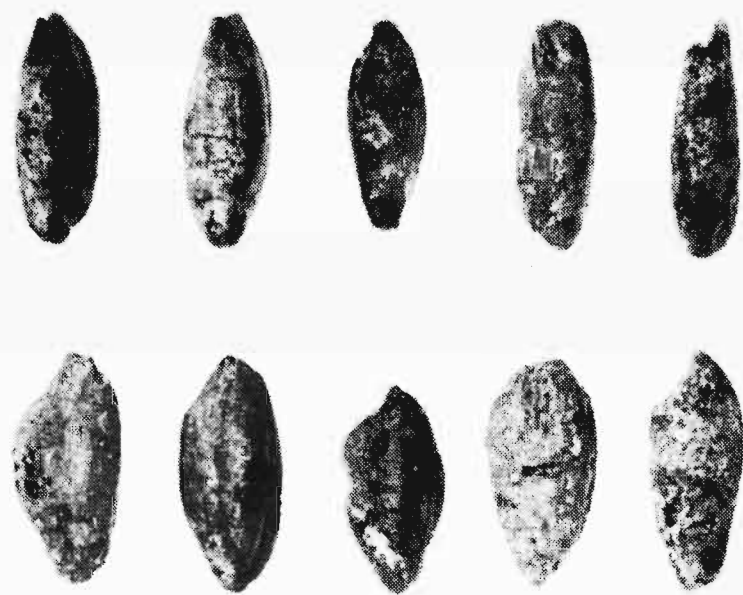
Obr. 5b. Blatné. *Triticum mo-
nococcum*. Početnosť vypočíta-
ného indexu hrúbky a šírky
($I = \frac{h}{s}$), vyjadrená v percentách
podľa jednotlivých kategórií.
(Údaje ako k obrázku 5a.)

Obr. 5c. Blatné. *Triticum monococcum*. Početnosť vypočítaného indexu dĺžky
a šírky ($I = \frac{d}{s}$), vyjadrená v percentách podľa jednotlivých kategórií. (Údaje
ako k obr. 5a.)

1

2

Lens esculenta Moench. - šošovica kuchynská. Táto plodina sa zistila vo viacerých objektoch datovaných do želiezovskej skupiny (tab. 2). Spolu sme v Blatnom našli 28 zväčša poškodených semien, ktoré boli okolo 3 mm veľké a cca 1 mm hrubé (tab. 4).

Papaver sp. c. - mak. V popelovitej vrstve objektu 173 (tab. 1) sme našli medzi zrninami a šošovicou aj zuhoľnatené poškodené semienko rodu *Papaver*. Povrch semienka neumožňuje jednoznačne určiť, o aký druh pôvodne išlo. Ostatné nájdené semienka burín v tejto vrstve boli nezuhoľnatené (tab. 5).

Semená burín

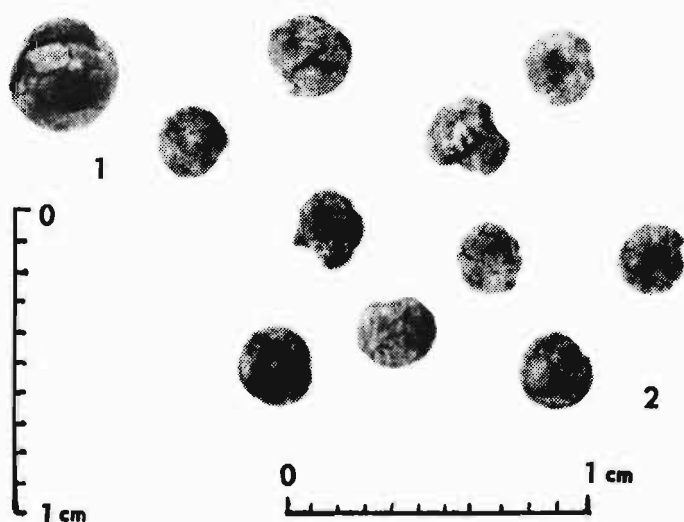
Pri preplavovaní hlinitých výplní objektov sme získali tiež kolekciu semien burín (tab. 5). Boli to jednak semená zuhoľnatené, relatívne najviac v objekte 307, jednak semená nezuhoľnatené, takisto najpočetnejšie v tomto objekte. Hĺbka, v ktorej sa nachádzali semená rastlín (40-80 cm od povrchu pôdy), ako aj pôdne zloženie (dobré priepustná hnedozem) umožňujú predpokladať, že nezuhoľnatené

Obr. 6. Blatné. Zrno *Triticum monococcum*. 1 - objekt 331; 2 - objekt 685.

semená môžu byť recentné. Ich zloženie ukazuje, že niektoré sú archeofytne (*Asperula arvensis*, *Viola tricolor*), v súčasnosti sú poľnými burinami, ale v neolitických nálezoch strednej Európy sa zatiaľ nezistili. O ďalších možno uvažovať, že ich prítomnosť podmienila niekoľkoročná činnosť archeológov na poli obrábanom

Obr. 7. Blatné. Zrno a úlomky kláskov *Triticum spelta*. 1 - úlomky kláskov-vidličiek; 2 - zrno z objektu 685; 3 - zrno z objektu 331; 4 - zrno z objektu 362.

Obr. 8. Blatné. Strukoviny. 1 - *Pisum sativum*; 2 - *Lens esculenta*.

orbou ďaleko od ľudských sídel a iných ohnísk synantropnej flóry (*Polygonum aviculare*, *Chenopodium album*, *Sambucus spec.*, *Amaranthus spec.*). Skúsenosti paleobotanika pravidelne navštevujúceho archeologické výskumy počas niekoľkých sezón umožňujú konštatovať, že po jednom roku archeologického výskumu tieto rastliny v hojnom počte osídľujú haldy vybratej zeme. Ďalej sa dá predpokladať, že koncom vegetačného obdobia sa ich roztrúsené semená dostávajú dažďovou vodou cez pukliny a kanáliky po koreňoch rastlín do väčších

hĺbok. Ak majú vhodné podmienky, po oddychu vyklíčia, ak nie, zostávajú v pôde a pri preplavovaní sa zistia v rôznom stupni korodovania.

Zuhoľnatené semená burín považujeme za neolitické. Tvoria kolekciu, ktorá mohla súvisieť s poľnou výrobou (*Fallopia convolvulus*, *Galium aparine*), ale tiež s ruderálnymi rastlinami na sídliskách (*Chenopodium album*, *Chenopodium spec.*). Spolu sme zistili 83 semien druhov rodu *Chenopodium* z celkového počtu 100 kusov zuhoľnatených semien. Ich relatívne vysoký obsah navodzuje otázku, či neboli ich semená zámerne zbierané ako potrava. S podobným vysokým obsahom sme sa stretli aj v nálezoch zo Štúrova (Hajnalová 1983, s. 200), ale aj na ďalších zatiaľ nepublikovaných lokalitách z neolitu, kde sa robilo preplavovanie (Patince, Šarišské Michaľany). Ako téma do diskusie by sa mohla dostať aj úvaha o spôsobe hygienickej očisty na konci leta a začiatkom jesene, a to vytrhaním buriny na sídlisku a jej spálením v otvorených odpadových jamách. Pre úplnú platnosť takéhoto predpokladu chýbajú však aj doklady o ďalších rastlinách, ktoré určite obsadzovali tieto stanovištia a mohli byť nepríjemnými "spolubývajúcimi" (napr. *Urtica spec.* a druhy *Rumex*, prípadne *Polygonum*).

Z u h o ľ n a t e n é d r e v i n y

161 kúskov analyzovateľných uhlíkov sa získalo z 12 objektov (tab. 6). Iba v dvoch nálezoch sa s určitou pravdepodobnosťou dá podľa archeologickej terénnej situácie hovoriť, že sa získali zvyšky kolíkov. V oboch prípadoch boli dubové (*Quercus spec.*). Najčastejšou drevinou v nálezoch bol dub (*Quercus spec.*), našli sa tiež doklady o prítomnosti javora (*Acer spec.*), bresta (*Ulmus spec.*) a jaseňa (*Fraxinus spec.*). Sortiment drevín možno spájať s lesným porastom, v ktorom prevládal dub, vyskytoval sa javor, brest a jaseň a pravdepodobne aj ďalšie dreviny a kríky, ktorých doklady sa nám nepodarilo nájsť. Podľa E. Krippela (1986), ktorý urobil rekonštrukciu životného prostredia v období jednotlivých fáz neolitu na celom území Slovenska, možno predpokladať, že naše uhlíky pochádzali z porastov zmiešaných dubín, ktoré sa podobali dnešným xerofilným a subxerofilným

dubinám. Autor predpokladá, že popri dube nachádzali sa v týchto porastoch podľa stanovištných podmienok brest, lipa, jaseň, javor a hrab. V presvetlených polohách sa v poraste vyskytovali palynologicky dokázané kríky *Corylus*, *Euonymus*, *Lonicera*, *Pyrus*, *Prunus*, *Rhamnus*, *Rosa* a bohatý bol aj bylinno-trávnny porast.

M a z a n i c a s o d t l a č k a m i r a s t l í n

Z objektu 326, datovaného do železovskej skupiny, sme prezreli aj menšie množstvo väčších úlomkov prepálenej mazanice. Okrem väčšieho množstva odtlačkov ulámaných pliev bolo možné nájsť aj odtlačky prútov až kmeňov 3 cm hrubých a tiež odtlačky dreva štiepaného na 1/2 až 1/4. Niektoré úlomky mazanice sa zdali na povrchu hladené.

ZÁVER

Analyzovaný a zhodnotený paleobotanický materiál z neolitickej lokality Blatné obsahuje reprezentatívnu kolekciu zuhoľnatených semien pestovaných rastlín, malú kolekciu semien burín, zuhoľnatených drier a odtlačkov rastlín v mazanici. Nálezy sa získali tradičnými metódami archeologického terénneho výskumu, ako aj preplavovaním obsahu 9 archeologických objektov datovaných do obdobia starej lineárnej keramiky (1 objekt) a železovskej skupiny (8 objektov).

V príspevku sa hodnotí 9728 semien pestovaných rastlín, 336 úlomkov kláskových pliev a vidličiek, 222 semien burín, z toho 100 zuhoľnatených, a 161 úlomkov uhlíkov.

Z obdobia starej lineárnej keramiky sa zistili tieto pestované rastliny: *Triticum dicoccon*, *Triticum monococcum*, *Triticum spelta*, pravdepodobne *Pisum sativum*; buriny: *Ajuga spec.*, *Galium aparine*, *Fallopia convolvulus*, *Chenopodium album*, *Chenopodium hybridum*, *Atriplex spec.*; zvyšky drevín: *Quercus spec.*, *Acer spec.*, *Fraxinus spec.*

Z obdobia železovskej skupiny sa zistili tieto pestované rastliny: *Triticum dicoccon*, *Triticum monococcum*, *Triticum spelta* cf. *Triticum aestivum*, *Hordeum vulgare*, *Pisum sativum*, *Lens esculenta* a nepreukázateľne semeno *Papaver spec.*; buriny: *Ajuga spec.*, *Fallopia convolvulus*, *Chenopodium album*, *Chenopodium spec.*; zvyšky drevín: *Quercus spec.*, *Acer spec.*, *Ulmus spec.*, *Fraxinus spec.*

Hlavnými pestovanými zrninami boli pšenica dvojzrnová (*Triticum dicoccon*) a pšenica jednozrnová (*Triticum monococcum*) pravdepodobne v zmesi s prevládajúcim podielom pšenice dvojzrnovej. Ostatné druhy pšenice - pšenica špaldová (*Triticum spelta*) a pšenica siata (*Triticum aestivum*) - predstavovali iba nepatrný podiel v porastoch pšenice dvojzrnovej. K dokladom osídlenia ľuďmi železovskej skupiny patrili tiež semená jačmeňa siateho (*Hordeum vulgare*).

Z obdobia starej lineárnej keramiky nie je evidentne dokázané pestovanie strukovín. Z etapy trvania železovskej skupiny sa zistil hrach siaty (*Pisum sativum*) aj šošovica kuchynská (*Lens esculenta*). Úlomok semienka z rodu *Papaver* je v období železovskej skupiny ojedinelý, a nedokumentuje pestovanie maku siateho.

Semená burín sú málo početné, s výnimkou objektu z obdobia starej lineárnej keramiky, kde sa dá uvažovať o prítomnosti semien rastlín zo sídliskových spoločenstiev.

Kolekcia uhlíkov predstavuje 4 rody drevín (Quercus spec., Acer spec., Ulmus spec., Fraxinus spec.), ktoré boli v lesnom poraste určite najrozšírenejšie. Možno sa domnievať, že sú hlavnými reprezentantmi zmiešaného dubového porastu.

Tab. 1. Blatné. Počet rastlinných zvyškov jednotlivých skupín podľa archeologických objektov

Datovanie		Číslo objektu	Archeologická charakteristika x	Charakteristika pôdnej vrstvy xx	Obsah hliny pri preplavovaní v kg	Počet zuhoľnatých semien	Počet úlomkov kláskov	Počet uhlíkov	Počet nezuhoľnatých semien	Iné výnimočné nálezy
lineárna keramika	stará									
		331	Je	IIIa IIb	100	6037	235	28 28	15	
	mladá	677	Je	IIb				19		
železovská skupina		37	Jz	IIb				8		
		109	Jz	IIa	10	2			1	+
		173	Je	I	15	50	8		7	
		306	Je	IIb				15		
		307	Jz	II/III	40	304	37	5	72	
		313	Je	II/III	6	25	4	7		
		317	Jz	IIb				4		
		322	Je	IIIa	20	110			2	
				IIb				11		
		326	Je	IV	5				1	
				IIb				19		
				úlomky mazanice		odtlačené úlomky pliev				
		338	Je	IIb		2				
		362	Je	IIIa	30	747	32		26	
		475	Je	IIb				2		
		546	Je	IIb				1		
		642	Je	IIb				13		
		685	Jz	IIIa	60	2451	20			

x Jz - obsah zásobnej jamy, Je - obsah exploatačnej jamy

xx I - sivohnedá popolovitá hlina, IIa - hnedá humózna hlina s úlomkami mazanice, IIb - hnedá humózna hlina s uhlíkmi, IIIa - svetložltá až žltá hlina s roztrúsenými semenami, IV - čierna hlina, pravdepodobne pôvodne rašelinová hmota

+ väčšie množstvo úlomkov schránok hmyzu

Tab. 2. Blatné. Percentuálne zastúpenie jednotlivých druhov pestovaných rastlín (vypočítané z celkového počtu semien zistených v objekte)

Číslo objektu	Celkový počet semien	Triticum								Hordeum vulgare	Pisum sativum	Lens esculenta	Papaver spec.
		monococcum	dicoccon	monococcum/ dicoccon	dicoccon/spelta	spelta	cf. spelta	spec., cf. aestivum	spec.				
331	6037	36,2	54,4	2,5	1,3	1,1	0,1		4,3		0,1		
109	2								100				
173	50	30,0	54,0			6,0			6,0			2,0	2,0
307	304	9,5	21,8	7,1			0,8		57,0		0,6	3,2	
313	25	26,0	13,0				8,7		43,6	8,7			
322	110	13,6	16,4				19,1		36,3			14,6	
338	2	100											
362	747	9,1	42,9	1,3	0,9	0,8	0,1	0,2	44,7				
685	2451	31,7	42,8	0,9		2,7			21,8			0,1	

Tab. 3. Blatné. Percentuálne zastúpenie úlomkov kláskov zrnín (vypočítané z celkového počtu v objekte) a pomer úlomkov kláskov k zrnám v jednotlivých objektoch

Číslo objektu	Celkový počet úlomkov kláskov /vidličiek/	Triticum				Hordeum vulgare	Pomer úlomkov kláskov k zrnám
		monococcum	dicoccon	spelta	spec.		
331	235	6,0	67,2		26,8		1 : 25,6
173	8	37,5		12,5	50,0		1 : 6,2
307	37	10,8	59,5		29,7		1 : 8,2
313	4				75,0	25,0	1 : 6,2
362	32	18,8			81,2		1 : 23,3
685	20	100					1 : 122,5

Tab. 4. Blatné. Metrické hodnoty semien

Rastlinný druh		Datovanie	Objekt	N	Rozmery									Index		
					dĺžka			šírka			hrúbka			dĺžky	hrúbky	
					max.	min.	Ø	max.	min.	Ø	max.	min.	Ø			
Triticum	monococcum	stará li- neárna ke- ramika	331 1x 2x	50 50	6,3 6,4	5,1 4,8	5,7 5,6	2,6 2,6	1,8 1,5	2,0 1,9	3,0 3,8	1,9 2,0	2,8 2,7	277 296	138 145	
		železovská skupina	307	22			5,5			2,0			2,7	271	131	
			322	12			5,7			2,0			2,5	257	121	
			362	30	7,0	5,0	6,0	2,4	1,8	2,1	3,8	2,2	3,0	286	142	
			685	90	6,9	4,5	5,6	2,8	1,4	1,9	3,2	1,7	2,5	289	132	
	dicoccon	stará li- neárna ke- ramika	331 1x 2x 3x	50 50 50	6,2 6,4 5,8	4,5 4,5 4,1	5,7 5,4 5,2	3,3 3,4 3,1	2,1 1,7 1,8	2,7 2,7 2,5	3,0 3,0 2,6	2,0 1,7 1,4	2,6 2,3 2,1	203 203 208	93 85 84	
		železovská skupina	307	50	6,6	4,2	5,3	3,1	2,0	2,5	3,4	1,5	2,5	211	98	
			322	13			5,8			2,6			2,4	224	93	
			362	50	7,0	4,9	6,0	4,1	2,5	3,2	4,0	2,1	2,3	188	72	
			685	89	7,0	4,1	5,1	3,8	1,6	2,4	3,0	1,5	2,1	216	88	
		spelta	stará li- neárna ke- ramika	331 xx 322xxx	32 15	7,0 7,0	4,1 4,4	5,1 5,9 5,8	2,9 3,2	1,8 1,7	2,1 2,5 2,5	2,2 2,7	1,4 1,2	1,9 1,9 2,0	247 220 233	89 72 79
			železovská skupina	685	50	7,0	4,4	5,8	3,2	1,7	2,5	2,7	1,2	2,0	233	79
	Pisum sativum		stará li- neárna ke- ramika	331	13			2,54			2,37					
	Lens esculenta		železovská skupina	322	11	3,0	2,3		1,0	0,9						

x - výbery z jedného objektu

xx - všetky semená z nálezu merané ako jedna kolekcia

xxx - cf. spelta

Tab. 5. Biatné. Počet semien burín jednotlivých druhov a rodov

Číslo objektu	Počet semien pestovaných rastlín	Prevládajúci druh pestovanej rastliny	Semená																					
			zuhlňaténé							nezhuhlňaténé														
			Ajuga spec.	Galium aparine	Fallopia convolvulus	Chenopodium album	Chenopodium hybridum	Chenopodium spec.	Atriplex spec.	Medicago spec.	Viola cf. tricolor	Asperula arvensis	Stachys spec.	Amaranthus spec.	Ajuga spec.	Setaria spec.	Sambucus spec.	Silenaceae	Chenopodium album	Rumex crispus	Polygonum aviculare			
331	6037	Triticum dicoccon Triticum spec.	1	1	4	22	6	3	1		1				3	1	4	1	3	1				
109	2	Triticum dicoccon Triticum spec.										1												
173	50	Triticum dicoccon Triticum spec.										2										4		
307	304	Triticum spec.	1			51																33		
313	25	Triticum spec.			1																			
326	repent- né?	Triticum spec.																		2				
362	747	Triticum spec.																						
685	2451	Triticum dicoccon			8				1															

Tab. 6. Blatné. Počet uhlíkov jednotlivých
rodov drevín podľa archeologických objektov

Číslo objektu	Quercus spec.	Acer spec.	Fraxinus spec.	Ulmus spec.	Drevina listnatá (neurčiteľná)
331	1	1	51		3
677		19			
37	8				
306	6		10		
307	3				2
313	5	2?			
317	3				1
322	11				
326	6		12	1	
475					2
546	1				
642	13				
Spolu					161

L i t e r a t ú r a

- Hajnalová, E. 1983: Paleobotanické neolitické nálezy zo Stúrova. Slov. Archeol., 30, s. 199-218.
- Hartyányi, B. P. - Máthé, M. Sz. 1979: Pflanzliche Überreste einer Wohnsiedlung aus dem Neolithikum im Karpaten-Becken. In: Archaeo-Phys. 8. Köln, s. 97-115.
- Hopf, M. 1961: Untersuchungsbericht über Kornfunde aus Vršník. In: Zbor. na Štip. nar. Muz. 2. Štip, s. 60-61.
- Hopf, M. 1973: Frühe Kulturpflanzen aus Bulgarien. In: Jb. Röm.-germ. Zentralmus. Mainz, s. 1-55.
- Hopf, M. 1982: Vor- und frühgeschichtliche Kulturpflanzen aus dem nördlichen Deutschland. Mainz.
- Krippeľ, E. 1986: Postglaciálny vývoj vegetácie Slovenska. Bratislava.
- Renfrew, J. M. 1976: Carbonized Seeds from Anza. In: Gimbutas, M.: Neolithic Macedonia as Reflected in the Excavations at Anza-Begovo. Monumenta Archaeol. 1. Praha, s. 293-312.
- Zeist, W. - Bottema, S. 1971: Plant Husbandry in Early Neolithic Nea Nikomedeia, Greece. Varia Bio-Archaeologica 38. In: Acta Bot. Neerlandica. 20. Groningen, s. 524-538.

ANALYSE UND BEWERTUNG DER PFLANZENRESTE AUS NEOLITHISCHEN OBJEKTEN IN BLATNÉ.

Im Beitrag wertet die Autorin den analysierten Fund verkohlter Samen von Kulturpflanzen und Unkräutern, verkohlten Gehölzen und Abdrücken von Pflanzenresten auf Lehmverputz der neolithischen archäologischen Fundstelle aus. Die Funde wurden auf unabsichtliche Weise gewonnen, aber auch durch Schlämmen der Füllerde einiger Objekte, und zwar von Vorrats- und Abfallgruben aus der älteren und jüngeren Phase des Neolithikums. In allen Fällen tragen die Funde den Charakter von Abfall.

Die verkohlten Samen geben einen Hinweis auf das Sortiment der Anbaupflanzen und auf das Verhältnis der einzelnen Arten in ihm, auf die begleitenden Unkräuter der Anbaupflanzen, aber sie dokumentieren auch die Anwesenheit einiger Ruderalpflanzen. Die Holzkohlenstückchen haben wegen ihrer Gewinnung im Gelände keinen großen Aussagewert.

Der Beitrag ist mit mehreren Zahlentabellen ergänzt. Ihre Zusammenstellung wird als Muster einer Analyse für weitere archäologische Fundorte aus derselben archäologischen Epoche dienen, in denen Funde durch beabsichtigte Schlämmung der Füllerde der Objekte gewonnen wurden.

АНАЛИЗ И ОЦЕНКА РАСТИТЕЛЬНЫХ ОСТАТКОВ ИЗ НЕОЛИТИЧЕСКИХ ОБЪЕКТОВ В С. БЛАТНЕ.

В статье дается оценка проанализированной находки обугленных древесных пород и отпечатков остатков растений на обмазке из неолитического археологического памятника. Находки были обнаружены случайно, или же обмучиванием заполнения некоторых объектов, а именно ям-хранилищ и мусорных ям ранней и более поздней фаз неолита. Во всех случаях находки имеют характер мусора.

Обугленные семена указывают на ассортимент культурных растений и соотношение в нем отдельных видов, на сорняки, сопровождающие культурные растения, но они также доказывают наличие некоторых рудеральных растений. Из-за небольшого количества, но и способа обнаруживания на местности, угольки не имеют высокой документальной ценности.

Статью дополняют несколько табелей. Их состав послужит образцом для анализа других археологических памятников той же археологической эпохи, где находки обнаруживались намеренным отмучиванием заполнения объектов.

PETROARCHEOLOGICKÁ ANALÝZA KAMENNÝCH ARTEFAKTOV Z NEOLITICKÉHO SÍDLISKA V BLATNOM

Ľudmila Illášová

Archeologická lokalita Blatné (okr. Bratislava-vidiek), ktorej výskum prebiehal v rokoch 1977-79, sa vyznačovala veľkým počtom nálezov predmetov zhotovených z kameňa. 956 neolitických kamenných artefaktov, pochádzajúcich z 248 objektov, bolo petroarcheologicky analyzovaných. Zisťovali sa typologické i technologické hodnoty a funkčné znaky, po kvalitatívnom určení horniny sa stanovovali vlastnosti a proveniencia suroviny, urobili sa tiež morfometrické rozbor.

Úlohou príspevku je podať prehľad o získaných poznatkoch z petroarcheologického rozboru, poukázať na poznatky všeobecne platné i pre lokalitu Blatné v oblasti získavania jednotlivých druhov surovín na výrobu kamenných nástrojov v období neolitu, ale tiež na základe poznatkov z literatúry uvažovať o okruhu použiteľnosti jednotlivých druhov predmetov z kameňa.

ANALÝZA A ZÍSKANÉ POZNATKY

Na jednotlivých typoch nástrojov v kategórii industrie sa vo všeobecnosti robia merania základné a taximetrické. Pre veľkú fragmentárnosť skúmaných artefaktov z lokality Blatné sa urobilo iba základné meranie bez podrobného vyhodnocovania.

Celá kolekcia bola na analýzu rozdelená z funkčného hľadiska podľa Štelcla a Malinu (1975) do 4 skupín: 1. finálne výrobky, 2. polotovary a jadrá, 3. odpad pri vyhotovovaní nástrojov s identifikovateľnými znakmi, 4. ostatné suroviny bez stôp opracovania.

1. F i n á l n e v ý r o b k y

Podľa typológie môžeme finálne výrobky ďalej rozdeliť do skupín:

- a/ brúsené nástroje, ku ktorým zaraďujeme sekery a klíny, t. j. nevŕtané nástroje, sekeromlaty a guľovité mlaty, t. z. vŕtané nástroje
- b/ ostatná kamenná industria - otíkače, drvidlá, podložky, brúsky, hladidlá
- c/ štiepaná industria - čepele (v našom prípade).

Z finálnych výrobkov boli zastúpené na lokalite Blatné a určené z petrografickej stránky tieto druhy nástrojov:

podložky na drvenie obilia 324

sekery a tešly 58

klíny 27

hladidlá 22

sekeromlaty 6

otíkače 6

guľovité mlaty 3

drvidlá 2

brúsky 1

čepele 96

spolu 544 kusov.

Podložky na drvenie obilia boli zastúpené v najväčšom počte z finálnych výrobkov. V súbore 324 kusov sa zachovalo 321 fragmentov a iba 3 podložky boli celé (objekt 662, hmotnosť 7,8 kg, rozmery 35 x 18 x 12 cm,

mylonitizovaný granodiorit; objekt 709, hmotnosť 4,2 kg, rozmery 25 x 22 x 7,5 cm, mylonitizovaný granodiorit; objekt 839, hmotnosť 6,6 kg, rozmery 33 x 20 x 5,7 cm, kremenný zlepenec). Podložky boli bochníkovitého tvaru s priemernou výškou okolo 9 cm, čo sa dalo zistiť aj na fragmentoch. Prevládajúcou surovinou na ich zhotovenie bol mylonitizovaný granit - granodiorit, menej bol zastúpený pieskovec (tab. 1). Podložky z mylonitizovaných granodioritov sa zachovali vo väčších fragmentoch, mali väčšiu mernú hmotnosť. Ich drsný povrch dobre vyhovoval drveniu, hornina bola pevná, nedrobila sa, čo bolo výhodou pri dodržiavaní čistoty produktov z obilia. Pri podložkách z pieskovca bola opracovateľnosť pri výrobe síce rýchlejšia, no výraznejšie zachované stopy pracovnej činnosti - drvenia, zanechávajúce na pracovnej ploche preliačenia, sú dokladom znečisťovania produktov z obilia. Fragmenty podložiek z pieskovca boli pravdepodobne druhotne použité ako brúsky, čomu nasvedčuje i veľká opracovanosť spodnej časti a bočných strán. Predpokladáme, že polovica pieskovcových podložiek z lokality Blatné bola využitá takýmto spôsobom.

S e k e r y, t e š l y. V analyzovanom kamennom materiáli bolo 58 týchto nástrojov. Ide hlavne o fragmenty plochých kopytovitých kamenných sekier s mierne zaobleným až zaobleným ostrím (51 kusov). Zachovaná skutočná dĺžka fragmentov sa pohybuje od 5 do 10 cm. Na väčšine sekier sa však zachovala šírka (od 3,6 do 5 cm) i výška (od 0,7 do 2,7 cm). Z 58 sekier 7 nesie stopy druhotného opracovania a použitia - otĺkania, pritĺkania na rôznych častiach, avšak najčastejšie na tylovej časti. Z tohto poznatku usudzujeme, že slúžili ako pritĺkače, otĺkače iného predmetu predovšetkým o kameň.

Medzi súborom sekier sme rozlíšili vo fragmentoch 3 tešly. Je to typ širokých plochých kopytovitých sekier. Ich priemerná dĺžka bola 10,3 cm a šírka ostria viac ako 8 cm. Odborníci predpokladajú, že sú technologicky výhodnejším nástrojom pri rúbaní stromov. Sekery malých rozmerov neboli na túto pracovnú činnosť vhodné. Na tešle smerujú pracovné stopy kolmo na hranu ostria a sú rovnobežné s pozdĺžnou osou nástroja. Na sekerách sú pracovné stopy šikmé na hranu ostria i na ich pozdĺžnu os. Pracovné stopy nie sú rozložené rovnomerne po oboch stranách ostria, ale na tej strane, na ktorej nástroj vykonával v prostredí kladúcom odpor dlhšiu dráhu (Košťuřík 1984). Ostrie je znížené o niekoľko milimetrov.

Jedna sekera z Blatného nesie stopy po prevŕtanom otvore po celej výške. Pravdepodobne to bol sekeromlat ulomený v mieste otvoru. Otvor je takmer celý zbrúsený a nachádza sa na tylovej časti. Sekera pochádza z objektu 385.

Surovinou týchto nástrojov bol amfibolit a amfibolitické bridlice (tab. 1). Sú to suroviny tmavosivej až čiernej farby s odtieňom do zelenkasta, jemnozrnnej, masívnej, hrubozrnnej až okatej a páskovanej stavby.

K o p y t o v i t é k l i n y. Podobne ako zo sekier, aj z klinov sa zachovali väčšinou fragmenty - buď telovej, tylovej časti alebo ostria. Sú to štíhle plankonvexné tvary, pri ktorých prevláda dĺžka nad šírkou. Maximálna zachovaná dĺžka fragmentov klinov je 9,1 cm, šírka sa zachovala celá, priemerne okolo 3,5 cm, a výška je od 2 do 3,6 cm. V súbore klinov sa našli aj celé nízke kopytovité klíny s rozmermi približne: 6 cm dĺžka, 1,6 cm šírka a 1,5 cm výška. Prierez klinov je trapézovitý aj oblý. Na 7 kusoch z 26 môžeme pozorovať druhotné použitie, stopy, ktoré zanechalo otĺkanie iných predmetov.

Surovinou na výrobu klinov bol opäť amfibolit, avšak v prevahe masívnejší a mikrozrnitý typ, menej páskovaný (tab. 1).

S e k e r o m l a t y. Na lokalite sa našlo 6 fragmentov kopytovitých sekeromlatov s čiastočne zachovaným otvorom na upevnenie a s rovnobežným ostrím. Dĺžka sekeromlatov nie je zachovaná, max. šírka je 4,1 cm a výška 5,1 cm. Priemer otvoru sa pohybuje od 1,5 do 2,1 cm.

Tieto nástroje sú vyhotovené z amfibolitovej suroviny a 1 kus zo šedého vápenca. Na 1 sekeromlate sú na ostrí viditeľné stopy sekundárneho použitia - otíkania.

G u ľ o v i t é m l a t y. V súbore kamenných artefaktov boli 3 guľovité mlaty (2 fragmenty a 1 celý). Vonkajší priemer guľovitých mlatov sa pohybuje v rozmedzí od 6 do 6,5 cm, priemer vnútorného otvoru je 2,2 cm.

Surovinou guľovitých mlatov sú šedé a ružovkasté vápence. Na ich povrchu sú pravidelné stopy po odštepovaní z kusa horniny do príslušného tvaru. To dokazuje i ďalšiu techniku vyhotovovania nástrojov - mlatov odštepovaním. Mlaty majú približne elipsoidický tvar.

B r ú s k y. Na lokalite sa našla brúska vyrobená z pieskovca, oválno-podlhovastého tvaru, z jednej strany opracovaná, s celkovou dĺžkou 9,2 cm. Je z riečneho okruhliaka.

O t í k a č e, d r v i d l á a h l a d i d l á sú kamenné artefakty približne oválnych tvarov, ako polotovary nájdené v náplavách riek a potokov. Na otíkačoch v Blatnom sú po celom obvode okruhliaka alebo na protiľahlých koncoch jasné stopy otíkania iného predmetu. Na hladidlách prevláda zasa vysoký sklený lesk na plochách vyhladených oproti plochám nevyhladeným. Vyhladené plochy oválnych (elipsoidických) hladidiel sa tiež nachádzajú vždy na protiľahlých stranách. Niektoré hladidlá boli použité druhotne ako drvidlá alebo aj opačne. Stopy po drvení sa nachádzajú zvyčajne na jednom mieste artefaktu.

Prevládajúcou surovinou tejto skupiny nástrojov boli prevažne kremence bielej a ružovkastej farby, menej iné horniny, ako napr. žula a vápenec (tab. 1). Predpokladá sa, že najčastejšie našli použitie ako pomôcka pri vyhotovovaní nástrojov a pri úprave obilia, prípadne iných produktov na stravu.

Č e p e l e. V súbore 96 čepelí sú zastúpené rôzne tvary i veľkosti. Prevládajúcou surovinou na ich výrobu bol rádiolarit čokoládovohnedej farby, menej zelenkastohnedej farby (tab. 2).

Pri použití vymenovaných finálnych výrobkov rozhodovala účelnosť a funkčnosť. K základným predmetom pracovného charakteru patrili klíny, sekery a sekeromlaty. Ich použitie bolo hlavne pri rúbaní, spracúvaní a opracúvaní dreva. Klíny patrili medzi najstaršiu brúsenú industriu. V závere neolitu a v priebehu eneolitu sa vyskytovali už v menšom množstve. Na 18 fragmentoch klinov nájdených na lokalite Blatné sa nezistili stopy po primárnej pracovnej činnosti, avšak boli zistené stopy po činnosti druhoradej, ako je otíkanie a hladenie. Podľa tvaru a spôsobu upevnenia mohli klíny slúžiť pri tesárskych prácach. Sekeromlaty boli už vysoko-funkčné pracovné nástroje s prevŕtaným otvorom. V Blatnom sa zachovali iba vo fragmentoch. Predpokladáme, že tiež slúžili na rúbanie stromov a opracúvanie dreva. Uvedené pracovné nástroje sa mohli používať aj ako zbrane v boji a pri love zvierat.

Druhou skupinou, s ktorou sme sa v Blatnom stretli, sú nepracovné artefakty. Radíme k nim iba guľovité mlaty. Tento typ sa interpretuje ako zbraň či symbol moci.

Dalším spôsobom využitia kameňa bolo vyhotovovanie podložík na drvenie obilia - drvidiel, ale aj výroba čepelí, ktoré sa vkladali do drevených a kostenných rúčok a spolu predstavovali srpy a nože na zber obilia. Čepele našli široké uplatnenie napr. aj pri strúhaní a vŕtaní dreva i kosti, pri rezaní mäsa, opracúvaní kože, príprave stravy a i.

Iná skupina nástrojov slúžila zasa na opracúvanie brúsenej industrie, predpokladáme, že to boli brúsky.

2. P o l o t o v a r a j a d r á

Do tejto skupiny bolo zaradených 11 kusov kamenného materiálu, na ktorých vidieť stopy vŕtania i hľadania. Vrt s vonkajším priemerom približne 1,5 cm a hĺbkou závrtnu do predmetu 2 mm bol na 2 kusoch, kým stopy hľadania dokladá 5 kusov. Opracovanie predmetu hladením, ktorého výsledkom mal byť klin, nebolo ukončené. Vzorky so stopami hľadania a vŕtania sa odobrali z pevnej amfibolitovej suroviny. Zostávajúce 4 kusy polotovarov predstavujú jadrá z rádiolaritu čokoládovohnedej farby (2 kusy), z obsidiánu (1 kus) a z limnokvarcitu šedej farby (1 kus).

3. O d p a d p r i v y h o t o v o v a n í n á s t r o j o v s i d e n t i f i k o v a t e ľ n ý m i z n a k m i

K odpadu bola zaradená amfibolitová surovina so stopami rezania. Na jednej ploche nálezu, na užšom konci, resp. strane je rezaná ryha, približne 2,5 cm široká. Ryha do tejto tvrdej horniny bola urobená predmetom z horniny, ktorého povrch nebol hladký, ale zanechával plytké brázdy. Brázdy boli rovné a pravidelné. V určovanom kamennom materiáli z Blatného bolo 8 kusov, ktoré sa dali obdobne charakterizovať.

36 úštepov tvorí veľkú skupinu odpadu. V tejto skupine, podobne ako pri čepeliach, nebolo možné rozlišovať žiadne znaky. Zo zastúpených piatich druhov surovín prevláda rádiolarit, ďalej sa vyskytuje limnokvarcit, obsidián, pazúrik a rohovec (tab. 2).

4. O s t a t n é s u r o v i n y b e z s t ô p o p r a c ú v a n i a

V 357 kusoch suroviny možno rozlíšiť niekoľko petrografických typov hornín (tab. 3).

SUROVINY A ICH PROVENIENCIA

Najčastejšie používanou horninou na výrobu podložík, ktoré výrazne prevládajú, bol mylonitizovaný granit - granodiorit, (tab. 4). Bol vhodnou domácou surovinou. Vyznačuje sa pomerne dobrou štiepateľnosťou v smere mylonitizovaných plôch. Mylonity vznikli ako produkt dynamickéj metamorfózy hornín (v našom prípade vyvrelých). Túto metamorfózu sprevádza jednak rekryštalizácia, jednak rozklad pôvodných minerálov (chloritizácia biotitu, sericitizácia živcov a i.). Tieto zmeny možno vidieť i na študovaných a určovaných vzorkách z Blatného. Procesom mylonitizácie nadobudla vzorka zelenkastú farbu. Podložka bola prispôbená v smere štiepateľnosti, foliácie. Smer drvenia súhlasí so smerom štiepateľnosti. Z tejto suroviny je vyhotovených 230 podložík a 118 kusov predstavuje surovina bez stôp opracovania.

Mylonitizované granodiority nájdené na lokalite Blatné pochádzajú z oblasti Malých Karpát. V daných prípadoch ide o mylonitizovaný biotitický modranského typu. Zdrojovú oblasť týchto hornín možno označiť kótami: Homoľa - 709 m n. m., Barvínek - 391, Kamenica - 324, Šárka - 330 a obec Harmónia. K remenec boli v kamenných artefaktoch druhou najpočetnejšie zastúpenou surovinou (tab. 4).

Spomedzi 198 kusov bolo 27 opracovaných do tvarov drvidiel, hladidiel a otíkačov. Všetky artefakty z kremenca predstavovali riečne okruhliaky. Priemerná hmotnosť napr. hladidiel je 1,7 kg. Na treťom poradí zo surovín boli **p i e s k o v c e** (tab. 4) - typické pieskovce neogénneho veku, miocénu, pôvodne sedimenty mora, ktoré pokrývalo Viedenskú panvu. Najbližšou lokalitou pieskovcov je južná časť Malých Karpát (Sandberg). Podobne ako pieskovce sú zastúpené i **a m f i b o - l i t y**. Táto masívna tvrdá hornina bola takisto domácou surovinou. Najväčší výskyt amfibolitov možno zaradiť do pezinsko-perneckého kryštalinika a ohraničiť približne kótami: Ples - 472 m n. m., Čertov kopec - 753, Čierna skala - 803, Čmele - 709, Klokočiny - 542, Gašparová - 621. Takto ohraničené teleso sa rozprestiera naprieč pohorím na severozápadnej strane Malých Karpát na priamke Pezínok - Kuchyňa. Menej drobných ložísk je i v okolí Harmónie a Dolinkovského vrchu v blízkosti Kamenného potoka na juhovýchodnej strane Malých Karpát. Drobné výskyty amfibolitu sa registrujú i v bratislavskom masíve v okolí Dúbravky a smerom na Záhorskú Bystricu. Zdroj amfibolitov je v tejto oblasti obrovský.

V á p e n e c ako surovina i ako výrobok je zastúpený 15 kusmi (tab. 4). Pôvodné ložiská sa nachádzajú hlavne v severnej časti Malých Karpát. Do Blatného sa mohla surovina dostať i riečnym transportom (guľovité mlaty, otíkač a sekeromlat).

Z o z l e p e n c a sú vyhotovené 2 podložky, z ktorých jedna s hmotnosťou 6,6 kg sa zachovala celá. Zlepence sa nachádzajú v spodnej časti obalovej jednotky Malých Karpát.

L i m n o k v a r c i t je zastúpený vo vzorkách ako materiál svetlošedej farby, je z neho vyhotovených 17 čepelí, 17 úštepov a jadro. Pochádza z oblasti ložísk situovaných do Žiarskej kotliny (Jelšovský potok, Slaská, Lutila a i.).

R á d i o l a r i t. Z tejto suroviny prevláda varieta čokoládovohnedej farby. Radiolarit bol hlavnou surovinou na výrobu čepelí - 28 kusov. Zdrojovou oblasťou je bradlové pásmo, úsek kysucko-pieninskej série, sekundárne sa nachádza aj v náplavách rieky Váhu. Vo vzorkách sa našli úštepy vyrobené z riečnych okruhliakov.

P a z ú r i k. Na lokalite sa používal na výrobu čepelí pazúrik hnedej farby (jurský podkrakovský), 2 nálezy dokladajú sivú prúžkovanú varietu (z náleziska Krzemionki Opatowskie). Táto surovina predstavuje import z oblasti Poľska.

R o h o v e c čiernej farby predstavuje surovinu z riečnych náplav. Zistil sa v počte 9 kusov, z toho 8 predstavujú čepele a 1 úštep.

G r a f i t i c k é a m a n g á n o v é b r i d l i c e zastupuje iba surovina bez stôp opracovania. Pochádzajú z oblasti Marianky v Malých Karpatoch.

ZÁVER

Zo zhrnutých poznatkov vyplýva, že zdrojovou oblasťou surovín na výrobu brúsenej industrie boli Malé Karpaty. Platí to pre všetky suroviny okrem riečnych okruhliakov. Ich provenienciu možno zaradiť do dvoch oblastí: buď boli z juhovýchodnej strany Malých Karpát donesené potokmi a riekami, ktoré sa vlievajú do rieky Váhu, alebo priamo Váhom. Na výrobu štiepanej industrie sa surovina dovážala z oblasti Žiarskej kotliny, z Pohronia a z Poľska.

Tab. 1. Finálne výrobky a ich petrografické zloženie

Finálne výrobky	Petrografický typ									Spolu
	myl. gr.	piesk.	krem.	váp.	amfib.	zl.	a. br.	ch. br.	ž.	
podložky	230	75	2	2	-	4	-	5	6	324
sekerky	-	-	-	-	53	-	4	1	-	58
guľovitý mlat	-	-	-	3	-	-	-	-	-	3
sekeromlat	-	-	-	1	5	-	-	-	-	6
klin	-	-	-	-	21	-	5	-	-	26
otíkač	-	-	3	-	3	-	-	-	-	6
hladidlo	-	-	21	1	-	-	-	-	-	22
drvidlo	-	-	1	-	-	-	-	-	1	2
brúska	-	1	-	-	-	-	-	-	-	1
Spolu	230	76	27	7	82	4	9	6	7	448

Skratky: myl. gr. - mylonitizovaný granodiorit
 piesk. - pieskovec
 krem. - kremenec + riečne okruhliaky
 váp. - vápenec
 amfib. - amfibolit
 ch. br. - chloritická bridlica
 a. br. - amfibolitická bridlica
 zl. - zlepenec
 ž. - žula

Tab. 2. Surovina na výrobu čepelí, úštepov a jadier

Petrografický typ	Čepele	Úštepy	Jadrá	Spolu
rádiolarit	28	21	2	51
limnokvarcit	17	7	1	25
obsidián	14	6	1	21
pazúrik	15	1	-	16
silicifikovaná hornina	11	-	-	11
bridlica	3	-	-	3
rohovec	8	1	-	9
Spolu	96	36	4	136

Tab. 3. Petrografické typy surovín bez stôp opracúvania

Petrografický typ	Surovina v kusoch
mylonitizovaná žula	118
amfibolit	12
kremenec + riečne okruhliaky	171
pieskovec	35
vápenec	8
granodiorit-granit	6
rádiolarit	1
zlepenec	2
bridlica grafitická a mangánová	4
Spolu	345

Tab. 4. Petrografické typy hornín všetkých kamenných artefaktov

Petrografický typ	Finálne výrobky	Polotovary	Odpad	Surovina	Spolu
mylonitizovaný granodiorit	230	-	-	118	348
pieskovec	76	-	-	35	111
kremenec + okruhliaky	27	-	-	171	198
zlepenec	4	-	-	2	6
vápenec	7	-	-	8	15
amfibolit	82	7	8	12	110
granodiorit	7	-	-	6	13
amfibolická bridlica	9	-	-	-	9
chloriticko-sericitická bridlica	6	-	-	-	6
limnokvarcit	17	1	7	-	25
rádiolarit	28	2	21	1	52
obsidián	14	1	6	-	21
pazúrik	15	-	1	-	16
rohovec	8	-	1	-	9
silicifikovaná hornica	11	-	-	-	11
mangánová a grafitická bridlica	-	-	-	4	4
pestrá bridlica	3	-	-	-	3
Spolu	544	11	44	357	956

L i t e r a t ú r a

- KOŠTŮŘÍK, P. 1984: Užité kamene v pravěku. Mikulov.
 ŠTELCL, J. - MALINA, J. 1975: Základy petroarcheologie.

PETROARCHÄOLOGISCHE ANALYSE VON STEINARTEFAKTEN AUS DER NEOLITHISCHEN SIEDLUNG IN BLATNÉ. Die archäologische Fundstelle Blatné (Bez. Bratislava-Land), deren Erschließung in den J. 1977-79 erfolgte, zeichnete sich durch eine große Zahl von Silexfunden aus. Petrographisch wurden 956 Steinartefakte aus 248 Objekten analysiert. Es wurden die typologischen, technologischen Werte und Funktionsmerkmale festgestellt, nach der qualitativen Bestimmung des Gesteins bestimmte man die Eigenschaften und die Provenienz des Rohstoffes und ebenfalls erfolgten morphometrische Analysen.

Der Beitrag bietet eine Übersicht über die gewonnenen Erkenntnisse aus der petroarchäologischen Analyse und verweist auf die allgemeingültigen Erkenntnisse für die Fundstelle Blatné bezüglich der Rohstoffgewinnung für die Herstellung von Steinwerkzeugen im Neolithikum. Aufgrund der Kenntnisse aus der Literatur erwägt man über die Brauchbarkeit der einzelnen Gattungen der Steingegenstände.

An den einzelnen Typen der geschliffenen Industrie werden im allgemeinen grundlegende und taxonometrische Messungen vorgenommen. Wegen der großen Bruchstückhaftigkeit der untersuchten Artefakte von der Fundstelle Blatné wurden lediglich die wichtigsten Messungen ohne eine eingehende Auswertung gemacht. Die ganze Kollektion wurde der Analyse halber von funktionellem Gesichtspunkt in vier Gruppen eingeteilt: 1. Finalerzeugnisse, 2. Halbfabrikate und Kernstücke, 3. Abfall bei der Werkzeuganfertigung mit identifizierbaren Merkmalen, 4. der übrige Rohstoff ohne Bearbeitungsspuren.

Von den Finalerzeugnissen wurden geschliffene durchbohrte und undurchbohrte Werkzeuge, Spaltindustrie und die übrige bearbeitete Industrie behandelt, insgesamt 544 Stück. In größter Zahl waren in dieser Gruppe Unterlagen zum Getreidemahlen vertreten, die aus mylonitisiertem Granodiorit, Sandstein und Konglomeraten angefertigt waren. Fragmente von Sandsteinunterlagen wurden sekundär als Wetzsteine verwendet. Weniger vertreten waren von den Finalerzeugnissen Äxte aus Hornblende wie auch Schuhleistenkeile und Hammeräxte aus demselben Rohstoff. Interessant waren kugelige Keulen aus rötlichem und grauem Kalkstein. Die Form der Kugelkeulen gewann man durch Absplitterung von einem Gesteinstück. Die übrige Industrie, wie Schlagsteine, Reibesteine und Glätter, wurden als Halbfabrikate aus Flußanschwemmungen gewonnen. Sie weist verschiedenartige petrographische Zusammensetzung auf, es überwiegen Quarzite. In der Gruppe der Spaltindustrie überwiegen Klingen aus Radiolarit (96 Stück).

Bei der Verwendung der aufgezählten Finalerzeugnisse war die Zweckmäßigkeit und Funktion ausschlaggebend. Zu den Hauptwerkzeugen gehörten Keile, Äxte und Hammeräxte. Ihre Benützung knüpfte sich hauptsächlich an das Hacken und die Bearbeitung von Holz. Die Kugelkeulen gelten als Waffe oder Machtsymbol. Die Klingen fanden breite Benützung bei der Getreideernte (Sicheln und Messer), beim Beschneiden und Bohren von Holz und Knochen, beim Fleischschneiden, bei der Lederbearbeitung und Speisezubereitung.

Aus den zusammengefaßten Erkenntnissen geht hervor, daß die Rohstofflagerstätten zur Herstellung der geschliffenen Industrie die Kleinen Karpaten waren. Dies gilt für alle Rohstoffe außer den Flußgeröllen. Ihre Provenienz kann in zwei Gruppen eingeteilt werden: entweder wurden sie von der Südostseite der Kleinen Karpaten von Bächen und kleinen Zuflüssen der Waag gebracht, oder direkt vom Waagfluß. Zur Herstellung der Spaltindustrie wurde der Rohstoff aus dem Žiar-Becken, aus dem Grantal und aus Polen eingeführt.

ПЕТРОАРХЕОЛОГИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ КАМЕННЫХ АРТЕФАКТОВ ИЗ НЕОЛИТИЧЕСКОГО СЕЛИЩА В С. БЛАТНЕ. Археологический памятник Блатне (р-н Братислава-видьек), на котором исследования велись в 1977-79 гг., выделялся многочисленными находками, сделанными из камня. Петрографическому анализу подверглось 956 каменных артефактов из 248 объектов. Определялись типологические, технологические величины и функционирование, после определения горной породы становились свойствами и происхождение сырья, сделаны были также морфометрические анализы.

Статья дает обзор сведений, полученных на основе петроархеологического анализа и указывает на общие для памятника Блатне сведения в области изыскания сырья для производства каменных орудий труда в эпоху неолита. На основе полученных из литературы сведений рассматривается использование отдельных предметов из камня.

Отдельные типы шлифованной индустрии обычно подвергаются основным и таксонометрическим измерениям. В результате большого количества фрагментов рассматриваемых артефактов, на памятнике Блатне были сделаны только основные измерения без подробной оценки. Вся коллекция была для анализа разделена из точки зрения функционирования на 4 группы: 1. финальные изделия, 2. заготовки и ядра, 3. отбросы при изготовлении орудий труда с идентифицируемыми признаками, 4. остальное сырье без следов обработки.

Среди финальных изделий были рассмотрены полированные орудия труда, просверленные и непросверленные, оббитая индустрия и остальная обработанная индустрия, итого 544 экземпляра. Самыми многочисленными в этой группе являются зернотерки, изготовленные из миллионитизированного гранодиорита, песчаника и конгломерата. Фрагменты песчаниковых зернотерок были вторично использованы в качестве точильных камней. Среди финальных изделий менее встречались топоры из амфиболита, но и копьеобразные орудия типа пик и чеканы-молоты из того же сырья. Интенсивными были шаровидные молоты из розового и серого известняка. Шаровидные молоты приобрели свою форму оббивкой из большего куска породы. Остальная индустрия, а именно орудия для оббивки, дробилки и гладилки получались в качестве заготовки из речных наносов. Индустрию составляет различный петрографический материал, преобладают кварциты. В группе оббитой индустрии преобладают пластинки из радиолярита (96 экз.).

Приведенные выше финальные изделия использовались на основе целесообразности и функциональности. К основным орудиям относятся орудия типа пик, топоры и чеканы-молоты. Они использовались главным образом при рубке дров и обработке дерева. Шарообразные молоты интерпретируются как оружие или же символ власти. Пластины широко применялись при уборке зерновых (серпы и ножи), при строгании и сверлении дерева, при резке мяса, обработке кожи, подготовке пищи.

Из подытоженных результатов вытекает, что источником сырья для производства полированной индустрии были Малые Карпаты. Это касается всего сырья, исключительно речной гальки. Сырье происходит из двух областей: или его принесли из юго-восточных склонов Малых Карпат реки, втекающие в реку Ваг, или прямо река Ваг. Для производства каменной индустрии материал привозили из области Жярской котловины, из Погронья и из Польши.

METODIKA SPRACÚVANIA GEOMAGNETICKÝCH ÚDAJOV Z LOKALITY BLATNÉ

Ján Tirpák

V roku 1978 sa v Blatnom (okr. Bratislava-vidiek) v polohe Štrky uskutočnil geofyzikálny prieskum s cieľom zistiť možnosti uplatnenia magnetometrickej metódy na jednom z neolitických sídlisk. Ďalším cieľom bolo aplikovať v prípade úspešnosti uvedených meraní metodiku spracúvania nameraných geomagnetických údajov pomocou metód numerickej matematiky s využitím výpočtovej techniky.

Na riešenie úlohy, ako už bolo uvedené, sa vybrala magnetometrická metóda vzhľadom na to, že má predpoklady postihnúť rozdielne fyzikálne vlastnosti medzi sídliskovými objektmi a okolitým prostredím.

Na vlastné meranie sa použil protónový magnetometer G-816 firmy GeoMetrics. Magnetická sonda sa pri meraní pohybovala vo výške 0,25 m od povrchu terénu. Denné variácie sa určovali z opakovaného merania na základnom bode mimo magneticky porušeného územia každých päť minút. Terénne práce sa robili na ploche 400 m² s hustotou bodov 1 x 1 m.

SPRACÚVANIE NAMERANÝCH ÚDAJOV

Pri spracúvaní nameraných údajov hralo donedávna hlavnú úlohu vizuálne hodnotenie lineárnych rysov, ktoré bolo v mnohých prípadoch dostatočne efektívne. V našom prípade takýto spôsob spracúvania sme použili na základe mapy izanomál ΔT (obr. 1). Pre presnejšie lokalizovanie jednotlivých zdrojov magnetických anomálií sme zo základných údajov vypočítali horizontálne gradienty, čo je zobrazené na mape horizontálnych gradientov $\frac{dT}{dx}$ (obr. 2). Uvedené spôsoby spracúvania údajov sú jednoduché a rýchle, avšak výsledok do značnej miery závisí od osobného poňatia interpretátora. Preto sa v poslednom období začala dávať prednosť matematicky presne definovaným metódam, ktoré zaručujú "objektívne" rozlíšenie anomálií na základe jednotnej výpočtovej schémy pre celú uvažovanú oblasť. Zo známych spôsobov úpravy sme pre náš prípad vybrali metódu dvojrozmerných splinov s vyhladzovaním, ktorú aplikovala V. Pretlová (1976).

Na základe aplikácie uvedenej metódy vypracovala autorka program Aproximácia. Tento program bol vypracovaný na lepšie znázornenie magnetometrických meraní na archeologických lokalitách a má slúžiť ako podklad pre kvalitatívnu interpretáciu. Súčasťou programu Aproximácia je podprogram umožňujúci grafický výstup výsledného spracovania na tlačiareň. Tento podprogram vytvára tieňový obrázok odpovedajúci mape magnetických izanomál v zadanej oblasti. Hustota znakov zodpovedá maximálnej hustote tlače príslušnej tlačiarne. Podprogram postupne počíta aproximované funkčné hodnoty geomagnetického poľa Zeme v jednotlivých bodoch tlače a priraďuje im zodpovedajúce znaky či skupiny znakov podľa tabuľky zadanej používateľom.

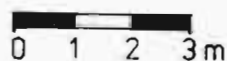
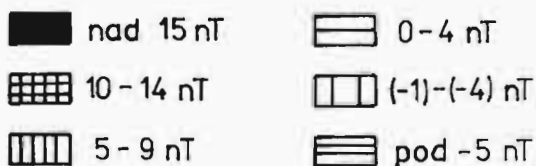
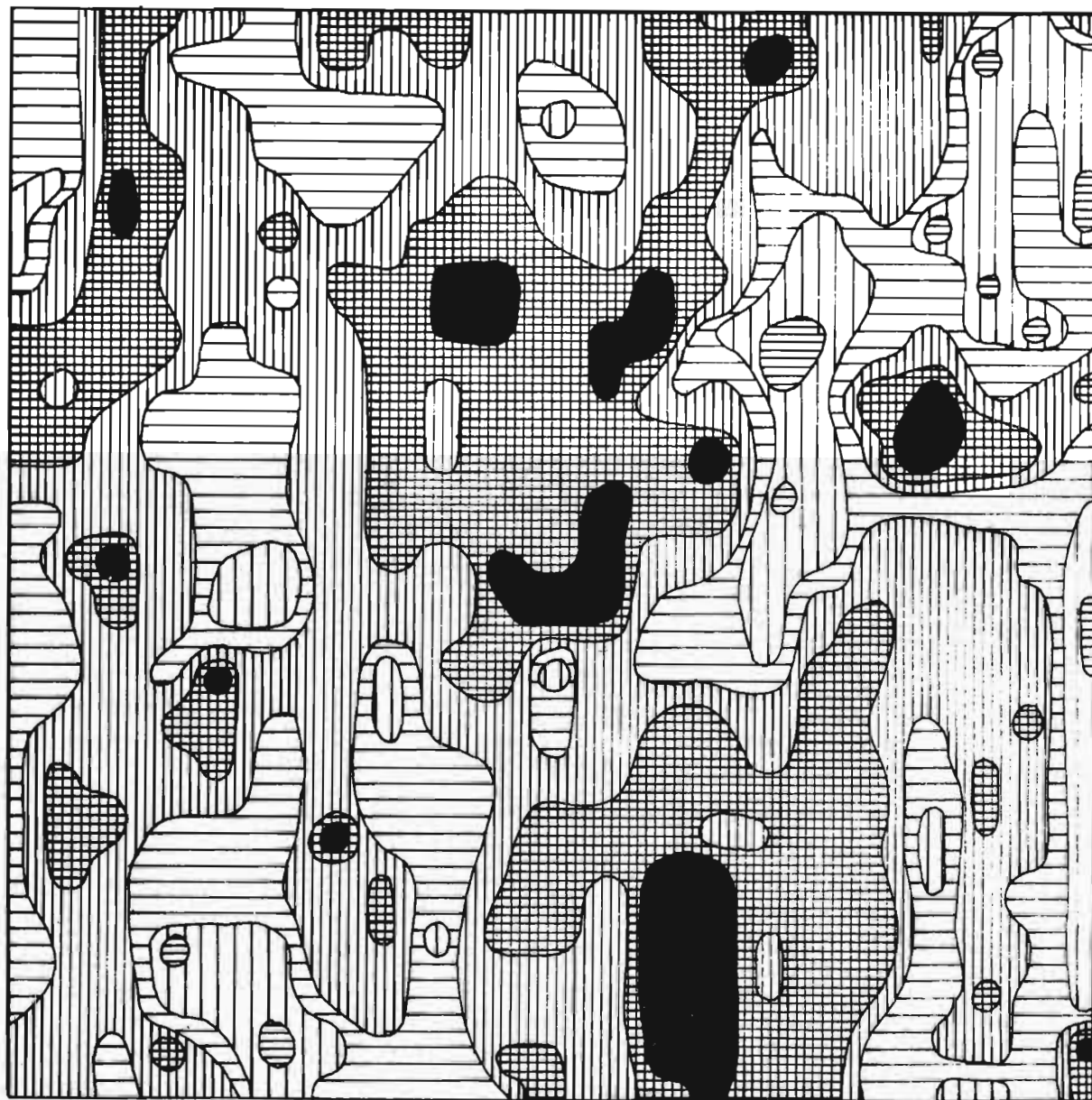
Použitie uvedeného programu si vyžaduje zadanie nasledujúcich údajov do počítača:

1. stupnica 11 znakov použitých pri tlačiarňi
2. stupnica 11 hodnôt odpovedajúca znakom
3. celková odchýlka analytického vyjadrenia magnetického poľa Zeme od nameraných údajov v uzloch siete Δ
4. hodnoty umožňujúce polohu sledovaného štvorca, počet delení m
5. namerané údaje načítavané po stĺpcoch.

Výsledná tieňová mapa magnetických anomálií pre lokalitu Blatné (obr. 3) bola vytlačená samočinným počítačom EC 1030 v Ústave výpočtovej techniky pri Vysokej škole poľnohospodárskej v Nitre.

INTERPRETÁCIA

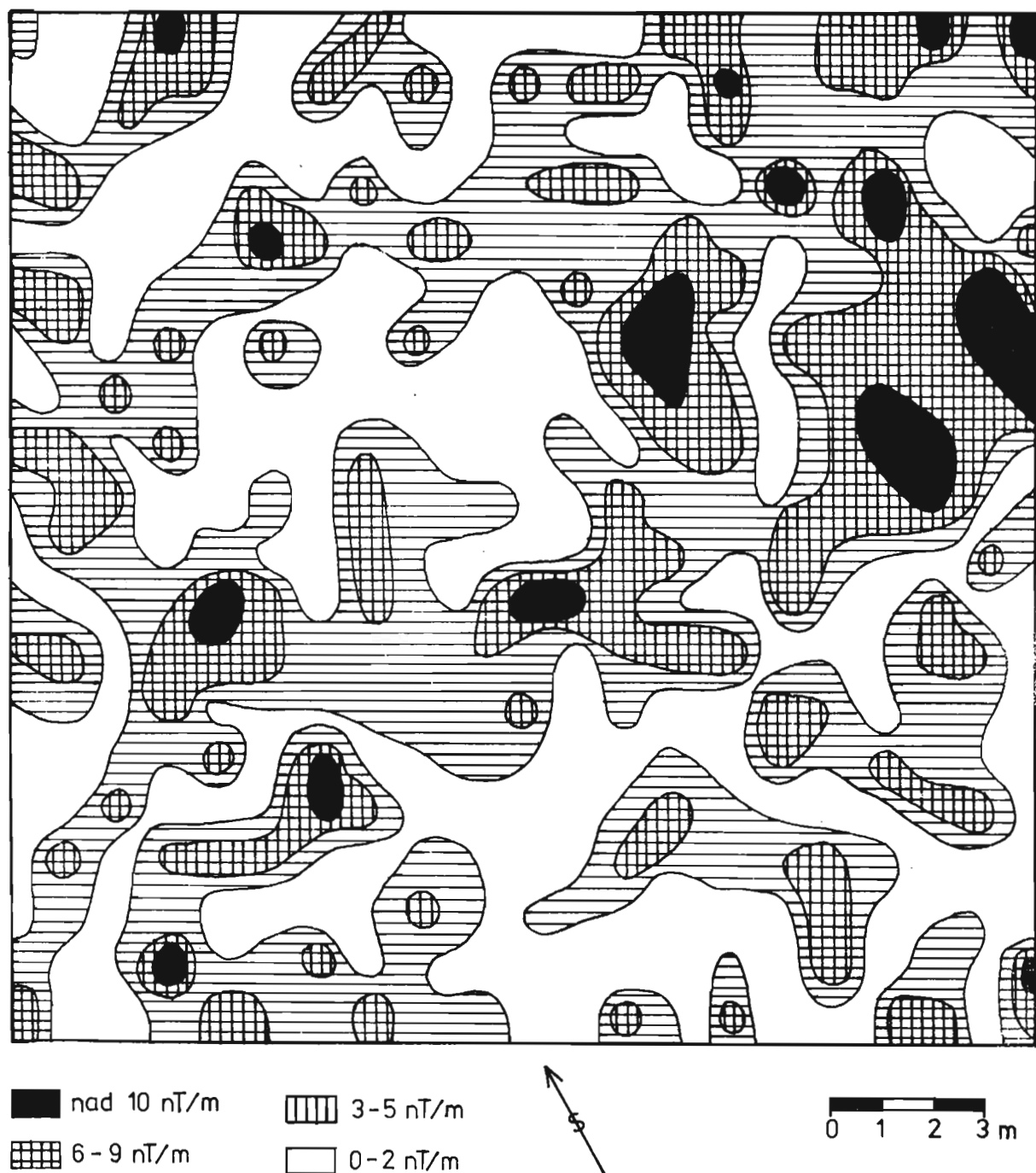
Z metodického hľadiska rozlišujeme v geofyzike kvalitatívnu a kvantitatívnu interpretáciu. V našom prípade sme zvolili kvalitatívnu interpretáciu, pri ktorej sme sa zameriavali predovšetkým na štúdium súvislostí medzi anomálnym fyzikálnym poľom a pedologicko-geologickou situáciou na skúmanej lokalite. Na základe interpretácie mapy izanomál ΔT (obr. 1) vyplýva, že zistené magnetické anomálie

Obr. 1. Blatné. Mapa izanomál ΔT .

s hodnotami vyššími ako 15 nT pravdepodobne indikujú polohy archeologických objektov. Podľa mapy horizontálnych gradientov (obr. 2) sa dá usúdiť, že hodnoty väčšie ako 5 nT/m indikujú vonkajšie obrysy archeologických objektov. Z tieňovej mapy (obr. 3) magnetických anomálií vyplýva, že skupina znakov reprezentujúca hodnoty nad 11 nT s najväčšou pravdepodobnosťou indikuje predpokladané archeologické objekty.

Výhoda matematického spracúvania nameraných údajov za pomoci výpočtovej techniky oproti klasickému spočíva v schopnosti počítača spracovať jeden súbor

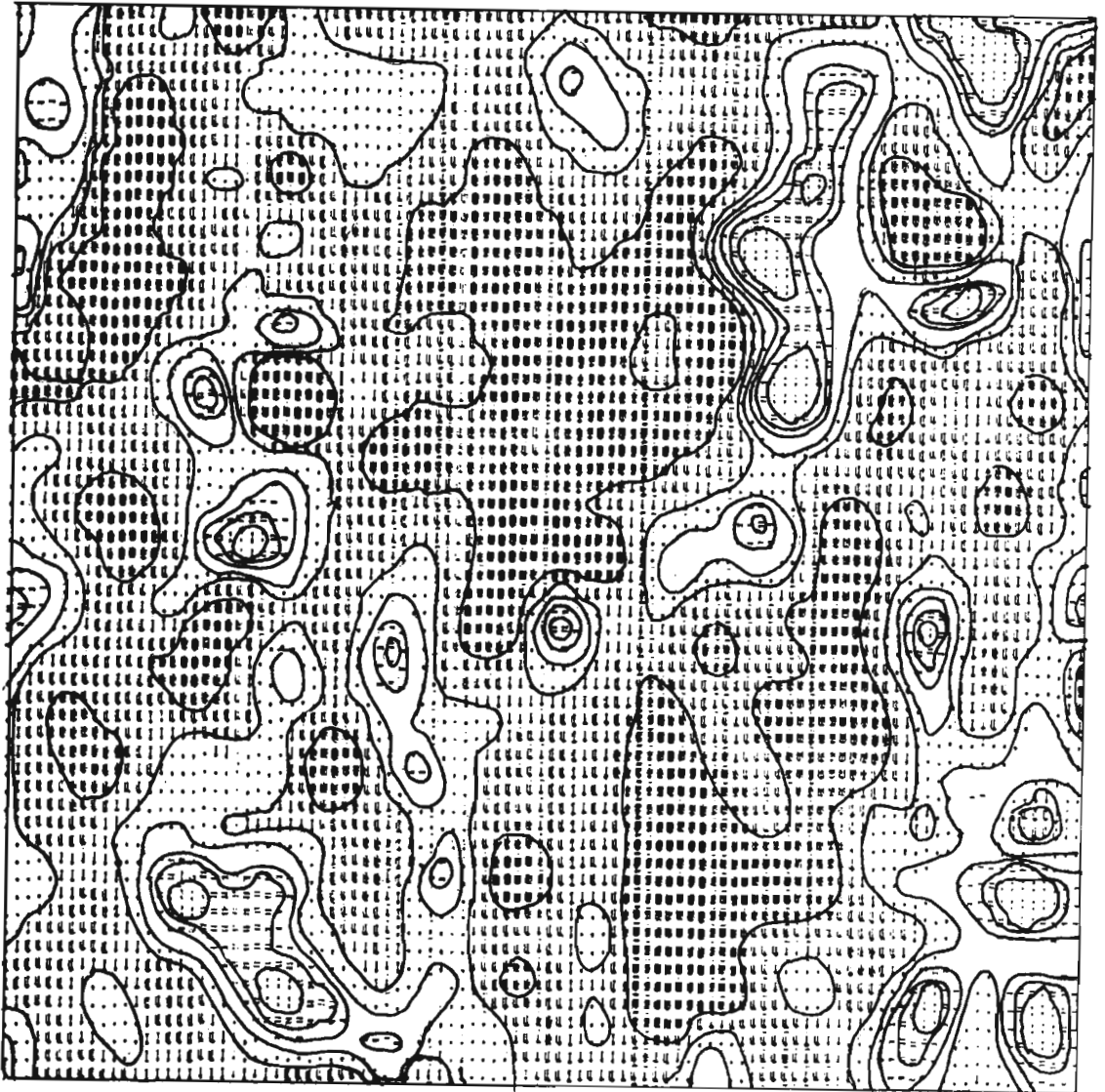
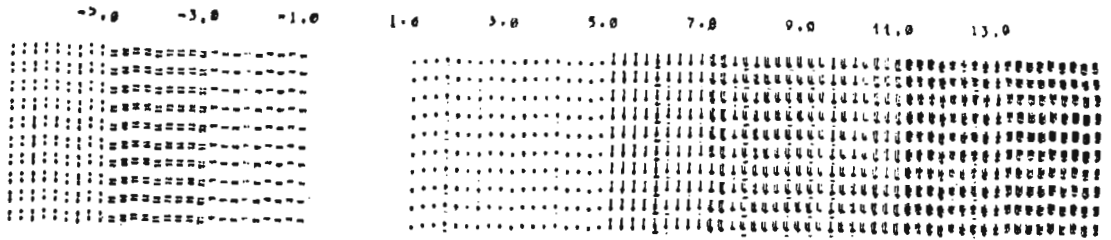

Obr. 2. Blatné. Mapa horizontálneho gradientu $\frac{dT}{dx}$.

nameraných údajov viackrát za sebou pri zmenených parametroch, v jeho relatívnej neomylnosti, sústavnosti a neovplyvniteľnosti počas jednej fázy spracúvania.

Sme si vedomí, že predloženie máp magnetických anomálií a ich kvalitatívneho výkladu opierajúceho sa o viac-menej pravdepodobné predpoklady, odvodené zo skúsenosti alebo z literatúry, by nemalo byť poslednou pracovnou etapou interpretácie. Avšak vzhľadom na cieľ našej práce i relatívne malý počet meraní nemáme možnosť pristúpiť ku kvantitatívnej interpretácii.

POUZITA STUPNICA STINU

Obr. 3. Blatné. Tieňová mapa magnetických anomálií.

ZÁVER

Použitá magnetometrická metóda, ako aj metodika spracúvania získaných údajov pomocou výpočtovej techniky sa ukázali ako vhodne zvolené prostriedky geofyzikálneho prieskumu na archeologických lokalitách sídliskového typu. Uvedený modelový príklad aplikácie magnetometrickej metódy dokázal možnosti následného rýchleho a efektívneho spracúvania nameraných údajov pomocou výpočtovej techniky. Ak máme pripravený program, potom počítač spracuje údaje a vytlačí mapu lokálnych anomálií v požadovanej forme.

Našou ďalšou snahou bude čo najskôr dosiahnuť, aby sa po získaní skúsenosti so spracúvaním rôznorodých problémov archeologickej prospekcie celý spracovateľský proces automatizoval. To si, samozrejme, vyžiada modernizáciu prístrojovej techniky, ktorá by umožnila automatickú registráciu údajov priamo v teréne pre následné spracovanie samočinným počítačom.

L i t e r a t ú r a

PRETLOVÁ, V. 1976: Bicubic spline smoothing of two-dimensional geophysical data. *Studia Geoph. et Geod.*, 20, s. 168-177.

DIE METHODIK DER VERARBEITUNG GEOMAGNETISCHER ANGABEN VON DER FUNDSTELLE BLATNÉ. Im Beitrag wird auf die Methodik der Verarbeitung geomagnetischer Angaben aufgrund von Messungen auf der neolithischen Fundstelle in Blatné (Bez. Bratislava-Land) hingewiesen. Die Ergebnisse der Messungen sind auf der Isonomalen-Karte ΔT (Abb. 1), auf der Karte der horizontalen Gradienten $\frac{dT}{dx}$ (Abb. 2) und der Schattenkarte magnetischer Anomalien (Abb. 3) veranschaulicht, die mit Hilfe von Methoden der numerischen Mathematik mit Ausnützung der Computertechnik verarbeitet ist.

МЕТОДИКА ОБРАБОТКИ ГЕОМАГНИТНЫХ ДАННЫХ С АРХЕОЛОГИЧЕСКОГО ПАМЯТНИКА БЛАТНЕ. В статье указывается на методику обработки геомагнитных данных на основе измерений на неолитическом памятнике Блатне (р-н Братислава-видьек). Результаты измерений показаны на карте изаномал ΔT (рис. 1), карте горизонтальных градиентов $\frac{dT}{dx}$ (рис. 2) и теневой карте магнитных аномалий (рис. 3), составленной помощью нумерической математики, используя вычислительную технику.

NÁLEZY TZV. RAETSKEJ KERAMIKY NA SLOVENSKU

Peter Roth

So šíriacim sa rímskym vplyvom sa na naše územie dostávali aj výrobky z rímskych provincií. Jedným z nich bola aj keramika charakteristicky zdobená geometrickými motívami a radielkom, potiahnutá vrstvičkou jemného potahu, ktorej pôvod a najväčšie rozšírenie sa kladie do Raetie. V literatúre sa pre ňu zaužívalo označenie raetska keramika. Na nie celkom vhodný názov poukázal už N. Walke (1965, s. 43), ktorý ju nazval geometricky zdobenou keramikou s potahom. Tento názov sa však neujal a naďalej sa používa označenie raetska keramika.

Technika vzniku tejto keramiky býva spájaná so šíriacim sa vplyvom megarskej, helénskej keramiky (Drexel 1911, s. 84). Predchádzala ju skupina červeno a zeleno glazovaného tovaru, ktorý sa objavuje už v prvej polovici 1. stor. n. l. (Ettlinger 1949, s. 82). Tvary sa odvádzali aj z laténskej keramiky provincie (Sedláčková 1969, s. 58).

Výroba raetskej keramiky zaberá celé druhé a prvú polovicu tretieho stor. n. l., neskôr ju v západných provinciách vytlačila z trhu keramika s čiernym lesklým potahom a bielou barbotinovou výzdobou, pochádzajúca z dielni v Kolíne a Triere (Oelman 1914, s. 35).

Raetska keramika bola vyrábaná z veľmi jemného, dobre plaveného, červenkastého materiálu, ktorý bol vždy kvalitne vypálený. Hrúbka stien dosahovala iba niekoľko milimetrov. Povrch nádob má vždy lesklý potah, často nazývaný firnis. Na nesprávnosť tohto názvu poukázal už F. Drexel (1911, s. 80) a snažil sa ho nahradiť tiež nesprávnym názvom glazúra. W. Schleiermacher (1955, s. 416) navrhoval všetky povlaky, ktoré sú aspoň trochu lesklé, označiť termínom Glanztonfilme, zatiaľ čo ostatné, ktoré sú bez lesku, je lepšie nazvať engobami. E. Krekovič vylúčil názov glazúra, pretože ide o úplne inú úpravu povrchu. Prihliadnuc na to, že rozdiel medzi firnisom a engobou možno zistiť iba laboratórnou expertízou, navrhuje pre tento druh úpravy používať termín potah (Krekovič 1976a, s. 547). Tento názov zrejme najcharakteristickejšie vystihuje úpravu povrchu, a preto sa ho budeme pridŕžovať.

Výzdoba raetskej keramiky reprezentuje tri vývojové štýly nadväzujúce na seba, ktoré majú zároveň aj chronologický charakter. F. Drexel (1911, s. 80) ich vyčlenil takto:

1. Charakteristická je hustá plastická geometrická výzdoba. Tvoria ju najčastejšie dvojice tenkých paličiek vytvárajúcich motív sieťky, rozety, rybej kosti či písmena X. Na konci paličiek a v miestach ich prekríženia sú malé polguľôčky. Zriedkavejšie sa objavujú v medzipriestoroch aj malé podkovy, tiež ukončené polguľôčkami. Výzdoba môže byť niekedy ohraničená pásmi radielkových vrypov.

2. Charakteristická je absencia geometrickej výzdoby tvorenej paličkami. Hlavným výzdobným motívom sa stávajú podkovy s polguľkami na konci, robené barbotinovou technikou, a pásy vrypov, robené radielkom.

3. Miznú v ňom aj podkovy a ostávajú iba pásy robené radielkom ako jediný výzdobný motív.

Chronologicky predstavuje prvý štýl obdobie od konca 1. stor. po rok 150 n. l., druhý sa kladie medzi roky 150-200 n. l., pričom ešte prežíva prvý štýl, a tretí sa používal v rokoch 200-250 n. l. (Drexel 1911, s. 81).

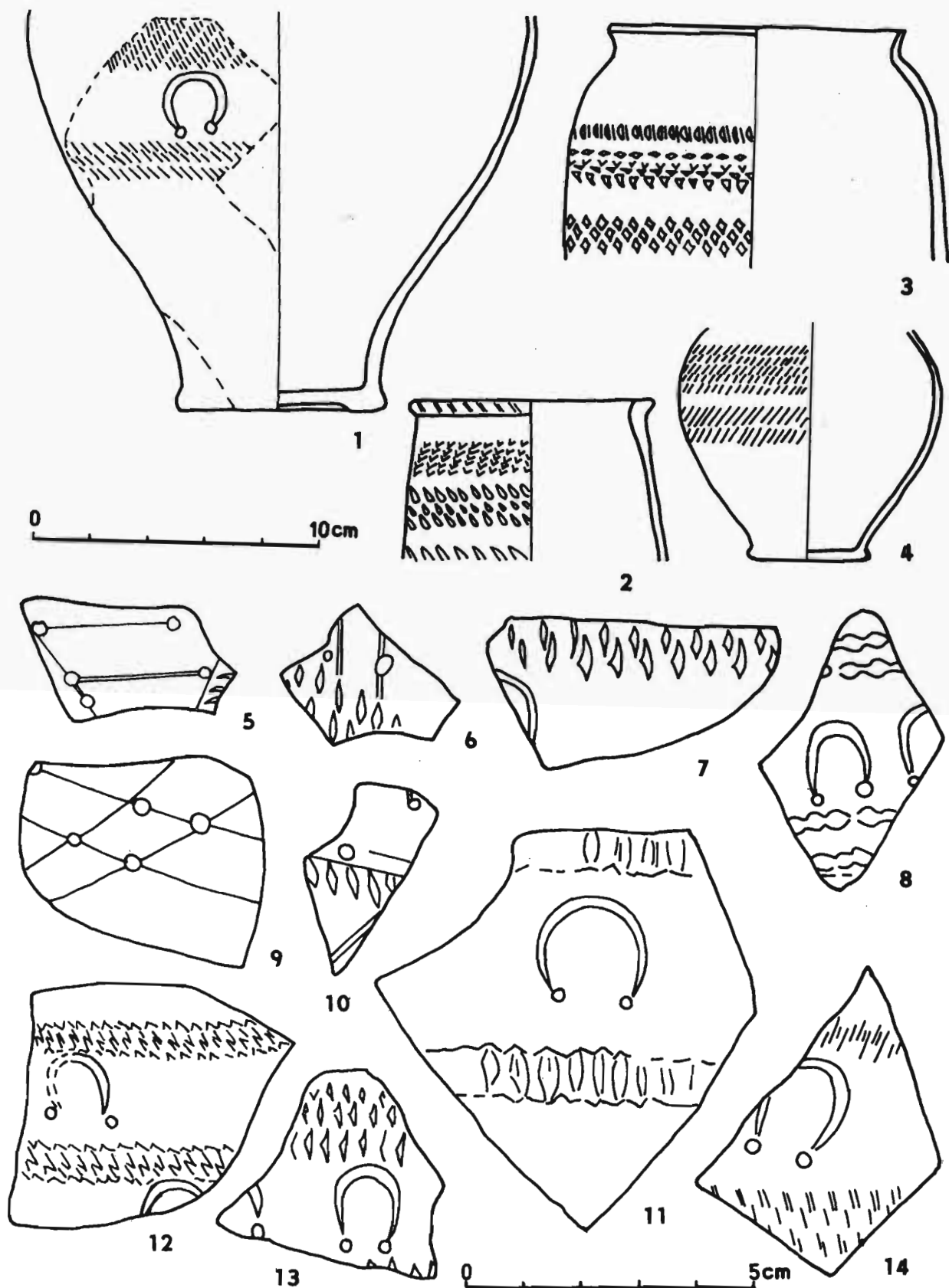
Keďže sa tretí výzdobný štýl ťažko odlišoval od iných druhov keramiky, boli v starších prácach väčšinou všetky črepy zdobené radielkom označované za raetsku keramiku (Krekovič 1976b, s. 24).

Na Slovensku sa táto keramika nachádza zriedka a v pomerne malom počte. Viac črepov pochádza iba z lokality Iža-Leányvár. To umožňuje podrobnejší rozbor. Podľa vonkajšieho vzhľadu môžeme materiál rozdeliť na tri základné skupiny:

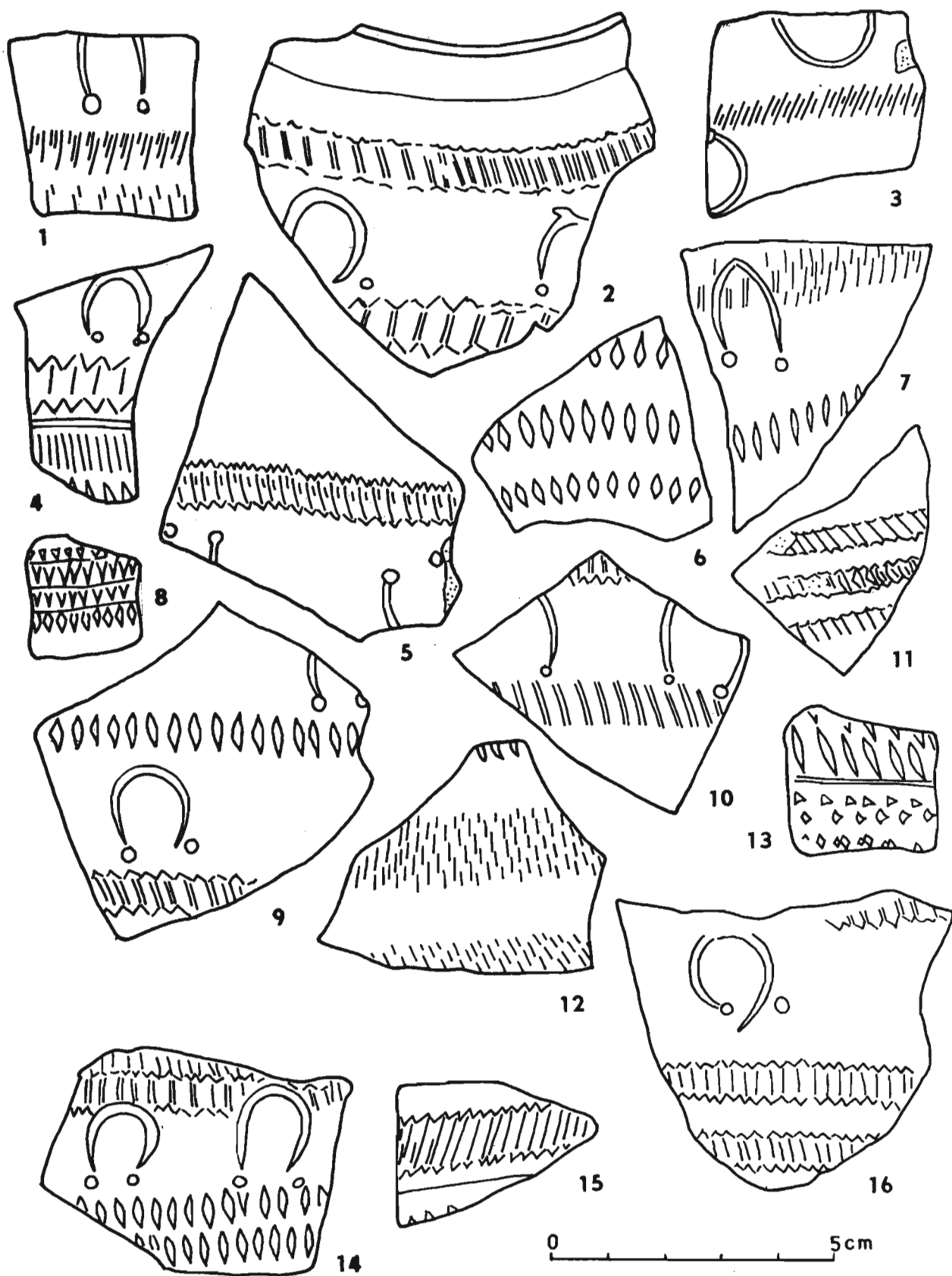
1. keramika s čiernym poťahom
2. keramika s olovenosivým poťahom
3. keramika s červenohnedým poťahom.

Keďže sa farba poťahu (firnisu) menila v závislosti od teploty vypálenia od žltočervenej po čiernu (Gose 1950, s. 15), ďalej od jeho zloženia a uloženia v zemi (Krekovič 1976a, s. 547), je potrebné toto rozdelenie chápať ako orientačné a dá sa použiť iba pri charakteristických zlomkoch. Mnohé majú viac či menej odtiene nachádzajúce sa na rozhraní týchto troch skupín, preto tomuto rozdeleniu materiálu nemožno pripísať prvoradý význam. Skôr tu ide o určenie farebnej škály povrchu raetskej keramiky nachádzajúcej sa v skúmanom súbore materiálu. Podobne ako farba kolíše aj lesk poťahu. Niektoré črepy majú kovovo-lesklý povrch, kým iné sú matné. Toto kolísanie lesku zaznamenávame vo všetkých troch uvedených skupinách.

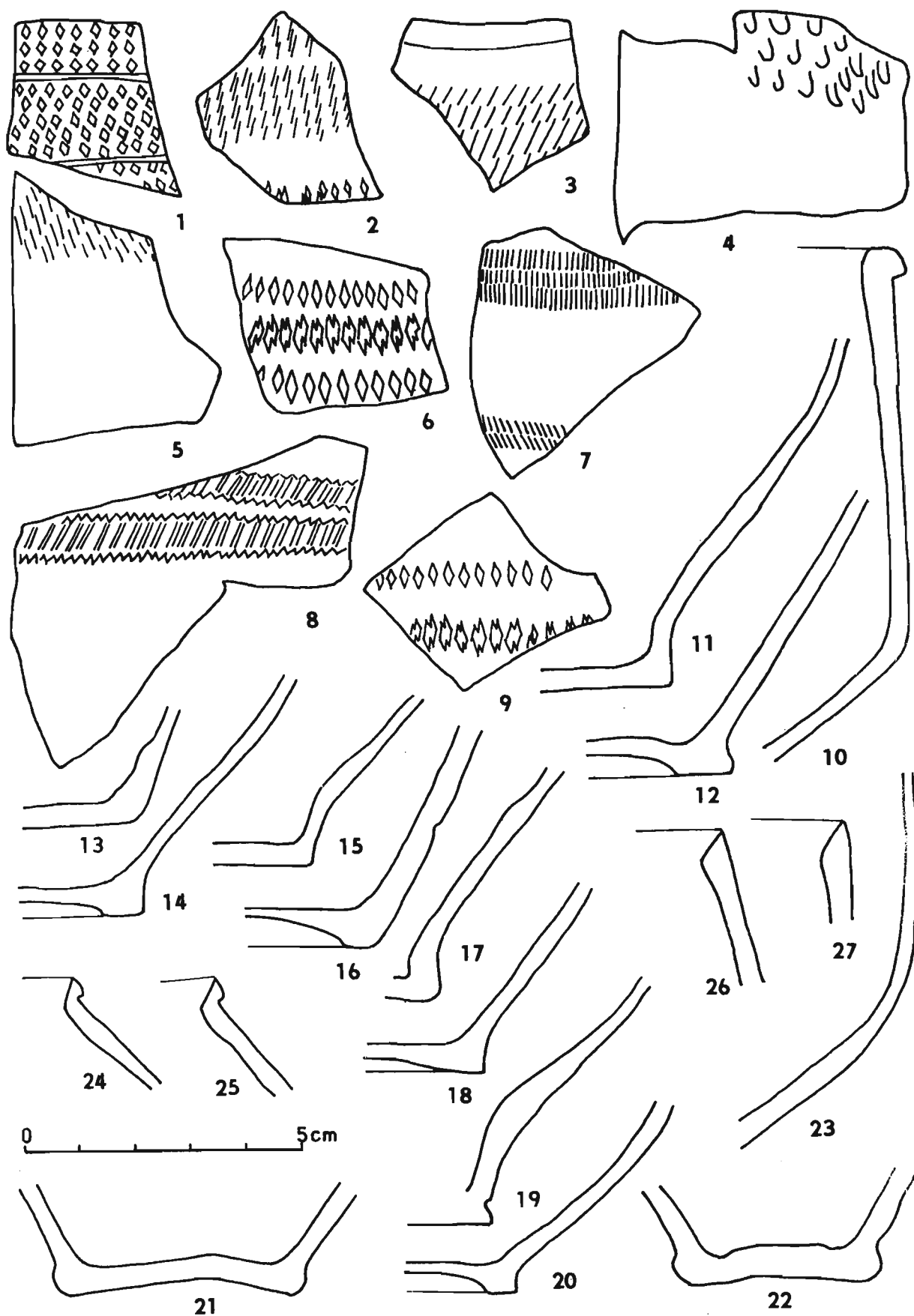
E. Krekovič (1976b, s. 23) a H. Sedláčková (1969, s. 58) uvádzajú ako najobľúbenejší tvar hruškovitý hrniec na nôžke alebo pohár, menej je zastúpený džbán s uchom. Teda ide o nádoby určené na pitie. Žiaľ, spracúvaný keramický súbor je zlomkovitý a nedá sa poväčšine ani čiastočne rekonštruovať, preto musíme tvar nádob predpokladať podľa malých zlomkov okrajov, prípadne väčších črepov zo stien. Čiastočne sa podarilo rekonštruovať časť malej nádoby typu Drexel XI:18 (obr. 1: 4), spodnú časť hruškovitého hrnca Walke 48:5 alebo Drexel XI:19 (obr. 1: 1), hornú časť pohára typu Drexel XI:2 (obr. 1: 2), ktorý má okraj presekávaný tenkými ryhami, a hornú časť hrnca Walke 48:9 (obr. 1: 3). Z okrajov, podľa ktorých nemožno rekonštruovať presný tvar nádoby, je najčastejšie a pomerne hojne (cca 60-70 kusov z lokality Iža-Leányvár) zastúpený tvar okraja hrncovitých alebo pohárovitých nádob, prípadne guľovitých nádobiek typu Drexel XI:4, 11-15, 17-19, XII: 14 alebo tiež Walke 48: 4, 5, 9, 10, 12. Jednotlivé varianty tohto typu sa v danom súbore (obr. 4: 13-26) líšia v tvare ústia, ktoré je buď viac von vyhnuté (obr. 4: 13-16, 18-26), alebo splýva s hrdlom (obr. 4: 17). Hrdlo býva rôzne vysoké, ale rozdiel činí iba niekoľko milimetrov (1-2), a odklon pliec od hrdla býva ostrejší alebo pozvoľnejší. Avšak ani tieto rozdiely neumožňujú presne zaradiť jednotlivé zlomky okrajov k spomínaným typom nádob. Pravdepodobne z tohto typu sa postupným zanedbávaním vyhnutia okraja, jeho zhrubnutím a splývaním s hrdlom vyvinul ďalší typ okraja podobných nádob (obr. 4: 11, 12). Tento typ však nemusí byť chronologicky následný, skôr sa zdá, že ide pravdepodobne o technickú (technologickú) následnosť. Ďalšie typy okrajov (obr. 3: 24-27; 4: 1-12) sa nachádzajú v jednom, maximálne v dvoch zlomkoch a čiastočne sa dajú priradiť k týmto typom nádob: pohár typu Drexel XII: 2 (obr. 4: 3, 4, 7), Walke 49: 5 (obr. 4: 6), Walke 49: 7 (obr. 3: 24, 15; 4: 1, 2, 5, 8, 9), pohárika typu Drexel XI: 2 (obr. 3: 10, 23). Bez analógie zatiaľ zostáva typ okraja (obr. 4: 10), ktorý azda pochádza z nádoby misovitého tvaru. Okrem toho sa našlo aj niekoľko zlomkov zo stien pohárov s prehýbanými stenami. Keďže ide o pomerne malé zlomky zo stien, nedá sa presne určiť ich tvar.

Obr. 1. Iža-Leányvár. Výber črepového materiálu.

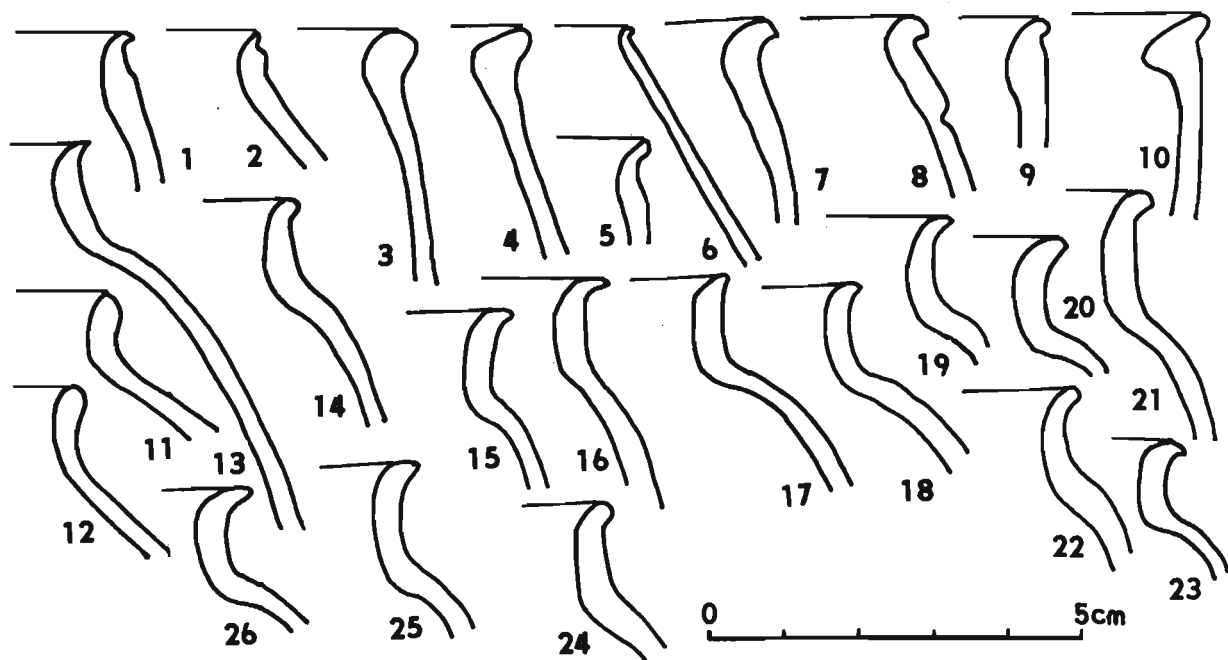

Obr. 2. Iža-Leányvár. Výber črepového materiálu.

Obr. 3. Iža-Leányvár. Výber črepového materiálu.

Podobne ako okraje aj dná nádob sú veľmi zlomkovité, a preto možno podať iba ich stručnú základnú charakteristiku. Pochádzajú väčšinou z hrncovitých a pohárovitých nádob, prípadne z malých guľovitých nádobiek. Prevažne sa vyskytujú typy s konkávne vyhnutým dnom (obr. 3: 12, 14, 16, 18, 20). Na väčšine nádob je vyklenutie od vodorovnej roviny do výšky maximálne 0,4 cm, iba málokedy sa vyskytne vyššie vyklenutie (maximálne 0,8 cm). Našlo sa aj dno nepravidelne vyklenuté (obr. 3: 21). Ďalším typom je ploché dno. Niekedy býva okolo dna 0,5-1 cm široký prstenec (obr. 3: 12, 14, 20). Dno býva spravidla von odsadené ostro (obr. 3: 11, 15, 18, 20), prípadne je to odsadenie zaoblené (obr. 3: 12, 14, 17, 19, 21, 22). Vyskytujú sa aj typy, pri ktorých steny nádoby prechádzajú do dna bez odsadenia (obr. 3: 13, 16).

Obr. 4. Iža-Leányvár. Výber črepového materiálu.

Priemer dna sa pohybuje medzi 4-5 cm. Iba v niekoľkých prípadoch sa vyskytlo dno väčšie, 5,5-6 cm, alebo menšie, 3,5-4 cm. Dná sú bez výzdoby alebo značky, na niektorých je znútra nepatrne vystupujúci kruh po vytáčaní. Na stenách niektorých nádob sa z vnútornej strany nachádzajú stopy po vytáčaní na kruhu, niektoré sú však hladké.

Celkove možno povedať, že na základe rozboru tohto materiálu sa nedá urobiť typologický rozbor raetskej keramiky, a tým ani jej chronologické delenie. Preto je nutné opierať sa o chronologické delenie podľa výzdoby.

V spracúvanom materiáli sa nachádzajú zlomky keramiky zdobené všetkými tromi štýlmi. Prvému štýlu zodpovedajú zlomky zdobené plytkými tenkými ryhami s polguľkami na koncoch a v miestach prekríženia rýh. Niektoré sú kombinované s výzdobou robenou radielkom (obr. 1: 5, 6, 9, 10). Druhý štýl je zastúpený pomerne hojne, ale podľa zozbieraného materiálu možno konštatovať, že plastické podkovičky s polguľkami na koncoch sú na každom zlomku rôzne, dokonca sú rôzne aj v rámci jedného pásu výzdoby (obr. 1: 7, 8, 11-14; 2: 1-7, 9, 10, 14, 16), preto nemožno

vytvoriť žiadny typologický či chronologický rad, ktorý by zodpovedal buď určitému výrobcovi, alebo dielni či časovému úseku, ako je to napríklad pri terre sigillate. Zdá sa, že ide o bežne používaný motív, ktorý sa však aplikoval bez určitej schémy, a jeho tvar závisí od momentálnej dispozície hrnčiara. Výzdoba radielkom má takisto rôzny charakter. Niekedy je robená v podobe jemných dlhých či krátkych hustých rýh v niekoľkých radoch nad sebou, prípadne ich kombináciou. Inokedy sú vrypy široké, hlboké, viac či menej vzdialené od seba. Podobne ako podkovičky ani vrypy robené radielkom neumožňujú detailnejší chronologický rozbor výzdoby.

Z územia Slovenska sú známe nálezy z lokality Púchov (okr. Považská Bystrica), ktoré publikoval už E. Beninger (1937, s. 105) a na základe nálezov terre sigillate ich dotoval do rokov 140-160. Ide o zlomky hrncovitej nádoby, zdobené prvým Drexelovým štýlom. Podľa charakteristického tvaru reprezentuje táto nádoba západnú keramiku. Tento súpis možno doplniť o niektoré ďalšie nálezy z tejto lokality, ktoré zrejme unikli jeho pozornosti a ktoré patria k rovnakému štýlu ako už zverejnené. Pozoruhodné sú zlomky nádoby, zrejme pohára, ktorý pravdepodobne druhotným prepálením stratil nielen povrchovú úpravu, ale bol prekrútený do bizarných tvarov. Zachovaná barbotinová výzdoba rozetami radí i tieto zlomky k prvému Drexelovmu štýlu (Sedláčková 1969, s. 60).

Črep zdobený barbotinovou výzdobou zo Závodu (okr. Senica) klasifikoval E. Beninger (1934, s. 99) ako napodobeninu raetských nádob, pretože je vraj hrubostenný, a nie dosť tvrdo vypálený, a dotoval ho do druhej polovice 2. stor. n. l. Podľa jeho opisu by mohol pochádzať aj z niektorej panónskej dielne. Neskôr na inom mieste hovorí o tomto náleze ako o zlomku nádoby (Beninger 1937, tab. 36: 16). Pôvod tohto nálezu by sa mal tiež preveriť. Z obrázka sa totiž nedá bezpečne rozhodnúť, či ide o západný, alebo panónsky výrobok. Pred druhou svetovou vojnou bol uložený v Naturhistorisches Museum vo Viedni (Krekovič 1976b, s. 28).

Niekoľko zlomkov z Iže-Leányváru zhodnotil V. Sakař. Tvrdí, že materiál neumožňuje predviesť celý vývojový rad tejto keramiky, ktorý výstižne opísal F. Drexel. Nachádzame iba zlomky keramiky zdobené jeho druhým štýlom (Sakař 1963, s. 51). Keramika tohto štýlu bola vyrábaná kdesi v okolí Augsburgu a poznáme ju skoro zo všetkých limitných objektov v Panónii (Póczy 1957, s. 38). O jej obľube svedčí i to, že sa o jej napodobňovanie pokúšali i dielne pracujúce na začiatku 3. stor. n. l. v Aquincu (Póczy 1956).

Zo súčasne prebiehajúceho záchranného a revízneho výskumu pochádza pomerne bohatý súbor nálezov raetskej keramiky, na základe ktorého bola urobená väčšia časť typologického a výzdobného rozboru v tomto príspevku. Aj keď sa v nálezovom celku nachádzajú zlomky všetkých troch výzdobných štýlov, je potrebné zastaviť sa nad datovaním nálezov z Iže. Výrobky sa síce navzájom líšia výzdobou, ale materiál, hrúbka stien a úprava povrchu sú v mnohých prípadoch zhodné alebo málo odlišné i pri úplne odlišných štýloch výzdoby (napr. prvý s tretím). To by mohlo naznačovať, že všetky výrobky pochádzajú z doby, keď už boli známe všetky tri výzdobné štýly, resp. aspoň prvé dva, a dochádzalo k voľnému striedaniu a zmiešaniu výzdoby. Keďže nálezy pochádzajú iba z vrstiev, z ktorých sú najstaršie, na základe iných nálezov, datovaných do obdobia markomanských vojen, môžeme povedať, že všetky tieto výrobky treba datovať najskôr do obdobia markomanských vojen, prípadne až na koniec 2. stor. a na začiatok 3. stor. n. l. bez ohľadu na charakter výzdoby.

Pri záchrannom výskume na trase diaľnice Piešťany - Trenčín v Pobeďime (okr. Trenčín) sa v objekte 20 a 21/84 našiel nezdobený črep s tmavočerveným až sivým kovovolesklým povrchom a pri povrchovom zbere zlomok zdobený radielkom. Podľa hrúbky stien, povrchu a pomerne voľnej výzdoby môžeme tieto zlomky datovať až do doby okolo polovice 3. stor. n. l. Ich ojedinelosť dovoľuje vysloviť domnienku, že ide o viac-menej náhodný nález na barbariskom sídlisku pomerne vzdialenom od rímskeho limitu.

Z novších výskumov pochádzajú nálezy raetskej keramiky z Komjatíc (okr. Nové Zámky). Nebol mi známy celý nálezový materiál, ale zlomky, ktoré som videl, zaradujem do prvej polovice 3. stor. n. l. Za možnosť nahliadnuť do tohto materiálu ďakujem vedúcemu výskumu Doc. A. Točíkovi, DrSc.

Tri zlomky tejto keramiky pochádzajú aj z výskumu v Chotíne (okr. Komárno). Za možnosť ich spracovania ďakujem vedúcemu výskumu PhDr. P. Romsauerovi, CSc. Majú kovovolesklý, čierny povrch zdobený radielkom. I keď úprava povrchu by mohla nasvedčovať tomu, že ide o niektorý zo starších Drexelových štýlov, domnievam sa, že ich môžeme datovať, v zhode s nálezmi Terry sigillaty (Kuzmová - Roth, v tlači), na koniec 2. a začiatok 3. stor. n. l.

Ojedinelým a miestom svojho nálezu zvlášť pozoruhodným je nález črepu z Košíc, časť Krásna nad Hornádom, zdobeného dvoma obežnými radmi jemných vrypov (Gašaj - Jurečko - Olexa 1980, s. 75).

Mapu rozšírenia tejto keramiky v barbariku publikoval V. Sakař (1969, s. 212). Z nej vidieť, že sa táto keramika nachádza iba na území dnešného Československa. Datoval ju do druhej polovice 2. stor. n. l. K otázke datovania týchto nálezov hovorí E. Krekovič (1976b, s. 26), že je potrebné prehodnotiť staršie nálezy, berúc pritom do úvahy aj možnosť ich panónskeho pôvodu. Potom by bolo treba datovať nálezy ako mladšie, pri raetskom pôvode by sme boli nútení uvažovať o staršom datovaní. Okrem toho hovorí, že raetsku keramiku nemôžeme paušálne datovať do druhej polovice 2. stor., ako to urobil V. Sakař, ale musíme každý nález analyzovať osobitne, podľa jeho výzdoby a pôvodu, a tak ho presnejšie chronologicky zaradiť (Krekovič 1976b, s. 28). Z rozboru nami získaného materiálu vyplynulo, že je naozaj potrebné hodnotiť každý nález osobitne, a to nielen podľa výzdoby a pôvodu, ale hlavne podľa nálezových okolností a sprievodného materiálu. V súlade s nimi potom treba rozhodnúť o datovaní.

Raetskou keramikou v Panónii sa samostatne zaoberala i E. Szönyi. Keďže nálezy pochádzajú zväčša zo zle datovaných nálezových komplexov, nedá sa vypracovať ich presnejšia chronológia. Nálezy, ktoré sa podľa farby materiálu a hrúbky stien nedali zaradiť ani do jednej skupiny, boli vyrábané asi v panónskych dielnach. Ich výrobu predpokladá v okolí Savarie, pretože sa medzi množstvom tohto materiálu našli aj deformované kusy (Szönyi 1973, s. 93). Výroba sa začala v druhej polovici, resp. koncom 2. stor. n. l., keď už výrobcovia poznali výzdobné motívy oboch predchádzajúcich štýlov (Szönyi 1973, s. 102). Tento materiál má predovšetkým uvoľnenejšiu geometrickú výzdobu a svetlejší poťah (Krekovič 1976b, s. 25). E. Krekovič (1976b, s. 25) uvádza, že podľa ústnej informácie od T. Buoczovej sa v Savarii našli aj pece s nálezmi tejto keramiky, ktorá sa tu masovo vyrábala. E. Sz. Póczyová (1957) uvádza, že napodobeniny raetských nádob vyrábali aj v Aquincu koncom 3. stor., a to so snahou vytlačiť importovanú raetsku keramiku z panónskeho trhu.

Na záver možno povedať, že raetska keramika sa nachádza na území Slovenska zriedka, a vo väčšine prípadov v ojedinelom množstve. Výnimku tvorí iba rímsky

kastel v Iži-Leányvári, ktorý však ako predpolie Brigetia má špecifické postavenie. Napriek tomu, že leží na území barbarika, nemožno nálezy z neho posudzovať tak ako nálezy z germánskych sídlisk. Materiál nachádzajúci sa na germánskych sídliskách však svojou ojedinelosťou neumožňuje urobiť podrobnejší rozbor v rámci jednej lokality.

Nálezy sa sústreďujú hlavne na oblasť juhozápadného Slovenska, okrem Púchova a Košíc, časť Krásna nad Hornádom, teda bližšie k rímskemu limitu. S rastúcou vzdialenosťou od neho sa stávajú zriedkavosťou. Podobná situácia je aj v Panónii, kde sa raetska keramika vyskytuje takmer vo všetkých objektoch rímskeho limitu (Póczy 1957, s. 38), avšak v keramickom materiáli z lokalít vzdialenejších od neho je skôr raritou (Bónis 1960, s. 100). Ojedinelosť a pomerne malý počet náleзов z územia barbarika pravdepodobne súvisí s veľkou krehkosťou tejto keramiky (hrúbka stien sa pohybuje od 2 do 4 mm, výnimočne sa nachádzajú zlomky hrubšie) a s prepravnými ťažkosťami s tým spojenými. Je zrejmé, že obchodníci dávali prednosť iným, pevnejším výrobkom z panónskych dielní (napr. jemná tehlová keramika, jemná sivá keramika s tmavým poťahom - obe zdobené radielkom).

Nálezy z Pobeďima a Púchova, nachádzajúce sa ďalej od limitu, sú z lokalít na Považí, čo dovoľuje spájať ich s predpokladanou obchodnou cestou údolím Váhu ďalej na sever. Ojedinelosť nálezu z Košíc, časť Krásna nad Hornádom iba potvrdzuje výnimočné zastúpenie raetskej keramiky na sídliskách z doby rímskej vzdialenejších od rímskeho limitu.

Väčšina keramického materiálu zo Slovenska má pomerne hrubé steny, málokedy sa nájdu zlomky tenšie ako 2 mm, ktoré sú v starších obdobiach výroby časté. Zhrubnutie stien považuje E. Ettlingerová (1949, s. 86) za príznak keramiky z posledného výrobného obdobia. Taktiež farba povrchu sa stáva svetlejšia a menej kovovo lesklá, ba až matná. E. Krekovič (1976b, s. 25) sa domnieva, že poťah sa stáva časom svetlejší a menej kovovo lesklý, čo sa dostáva do rozporu s tvrdením E. Ettlingerovej (1949, s. 86), podľa ktorej je príznakom neskoršej keramiky v Raetii zhrubnutie stien a lesklejší poťah než pri predchádzajúcich. Z uvedeného rozboru sa zdá byť pravdepodobnejšie, že svetlejšia farba a klesajúci lesk poťahu sú príznakom neskoršieho obdobia výroby, i keď to nemusí platiť všeobecne. Rozborom nálezov sa zistilo, že výzdoba je pomerne voľná, bez pevných zásad usporiadania výzdobných prvkov, ktoré sa navzájom prekrývajú (plastická podkovička cez výzdobu radielkom a pod.) a narušujú jej súvislosť. Tieto skutočnosti spolu s datovaním nálezov od konca 2. až po polovicu 3. stor., čo by zodpovedalo obdobiu výroby v panónskych dielňach koncom 2. stor. (Szönyi 1973, s. 102) a v 3. stor. (Póczy 1957), by nasvedčovali viac panónskemu ako raetskemu pôvodu. Ak vezmeme do úvahy aj to, že sa nálezy raetskej keramiky nachádzajú iba na území Československa (Sakař 1969, s. 212), vychádza nám, že súvisia viac s obchodnými stykmi nášho územia s Panóniou ako so vzdialenejšou Raetiou. Preto sa zdá byť oprávnené pri označovaní tohto keramického tovaru používanie názvu takzvaná raetska keramika doťiaľ, pokiaľ nebude možné presne určiť pôvod jednotlivých výrobkov na území barbarika na základe panónskych a raetských nálezov.

L i t e r a t ú r a

- BENINGER, E. 1934: Die Südausbreitung der Einsprossenfibeln (mit Beiträgen von H. Friesing und F. Wiesinger). *Sudeta*, 10, s. 92-104.
- BENINGER, E. 1937: Die germanischen Bodenfunde in der Slowakei. Reichenberg - Leipzig.

- BÓNIS, E. 1960: Römerzeitliche Gräber in Halimba. *Folia Archaeol.*, 12, s. 99-105.
- DREXEL, F. 1911: Das Kastel Faimingen. Der obergermanisch-raetische Limes des Römerreichs. Heidelberg.
- ETTLINGER, E. 1949: Keramik der Auguster Thermen. Basel.
- GAŠAJ, D. - JUREČKO, P. - OLEXA, L. 1980: Výsledky prieskumov v Košickej kotline a na Východoslovenskej nížine. In: *Archeol. Výsk. a Nál. na Slov. v r. 1979*. Nitra, s. 73-79.
- GOSE, E. 1950: Gefäßtypen der römischen Keramik im Rheinland. Beiheft 1 der Bonner Jahrb. Bonn.
- KREKOVIČ, E. 1976a: K terminológii rímskoprovinciálnej keramiky. *Archeol. Rozhl.*, 28, s. 547-549.
- KREKOVIČ, E. 1976b: Rímska importovaná keramika na Slovensku. [Dizertačná práca.] Bratislava. - Univerzita J. A. Komenského. Fakulta filozofická.
- KUZMOVÁ, K. - ROTH, P., v tlači: Terra sigillata v barbariku (Nálezy z germánskych sídlisk a pohrebísk). Nitra.
- OELMAN, F. 1914: Die Keramik des Kastells Niederbiebern. Materialien zur römisch-germanischen Keramik I. Frankfurt.
- PÓCZY, K. Sz. 1956: Die Töpferwerkstätten von Aquincum. *Acta Archaeol. Hung.*, 7, s. 73-138.
- PÓCZY, K. Sz. 1957: Intercisa II. Keramik. Budapest.
- SAKAŘ, V. 1963: Drobné nálezy z areálu římského kastela na Leányváru. In: *Stud. Zvesti Archeol. Úst. Slov. Akad. Vied.* 11. Nitra, s. 43-112.
- SAKAŘ, V. 1969: Nové možnosti interpretace keramických importů na území Řimany neobsazené střední Evropy. *Archeol. Rozhl.*, 21, s. 202-216.
- SEDLÁČKOVÁ, H. 1969: Římskoprovinciální keramika na Slovensku. [Diplomová práce.] Brno. - Universita J. E. Purkyně. Fakulta filosofická.
- SCHLEIERMACHER, W. 1955: Oberflächenbehandlung römischer Keramik. *Germania*, 33, s. 416.
- SZÖNYI, E. T. 1973: Zur Verbreitung und Herstellung der sog. raetischen Keramik in Panonien. *Acta Archaeol. Hung.*, 25, s. 87-109.
- WALKE, N. 1965: Das römische Donaukastell Straubing-Sorviodurum. *Limesforschungen*. 3. Berlin, s. 42-45.

FUNDE VON SOG. RAETISCHER KERAMIK IN DER SLOWAKEI. Die raetische Keramik kommt in der Slowakei selten und im Großteil nur vereinzelt vor. Eine Ausnahme bildet nur das römische Kastell in Iža-Leányvár (Bez. Komárno), von wo eine größere Materialmenge stammt. Weiters sind Fundorte in der Südwest- und Mittelslowakei bekannt: Púchov (Bez. Považská Bystrica), Závod (Bez. Senica), Pobedim (Bez. Trenčín), Komjatice (Bez. Nové Zámky) und Chotín (Bez. Komárno). Vereinzelt und durch die Auffindungsstelle bemerkenswert ist eine Scherbe aus Košice, Teil Krásna nad Hornádom. Im bearbeiteten Material befinden sich Keramikbruchstücke, verziert mit allen drei Drexel-Stilen. Die Verzierung ist jedoch verhältnismäßig frei, ohne feste Grundsätze in der Anordnung der einzelnen Elemente, die sich gegenseitig stören, wodurch sie den Zusammenhang der Verzierung beeinträchtigen. Aus dem angeführten Material lassen sich nur ungefähre Gefäßtypen bestimmen, von denen die einzelnen Scherben stammen. Die Oberfläche schwankt von Metallglanz bis zum matten Glanz und die Farbe von schwarz bis rotbraun. Aus der Analyse des Materials, der Oberflächenfarbe, dem Glanz und der Verzierung scheint es wahrscheinlicher, daß die sich in der Slowakei befindende raetische Keramik im Großteil aus panno-

nischen Werkstätten vom Ende des 2. und aus der ersten Hälfte des 3. Jh. stammt. Deswegen scheint die Benützung der Benennung sog. raetische Keramik berechtigt zu sein.

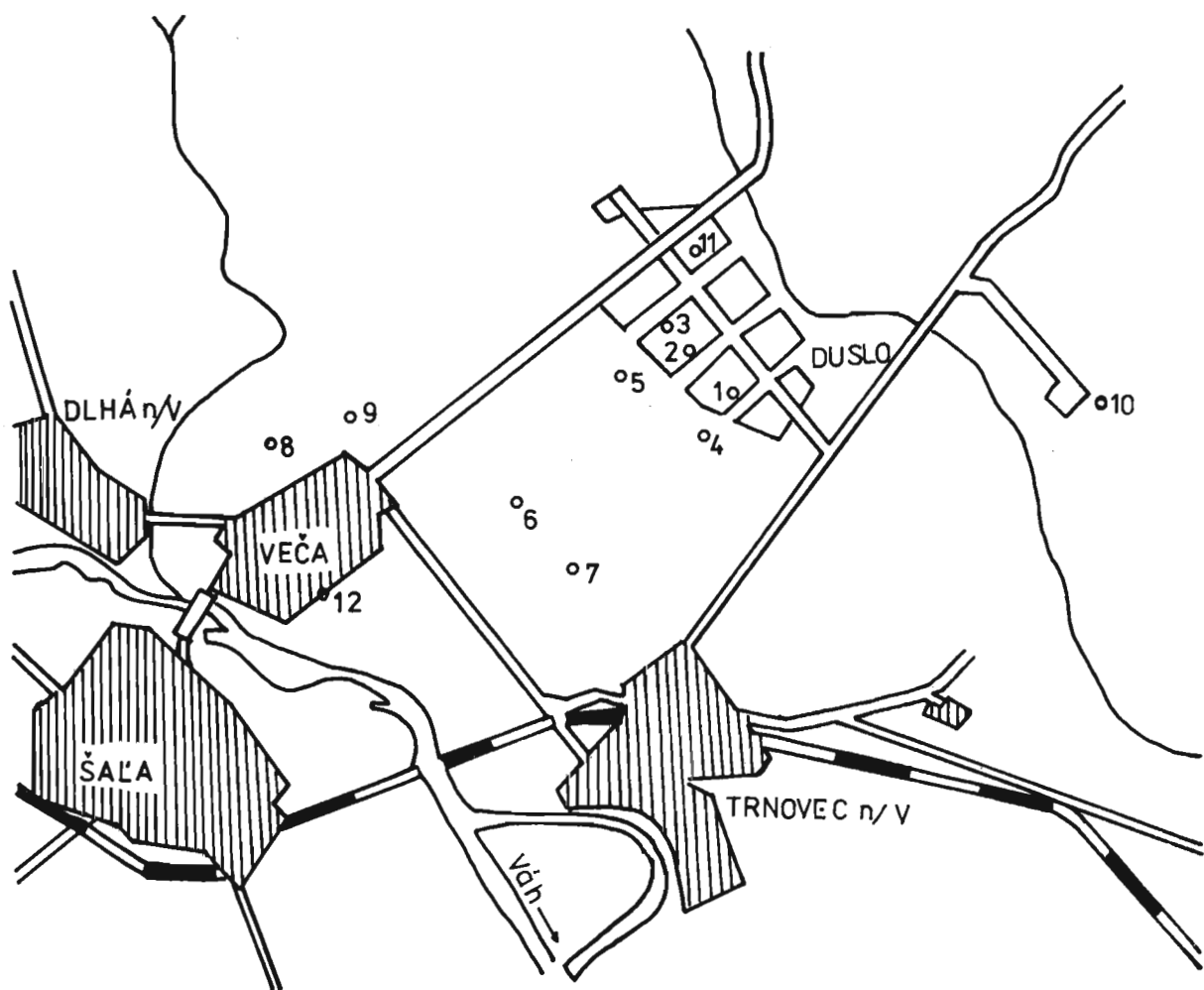
НАХОДКИ Т. НАЗ. РЕТСКОЙ КЕРАМИКИ В СЛОВАКИИ. Ретская керамика в Словакии встречается редко и в большинстве случаев она малочисленна. Исключением является только римский кастелл Ижа-Леаньвар (р-н Комарно), где был найден многочисленный материал. Кроме того памятники известны в юго-западной и средней Словакии - Пухов (р-н Поважска-Бистрица), Завод (р-н Сеница), Победим (р-н Тренчин), Комьятице (р-н Нове-Замки) и Хотин (р-н Комарно). Единичным и по своему месту находки заслуживающим внимание является черепок из Кошиц, часть Красна-над-Горнадом. В обрабатываемом материале находятся обломки керамики, украшенные всеми тремя стилями по Дрекслею. Однако, украшение относительно свободно, не соблюдая принципов размещения отдельных элементов, которые разрушают друг друга, и таким образом нарушают взаимосвязь украшения. Из приведенного материала можно только приблизительно определить типы сосудов, от которых сохранились отдельные черепки. Блеск на поверхности меняется с металлического до матового и цвет меняется с черного до красно-коричневого. Анализ материала, цвета поверхности, блеска и украшения указывает, что ретская керамика с территории Словакии вероятно происходит по большей части из паннонских мастерских конца II и первой половины III вв. Поэтому по праву можно пользоваться названием т. наз. ретская керамика.

SÍDLISKO Z MLADŠEJ DOBY RÍMSKEJ V ŠALI-VEČI

Ján Hunka - Peter Roth

Šaľa (okr. Galanta) sa v súčasnosti javí ako jedna z významných archeologických lokalít (obr. 1). V katastri obce sa nachádza viacero významných nálezísk z rôznych období praveku a ranej doby dejinnej (Točík 1982, s. 3-10).

Prostredníctvom PhDr. Márie Rejholcovej nahlásil J. Kormoš z Šale ničenie archeologickej lokality (obr. 1, bod 12), ktorá sa nachádza priamo v intraviláne obce (Hunka - Roth 1987). Na základe nájdených predmetov, medzi ktorými boli

Obr. 1. Archeologické lokality v okolí Šale (podľa A. Točíka). 1 - tepláreň: sídlisko, doba halštatská, doba rímska, stredovek; 2 - výrobná hala: sídlisko, doba halštatská, doba rímska, stredovek; 3 - závod: pohrebisko, nitrianska kultúra, 11. stor.; 4 - Andelek-kanál: pohrebisko, 10.-11. stor.; 5 - závod: pohrebisko, 11. stor. 6 - Hidas: sídlisko, vučedolská kultúra, doba laténska, 10. stor., pohrebisko, nitrianska kultúra, doba rímska, 11. stor.; 7 - Vízallás: sídlisko, doba rímska, pohrebisko, 7. stor.; 8 - pieskovisko JRD: pohrebisko, 9.-10. stor.; 9 - vinohrad JRD: pohrebisko, doba rímska (1.-2. stor.); 10 - kľučiareň: pohrebisko, 10.-11. stor.; 11 - kováča: pohrebisko, 8. stor.; 12 - intravilán Veče: sídlisko, mladšia doba rímska.

spona, terra sigillata, početná keramika a najmä šesť malých rímskych bronzov, usudzoval, že ide pravdepodobne o rímsko-barbarské sídlisko. Všetky nálezy, ktoré sa mu podarilo nazhromaždiť, poskytol na zdokumentovanie pracovníkovi múzea v Galante PhDr. J. Ižófovi. Časť z nich (terra sigillata) sa nachádza v klube pionierov v Šali-Veči. Mince sú deponované v numizmatickej zbierke AÚ SAV v Nitre pod prírastkovými číslami 6861-6866.

Autori článku pri prieskume lokality zistili jej prefatie základovými ryhami pre inžinierske siete nového sídliska. Tieto ryhy porušili niekoľko sídliskových objektov. Všetka zemina bola druhotne buldozénom premiestnená mimo lokality. Týmto spôsobom bol pravdepodobne zničený aj hromadný nález rímskych mincí.

Z porušených objektov z doby rímskej sme identifikovali niekoľko sídliskových jám a jeden objekt väčšieho rozsahu, pravdepodobne chatu. Pre krátkosť času sme ich nemohli preskúmať. Opätovný prieskum s následným odkrytím narušených objektov sa nerealizoval.

V získanom materiáli prevažovali nálezy z mladšej doby rímskej, ale našli sa aj zlomky keramiky z iných období.

Opis nálezov

E n e o l i t, b a d e n s k á k u l t ú r a

Črep z tela nádoby. Hlina sivočierna, povrch hnedý, na ňom plytké prie-
hlbne (obr. 2: 1).

D o b a b r o n z o v á

Črep z tela nádoby. Hlina čierna, povrch čierny s kužeľovitým výstupkom
(obr. 2: 2).

D o b a h a l š t a t s k á

Črep z tela nádoby. Hlina sivočierna, povrch čierny s plným uškom (obr. 2: 4).

D o b a l a t é n s k a

1. Črep z tela misovitej nádoby. Hlina sivá, povrch sivočierny.

2. Črep z tela situlovitej(?) nádoby. Hlina zrnitá, s prímесou tuhy. Povrch
zdobený hrebeňovaním, ktoré je poškodené.

3. Črep z tela podobnej nádoby. Hlina piesčitá. Povrch zdobený hrebeňova-
ním, ktoré je poškodené.

4. Črep z tela situlovitej nádoby. Hlina jemná, sivočierna. Povrch zdobený
hrebeňovaním, ktoré má malé jamky na vystupujúcich rebíerkach (obr. 2: 3).

5. Časť prehnutého dna. Hlina jemná, sivá (obr. 2: 7).

6. Okrajový črep z nádoby situlovitého tvaru. Hlina jemná, sivočierna,
tuhovana s prímесou sludy.

D o b a r í m s k a

Mince

1. Rím, Constantius II. (323-361), malý bronz z r. 324-330(?). 1,55 cm,
1,46 g. LRBC 4. 723? (prír. č. 6864).

2. Rím, Constantius II. (323-361), Nicomedia, malý bronz z r. 335-337.
1,85 cm, 1,92 g. LRBC č. 1126 (prír. č. 6865).

3. Rím, Constantius II. (323-361), malý bronz, 1,6 cm, 1,88 g (prír. č.
6861).

4. Rím, Constantius II. (323-361), malý bronz. 1,5 cm, 1,25 g (prír. č.
6862).

5. Rím, Constantius II. (323-361), malý bronz. 1,5 cm, 1,99 g (prír. č.
6863).

6. Rím, neurčený, poškodený malý bronz zo 4. stor. 1,5 cm, 1,07 g (prír. č. 6866).

Za určenie ďakujeme PhDr. E. Kolníkovej, CSc.

Ďalšie nálezy

7. Zlomok bronzového plechu z troch tenkých platničiek, medzi ktorými sa nachádzala pravdepodobne organická látka (koža?) a ktoré boli spojené viacerými (8-9) nitmi so štvorcovou hlavou v rôznych zoskupeniach a úrovniach. Niekedy sú znitované všetky tri platničky, niekedy iba dve (obr. 2: 6).

8. Rímskoprovinciálna keramika. Okrajový črep z prstencovej misky. Hlina jemná, sivá, na povrchu sivý poťah z oboch strán (obr. 2: 8).

9. Rímskoprovinciálna keramika. Črep z časti džbána medzi hrdlom a telom. Hlina jemná, sivá, na povrchu sivý poťah z oboch strán (obr. 2: 5).

10. Rímskoprovinciálna keramika. Poškodený, okrajový črep zo zásobnice s okružím. Hlina sivá, piesčitá, povrch čierny. Horná časť okraja i telo nádoby sú zdobené tenkými ryhami (obr. 2: 9).

11. Rímskoprovinciálna keramika. Črep z ucha. Hlina tehlovočervená, na povrchu stopy po červenohnedom poťahu (obr. 3: 3).

12. Rímskoprovinciálna keramika. Črep z ucha. Hlina žltohnedá, jemná (obr. 3: 4).

13. Rímskoprovinciálna keramika. Okrajový črep zo džbána. Hlina jemná, žltohnedá (obr. 3: 5).

14. Rímskoprovinciálna keramika. Črep z dna, pravdepodobne zo džbána. Hlina žltohnedá, jemná (obr. 3: 1).

15. Rímskoprovinciálna keramika. Črep pravdepodobne z tela džbána. Hlina tehlovočervená. Na povrchu zvonku tehlovočervený poťah. Výzdobu tvoria vodorovné rady rýh robených radielkom (obr. 3: 6).

16. Rímskoprovinciálna keramika. Črep pravdepodobne z tela džbána. Hlina tehlovočervená, na povrchu stopy po červenohnedom poťahu. Výzdobu tvoria vodorovné rady rýh robených radielkom (obr. 3: 10).

17. Rímskoprovinciálna keramika. Črep pravdepodobne z tela džbána. Hlina tehlovočervená, zvonku červenohnedý poťah vo vodorovných pásoch. V jednom z nich výzdoba radmi vodorovných rýh robených radielkom (obr. 3: 2).

18. Dva črepy rímskoprovinciálnej keramiky, pravdepodobne zo džbána. Hlina žltohnedá, jemná.

19. Črep z tela nádoby. Hlina sivočierna, povrch čierny, lesklý. Na povrchu sú tri širšie, plytké priehlbne (obr. 3: 9).

20. Črep z tela nádoby. Hlina sivočierna, povrch čierny, na ňom dve široké, oválne, plytké priehlbne, pod nimi lišta (obr. 3: 7).

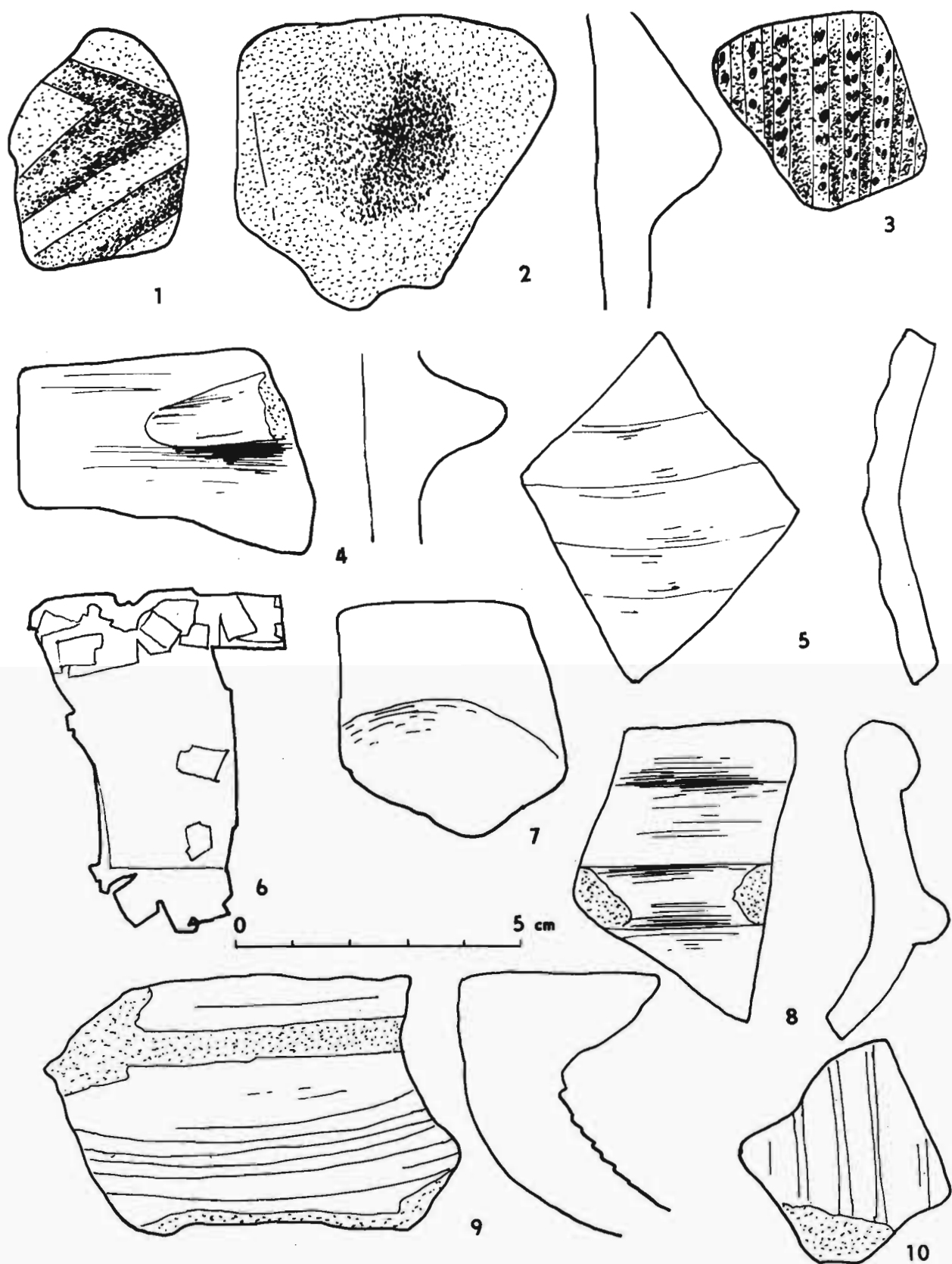
21. Črep z dna misky. Stred je dovnútra vyklenutý, od neho smerujú dve oválne, široké, plytké priehlbne. Výzdobu na vonkajšej strane tvoria drobné jamky. Hlina sivočierna, povrch sivočierny (obr. 3: 12).

22. Črep z tela nádoby. Hlina hnedá až sivočierna. Výzdobu tvoria tenké hlboké ryhy (obr. 3: 11).

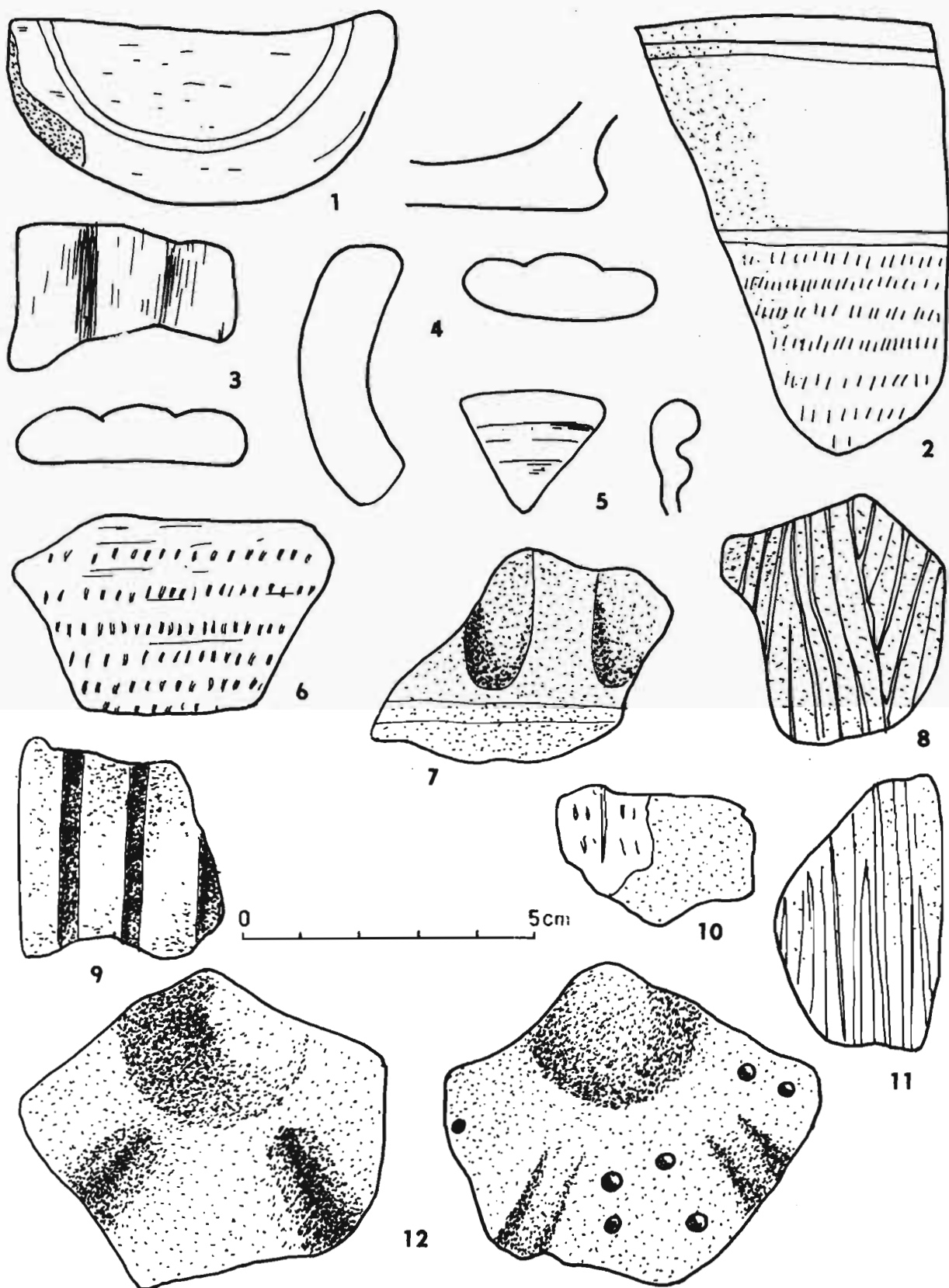
23. Črep z tela nádoby. Hlina hnedá až sivohnedá, povrch bez úpravy. Výzdobu tvoria tenké hlboké ryhy, podobné laténskeму hrebeňovaniu (obr. 3: 8).

24. Črep z tela nádoby. Hlina hnedá až sivohnedá, povrch bez úpravy. Výzdobu tvorí širšia plochá, vodorovná obežná ryha, pod ňou podobné ryhy tvoriace trojuholník (obr. 4: 9).

25. Črep z tela nádoby. Hlina hnedá až sivohnedá, povrch bez úpravy. Výzdobu tvoria plytké ryhy, navzájom prekrížené. Pod nimi sú priehlbne robené prstom (obr. 4: 2).

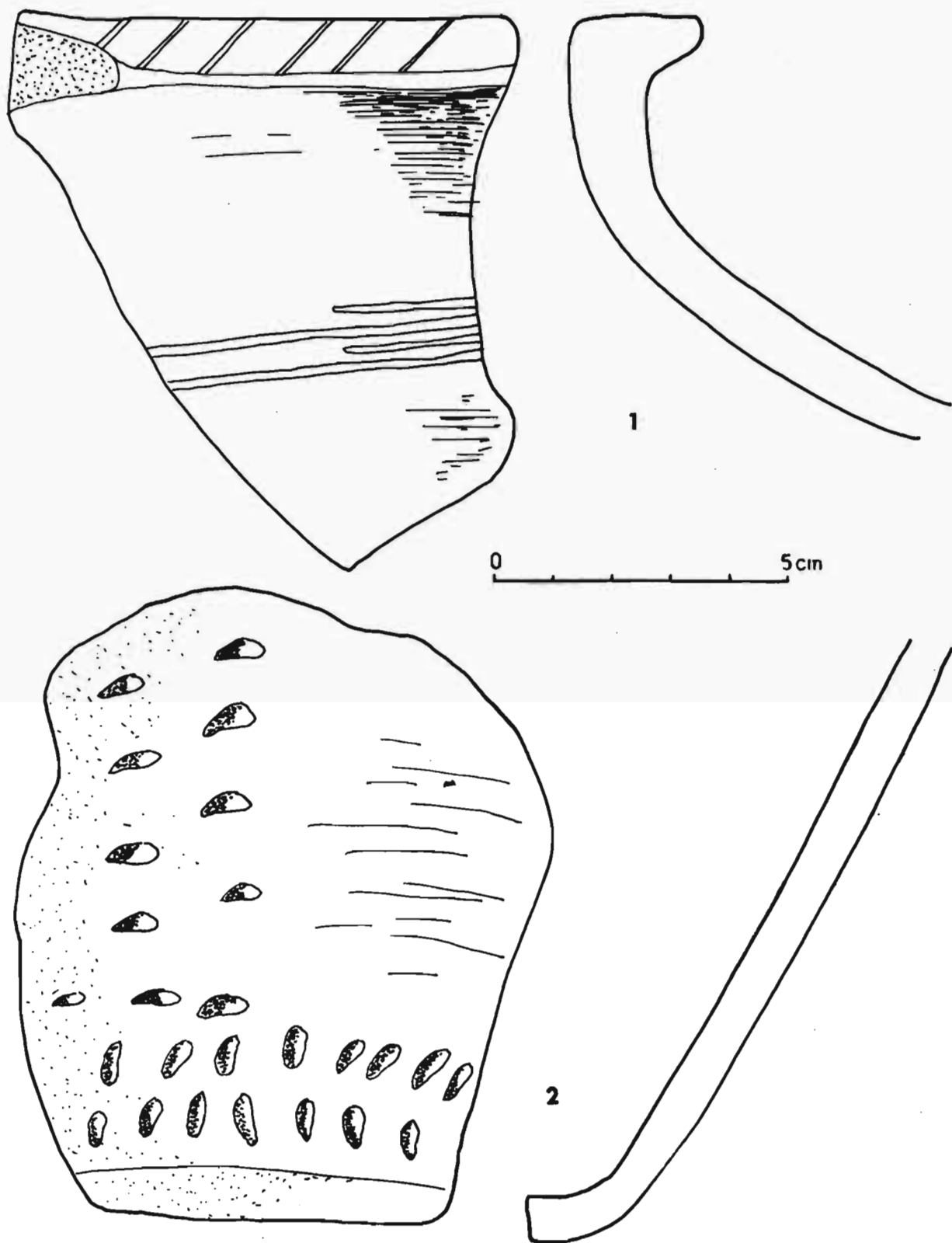
Obr. 2. Šaľa-veča. Výber nálezov.

Obr. 3. Saša-Veča. Výber nálezov.

Obr. 4. Šala-Veča. Výber nálezov.

Obr. 5. Šala-Veča. Výber nálezov.

26. Črep z tela nádoby. Hlina sivohnedá, povrch bez úpravy. Výzdobu tvorí vodorovná obežná ryha, pod ňou je trojuholníková výzdoba z podobných rýh (obr. 4: 3).

27. Črep z tela nádoby. Hlina sivohnedá, povrch bez úpravy. Výzdobu tvorí rad trojuholníkovitých zásekov (obr. 4: 4).

28. Črep z tela nádoby. Hlina hnedá až sivočierna. Povrch bez úpravy. Výzdobu tvoria vodorovné rady pozdĺžnych krátkych zásekov (obr. 4: 1).

29. Spodná časť malej nádoby. Hlina sivočierna, piesčitá, povrch sivý s kovovým leskom; $\varnothing$ dna 3 cm, max. $\varnothing$ 5,5 cm (obr. 4: 7).

30. Črep z dna hrncovitej nádoby. Hlina sivočierna, piesčitá. Povrch zvonku hnedý, znútra sivočierny. Výzdobu tvoria záseky v tvare polmesiaca alebo trojuholníka vo vodorovných i zvislých pásoch. Na povrchu zvonku plytké ryhy po opracúvaní (obr. 5: 2).

31. Okrajový črep z hrnca. Hlina sivohnedá, piesčitá. Povrch svetlohnedý, bez úpravy. Okraj nádoby je presekávaný šikmými tenkými ryhami, pod ním prebieha niekoľko nesúvislých obežných rýh (obr. 5: 1).

32. Okrajový črep z cedidla. Hlina sivočierna, piesčitá. Povrch bez úpravy (obr. 4: 5).

33. Okrajové črepy z rôznych nádob. Hlina sivočierna, piesčitá. Povrch sivočierny, hladký, lesk s nádychom dokovova.

34. Okrajové črepy z rôznych nádob. Hlina piesčitá, povrch bez úpravy.

D o b a s ť a h o v a n i a n á r o d o v

1. Okrajový črep zo džbána. Hlina jemná, hnedá. Povrch sivočierny s čiernou vlešťovanou výzdobou. Pod okrajom prebieha lišta (obr. 4: 6).

2. Okrajový črep z misy. Hlina sivá, jemná, povrch sivý, pod okrajom prebieha vodorovná ryha, pod ňou obežná lišta (obr. 4: 8).

Za najdôležitejší považujeme nález šiestich malých rímskych bronzov cisára Constantia II. (Kolníková - Hunka 1987, s. 60), z ktorých je päť určitečných a o šiestom sa domnievame, že by mohol patriť tiež do tohto obdobia. Podľa dvoch bližšie datovateľných mincí môžeme predpokladať, že ide o súbor z obdobia prvej polovice vlády cisára Constantia II. (minca 1 je z rokov 324-330? a minca 2 z rokov 335-337), teda z prvej polovice 4. stor.

V keramickom materiáli sú zastúpené dva hlavné druhy - rímskoprovinciálna importovaná keramika a germánska v rukách robená keramika. Z importovanej rímskoprovinciálnej keramiky je okrem terry sigillaty, ktorá nebola autorom pri spracúvaní k dispozícii, zastúpených niekoľko druhov. Zlomky 15, 16, 17 zaraďujeme do skupiny panónskej pásikovanej keramiky tehlovočervenej farby, v horných dvoch tretinách alebo uprostred v širokom páse červeno (niekedy hnedo) maľovanej. Toto maľovanie býva bez výzdoby alebo doplnené vyškrabovanými líniami, vlnovkami či výzdobou radielkom (Krekovič 1976, s. 53). Tejto keramike je blízka keramika tehlovej farby, ktorej odtieň kolíše od žltej po oranžovočervenú. Niektoré jej tvary sú viac-menej opatrené lesklým poťahom rôznych odtieňov od oranžovočervenej po hnedú, najčastejší je však hnedý (Krekovič 1976, s. 81). K tejto keramike zaraďujeme zlomky 11-14 a 18. Ďalšie zlomky, s výnimkou črepu zo zásobnice s okružím, zaraďujeme k jemnej šedej keramike. Jej povrch bol obyčajne natretý viac-menej lesklým sivým až čiernosivým poťahom (Krekovič 1976, s. 88). K najčastejšie sa vyskytujúcim typom tejto keramiky u nás patria prstencové misky. Napriek tomu, že nami opísané zlomky importovanej keramiky nepredstavujú väčšie, dobre datovateľné celky, môžeme podľa zlomkov panónskej pásikovanej keramiky datovať tento súbor do druhej polovice 2. a prvej polovice 3. stor. S týmto datovaním by sa

nerozchádzalo zrejme ani datovanie Terry sigillaty, ktorej import dosiahol najväčší rozkvet asi päťdesiat rokov po markomanských vojnách (Gabler - Vaday 1986, s. 48).

Germánsku v rukách robenú keramiku rozdeľujeme podľa materiálu a úpravy povrchu do dvoch základných skupín. K prvej patrí keramika z jemnej, dobre plavej hliny, s čiernym, pomerne lesklým povrchom, k druhej keramika z jemnej, niekedy však až hrubej hliny a s povrchom bez úpravy. Zlomkovitosť keramického materiálu neumožňuje jeho presnejšie zaradenie k formám misovitým či hrncovitým a ich variantám (Kolník 1964, s. 289-319), ale na základe výzdoby ich môžeme priradiť do druhej polovice 2. stor. až prvej polovice 3. stor. (Kolník 1964, s. 289-319). Taktiež do prvej polovice 3. stor. zaraďujeme črepy s čiernym hladným povrchom (Kolník 1956, s. 276-279).

Týmto príspevkom sme chceli doplniť poznatky o dávnejšie známom a skúmanom osídlení z doby rímskej v chotári obce Šaľa (Liptáková 1963; Kolník 1962; Bátora 1983). Podľa dávnejšie známeho osídlenia, ako aj nami predloženého materiálu usudzujeme, že v chotári obce Šaľa sa nachádzalo v dobe rímskej rozsiahle sídlisko, ktorého význam zvyšujú nálezy rímskych importov, a hlavne nález väčšieho počtu rímskych mincí.

L i t e r a t ú r a

- BÁTORA, J. 1983: Terénny prieskum zameraný na zistenie sídlisk nitrianskej skupiny. In: Archeol. Výsk. a Nál. na Slov. v r. 1982. Nitra, s. 39.
- GABLER, D. - VADAY, A. H. 1986: Terra Sigillata im Barbaricum zwischen Pannonien und Dacien. Budapest.
- HUNKA, J. - ROTH, P. 1987: Prieskum v Šali. In: Archeol. Výsk. a Nál. na Slov. v r. 1986, Nitra, s. 51.
- KOLNÍK, T. 1956: Popolnicové pohrebisko z mladšej doby rímskej a počiatku doby sťahovania národov v Očkove pri Piešťanoch. Slov. Archeol., 4, s. 233-289.
- KOLNÍK, T. 1962: Nové sídliskové nálezy z doby rímskej na Slovensku. Archeol. Rozhl., 14, s. 344-368, 371-380, 385-397.
- KOLNÍK, T. 1964: Stredné Považie v mladšej dobe rímskej. [Kandidátska dizertácia.] Nitra. - Archeologický ústav SAV.
- KOLNÍKOVÁ, E. - HUNKA, J. 1987: Prírastky mincí v Archeologickom ústave SAV v roku 1986. In: Archeol. Výsk. a Nál. na Slov. v r. 1986. Nitra, s. 56-61.
- KREKOVÍČ, E. 1976: Rímska importovaná keramika na Slovensku. [Dizertačná práca.] Bratislava. - Univerzita J. A. Komenského. Fakulta filozofická.
- LIPTÁKOVÁ, Z. 1963: Výskum v dusikárni pri Šali. Archeol. Rozhl., 15, s. 327-340.
- TOČÍK, A. 1982: Najstaršie dejiny Šale vo svetle archeologických prameňov. In: Šaľa. Vydané pri príležitosti 980. výročia Šale. Šaľa.

SIEDLUNG AUS DER JÜNGEREN RÖMISCHEN KAISERZEIT IN ŠAĽA-VEČA. Durch den neuzeitlichen Aufbau wurde in der Gemeinde Šaľa in der Lage Veča (Bez. Galanta) eine Siedlung aus der jüngeren römischen Kaiserzeit angeschnitten. Die Fundamentrinnen für das Ingenieurnetz störten einige Siedlungsobjekte. Am wichtigsten ist der Fund von sechs kleinen römischen Bronzen des Kaisers Constantius II. (323-361), die an Hand zwei näher datierbarer Münzen in die erste Hälfte der Regierungszeit Kaiser Constantius II. gehören. Von provinzial-römischer Keramik wurden Scherben der pannonischen Streifenkeramik, Keramik von Ziegelfarbe, der feinen grauen

Keramik und Krausengefäße gefunden. In großer Anzahl ist heimische handgefertigte Keramik mit Ritz- und Tupfenverzierung vertreten. Aufgrund der Keramik wird die Siedlung an das Ende des 2. und in die erste Hälfte des 3. Jh. datiert.

СЕЛИЩЕ ПОЗДНЕРИМСКОГО ПЕРИОДА В С. ШАЛЯ-ВЕЧА. Новая постройка на строительном участке в с. Шаля, урочище Веча (р-н Галанта) разрушила селище позднеримского периода. Траншеи для инженерных коммуникаций разрушили несколько объектов поселения. Важнейшей является находка шести мелких римских бронзей императора Констанция II (323-361), относящихся по двум ближе датированным монетам к периоду первой половины правления императора Констанция II. Из провинциально-римской керамики были найдены черепки пannonской полосатой керамики, керамики кирпичного цвета, тонкой серой керамики и сосуды-хранилища с колетом. Многочисленна местная лепная керамика с резным украшением и вдавлениями. На основе керамики можно селище датировать концом II - первой половиной III вв.

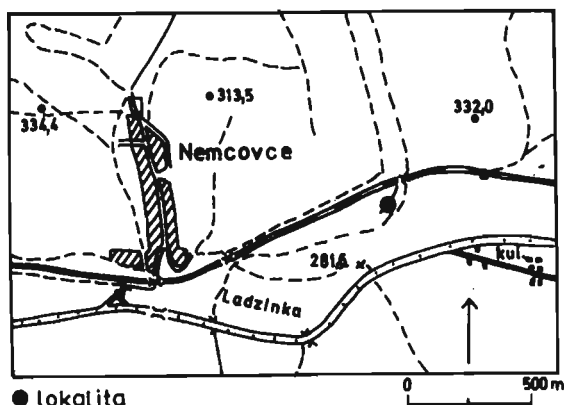
SLOVANSKÉ SÍDLISKO V NEMCOVCIACH

Vojtech Budinský-Krička

Slovanské sídlisko v Nemcovciach (okr. Prešov) zistil J. Macák pri prieskume v údolí potoka Ladzinka. Rozprestiera sa v hone Dluhe juhovýchodne od obce, na južnom a juhovýchodnom úbočí návršia, mierne sa zvažujúceho k potoku Ladzinka a k jeho pravobrežnému prítoku, medzi kótami 281,60 a 291,52. Návršie nad lokalitou pretína železničná trať Prešov - Strážske. Potok Ladzinka pri Kapušanoch ústí do Sekčova, prítoku Torysy; pozdĺž jeho ľavého brehu vedie hradská Kapušany - Vranov nad Topľou (obr. 1).

Výskum sídliska v Nemcovciach realizovalo Výskumné pracovné stredisko Archeologického ústavu SAV v Košiciach v spolupráci s J. Macákom v troch krátkych sezónach v rokoch 1970-72. Malá a pravdepodobne v celom rozsahu prebádaná slo-

vanská osada pozostávala z 21 objektov (obr. 2). Výskum značne uľahčila okolnosť, že sme sa pri ňom mohli sústrediť priamo na miesta objektov, tmavo sfarbené narúšaním ich výplne hlbokou orbou (Budinský-Krička 1978, s. 131-133). Lokalita je nálezkom aj zlomku lineárnej a bukovohorskej keramiky a ojedinelých obsidiánových odštepov, svedčiacich o sporadickom osídlení návršia už v mladšej dobe kamennej.

Obr. 1. Nemcovce. Situačný plán.

dĺ. 4,7 m, š. 1,7 m, hĺ. 10 cm. Nálezy: keramika, zlomok mazanice, uhlíky, riečne kamene; v okolí objektu sa našiel obsidiánový odštep. Výber keramiky: obr. 6: 1-6, 9, 10.

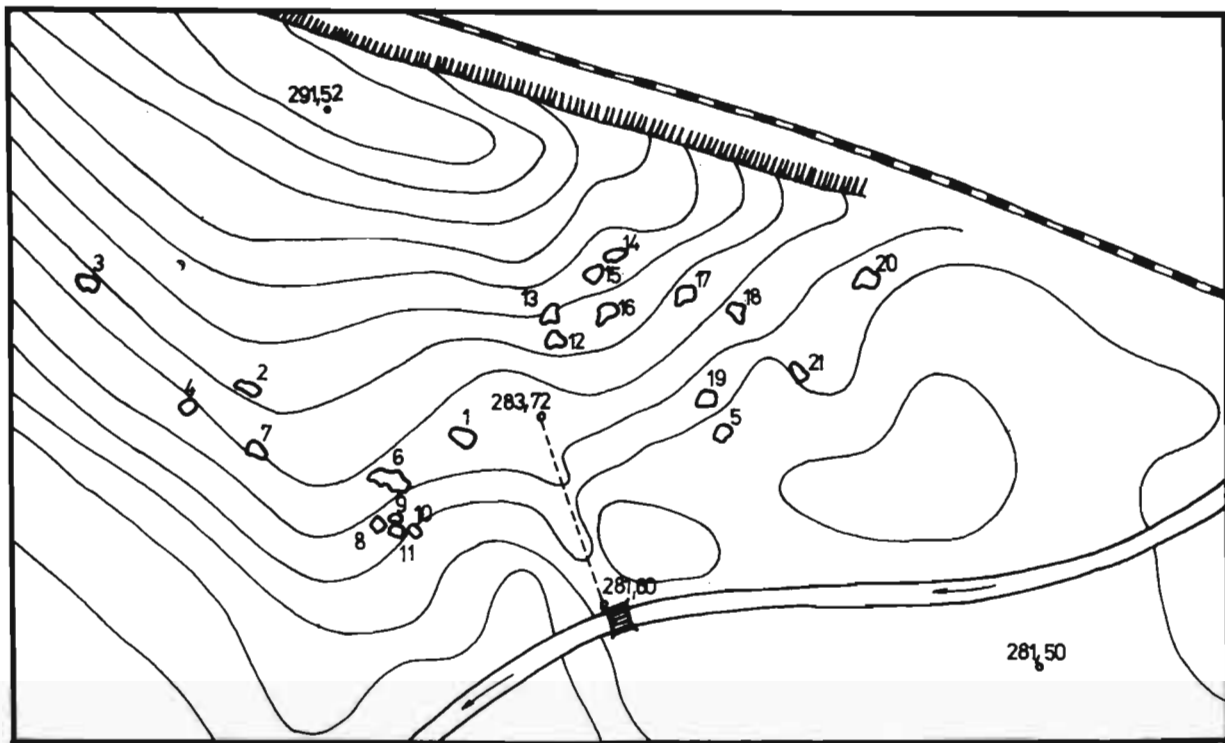
O b j e k t 2

Objekt nepravidelného, nápadne pretiahnutého približne obdĺžnikovitého pôdorysu, dlhšou osou orientovaný v smere JZ-SV; dĺ. 5 m, š. 1,6 m, hĺ. 15 cm. Na stopy ohniska upozornilo červené sfarbenie ílovitej podložnej vrstvy, črtajúce sa na oválnej ploche 56 x 108 cm v západnej časti objektu. Pri severnom okraji vo východnej časti objektu bola tmavá výplň kolovej jamy s $\varnothing$ 26 cm, hĺ. 22 cm, na dne ktorej ležal plochý pieskovec (10 x 10 cm); azda konštrukčného významu bol aj plochý pieskovec (20 x 26 cm) nájdený oproti kolovej jame pri južnom okraji objektu. Výplň ďalšej jamy (kolovej?) s $\varnothing$ 7 cm a hĺ. 8 cm sa zachytila v podložnej vrstve mimo objektu, blízko okraja na západnej strane. Nálezy: keramika, mazanica, uhlíky, zlomok oblej tyčinky neznámeho účelu, dĺ. 4,8 cm (obr. 7: 2), a riečne kamene, ktorých časť bola nahromadená na mieste ohniska. Výber keramiky: obr. 6: 7, 8, 11-27; 7: 1-7.

O b j e k t 3

Nápadne pretiahnutý dvojpriestorový objekt, dlhšou osou orientovaný v smere JZ-SV, na juhozápadnej strane neurčitej kontúry. Dlhšia, západná časť objektu bola

približne obdĺžnikovitého, kratšia, východná mierne lichobežníkovitého, skoro štvorcového pôdorysu; dĺ. 4,8 m, š. 1,65 m, hĺ. 16 cm. Východná časť objektu bola, súdiac podľa väčšieho zoskupenia uhlíkov na dne priestoru a kameňov tu nakopených, miestom trvalejšieho ohniska. Zhluk uhlíkov sa zachytil aj v juho-

Obr. 2. Nemcovce. Situačný plán slovanského sídliska.

západnom rohu objektu. Nálezy: keramika, značne korodovaný železný nožík s úzkou čepeľou a so stopami dreva, dĺ. 9,2 cm (obr. 7: 17), plochý brúsik nepravidelného približne lichobežníkového tvaru, fialovosivej farby, z bridlice, dĺ. 13,6 cm (obr. 8: 4), plochý brúsik trojuholníkového tvaru z podobnej bridlice a podobnej farby, dĺ. 13,5 cm (obr. 8: 6), uhličky, zlomok tehloviny, riečne kamene. Výber keramiky: obr. 7: 8-16, 18-31; 8: 1-3, 5, 7, 8.

O b j e k t 4

Oválny objekt, dlhšou osou orientovaný v smere S-J; dĺ. 2,8 m, š. 2,1 m, max. hĺ. 25 cm. Severozápadnú časť objektu, pravdepodobne hospodárskeho účelu, zaberala kruhovitá jama s $\varnothing$ 90 cm, hĺ. 50 cm, najskôr zásobná. Nálezy: keramika, zvárková troska, torzo brúsika z bridlice, dĺ. 6 cm (obr. 8: 12), zlomky maza-
nice, uhličky, riečne kamene. Výber keramiky: obr. 8: 9-11, 13-18; 9: 1-5.

O b j e k t 5

Oválna pražnica, zabudovaná priamo do ílovitej podložnej vrstvy, situovaná dlhšou osou v smere S-J. Terén sa na mieste mierne zvažoval od S na J a od V na Z. Pražnica pozostávala z 2 cm hrubej, od žiaru popraskanej a do sivasta sfarbenej vrstvy maza-
nice, ílovitá vrstva pod ktorou bola v hr. 8-10 cm sfarbená do tehlovočervena. Vaňovitá priehĺbeň pražnice mala dĺ. 2,8 m, š. 1,63 m a max. hĺ. 22 cm (obr. 5: 2). V jej výplni sa našli tri atypické črepy a časť tmavohnedého

hrnca s mierne roztvoreným, na okraji šikmo zrezaným ústím, zdobeného pásmi vlnoviek, vyrobeného z piesočnatosľudnatej hliny na kruhu, dobre vypáleného; $\emptyset$ ústia 22 cm, hr. stien 0,9 cm (obr. 9: 6).

O b j e k t 6

Objekt nápadne pretiahnutého, približne oválneho pôdorysu, dlhšou osou orientovaný v smere ZZJ-VVS; dĺ. 9,8 m, š. 2,25 m, max. hĺ. 36 cm. Okraj objektu v stredovej časti na južnej strane bol oblúkovite vykrojený, na protiláhlej časti tvoril oblúkovitý výstupok. Nálezy: keramika, zlomky mazanice, úlomok z očného zuba kanca, pravdepodobne diviaka, zvárková troska, riečne kamene, zlomok lineárnej a bukovohorskej keramiky a dva obsidiánové odštepky a čepeľka.

Väčšia časť zvárkovej trosky sa našla rozptýlene vo výplni objektu, ostatok v jamách, väčšinou ohniskových, zahĺbených do ílovitej podložnej vrstvy, z ktorých tri boli vo východnej, ďalšia v stredovej a posledná v juhozápadnej časti objektu.

J a m a 1

Ohnisková jama, kruhovitá; $\emptyset$ 60 cm, hĺ. 13 cm. Na dne sa našlo množstvo uhlíkov.

J a m a 2

Ohnisková jama podobného pôdorysu; $\emptyset$ 70 cm, hĺ. 18 cm. Bočné steny a dno boli miestami do červena sfarbené; na dne sa černela skoro súvislá vrstva uhlíkov, okrem nich sa našli dva črepy, tri kusy zvárkovej trosky a úlomky premolára, resp. molára (pravdepodobne jeleň).

J a m a 3

Nepravidelná oválna pravdepodobne ohnisková jama; dĺ. 175 cm, š. 95 cm, hĺ. 26 cm. V južnej časti bola plytká kruhovitá priehlbeň s $\emptyset$ 50 cm a s vrstvou uhlíkov na dne; okrem nich sa našli črepy, zlomky mazanice a dva kusy zvárkovej trosky.

J a m a 4

Jama neurčiteľného tvaru a účelu; dĺ. 3,22 m, š. 1,5 m, hĺ. 22-26 cm. Nálezy: keramika, tri kusy zvárkovej trosky, uhlíky a riečne kamene.

J a m a 5

Ohnisková kruhovitá jama; $\emptyset$ 50 cm, hĺ. 10 cm. Na dne sa našla vrstva uhlíkov.

V ílovitom podloží na dne objektu sa okrem spomenutých jám prišlo na výplň troch kolových jám. Jedna s $\emptyset$ 25 cm, hĺ. 15 cm, bola v juhovýchodnej časti objektu, ostatné, s $\emptyset$ 15 cm, hĺ. 14 a 16 cm, boli mimo obvodu pri severnom okraji východnej časti objektu. Výber keramiky: obr. 9: 7-9; 10.

O b j e k t 7

Objekt nepravidelného lichobežníkovitého pôdorysu, dlhšou osou orientovaný v smere JZ-SV; dĺ. 2,7 m, š. 2 m, hĺ. 8 cm. Nálezy: keramika, zlomok čepele železného noža, dĺ. 6,8 cm (obr. 11: 5), uhlíky, riečne kamene. Výber keramiky: obr. 11: 1-4, 6.

O b j e k t 8

Objekt obdĺžnikového pôdorysu, dlhšou osou situovaný v smere Z-V, dĺ. 3 m, š. 1,65 m, hĺ. 10 cm. V stredovej časti na dne, na ploche s $\emptyset$ 30 cm sa zistila vrstva uhlíkov, stopy pahreby; uhlíky sa našli aj rozptýlene vo vrstve objektu. Ostatné nálezy: keramika, tri kusy zvárkovej trosky, úlomok z hornej časti metakarpálnej kosti hovädzieho dobytky, zlomok neurčiteľnej zvieracej kosti, riečne kamene, zlomok obsidiánovej čepeľky. Výber keramiky: obr. 11: 7-12.

O b j e k t 9

Úzky, výnimočne kolmostenný objekt približne lichobežníkového pôdorysu, najskôr hospodárskeho účelu, dlhšou osou orientovaný v smere JZ-SV, v priečnom reze tvaru písmena U; dĺ. 1,7 m, š. 70 cm, hĺ. 45 cm. Nálezy: keramika, uhľíky. Výber keramiky: obr. 11: 13-16.

O b j e k t 10

Najskôr hospodársky objekt približne obličkovitého pôdorysu, dlhšou osou orientovaný v smere JZ-SV; dĺ. 1,8 m, š. 0,6-1 m, hĺ. 8 cm. Širšiu, západnú časť objektu zaberala oválna priehľbeň 70 x 85 cm s hĺ. 18 cm, s vrstvou kameňov na spodku, v uhľovočiernej výplni ktorej sa okrem kameňov a uhľíkov našli aj črepy. V užšej, východnej časti objektu boli len uhľíky a kamene. Výber keramiky: obr. 11: 17, 18.

O b j e k t 11

Oválna ohnisková jama s uhľovočiernou výplňou; dĺ. 1,5 m, š. 1 m, hĺ. 22 cm. Nálezy: keramika, uhľíky, riečne kamene. Výber keramiky: obr. 11: 19-25.

O b j e k t 12

Objekt nepravidelného pretiahnutého, približne obdĺžnikového pôdorysu, dlhšou osou orientovaný v smere JZ-SV, na západnej strane neurčiteľnej kontúry; dĺ. 3,6 m, š. 1,6 m, hĺ. 20 cm. V ílovitom podloží v juhozápadnej časti objektu sa odkryla výplň kruhovitej jamy, najskôr zásobnej, s $\varnothing$ 70 cm, hĺ. 47 cm. Odtiaľ východne, na ploche 30 x 38 cm na dne objektu, sa zistila sivastá, 5-6 cm hrubá vrstva pahreby s uhľíkmi. Stopy pahreby s $\varnothing$ 30 cm s podobnou 3-4 cm hrubou vrstvou sa zistili aj pri severnom okraji stredovej časti objektu. V spomenutej jame boli uhľíky a dva zlomky tehloviny. Nálezy z ostatných častí objektu: keramika, zlomok čepele železného noža, dĺ. 5,9 cm (obr. 12: 1), a kamene. Výber keramiky: obr. 12: 1-7.

O b j e k t 13

Objekt pretiahnutého oválneho pôdorysu, dlhšou osou orientovaný v smere S-J; dĺ. 3,8 m, š. 1,2 m, hĺ. 12 cm. Na severnej strane výbežok (vstupná časť?); dĺ. 1,1 m, š. 90 cm. Na dne sa zachytili stopy dvoch ohnísk. Ohnisko v severozápadnej časti objektu pozostávalo z kruhovej jamy s $\varnothing$ 57 cm, hĺ. 25 cm a so 6 cm hrubou, takmer súvislou vrstvou uhľíkov na dne, okrem ktorých boli v nej len dva zlomky mazanice. O druhom ohnisku svedčila 5-6 cm hrubá popolovitá vrstva zmiešaná s uhľíkmi, zachytená na ploche s $\varnothing$ 60-70 cm v juhozápadnej časti objektu, na dne. Vo vrstve nad ohniskovou jamou sa našiel okrajový zlomok nádoby (obr. 12: 8).

O b j e k t 14

Objekt nepravidelného pretiahnutého, približne obdĺžnikového tvaru, dlhšou osou orientovaný v smere SV-JZ; dĺ. 3,45 m, š. 1,42 m, hĺ. 14 cm. Na stopy ohniska v stredovej časti upozornila hĺba prepálených kameňov (25 kusov); sivastá hlina pod nimi a v ich najbližšom okolí bola zmiešaná s uhľíkmi, tvoriacimi miestami súvislú vrstvu (obr. 3: 1; 5: 3). Ostatné nálezy: keramika a zlomok azda železného kresadla; dĺ. 5 cm. Výber keramiky: obr. 12: 9, 10.

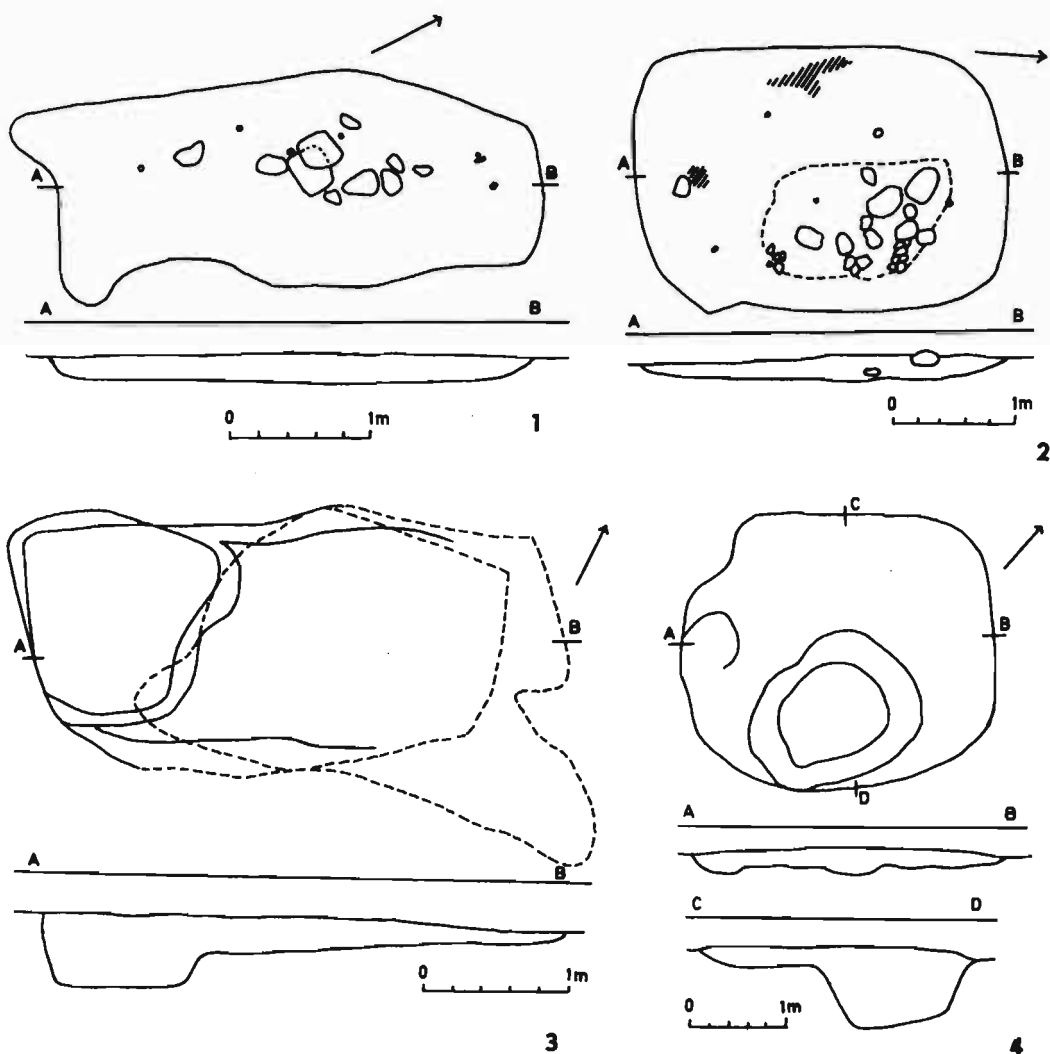
O b j e k t 15

Objekt nepravidelného obdĺžnikovitého pôdorysu, dlhšou osou orientovaný v smere VVS-ZZJ; dĺ. 3,1 m, š. 1,26 m, hĺ. 15 cm. Na ohnisko upozornila hromada kameňov, odkrytých v severovýchodnej časti chaty; v sivastej hline medzi nimi a pod nimi bolo množstvo uhľíkov, ktoré aj v iných častiach objektu tvorili miestami takmer súvislú vrstvu. Väčšia časť kameňov sa našla rozptýlená vo výplni

objektu (obr. 3: 2; 5: 4). Okrem nich a okrem uhľíkov bolo v objekte len šesť črepov (obr. 12: 11, 12).

O b j e k t 16

Objekt nepravidelného obdĺžnikovitého pôdorysu, dlhšou osou orientovaný v smere JZ-SV, s trojuholníkovým výstupkom v juhovýchodnom rohu; dĺ. 3,75 m, š. 1,6 m, hĺ. 22 cm. V severovýchodnom rohu chaty sa črtala tmavá výplň kolovej jamy s $\varnothing$ 32 cm, hĺ. 16 cm; obsahovala tri črepy a uhľíky. Ostatné tri jamky len s výhradami možno pokladať za kolové; jedna z nich s $\varnothing$ 25 cm, hĺ. 6 cm bola mimo východného okraja objektu, ďalšia s podobným priemerom a hĺ. 9 cm v trojuholníkovom výstupku a ostatná pri západnom okraji objektu (obr. 4: 1; 5: 5). Nálezy: keramika, zlomok mazanice, zvárková troska, uhľíky, kamene. Výber keramiky: obr. 12: 13-26.

Obr. 3. Nemcovce.. Pôdorysy objektov. 1 - objekt 14; 2 - objekt 15; 3 - objekt 18; 4 - objekt 19.

O b j e k t 17

Objekt nepravidelného obdĺžnikovitého pôdorysu, dlhšou osou orientovaný v smere JZ-SV, s podlhovastou, najskôr zásobnou jamou v predĺžení juhovýchodného rohu objektu: dĺ. 4 m, š. 2,26 m, hĺ. 20 cm. Bočná jama bola 1,7 m dlhá, 70 cm široká a 20 cm hlboká. Sivastá výplň objektu bola zmiešaná s uhlíkmi; v stredovej časti na ílovitom podloží na ploche 30 x 90 cm tvorili tenkú, skoro súvislú vrstvu, svedčiacu o stopách pahreby (obr. 4: 3; 5: 6). Nálezy: keramika, čepeľ železného noža, dĺ. 7,8 cm (obr. 13: 9), 11 kusov zvárkovej trosky, kamene, obsidiánový čepeľovitý odštep. Výber keramiky: obr. 13: 1-8, 10-18.

O b j e k t 18

Objekt nepravidelného, približne obdĺžnikovitého pôdorysu, dlhšou osou orientovaný v smere JZ-SV, miestami neurčiteľnej kontúry, s plytkým trojuholníkovým výstupkom v predĺžení juhovýchodného rohu; dĺ. 3,04 m, š. 1,73 m, hĺ. 23 cm. Západnú tretinu objektu zaberala kotlovitá jama (zásobná?) s $\varnothing$ 1,5-1,6 m, hĺ. 55 cm, zavalená tmavosivou hlinou zmiešanou s uhlíkmi; okrem uhlíkov bolo v nej aj niekoľko črepov a kameňov. O zvyškoch ohniska svedčí čierna vrstva hlíny zmiešanej s uhlíkmi na ploche 1,8 x 2 m v stredovej časti objektu (obr. 3: 3). Okrem uhlíkov sa v objekte našla keramika, zlomok brúsika z ílovej bridlice, tri kusy zvárkovej trosky a kamene. Výber keramiky: obr. 13: 19-27; 14: 1-10, 19.

O b j e k t 19

Objekt mierne obdĺžnikovitého, skoro štvorcového pôdorysu; dĺ. 3,3 m, š. 2,96 m, hĺ. 26 cm, s korytovitou, najskôr ohniskovou jamou s rozmermi 1 x 1,2 m, hĺ. 68 cm v juhovýchodnej časti a s kruhovou priehlbňou s $\varnothing$ 42 cm, hĺ. 15 cm blízko západného okraja objektu (obr. 3: 4). V sýtočiernej, miestami až uhlívočiernej vrstve výplne bolo málo uhlíkov, množstvo keramiky, päť kusov zvárkovej trosky a kamene. Hornú tretinu ohniskovej jamy vypĺňala sypká čiernosivá vrstva hlíny, spodné časti sivastá, ílovitá s množstvom uhlíkov najmä na dne. Výber keramiky: obr. 14: 11-23; 15; 16: 1-8, 10, 13, 14, 18.

Pokiaľ ide o účel objektu 19, autor v čase jeho odkryvky pripúšťal, že mohol slúžiť ako kováčska vyhňa (Slivka 1978, s. 222; Slivka - Čaplovič 1983, s. 275).

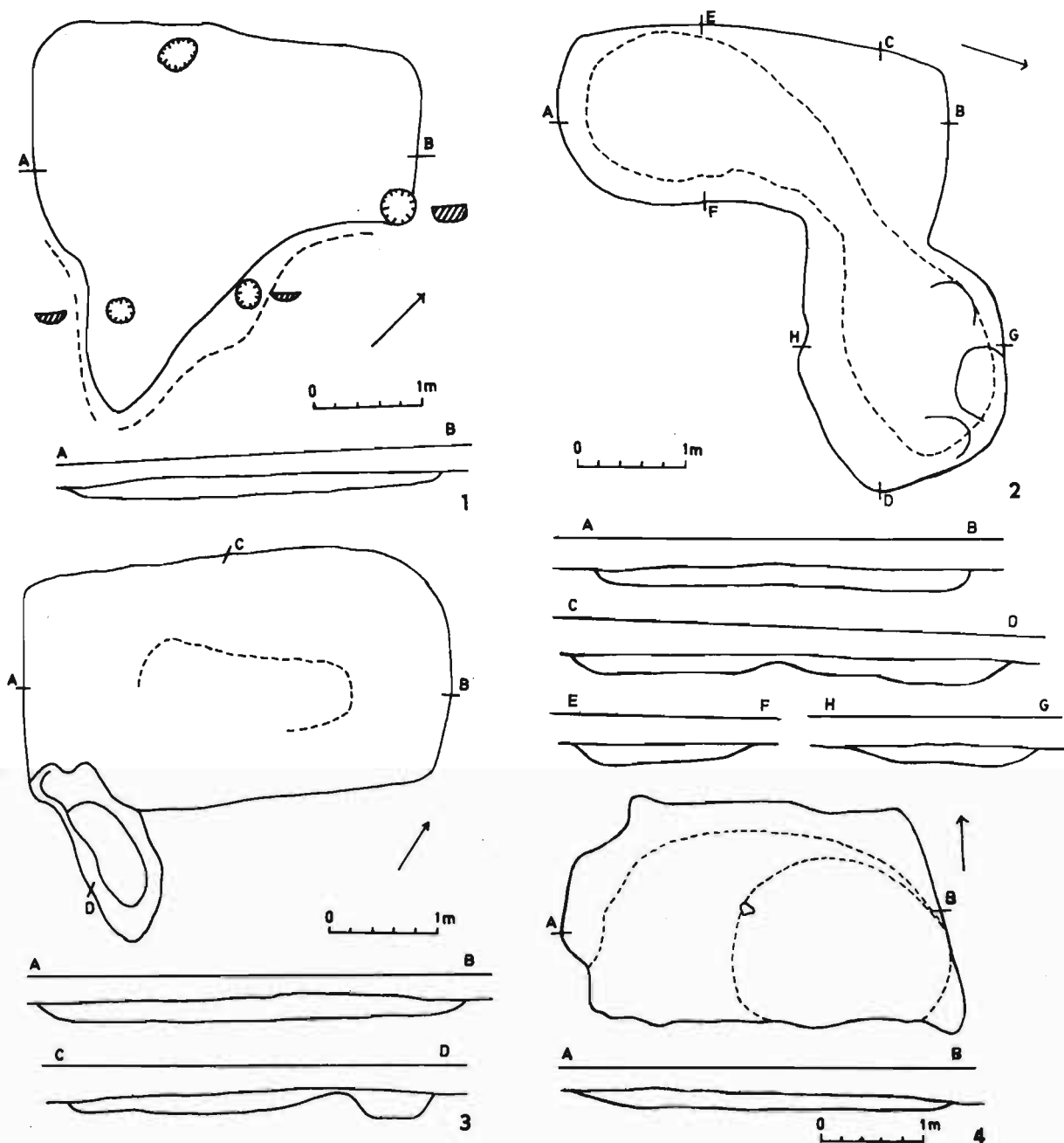
O b j e k t 20

Dvojpriestorový objekt v pôdoryse približne tvaru písmena L. Západná, podlhovastá časť objektu, situovaná dlhšou osou v smere S-J, bola 3,52 m dlhá, 1,55 m široká a 20 cm hlboká. Na stopy ohniska v južnej tretine tejto časti objektu upozornila čierna, s uhlíkmi zmiešaná vrstva hlíny, v ktorej sa hromadila väčšina črepov, zlomkov mazanice a kameňov. Východná, mierne oválna, skoro kruhovitá časť objektu bola 2,3 m dlhá, 1,9 m široká a 25 cm hlboká. V ílovitom podloží na dne pri severnom okraji sa zachytila tmavá výplň troch plytkých priehlbín s $\varnothing$ 40-60 cm (obr. 4: 2). V sivastej ílovej výplni východnej časti objektu sa okrem uhlíkov, črepov, mazanice a kameňov našlo aj železné lyžicové dláto na opracúvanie dreva: dĺ. 21,1 cm (obr. 17: 7; Budinský-Krička 1978, obr. 64: 1). Výber keramiky: obr. 16: 9, 11, 12, 15-17; 17: 1-6, 8-17.

O b j e k t 21

Objekt nepravidelného, približne obdĺžnikovitého pôdorysu, dlhšou osou orientovaný v smere Z-V; dĺ. 3,72 m, š. 2,2 m, hĺ. 17 cm. Na stopy ohniska upozornila uhlívočierna vrstva s množstvom uhlíkov, zistená na ploche 1,7 x 2,1 m v juhovýchodnej časti objektu (obr. 4: 4). Okrem uhlíkov a keramiky sa našiel obdĺžnikový brúsik zo sľudnatého pieskovca, dĺ. 16,7 cm, š. 4,8 cm, hr. 2,3 cm (obr. 18: 11),

a kamene. Väčšina črepov sa nachádzala v priestore ohniska a kamene severne a severozápadne odtiaľ. Výber keramiky: obr. 18: 1-10, 12-16.

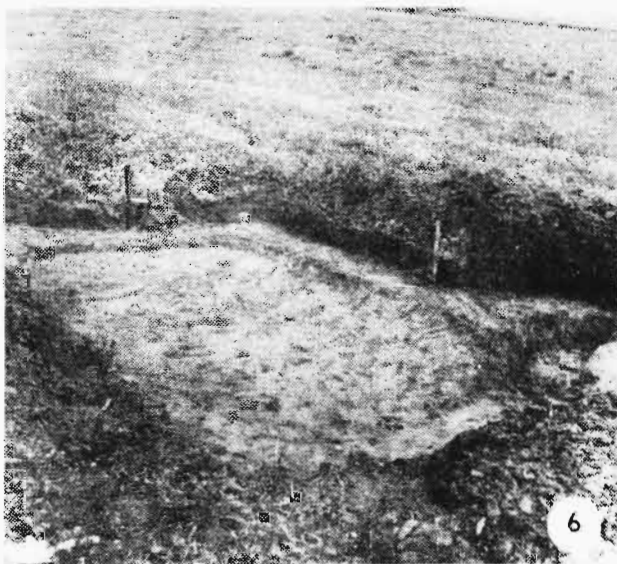
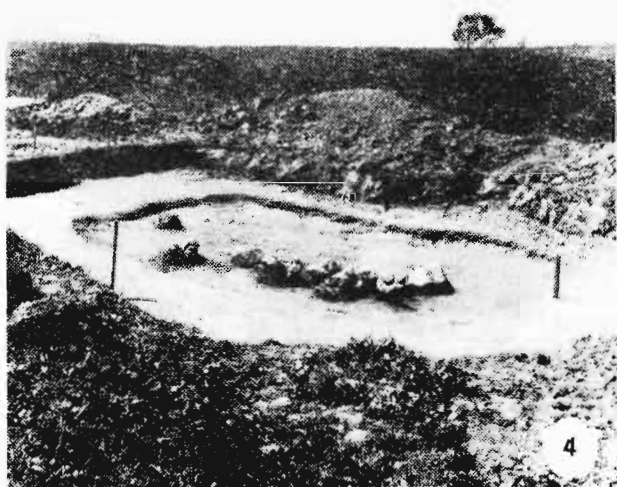
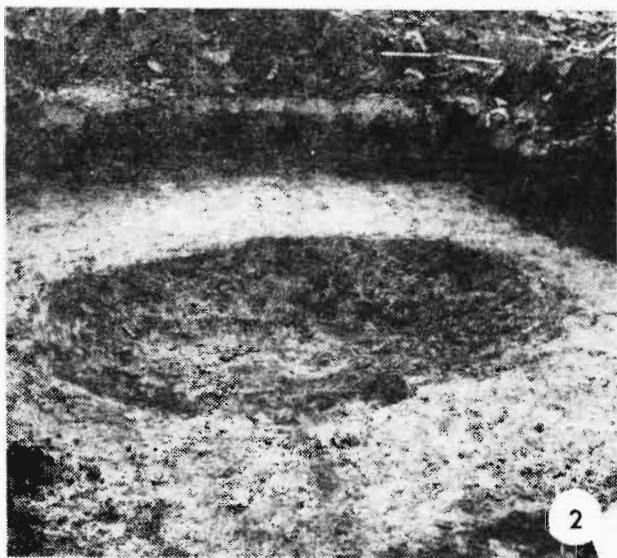

Obr. 4. Nemcovce. Pôdorysy objektov. 1 - objekt 16; 2 - objekt 20; 3 - objekt 17; 4 - objekt 21.

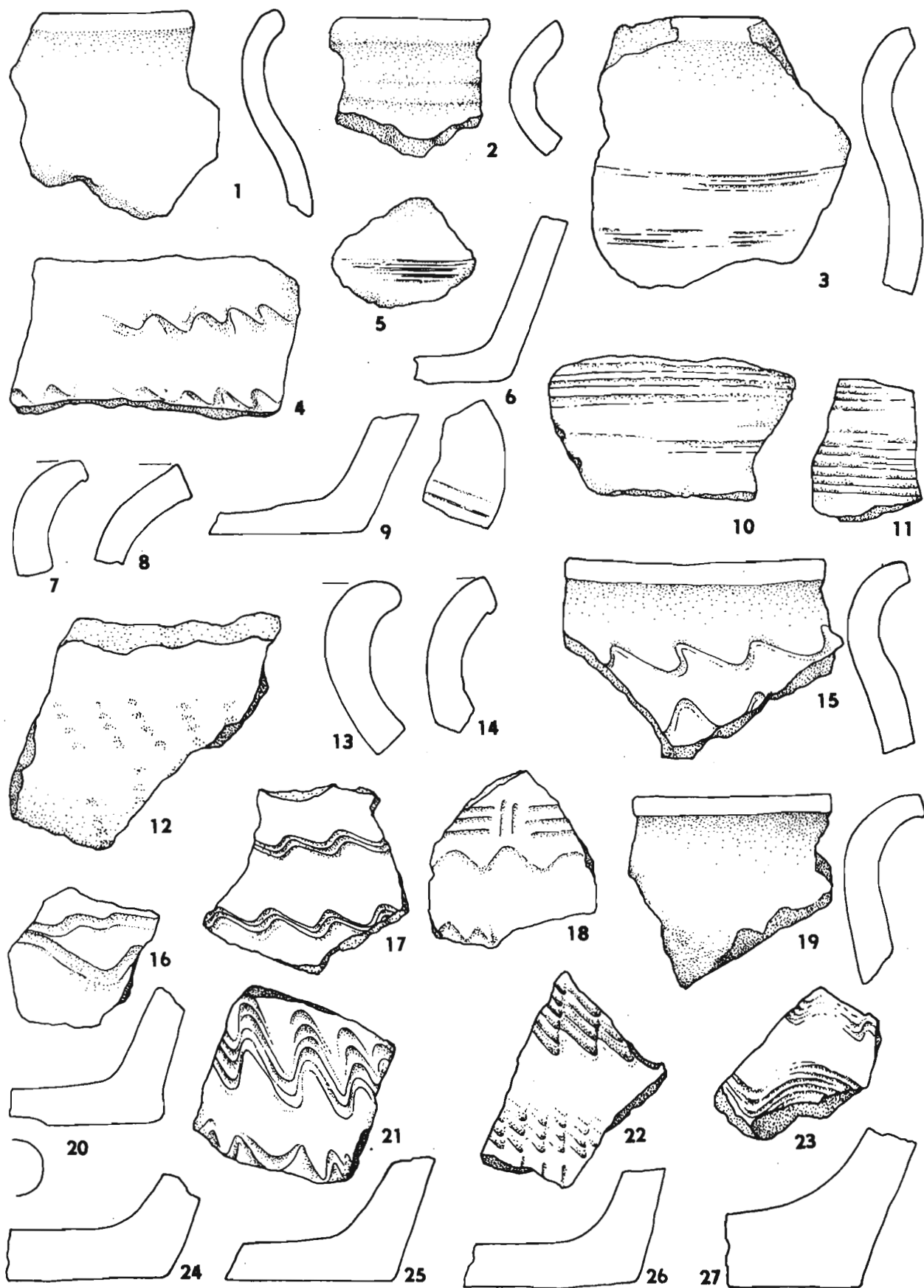
ZHRNUTIE A ZHODNOTENIE VÝSLEDKOV VÝSKUMU SÍDLISKA

Prírodné prostredie slovanského sídliska v Nemcovciach poskytovalo vhodné podmienky na trvalejšie osídlenie. Sídlisko sa nachádza na svahu mierne sa zvažujúcom na juh a juhovýchod a pod jeho úpäťm je dostatok vodných zdrojov, daný sútokom dvoch bystrín. Objekty boli, ako výskum ukázal, nepravidelne rozptýlené a reťazovite, v skupinách i jednotlivo, sa ťahali úbočím návršia na ploche veľkosti zhruba 150 x 60 m (obr. 2). Povrch a kontúry ich tmavej výplne sa väčšinou výrazne črtali po skrývke ornice v žltohnedej fľovitej podložnej vrstve v hĺbke najčastejšie 20-30 cm pod dnešným povrchom.

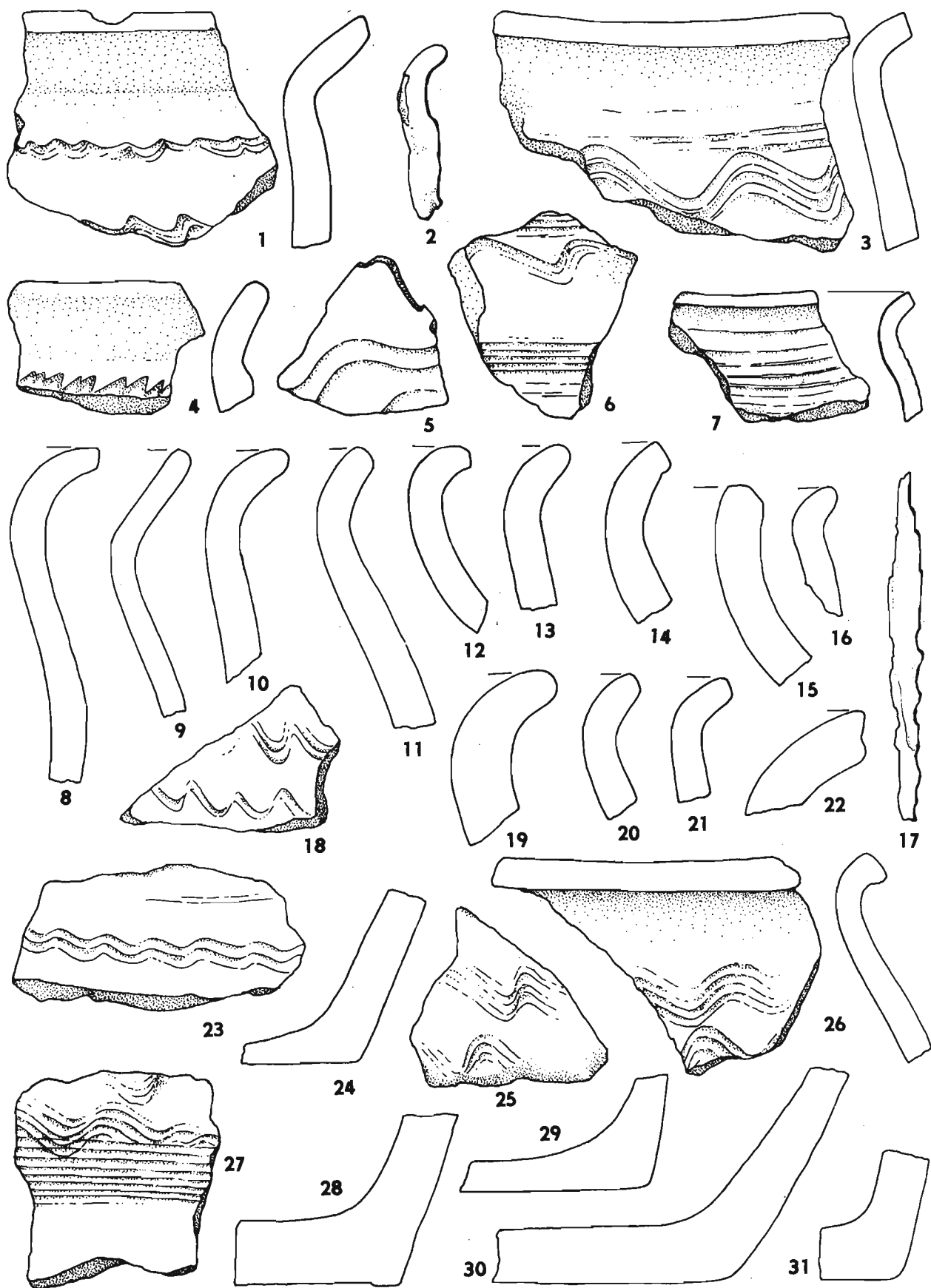
Objekty boli slabo zahĺbené, bez kolmých stien, teda zrejme sa zachytili zvyšky povrchových stavieb, ktorých konštrukcia, keďže na kolové jamy sa na ich

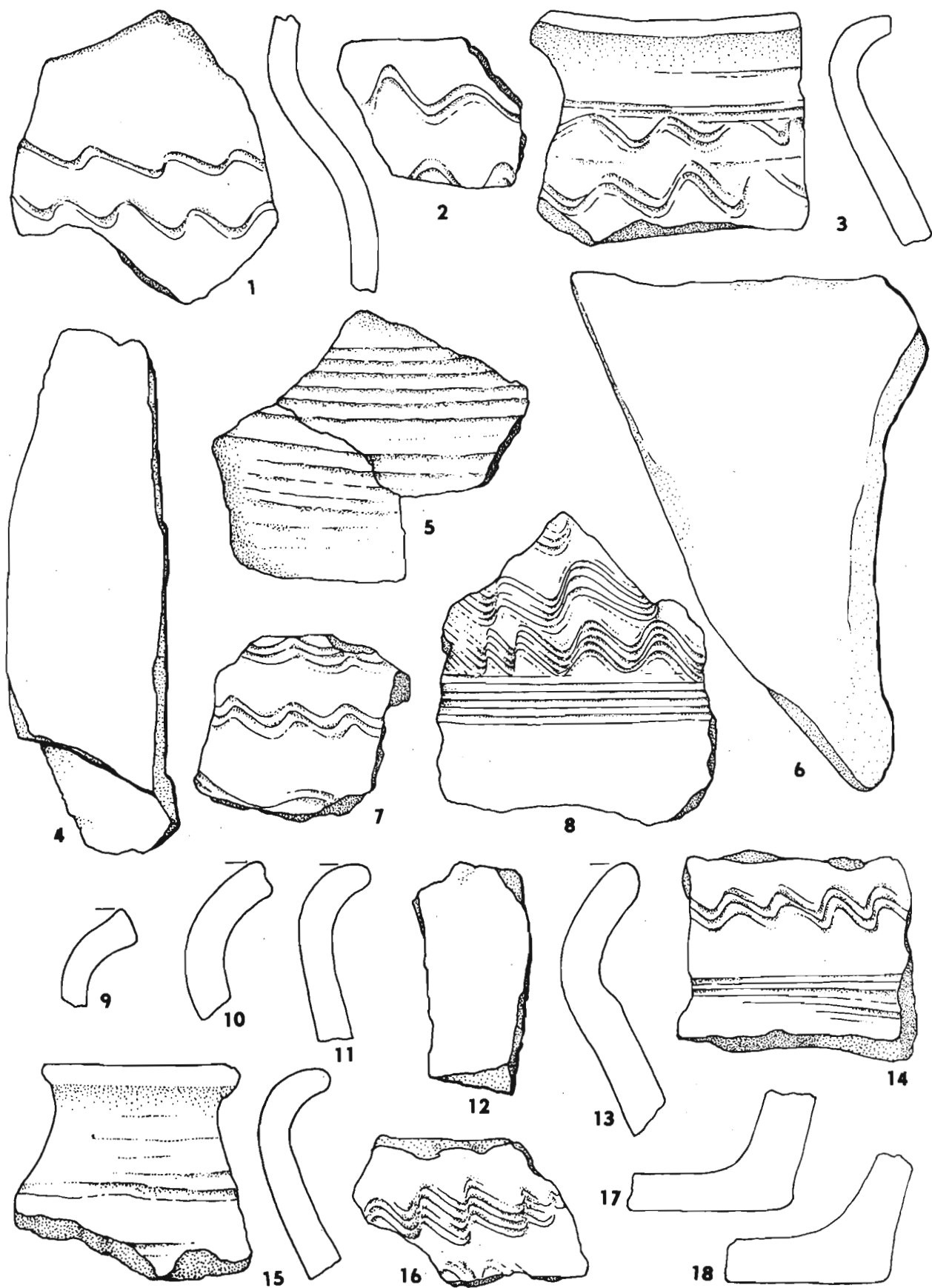
Obr. 5. Nemcovce. 1 - celkový pohľad na lokalitu; 2 - objekt 5; 3 - objekt 14; 4 - objekt 15; 5 - objekt 16; 6 - objekt 17.

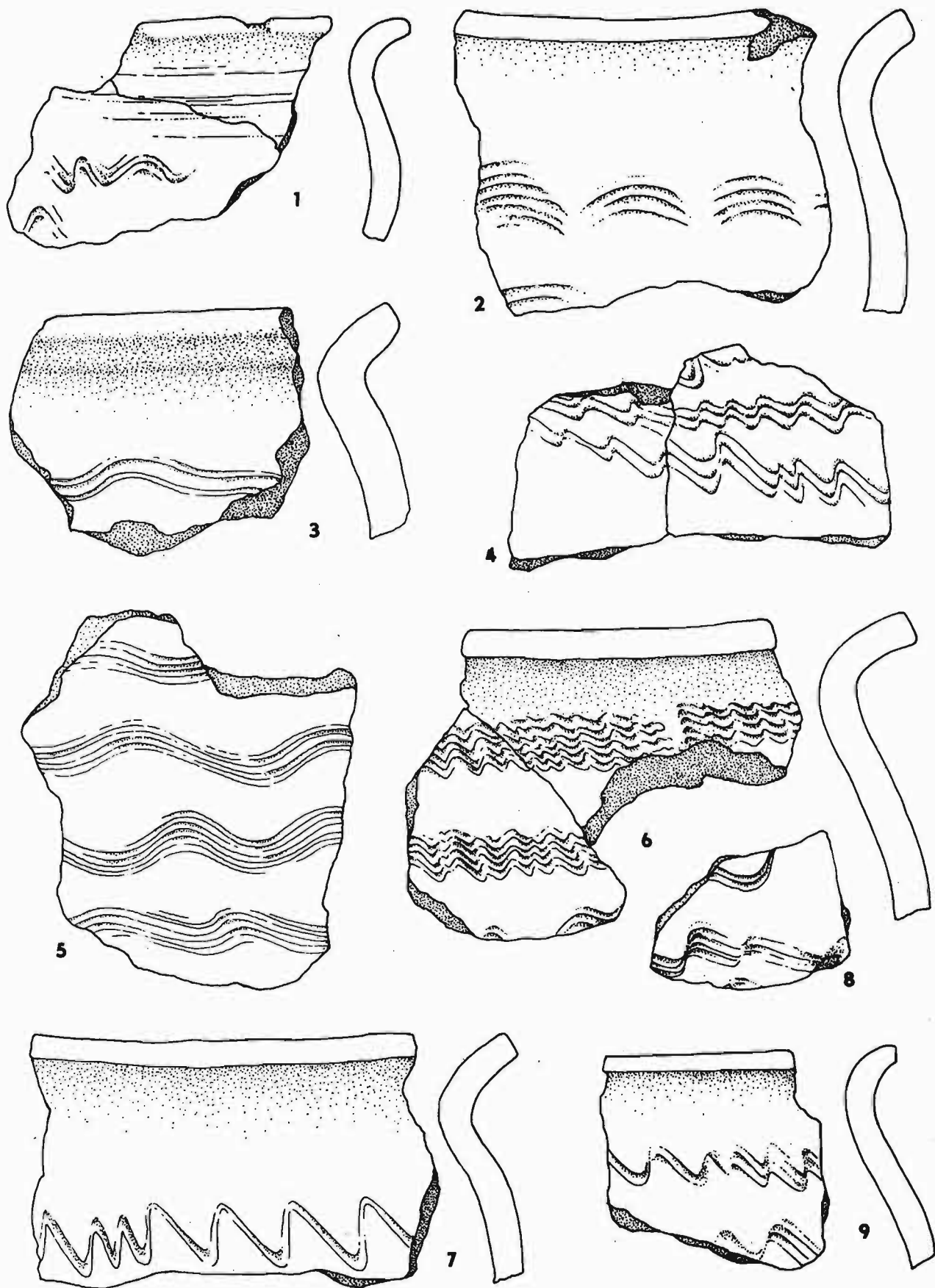
Obr. 6. Nemcovce. Slované sídlisko. 1-6, 9, 10 - objekt 1; 7, 8, 11-27 - objekt 2. Výber nálezov.

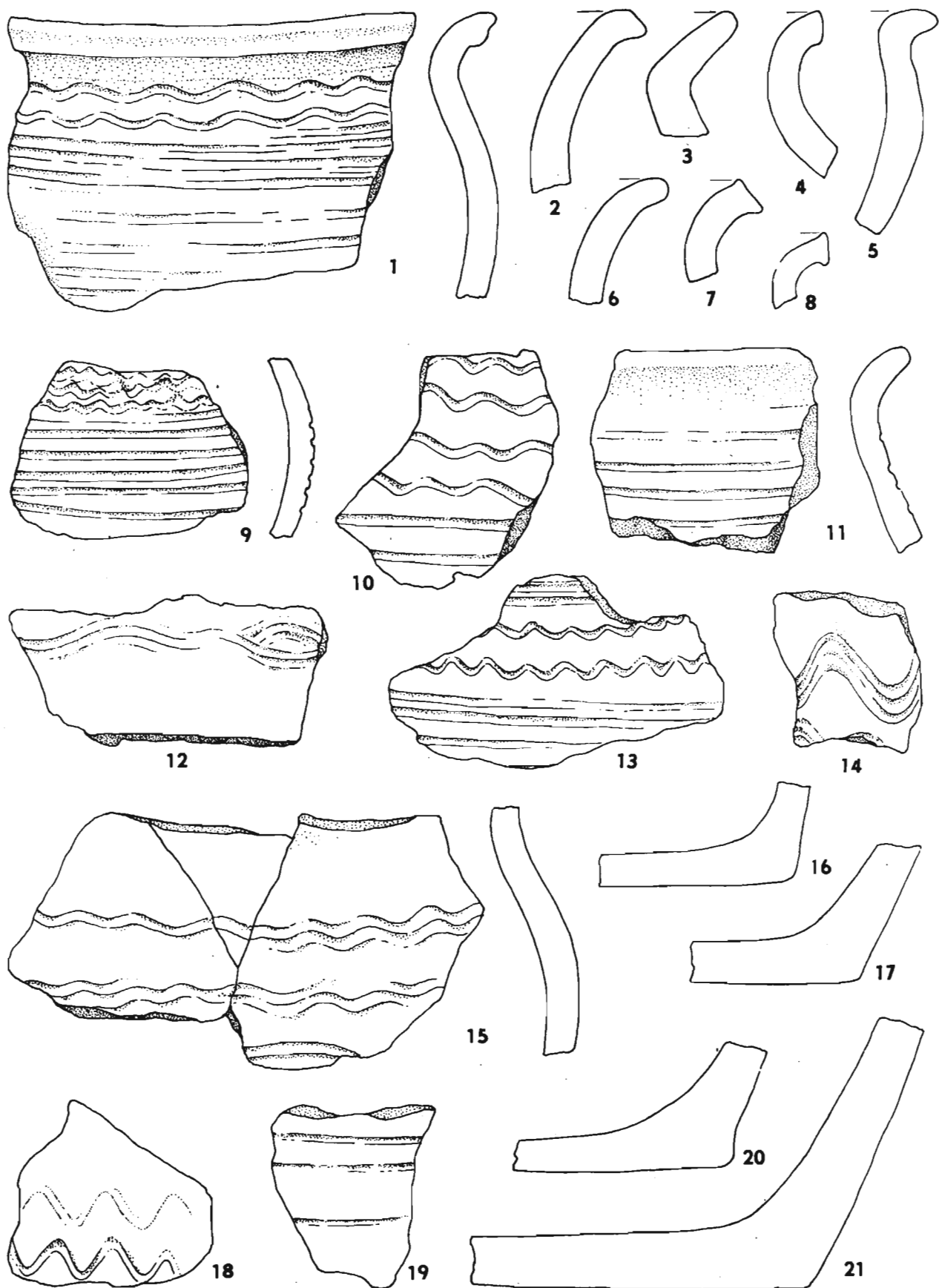
Obr. 7. Nemcovce. Slované sídlisko. 1-7 - objekt 2; 8-31 - objekt 3. Výber nálezov.

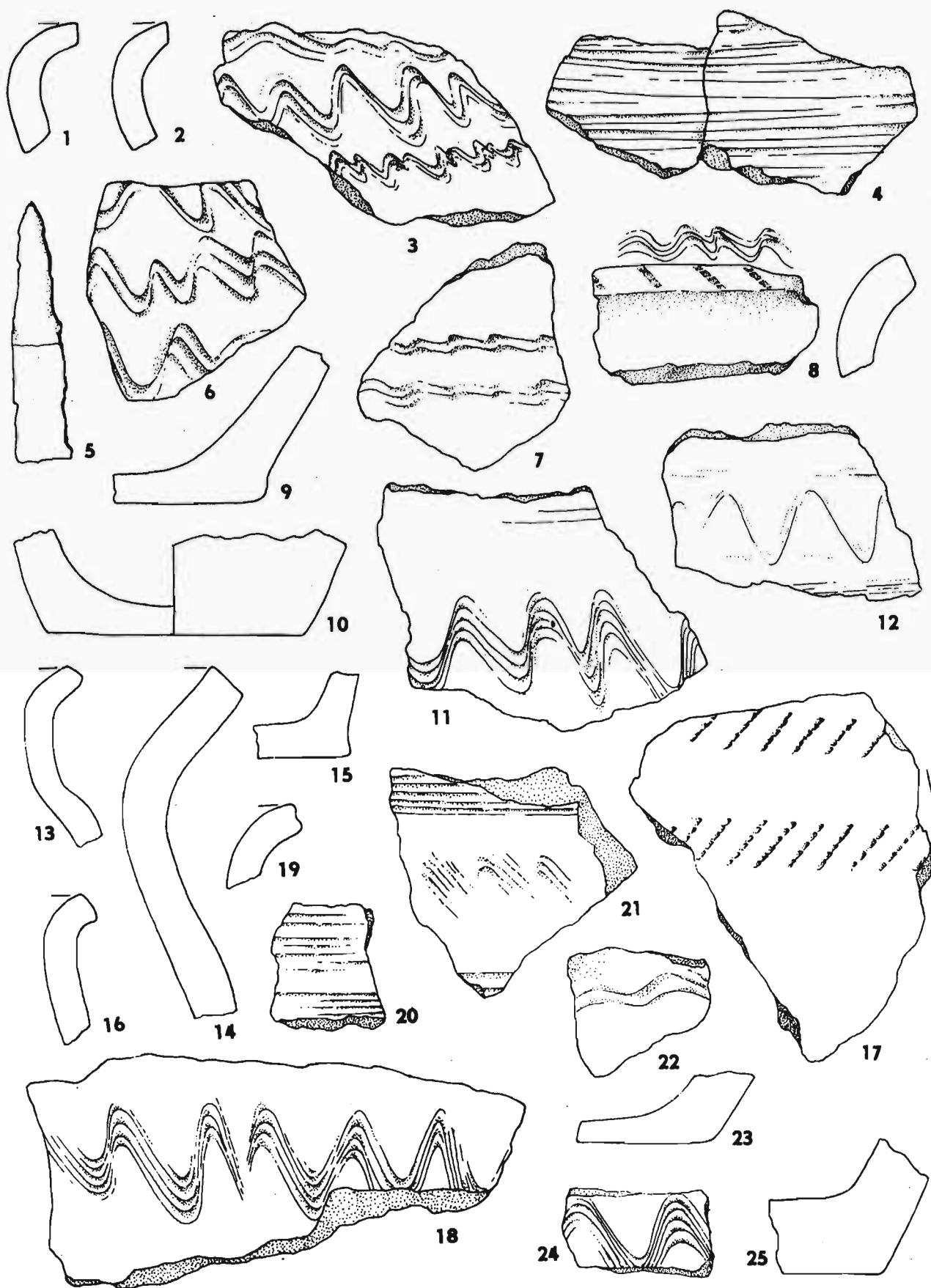
Obr. 8. Nemcovce. Slované sídlisko. 1-8 - objekt 3; 9-18 - objekt 4. Výber nálezov.

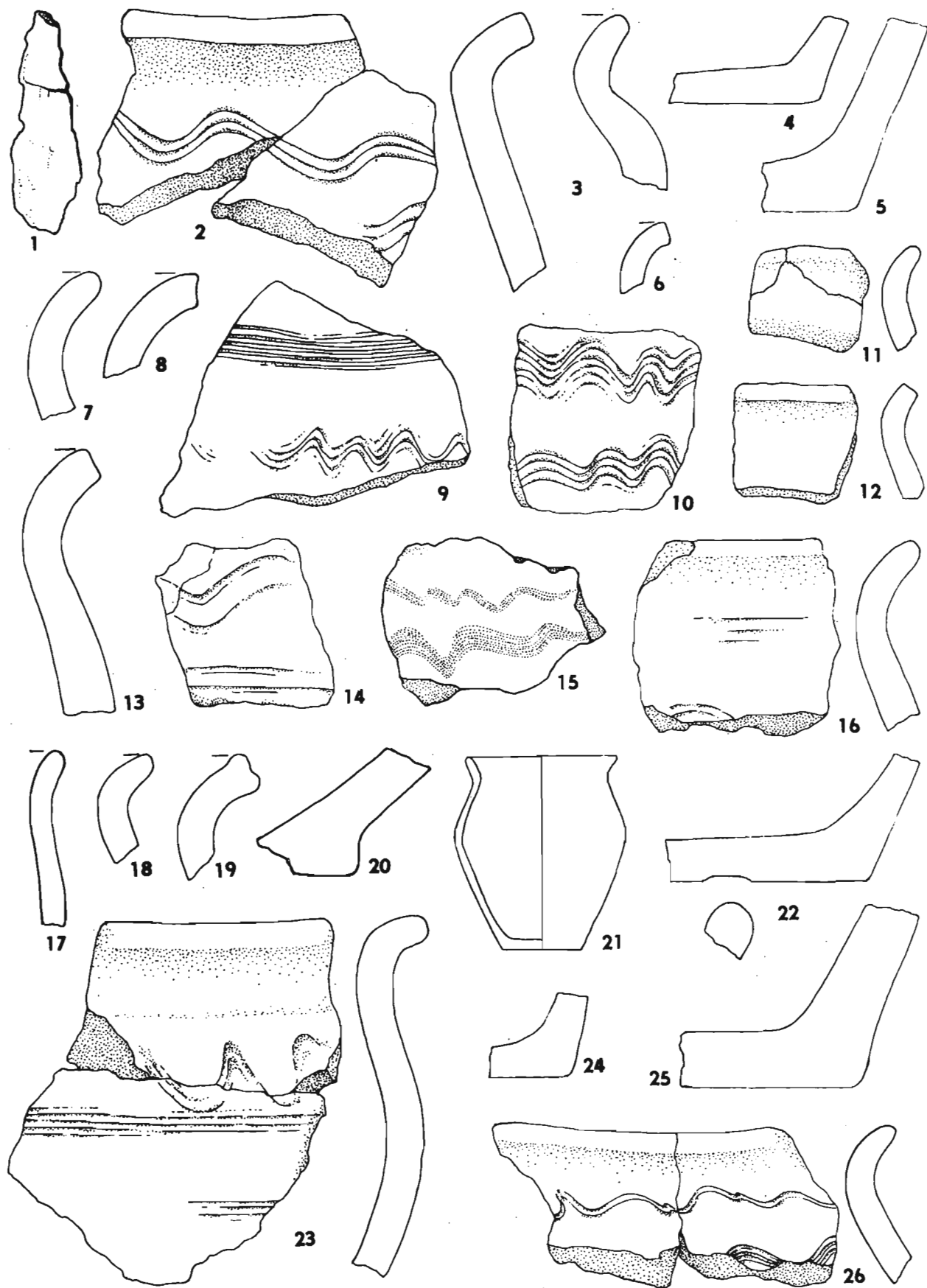
Obr. 9. Nemcovce. Slované sídlisko. 1-5 - objekt 4; 6 - objekt 5; 7-9 - objekt 6. Výber nálezov.

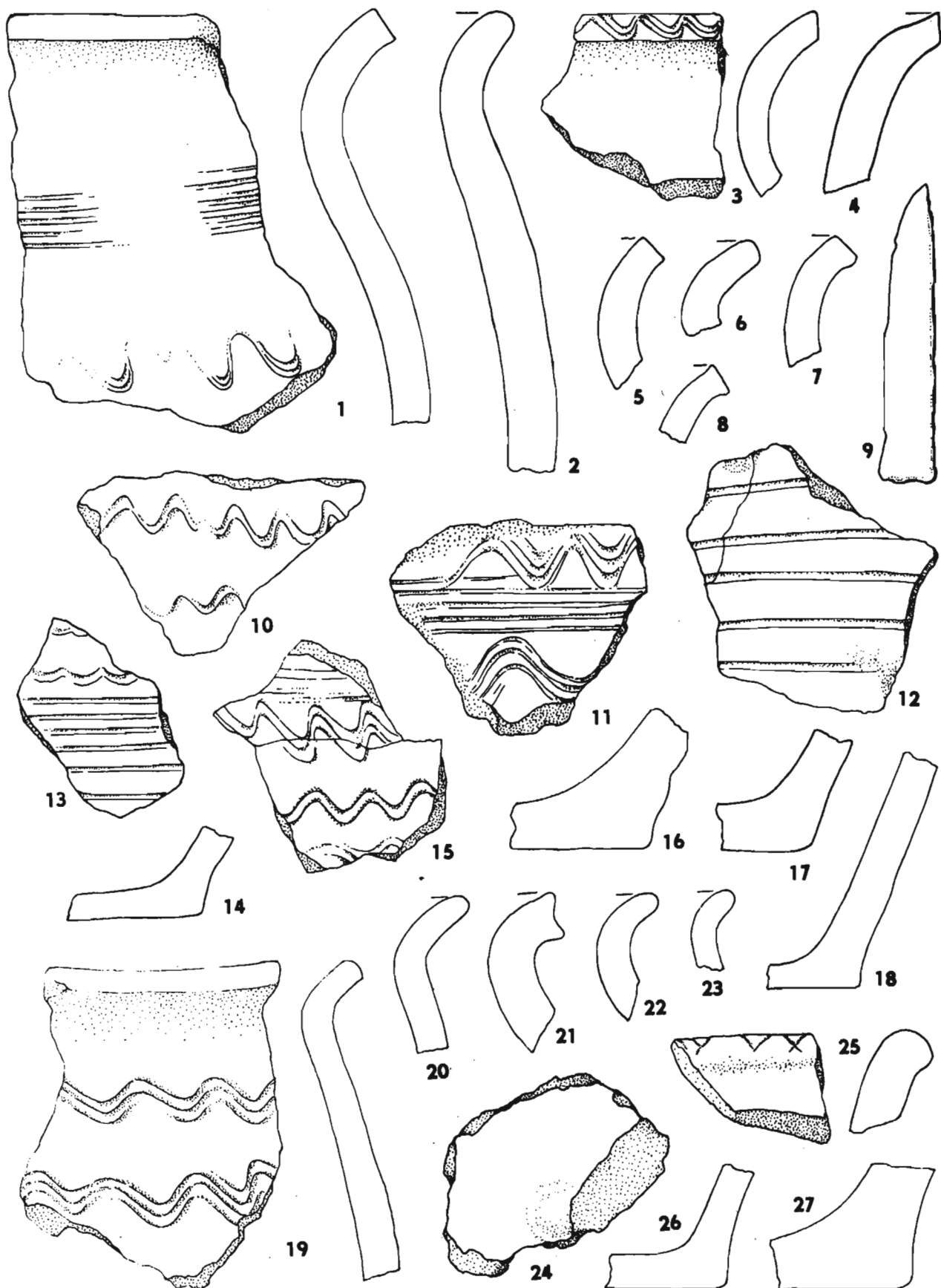
Obr. 10. Nemcovce. Slované sídlisko. Objekt 6. Výber nálezov.

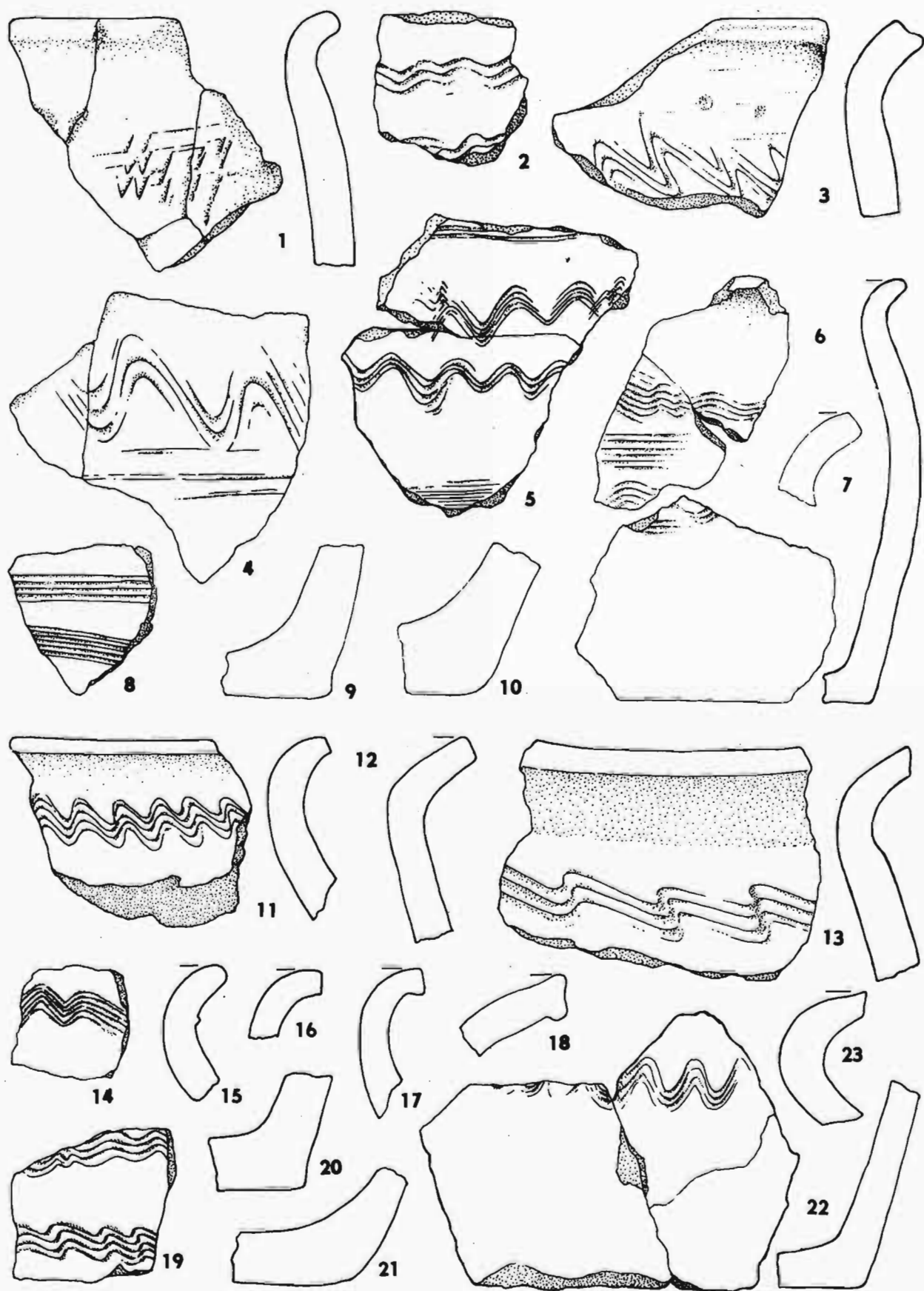
Obr. 11. Nemcovce. Slovanské sídlisko. 1-6 - objekt 7; 7-12 - objekt 8; 13-16 - objekt 9; 17, 18 - objekt 10; 19-25 - objekt 11. Výber nálezov.

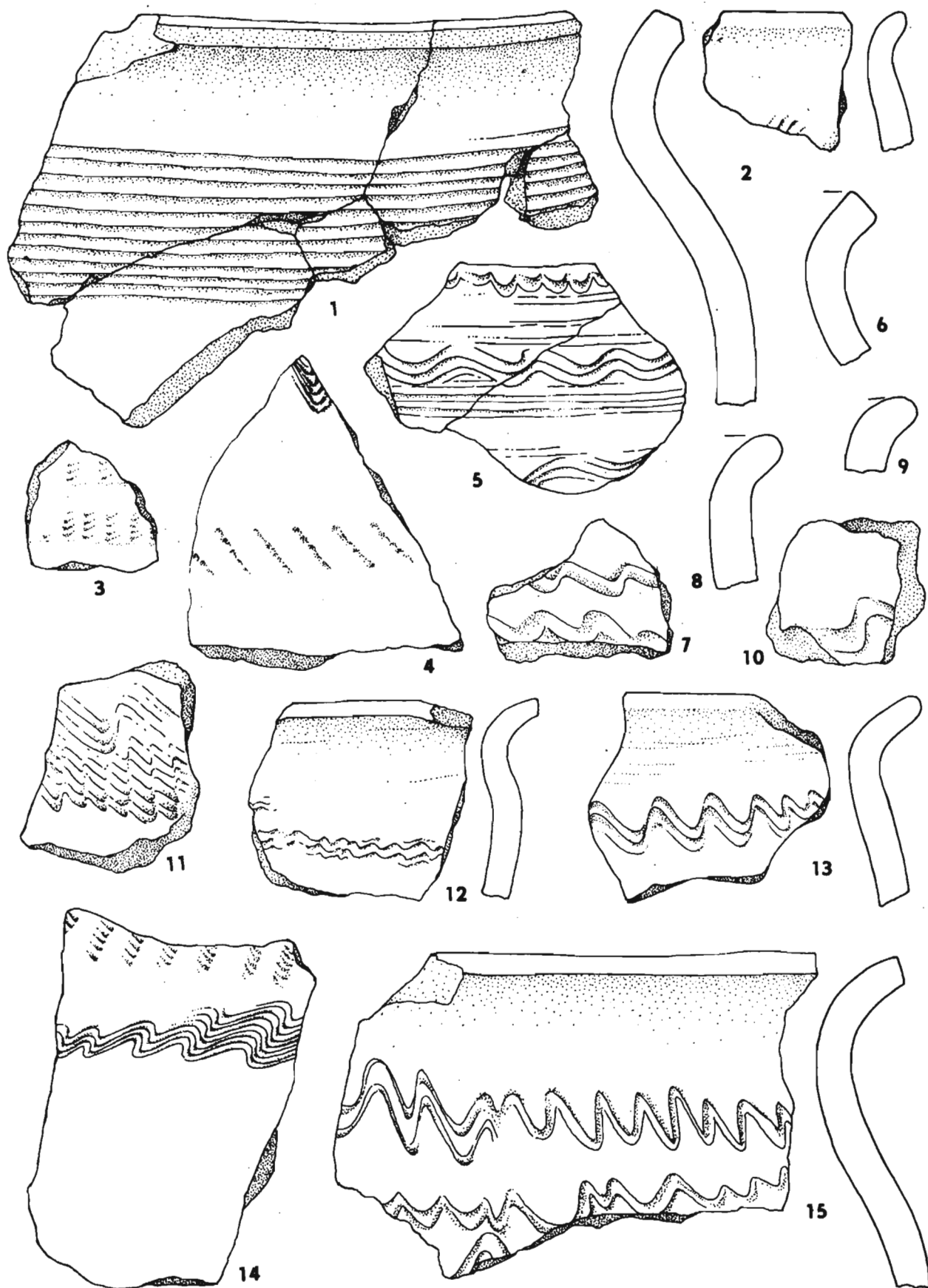
Obr. 12. Nemcovce. Slovánské sídlisko. 1-7 - objekt 12; 8 - objekt 13; 9, 10 - objekt 14; 11, 12 - objekt 15; 13-26 - objekt 16. Výber nálezov.

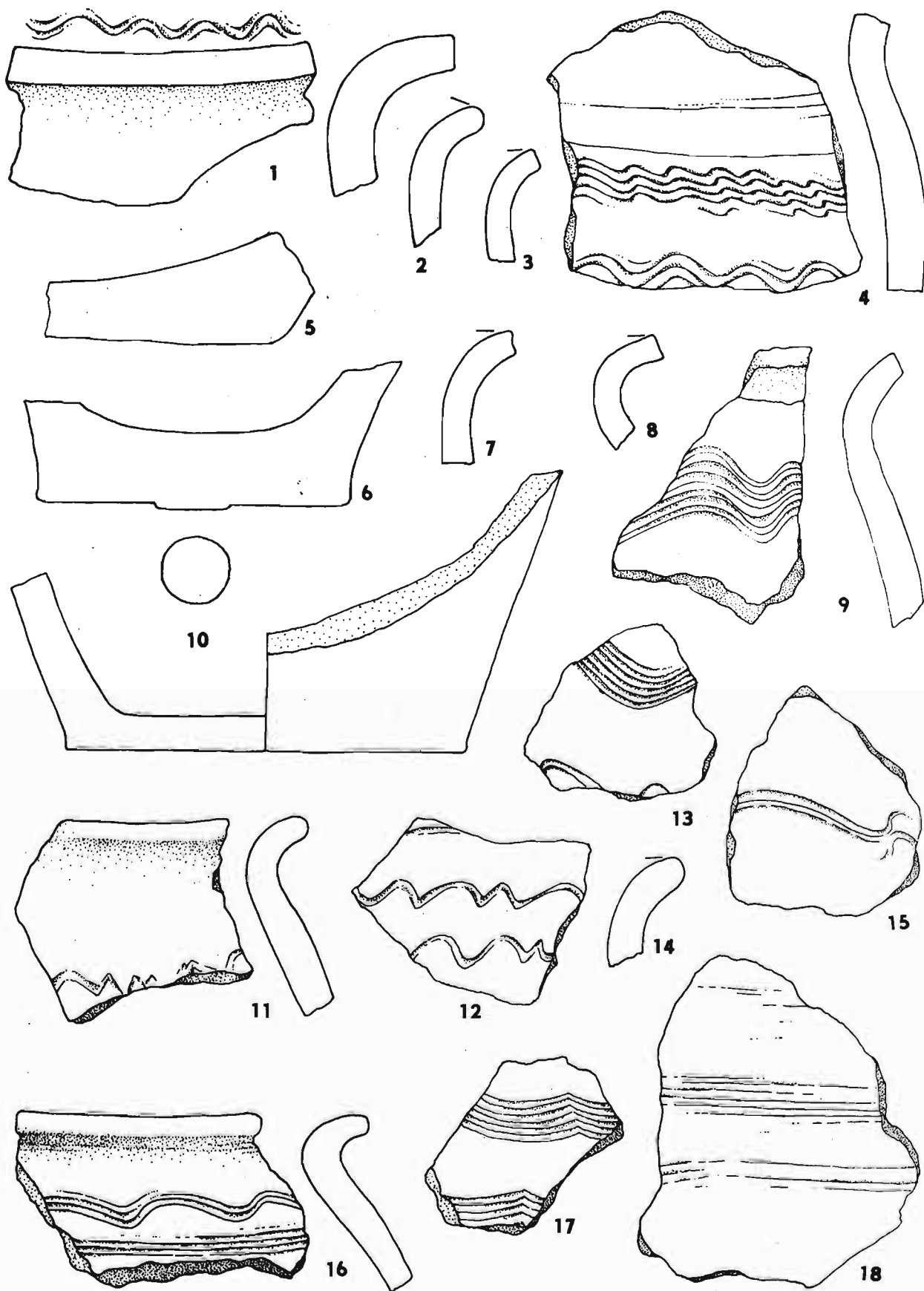
Obr. 13. Nemcovce. Slovan'ské sídlisko. 1-18 - objekt 17; 19-27 - objekt 18. Výber nálezov.

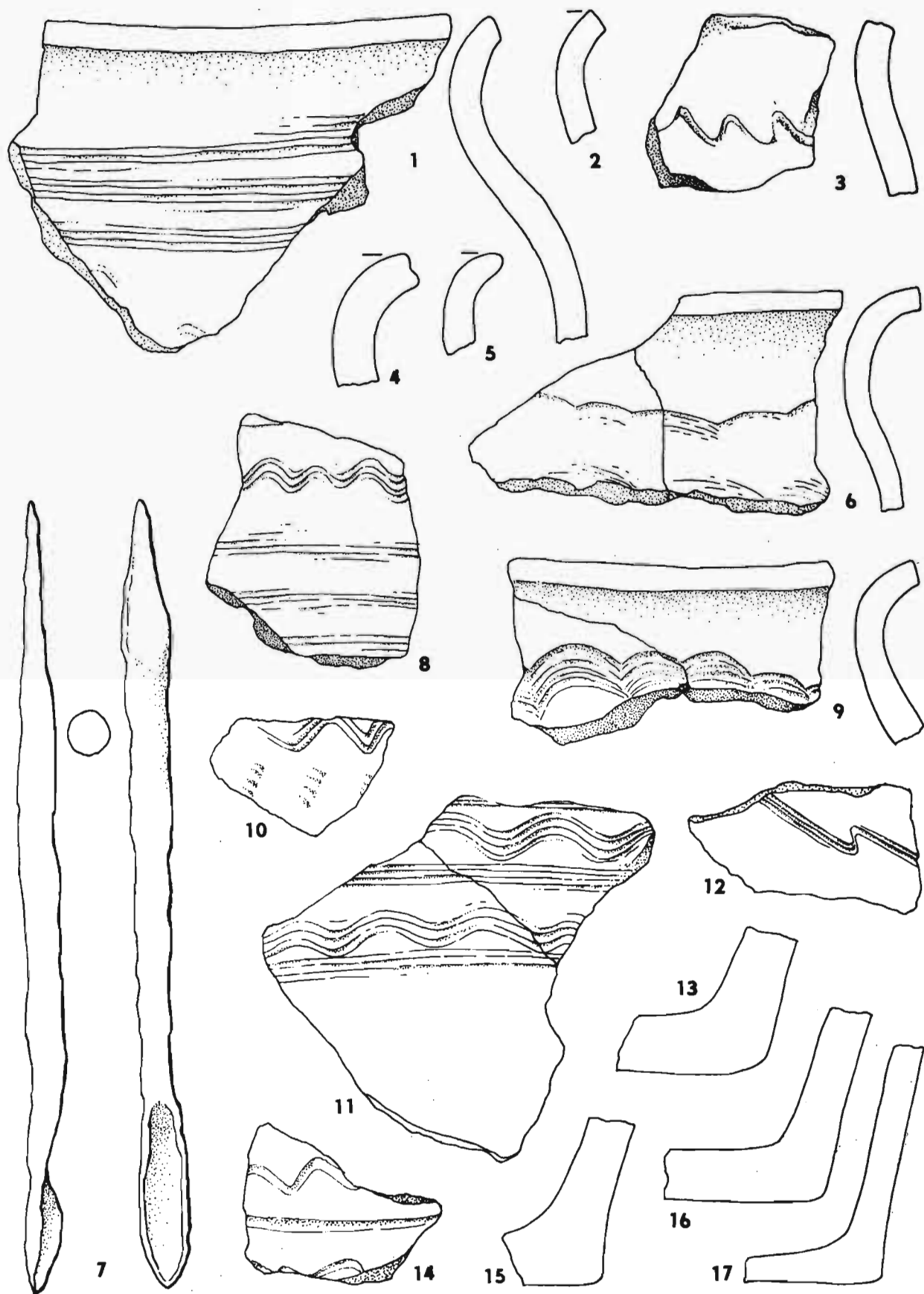
Obr. 14. Nemcovce. Slovanské sídlisko. 1-10 - objekt 18; 11-23 - objekt 19. Výber nálezov.

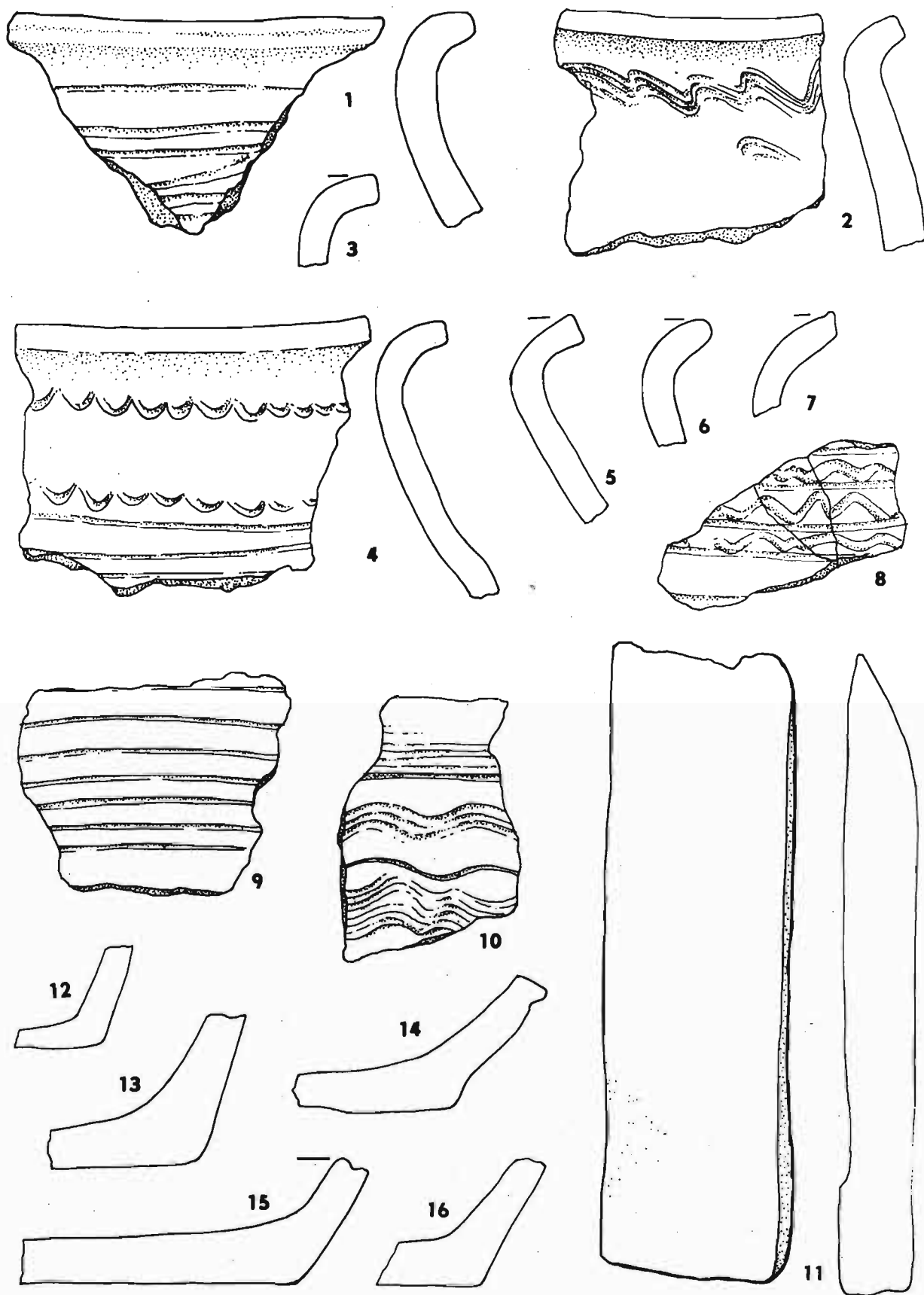
Obr. 15. Nemcovce. Slované sídlisko. Objekt 19. Výber nálezov.

Obr. 16. Nemcovce. Slovan'ské sídlisko. 1-8, 10, 13, 14, 18 - objekt 19; 9, 11, 12, 15-17 - objekt 20. Výber nálezov.

Obr. 17. Nemcovce. Slované sídlisko. Objekt 20. Výber nálezov.

Obr. 18. Nemcovce. Slovánské sídlisko. Objekt 21. Výber nálezov.

priestore a mimo ich obvodu prišlo len výnimočne, bola - možno pripustiť aspoň v súvisi s obydliami - najskôr zrubová. Väčšinu odkrytých objektov treba pokladať za zvyšky jednoduchých, salašným kolibám podobných chyží (objekty 1-3, 6, 8, 12-21), ostatné za zvyšky prostých prístreškov hospodárskeho rázu (objekty 4, 5, 7, 9-11).

Objekty, ktoré mohli slúžiť ako obydliá, sú väčšinou jednopriestorové a nepravidelného lichobežníkovitého, obdĺžnikovitého alebo oválovitého pôdorysu. A. Pitterová (1976, s. 27-32) pokladá podobné nálezy z Pomoravia (Devínska Nová Ves, Kúty, Moravský Ján, Vysoká pri Morave) za doklady pozemného alebo mierne zahĺbeného domu, v ktorom je ohnisko umiestnené v priestornej jame, zaberajúcej podstatnú časť obydliá. Umiestnenie ohniska v jame pod úrovňou podlahy vysvetľuje na základe národopisných paralel tým, že cirkuláciou vzduchu sa priestor pod podlahou v prípade zahĺbeného ohniska viac zahrieva (Pitterová 1976, s. 30). Z dvojpriestorových jeden sa osobitne vyníma lomeným tvarom (objekt 20), druhý pozostáva z dlhšej obdĺžnikovitej a kratšej štvorcovitej časti (objekt 3). Objekt 6 nápadne pretiahnutým tvarom (dĺ. 9,8 m) naznačuje, že ho na jednej z užších strán predĺžili, nie je však vylúčené, že na mieste stáli pôvodne dva objekty, ktorých výplň časom splynula do jedného oválneho celku. Zásobná jama zaberala západnú časť objektu 18 a najskôr podobného účelu bola aj jama odkrytá v predĺžení juhovýchodného rohu objektu 17. Pre objekty sledovaného sídliska je charakteristický ich úzky pôdorys, šírka ani jedného z nich nedosahuje 3 m. Dlhšou osou boli situované väčšinou v smere JZ-SV, ojedinele v smere Z-V a S-J.

Poloha ohnísk v chatách bola značne rozdielna. Na ich stopy upozorňovali väčšinou len nálezy uhlíkov, najmä ak tvorili súvislú vrstvu; miesta ohnísk boli do červena sfarbené (objekty 2 a 6) a výnimočne kameňmi zavalené (objekty 3 a 15). V objekte 2 sa zvyšky ohniska črtali v jeho západnej polovici, v objekte 3 vo východnej časti, ohnisko v objekte 15 založili v severovýchodnej a v objekte 18 v stredovej časti. Južnú časť západného priestoru zaberalo ohnisko v objekte 20 a juhovýchodnú v objekte 21. Z ohniskových jám v objekte 6 tri sa nachádzali vo východnej časti. Na ohniskovú jamu sa prišlo aj v juhovýchodnom priestore objektu 19. Z ohnísk v objekte 13 jedno bolo v juhovýchodnej časti, ďalšie, jamové, v severovýchodnej časti chaty.

Objekty hospodárskeho charakteru boli tiež nepravidelného, a to oválneho, lichobežníkovitého, výnimočne obličkovitého pôdorysu, dlhšou osou orientované v smere JZ-SV, výnimočne v smere S-J a v porovnaní s obydliami boli menšie. Z nich výraznejší je len objekt 5 - do zeme zabudovaná pražnica - a objekt 10, ktorého západnú časť zaberala oválna jama, najskôr ohnisková, s uhl'ovočiernou výplňou a s vrstvou kameňov na spodku.

V úzkom sortimente úžitkových predmetov, ktoré priniesol výskum v Nemcovciach, výrazne prevažuje keramika, okrem ktorej sa vyskytlo len niekoľko železných predmetov a kamenných brúsikov. Ostatný materiál tvoria zlomky tehloviny, nálezy zvráčkovej trosky, ojedinelé osteologické nálezy, uhlíky a riečne kamene.

Bohatý keramický materiál zo sídliska pochádza z prevažnej časti z nádob vyhotovených obtáčaním na pomaly alebo rýchlejšie rotujúcim hrnčiarskom kruhu. Len ojedinelé málo výrazné zlomky upozorňujú na keramiku hrubšej výroby, formovanú voľnými rukami. Zo zlomkového materiálu len výnimočne sa podarilo zrekonštruovať nádobu (obr. 12: 21) a väčšie torzá. Keramika z Nemcoviec svedčí už o pokročilom hrnčiarstve, aké by neobstálo bez špecializovaného remeselníka a klenbových pecí. Na zvyšky pecí sa však na ploche sídliska neprišlo.

Hlina keramiky z Nemcoviec je väčšinou piesčitá alebo piesočnatosľudnatá, len výnimočne jemná, so slabou prímесou hrubšieho piesku alebo drobných kamienkov. Povrch nádob v poslednej fáze ich formovania väčšinou bol premazaný plavenou hlinou, čím sa stával hladším; jemný vlhký povlak hlíny umožňoval, že sa doňho ľahko vrývali hrebeňovým alebo iným náčiním ozdobné prvky. Vypálenie nádob možno pokladať za pomerne kvalitné.

Keramika zo sledovaného sídliska je skoro bez výnimky z hrncovitých foriem, len dva fragmenty svedčia o miskách (objekt 21). Hrncovité nádoby boli väčšinou skôr vajcovitého (obr. 14: 6) než súdkovitého tvaru, tenších i hrubších stien (0,5-1,7 cm), s maximálnou šírkou v hornej tretine, niekedy s kónicky pretiahnutým (obr. 7: 3; 12: 2; 18: 4), v jednom prípade s valcovitým hrdlom (obr. 11: 13), výnimočne s nevýrazným lomom na vydutí (obr. 12: 21). Horná časť nádob sa vyznačovala bežnou esovitou profiláciou. Ich ústie - $\varnothing$ 10-22 cm - bolo mierne, a to častejšie oblúkovite (obr. 6: 1; 7: 3, 10-16, 19-22; 8: 13; 9: 2, 9; 10: 11; 12: 2, 16, 26; 13: 1, 2; 14: 13; 15: 1, 5; 16: 11; 17: 1; 18: 2) než lievikovite (obr. 8: 13; 9: 3; 10: 3; 12: 21; 13: 19; 14: 12) alebo kalichovite (obr. 7: 9; 8: 9; 11: 9) roztvorené, ale nechýbali ani hrnce s výrazne vyhnutým ústím (obr. 7: 8; 8: 3, 15; 9: 6; 10: 23; 14: 1, 6; 16: 1, 16; 17: 6; 18: 1, 4). Okraj nádob bol zaoblený (obr. 6: 13; 7: 2, 8, 10; 13, 15; 9: 1; 12: 3, 23; 13: 2, 20, 25; 14: 6; 15: 2, 8, 13; 16: 11, 16; 18: 1) alebo šikmo, či zvisle zrezaný (obr. 6: 3, 1, 20; 14: 11, 23; 15: 12, 15; 16: 1; 17: 1, 6; 18: 2, 4) a len výnimočne profilovaný (obr. 10: 1; 8: 10; 11: 19; 12: 19; 17: 4), nadol vytiahnutý (obr. 6: 7, 14, 19; 7: 14, 26; 10: 7, 8; 13: 7) alebo hranený (obr. 7: 15; 15: 1). Hrdlo nádoby zvyčajne mal výnimočne žliabok (obr. 8: 13) alebo úzka lišta (obr. 6: 2; 14: 15). Dno nádob - $\varnothing$ ca 6-17 cm, hr. ca 0,5-2 cm - bolo zvnútra pri obvode na spojení so stenami častejšie zaoblené (obr. 6: 28, 30; 7: 27; 10: 20; 13: 27) než mierne vyhranené (obr. 6: 20; 11: 25; 14: 6; 16: 10; 17: 16) a zvonku nezriedka slabo odsadené (obr. 6: 20; 11: 9, 15; 12: 20, 25; 13: 18, 26, 27; 14: 9; 16: 6; 17: 15). Niekoľko zlomkov upozorňuje na obvodový výstupok na dne (obr. 7: 28). Len na dvoch zlomkoch je kruhovitá jamka - odtlačok osi hrnčiarскеj dosky (obr. 6: 20; 12: 22), na ďalších dvoch kruhovitá vypuklina (obr. 13: 25; 16: 6) a na inom fragmente časť plastickej značky (obr. 6: 6). Výška a šírka nádob iba výnimočne presahovali 30 cm.

V keramickom materiáli zo sídliska len nádoba z objektu 16 je nezdobená (výnimočne sa ju podarilo zrekonštruovať). Je to štíhly hrniec tenších stien, s lievikovitým ústím, na vydutí mierne lomený, hnedej farby s tmavosivými škvrnami; v. 16,3 cm, $\varnothing$ ústia 12,4 cm, max. $\varnothing$ 13,7 cm, $\varnothing$ dna 6,4 cm (obr. 12: 21).

Pri výzdobe nádob hrnčiar sa sústredil väčšinou na ich hornú polovicu. Z mála prvkov výzdoby, nijako nevybočujúcich z rámca obvyklých vzorov, výrazne prevládajú hrebenkom ryté pásy viacnásobných vlnoviek, väčšinou súmerných (obr. 6: 21, 22; 7: 3, 26; 8: 3; 9: 6; 11: 18; 13: 1, 19; 14: 11), často so sklonom doľava (obr. 11: 3; 14: 3, 13), výnimočne opačným smerom (obr. 7: 4; 15: 14), striedajúcich sa často s pásmi rovných línií (obr. 7: 27; 8: 8; 12: 23; 13: 11; 15: 11; 16: 16; 17: 11). Bežnou výzdobou sú aj jednoduché, hrubšie ryté vlnité línie (obr. 6: 4, 15, 16; 7: 5; 8: 15; 9: 7; 10: 11; 11: 12, 22; 15: 7, 10, 15; 17: 14), kombinované často žliabkami (obr. 10: 1, 9-13; 12: 14; 13: 12, 13; 18: 4, 8, 9), aké sa ťahali po obvode nádoby niekedy aj v samostatných širších pásoch (obr. 7: 7; 8: 5; 15: 1); táto výzdoba sa zjavuje na slovenskej keramike i na východnom Slovensku hlavne až v mladšom úseku včasného stredného

doveku v 9.-10. stor. Len ojedinele zdobia keramiku z Nemcoviec pásy zostavené zo zväzkov oblúčkov (obr. 9: 2; 17: 6) alebo zo stíпов či riadkov vpichov (obr. 6: 12; 11: 17; 15: 3, 4, 14; 17: 10); na jednom fragmente sa črtá výnimočne pás zostavený zo striedajúcich sa dvojíc vodorovných a kolmých rýh (obr. 6: 18). Ústie nádoby zdobila zvnútra vlnovka (obr. 11: 8; 16: 1) a okraj vlnovka (obr. 13: 3), riadky vpichov (obr. 11: 8) alebo cikcakovitá línia (obr. 13: 25), tiež len výnimočne.

Vo farbe vonkajšieho povrchu keramiky prevláda hnedá, ale nie je zriedkavá ani sivá, žltohnedá, červenohnedá, tehlovočervená alebo okrová. Farba na opačnej strane nádob bola často čiernosivá. Na lome viacerých fragmentov sa pod tenkou vrstvou povlaku črtá hrubšia čiernosivá alebo tmavohnedá vrstva. Na vnútornej strane sa zachovala výnimočne tenká čierna vrstva organického pôvodu.

Len dva fragmenty sú z nádob iného než hrncovitého tvaru, z nízkych kužeľovitých misiek. Jeden zo zlomkov pochádza zo žltohnedej misky s prežliabkovaným okrajom, vyrobenej na kruhu zo zrnitého materiálu, tvrdšie vypálenej; v. 3,4 cm, Ø ústia ca 22 cm, Ø dna ca 19 cm (obr. 18: 15). Druhý zlomok je z červenohnedej misky s mierne profilovanou okrajovou časťou a s odsadeným dnom, vyrobenej voľnými rukami z piesočnatosľudnatej hliny, slabšie vypálenej; v. 3,5 cm, Ø ústia ca 22 cm, Ø dna 16 cm (obr. 18: 14). Misy patria k výnimočným nálezom na východnom Slovensku. Okrem dvoch fragmentov z Nemcoviec sa vyskytli na ďalších sídliskách len sporadicky (Prešov, Košice-Sebastovce, Dvorianky, Blatné Remety, Veľké Trakany), ich nálezy sa však typologicky líšia od misiek z Nemcoviec, ktoré podľa triedenia nádob tohto druhu v západoslovenskej keramike Z. Váňom (1958, s. 202-204) možno zaradiť k jeho variantu IIa.

Keramika zo sídliska v Nemcovciach sa nevyznačuje prílišnými osobitými črtami v rámci nálezov obdobnej slovanskej sídliskovej keramiky. Podľa spoločných znakov zatiaľ najlepšie ju možno porovnať s keramikou zo šarišskej oblasti slovanských sídlisk, na centrum ktorej sa viaže sídlisko v Nemcovciach aj zemepisne. V naznačenej súvislosti prichádza do úvahy hlavne keramika zo sídlisk v Prešove (Budinský-Krička 1963, s. 352-358, tab. V-VIII; Slivka - Čaplovič 1983, s. 275, obr. 1-2), vo Veľkom Šariši (Budinský-Krička 1961, s. 358, 359, tab. IX: 1-3, 5, 6, 12-14; 1974, s. 94-95, obr. 11; Slivka - Čaplovič 1983, obr. 4: 8, 10; Budinský-Krička 1984, s. 55-56, obr. 27: 7-20), v Kendiciach (Slivka - Čaplovič 1983, obr. 6: 1-4, 10, 12), Finticiach (Budinský-Krička 1961, s. 359, tab. IX: 15-18, 20-22; Slivka - Čaplovič 1983, obr. 5: 2-7, Záhradnom (Budinský-Krička 1980, s. 57-59; obr. 32-37) a v Koprivnici (Budinský-Krička 1970, s. 88-90, tab. IV, VII, VIII) a z hradiska v Šarišských Sokolovciach (Budinský-Krička 1967, s. 164-185, 11 obr.; Béreš 1974, s. 113-131).

Z mála železných predmetov z výskumu sídliska väčšiu pozornosť si zasluhuje len lyžicovité dláto, ktoré je toho času prvým nálezom slovanského drevoobrábacieho nástroja na východnom Slovensku (obr. 17: 7). Z jeho analógií uvedieme aspoň dláto z hromadného nálezu železných predmetov z konca 9. stor. vo Vršatskom Podhradí (Bialeková 1978, s. 238, 240; 1981, s. 90, obr. 42), podobné z 9. stor. zo slovanského sídliska v Kútoch (Kraskovská 1962, s. 67; Bialeková 1981, s. 90, obr. 42) a ďalšie zo sídlisk z 9. stor. v Pobeďime (Vendtová 1969, s. 203, obr. 5: 16, 25; Bialeková 1981, s. 90, obr. 42). Analogický nástroj z Rakše datuje K. Pieta (1981) do mladšej až neskorej doby rímskej. Torzovite zachované železné nože (obr. 7: 17; 11: 5; 12: 1; 13: 9) typologicky nevybočujú z rámca nálezov na slovanských sídliskách a pohrebiskách na východnom Slovensku.

Len výnimočne sa našiel nevýrazný zlomok železného kresadla (objekt 14) a otvorený železný krúžok s $\varnothing$ 6,5 cm (Budinský-Krička 1978, obr. 64: 3). Nepostrádateľnou súčasťou domácich a hospodárskych potrieb boli aj na slovanskom sídlisku v Nemcovciach kamenné brúsky, vyrobené z bridlice (obr. 8: 4, 6, 12) a zo sľudnatého pieskovca (obr. 18: 11).

V súvisi s nálezmi zvrkovej trosky treba uvažovať, či objekty, v ktorých sa vyskytli, možno pokladať za dielne. Zvrková troska sa našla až v šiestich objektoch, vo väčšom počte v objektoch 6 (16 kusov), 17 (11 kusov), 18 (3 kusy), 19 (10 kusov) a po jednom kuse v objektoch 4 (hospodárskeho rázu) a 16. Domnievame sa, že nálezy samotnej trosky nie sú dostačujúcim dokladom výroby alebo spracúvania železa v spomenutých objektoch a že dielne s výraznejšími stopami hutníctva a kováčstva (dymárky, vyhne) bude treba hľadať mimo obvodu sídliska, na miestach, kde boli na uvedenú činnosť vhodnejšie podmienky. Nálezy trosky zo sídliska v Nemcovciach svedčia najskôr o tom, že sa jeho obyvatelia mohli určitým spôsobom podieľať na výrobe železa. S obdobnou situáciou sa stretáme napr. aj na slovanskom sídlisku v Blatných Remetách (Budinský-Krička 1978, s. 26).

Z metalografického rozboru nálezov trosky z Nemcoviec, urobeného Ľ. Mihókom, vyplývajú tieto závery (Mihók 1986):

1. V štruktúre trosky prevláda železnatý kremičitan svetlejšieho zafarbenia, čo je dané pravdepodobne určitým obsahom oxidu vápenatého. Toto zloženie posúva použitú surovinu do radu železovápenatých olivínov s nízkym obsahom CaO. Troska obsahuje zároveň väčší podiel železnatého skla.

2. V porovnaní s nálezmi trosky z výskumu lokality z doby rímskej na Pavlovičovom námestí v Prešove vyplýva, že výrobcovia železa v Nemcovciach používali menej kvalitný druh rudy s vyšším obsahom hlušiny (kvalitnejšia limonitová ruda bola zrejme v tomto období v okolí už vyčerpaná). Zo vzoriek nebolo možné určiť, či oxid vápenatý bol vnesený zámerne, alebo či bol obsiahnutý v rude.

3. Na základe zloženia trosky Ľ. Mihók usudzuje, že účinnosť tavby na sídlisku v Nemcovciach bola vyššia ako v prípade sídliska na Pavlovičovom námestí v Prešove vďaka vyšším teplotám a lepším redukčným podmienkam, vzniknutým pravdepodobne rozšírením pecného priestoru.

Osteologické nálezy zo sídliska (určené V. Rajtovou) pozostávajú len z úlomku hornej časti metakarpálnej kosti hovädzieho dobytku, z častí premolára (resp. molára) pravdepodobne jeleňa, z úlomku očného zuba asi diviaka a z bližšie neurčiteľného fragmentu zvieracej kosti. Zvieracie kosti sa nezachovali vo väčšej miere pravdepodobne pre vlhkosť terénu.

Riečne kamene patria k bežným sprievodným nálezom na slovanských sídliskách na východnom Slovensku. V Nemcovciach sa vyskytli skoro vo všetkých objektoch sídliska, väčšinou v zlomkoch a najčastejšie rozptýlene v ich výplni; počet sa pohyboval od 11 do 230 kusov. Predpokladaný súvis kameňov s ohniskami bol presvedčivý len vo výnimočných prípadoch, ak sa ich nálezy hromadili na mieste estrichu ohniska alebo ak sa na nich výrazne ukázali stopy ohňa.

Na drobné zlomky tehloviny, súvisiace najskôr s ohniskami, sa prišlo len v dvoch objektoch.

Objekty nepravidelného pôdorysu, akými sa vyznačuje usadlosť v Nemcovciach, sú charakteristické nielen pre slovanské sídliská na východnom Slovensku, ale aj pre súrodé sídliská v jeho bezprostrednom susedstve v Zakarpatskej oblasti USSR. Na východnom Slovensku boli odkryté napr. v Košiciach-Šebastovciach, Prešove, vo Veľkom Šariši, v Koprivnici, Chmeľove, vo Vlači, v Se-

čovciach, Dvoriankach, Parchovanoch, Komáranoch, vo Vranove nad Topľou (v Černom a Lomnici), Blatných Remetách, Brekove a naposledy aj v Kamenici nad Cirochou v časti Hažín nad Cirochou. V Zakarpatskej oblasti USSR objekty nepravidelnej kontúry boli skúmané hlavne v obciach Cholmok (Peňak 1974, obr. II-VII; 1980, obr. 5, 6, 20, 28), Červenevo, Komarivci, v okolí Berehova (Peňak 1980, obr. 12-15) a v obciach Fedorovo a Orosievo (Kotyhorosko 1974, obr. 1, 7).

V porovnaní s objektmi nepravidelného pôdorysu patria pravidelné kvadratické polozemnice na slovanských sídliskách tak na východnom Slovensku, ako aj v Zakarpatskej oblasti USSR k zriedkavým nálezom. Na východnom Slovensku vo väčšom počte boli odkryté výnimočne zatiaľ len v Hnojnom a z ostatných dvoch jedna v Prešove a druhá v Košiciach-Sebastovciach. V Zakarpatskej oblasti USSR chata spomínaného typu bola skúmaná v Užhorode (Peňak 1980, obr. 23).

V súvisi s pôdorysom sídliskových objektov hodno pripomenúť, že zvyšky obydlí nepravidelného pôdorysu na východnom Slovensku pretrvávajú až do vrcholného stredoveku (Svinica; Čaplovič 1983, s. 368, 369, obr. 1: 1; 2: 1-3; 5). Súčasne s nimi však tu doznievajú aj pravouhlé stavby polozemnicového typu, na akú sa prišlo výnimočne v Nižnej Sebastovej a naposledy v Šarišských Michaľanoch (Šiška - Hajnalová 1983, s. 303-316, obr. 1).

Obyvatelia sídliska v Nemcovciach popri poľnohospodárstve a chove dobytky sa zaoberali aj ďalšími hospodárskymi činnosťami, hrnčiarstvom, drevoobrábaním a výrobou a spracúvaním železa. Vynechať nemôžeme ani lov ako doplnkovú činnosť.

Pri časovom zaradení sídliska pre nedostatok iných datovacích opôr prichádza do úvahy hlavne keramický materiál. I napriek krátkemu trvaniu sídliska sú v ňom rozpoznateľné tvary starších i pokročilejších foriem. Podľa týchto kritérií objekty 16, 18 a 20 náležia do staršej a objekty 6, 19 a 21 do mladšej fázy sídliska. Rámcovo je sídlisko podľa keramiky datovateľné do 9. stor., teda v podstate do veľkomoravského obdobia.

Podľa početných nálezísk sídlisk z doby veľkomoravskej a po veľkomoravskej (Lemešany, Ličartovce, Kendice, Drienov, Mirkovce, Solivar, Prešov, Kojatice, Veľký Šariš, Ostrovany, Jarovnice, Nižná Sebastová, Kapušany, Fintice, Nemcovce, Záhradné, Hradisko, Geraltov) sa v údolí a povodí strednej Torysy črtá jedna z najdôležitejších oblastí pre poznanie slovanského osídlenia na východnom Slovensku. Systematické výskumy sa však konali v sledovanom regióne Šariša zatiaľ len výnimočne (v celom rozsahu bolo tu odkryté vlastne len sídlisko v Nemcovciach). Podľa dnešného stavu archeologického výskumu sa ukazuje, že zo slovanských sídlisk v sledovanej oblasti Šariša najvýznamnejšia a pravdepodobne centrálného charakteru bola osada založená pri sútoku Torysy a Sekčova na území dnešného Prešova (Budinský-Krička 1961, s. 352-357; Blahuta 1961a, s. 261-265; 1961b, s. 261-275; 1963, s. 163-165; Budinský-Krička 1965, s. 52, 53), kde kontinuita v osídlení je podľa nálezov takmer plynule sledovateľná od sklonku doby bronzovej do vrcholného stredoveku, do obdobia historických začiatkov mesta. Ďalšie zo sídlisk v Prešove (na Pavlovičovom námestí a Budovateľskej ulici) si zasluhuje osobitnú pozornosť tým, že pripúšťa datovanie začiatkov slovanského osídlenia na východnom Slovensku už do obdobia na prelome doby rímskej a sťahovania národov (Budinský-Krička 1963, s. 1-58).

Sídlisko v Nemcovciach je príkladom slovanskej údolnej osady rozptýleného charakteru. Založili ho pri spojnici historického významu, ktorá spája povodie Torysy s povodím Tople.

L i t e r a t ú r a

- BĚREŠ, J. 1974: Výsledky doterajšieho výskumu slovanského hradiska v Šarišských Sokolovciach. In: Nové Obz. 16. Košice, s. 113-131.
- BIALEKOVÁ, D. 1978: Vršatské Podhradie. In: Významné slovanské náleziská na Slovensku. Bratislava, s. 239, obr. 240.
- BIALEKOVÁ, D. 1981: Dávne slovanské kováčstvo. Bratislava.
- BLAHUTA, F. 1961a: Výskum eneolitickej mohyly pri Cemjate. In: Štud. Zvesti Archeol. Úst. Slov. Akad. Vied. 6. Nitra, s. 227-232.
- BLAHUTA, F. 1961b: Záchranný výskum v Prešove v roku 1959. In: Štud. Zvesti Archeol. Úst. Slov. Akad. Vied. 6. Nitra, s. 261-275.
- BLAHUTA, F. 1963: Nálezy zo sídliska 2 v Prešove v rokoch 1961-1962. In: Štud. Zvesti Archeol. Úst. Slov. Akad. Vied. 11. Nitra, s. 153-168.
- BUDINSKÝ-KRIČKA, V. 1961: Slovanské osídlenie na severovýchodnom Slovensku. Slov. Archeol., 9, s. 347-390.
- BUDINSKÝ-KRIČKA, V. 1963: Sídlisko z doby rímskej a zo začiatkov sťahovania národov v Prešove. Slov. Archeol., 11, s. 1-58.
- BUDINSKÝ-KRIČKA, V. 1965: Slovanské osídlenie. Doba hradištná. In: Dejiny prešova 1. Prešov, s. 50-63.
- BUDINSKÝ-KRIČKA, V. 1967: Pokusný výskum na hradisku v Šarišských Sokolovciach, okr. Prešov. In: Nové Obz. 9. Košice, s. 164-185.
- BUDINSKÝ-KRIČKA, V. 1970: Záchranný výskum roku 1964 v Koprivnici, okres Bardejov. In: Východoslovenský pravek. 1. Košice, s. 57-91.
- BUDINSKÝ-KRIČKA, V. 1974: Veľký Šariš v praveku a na prahu dejín. In: Nové Obz. 16. Košice, s. 85-111.
- BUDINSKÝ-KRIČKA, V. 1978: Nemcovce, okres Prešov. In: Významné slovanské náleziská na Slovensku. Bratislava, s. 131-133.
- BUDINSKÝ-KRIČKA, V. 1980: Nové nálezy na východnom Slovensku. In: Archeol. Výsk. a Nál. na Slov. v r. 1978. Nitra, s. 46-59.
- BUDINSKÝ-KRIČKA, V. 1984: Nové nálezy na východnom Slovensku. In: Archeol. Výsk. a Nál. na Slov. v r. 1983. Nitra, s. 51-61.
- ČAPLOVIČ, D. 1983: Stredoveké zaniknuté dedinské osídlenie na východnom Slovensku. Slov. Archeol., 31, s. 357-413.
- KOTYHOROSKO, V. H. 1974: Dosliždenňa slovianskych pamiatok Vinohradiivského rajonu Zakarpatskoji oblasti. In: Metodyčnyj posibnyk dla studentiv z archeolohiji. Užhorod, s. 102-104.
- KRASKOVSKÁ, Ľ. 1962: Slovanské sídlisko pri Kútoch. In: Sbor. Slov. nár. Múz. 56. Hist. 2. Martin, s. 57-69.
- MIHÓK, Ľ. 1986: Rozbory nálezov výroby železa z doby rímskej a raného stredoveku v oblasti Prešova. Archeol. Rozhl., 38, s. 515-522.
- PEŇAK, S. I. 1974: Dosliždenňa slovianskych i davňoruskych pamiatok Užhorodského rajonu. In: Metodyčnyj posibnyk dla studentiv z archeolohiji. Užhorod, s. 73-101.
- PEŇAK, S. I. 1980: Ranňoslovianske i davňoruske naselenňa Zakarpatťa VI-XIII st. Kyjiv.
- PIETA, K. 1981: Nové nálezy v Rakši. In: Archeol. Výsk. a Nál. na Slov. v r. 1980. Nitra, s. 226-228, obr. 129.
- PITTEROVÁ, A. 1976: Neznámý typ stredovekého pozemného domu. In: Archaeologia Historica. 1. Brno, s. 27-32.

- SLIVKA, M. 1978: Stredoveké hutníctvo a kováčstvo na východnom Slovensku. 1.
In: Historica Carpatica. 9. Košice, s. 217-263.
- SLIVKA, M. - ČAPLČVIČ, D. 1983: Včasnostredoveké osídlenie Šariša. In: Stud.
Zvesti Archeol. Úst. Slov. Akad. Vied. 20. Nitra, s. 273-298.
- SIŠKA, S. - HAJNALOVÁ, E. 1983: Stredoveké obydlie a depot semien konopy siatej
zo Šarišských Michalian. In: Stud. Zvesti Archeol. Úst. Slov. Akad. Vied.
20. Nitra, s. 303-317.
- VÁŇA, Z. 1958: Misy v západoslovanskej keramice. Památ. archeol. 49, s. 185-247.
- VENDTOVÁ, V. 1969: Slovanské osídlenie Pobedima a okolia. Slov. Archeol., 17,
s. 119-232.

SLAWISCHE SIEDLUNG IN NEMCOVCE. Die Fundstelle der slawischen Siedlung in Nemcovce (Bez. Prešov) erstreckt sich südöstlich der Gemeinde, am Süd- und Südosthang einer Anhöhe, im Tal des Lada-Baches, der sich in den Sekčov, einen Nebenfluß der Torysa ergießt (Abb. 1). Die Grabung in den J. 1970-72 realisierte die Forschungsstelle des Archäologischen Institutes der SAW in Košice. Die Siedlung bestand aus 21 Objekten, die unregelmäßig verstreut, kettenartig in Gruppen und auch einzeln am Hang der Anhöhe sich windend situiert waren (Abb. 2). Sie waren leicht, ohne steile Wände in die lehmige Unterlage eingetieft und wiesen einen unregelmäßig rechteckigen, trapezförmigen oder ovalen Grundriß auf. Es waren Reste von einräumigen, ausnahmsweise zweiräumigen Oberbauten und einfachen wirtschaftlichen Überdachungen. Auf Reste von Feuerstellen verwiesen Funde von Estrichen und Holzkohlenstückchen.

Im Fundmaterial überwiegt ausgeprägt Keramik, die meistens auf handbetriebener Scheibe geformt wurde. Ihre Fragmente zeugen von S-förmig profilierten topfförmigen Gefäßen mit einem Dekor am häufigsten aus Wellen- und Linienbändern, die mit einem kammartigen Werkzeug eingeritzt wurden (Abb. 6; 7: 1-16, 18-31; 8: 1-3, 5, 7, 8-11, 13-18; 9; 10; 11: 1-4, 6-25; 12: 2-26; 13: 1-8, 10-27; 14-16; 17: 1-6, 8-17; 18: 1-10, 12, 13, 16). Auf Keramik von anderer Form weisen nur zwei Schlüsselbruchstücke hin (Abb. 18: 14, 15). Analogien zu der Tonware aus Nemcovce lassen sich am besten in Funden aus slawischen Siedlungen im Šariš-Gebiet verfolgen. Außer Keramik fand man in den Objekten auch mehrere Eisenmesser (Abb. 7: 17; 11: 5; 12: 1; 13: 1), Wetzsteine (Abb. 8: 4, 6, 12; 18: 11) und einen löffelförmigen Eisenmeißel (Abb. 17: 7). Das übrige Material bilden Funde von Schweißschlacke und Tierknochen (Rind, Hirsch, Wildschwein). Als gebräuchliche Funde erschienen in den Objekten Flußgerölle.

Die Bewohner der Siedlung von Nemcovce befaßten sich neben der Landwirtschaft und Viehzucht auch mit Jagd. Sie beschäftigten sich, wie die Funde andeuten, auch mit Töpferei und holzbearbeitenden Handwerken und der Verhüttung und Bearbeitung von Eisen. Bei der zeitlichen Einstufung der Siedlung kommt hauptsächlich das Keramikmaterial in Betracht, nach welchem sie rahmenhaft in das 9. Jh. datierbar ist.

Das Tal und Flußgebiet der mittleren Torysa hebt sich auch schon an Hand der bisherigen Funde als ein für das Kennen der slawischen Besiedlung in der Ostslowakei wichtiges Gebiet hervor. Auf den zahlreichen hier festgestellten Siedlungen (Grabfunde sind nicht bekannt) wurden jedoch systematische Grabungen von größerer Reichweite nur in Ausnahmefällen durchgeführt.

СЛАВЯНСКОЕ СЕЛИЩЕ В С. НЕМЦОВЦЕ. Славянский памятник в с. Немцовце (р-н Прешов) расположен к юго-востоку от села, на южном и юго-восточном склоне горки, в долине ручья Лада, втекающего в Секчов, приток р. Ториса (рис. 1). Исследования вели в 1970-72 гг. Исследовательский центр Археологического института САН в Кошицах. Раскопаны были 21 объект, неправильно рассеянных, группами и отдельно извивающихся по склону горки (рис. 2), немного углубленных в илистый грунт, без вертикальных стен, неправильных, прямоугольных, трапецевидных, или овальных в плане. Это остатки однокамерных, исключительно двухкамерных наземных построек и простых хозяйственных навесов. На остатки очагов указывают находки угольков и подов очагов.

Среди находок преобладает керамика, подправленная на ручном круге. Ее фрагменты свидетельствуют о горшковидных сосудах S-овидного профиля, украшенных чаще всего лентами волнистых и прямых линий, сделанных гребешком (рис. 6; 7: 1-16, 18-31; 8: 1-3, 5, 7, 8-11, 13-18; 9; 10; 11: 1-4, 6-25; 12: 2-26; 13: 1-8, 10-27; 14-16; 17: 1-6, 8-17; 18: 1-10, 12, 13, 16). Керамика другой формы представлена только двумя обломками мисок (рис. 18: 14, 15). Аналогии глиняной посуды памятника Немцовце встречаются среди находок на славянских селищах в области Шариша. Кроме керамики в объектах было найдено также несколько железных ножей (рис. 7: 17; 11: 5; 12: 1; 13: 1), точильных камней (рис. 8: 4, 6, 12; 18: 11) и железное ложкообразное долото (рис. 17: 7). Остальной материал составляют находки сварочного шлака и костей животных (крупный рогатый скот, олень, кабан). В объектах часто встречаются речные камни.

Население славянского памятника Немцовце кроме земледелия, скотоводства и разведения домашних животных занималось также ловлей. Находки говорят также о гончарном деле, обработке дерева и производстве и обработке железа. Временно можно селище отнести к IX в., о чем свидетельствует главным образом керамический материал.

Долину и бассейн средней Торисы уже по нынешним находкам можно считать важной областью для познания славянского поселения в Восточной Словакии. На многочисленных обнаруженных здесь поселениях (погребения неизвестны), однако, систематические исследования велись только исключительно.

SLOVANSKÁ CHATA V BLATNOM

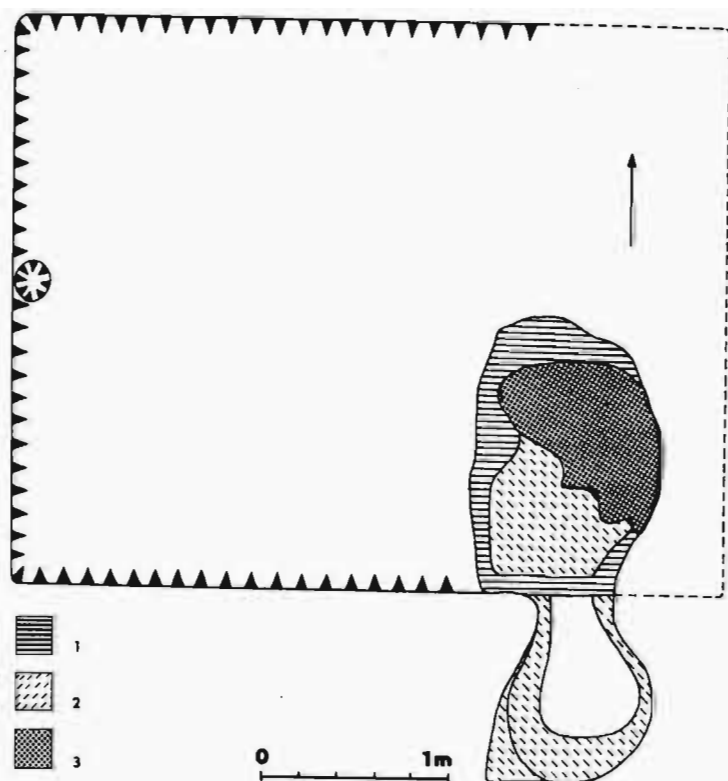
Ludmila Kraskovská

V roku 1963 pracovníci Slovenského národného múzea v Bratislave robili výskum slovanského pohrebiska v Blatnom (okr. Bratislava-vidiek) v polohe Dzíle. Preskúmaná časť pohrebiska patrí podľa nálezov v hroboch na koniec 9. stor. V blízkosti pohrebiska na vyvýšenom brehu starého koryta potoka Šifak sa vykopali zvyšky príbytku s pecou.

Východná časť príbytku bola narušená sondou, odkopalo sa však najviac 20-30 cm. Zachovaná časť chaty mala štvorcový pôdorys a rozmery 300 x 360 cm, jej dno ležalo v hĺbke 60 cm od povrchu (obr. 1). Pôvodná plocha príbytku mohla mať rozmery 300 x 380 cm. V strede západnej steny zostala kolová jama, ktorá mala priemer 25 cm a hĺbku tiež asi 25 cm. Predpokladáme, že v porušenej východnej stene bola druhá takáto kolová jama. V juhovýchodnom rohu príbytku sa nachádzala hlinená pec oválneho obrysu s rozmermi 140 x 100 cm, jej dno, položené v hĺbke 55 cm, bolo vymazané hlinou a dobre vypálené. Steny pece, vypálené do tmavočervena, hrubé 8 cm, sa zachovali na niektorých miestach do výšky 20 cm. Spadnutá klenba pece pokrývala polovicu jej dna. Našli sa zlomky mazanice s odťahkami prútov (obr. 2: 4). Horná časť klenby ležala mimo príbytku za jeho južnou stenou, pravdepodobne bola odviečená pluhom. Táto časť klenby mala hruškovitý obrys, bola dlhá 100 cm a široká 70 cm, hrúbka spadnutej klenby dosahovala

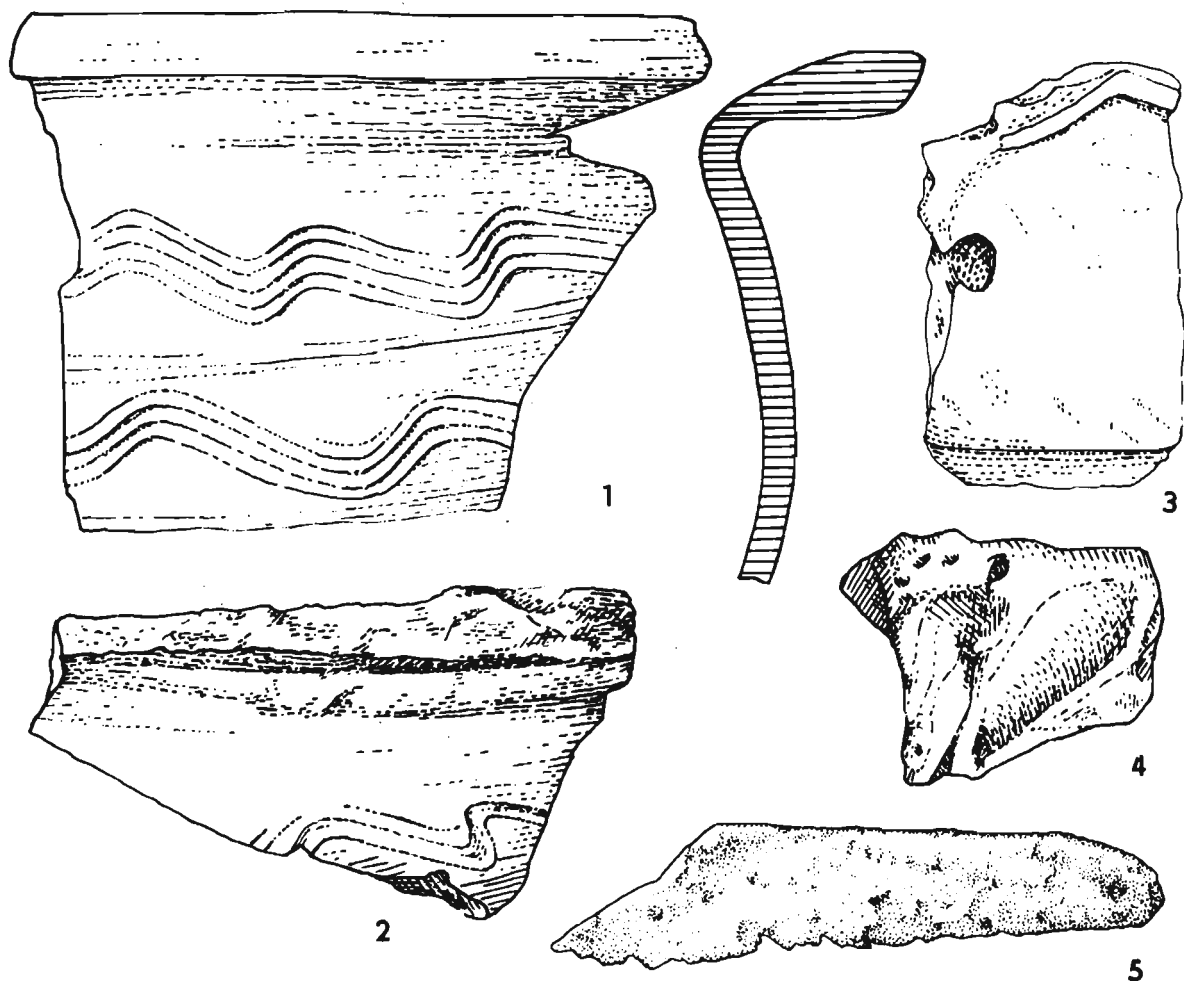
miestami 25 cm. Z opisu vykopaných zvyškov vidno, že tu bola polozemnica s hlinenou pecou, ktorá mala kupolovitú klenbu.

Na ploche príbytku a v peci sa našli črepy nádob. Nálezy keramiky umožňujú datovanie príbytku, a preto je potrebné si ich bližšie všimnúť. V peci na dne ležal nezdobený črep. V okolí pece v hĺbke asi 50 cm sa nachádzali črepy, ktoré zrejme patrili jednej nádobe. Bol to väčší hrniec žltosivej farby, ktorý mal lievikovite roztvorené ústie a zrezaný okraj, výzdobu tvorili dva pásiky mnohonásobnej vlnovky a pásik rýh. Dobre vypálená nádoba bola v hornej časti obtáčaná (obr. 2: 1). Ďalej sa zachoval črep väčšej nádoby (časť pod

Obr. 1. Blatné. Plán príbytku. 1 - stena pece; 2 - spadnutá klenba; 3 - dno pece. Kresba M. Méšárosová.

hrdlom) červenkastej farby, zdobený vlnovkou (obr. 2: 2), a zlomok dna hnedej nádoby so zvyškami značky (obr. 2: 3). V chate sa našiel aj zlomok železného noža, dlhý 8 cm (obr. 2: 5).

Obr. 2. Blatné. Nálezy v príbytku. 1-3 - črepy z nádob; 4 - zlomok mazanice; 5 - železný nôž. Kresba M. Mészárosová.

Podľa zisteného pôdorysu a nájdenej keramiky príbytok v Blatnom možno datovať na začiatok 10. stor.

L. Skružný (1963, s. 236-241) spracoval vykurovacie zariadenia v slovan-ských príbytkoch a rozdelil ich na dve hlavné skupiny: pece kamenné a hlinené. Hlinené pece v niektorých prípadoch boli vyrezané v pôvodnom teréne alebo vystavané z hliny. Posledný typ mal kruhový alebo oválny pôdorys a kupolovitú klenbu. Kostra klenby pece bola z prútov, na ktoré naniesli vrstvu hliny, ako vidno na zlomkoch mazanice. L. Skružný uvádza, že hlinené pece s klenbou mali priemer od 50 do 150-200 cm. Teda pec nájdená v chate v Blatnom zodpovedala tomuto typu pecí podľa klasifikácie L. Skružného.

Na juhozápadnom Slovensku boli v dobe veľkomoravskej v príbytkoch najčastejšie ohniská obložené kameňmi: Nitriansky Hrádok, Bešeňov (Bialeková 1958, s. 400) alebo pece stavané z kameňov: Bratislava-Devín, Kopčany (Kraskovská

1975, s. 86; 1969, s. 67). Hlinené pece s kupolovitou klenbou sa vyskytujú v tejto dobe pomerne zriedka. Na sídlisku "na Pláňavách" blízko Skalice bola v objekte 1 hlinená pec kruhového obrysu. Spodok pece a zlomky mazanice, ktoré na ňom ležali, boli vypálené do červena. Zlomky mazanice sa nachádzali aj v okolí pece, čo svedčilo, že mala hlinenú klenbu (Kraskovská 1963, s. 133, 138). Hlinená pec sa vykopala na hradisku Nad lomom v Bratislave-Devínskej Novej Vsi v objekte 2. Mala oválny pôdorys, jej steny, hrubé 10 cm, sa zachovali do výšky asi 10 cm, dno bolo vyložené kameňmi (Kraskovská 1966, s. 152). Pri výskume sídliskových objektov v Hurbanove-Bohatej sa zistila v objekte 1/72 hlinená pec, umiestnená v severovýchodnom rohu. Pec kruhového tvaru mala priemer 110 cm. Zlomky hrubšej mazanice s odtlačkami prútov, spadnuté na dne, boli dôkazom, že mala kupolovitú klenbu. Dno pece bolo urobené zvláštnym spôsobom - boli tu tri vrstvy črepov nádob a malých kamienkov, vymazané vrstvami ílovitej hliny (Rejholcová 1977, s. 646, 647). B. Chropovský (1970, s. 47) spomína kupolovité hlinené pece zo Šale, ktoré boli umiestnené v príbytkoch alebo v ich blízkosti.

Najviac hlinených pecí poznáme z Nitry. Pod hradiskom Lupka boli hlinené hrnčiarske pece dvoch typov. Dvojpriestorové pece s roštom slúžili na vypaľovanie keramiky; hlinené kupoly týchto pecí mali rozmery 100-150 x 130-200 cm. Menšie hlinené pece, ktoré mali dno vyložené kameňmi, sa používali na vysušanie nádob pred vypaľovaním (Chropovský 1961, s. 142-144). Neskoršie sa v týchto miestach pod hradiskom našla ojedinelá hlinená pec so symetrickou klenbou a s vymazaným dnom, ktorá tiež ležala mimo príbytku (Császta 1975, s. 42, obr. 19). V Nitre na Šindolke na sídlisku datovanom do doby veľkomoravskej sa našli okrem kamených pecí hlinené pece s klenbou. Podľa názoru B. Chropovského takéto pece, umiestnené mimo príbytkov, slúžili na pečenie chleba. Na nálezisku sa však vykopala aj v chate 29 hlinená pec s klenbou, ktorá mala oválny pôdorys (Chropovský 1976, s. 114, 115, obr. 80: 5). V Cíferi-Páci objavili hlinenú pec datovanú do 8.-9. stor. Táto pec mala oválny tvar a rozmery 120 x 150 cm, klenba bola zrútená (Kolník 1980, s. 148, obr. 77: 3). Z tohto krátkeho prehľadu vidno, že hlinené pece na juhozápadnom Slovensku sa nachádzali v príbytkoch alebo mimo nich. Pece v príbytkoch slúžili na prípravu stravy, prípadne na pečenie chleba. Pece umiestnené mimo obytných objektov mali špeciálne funkcie: na výrobu keramiky alebo tiež na pečenie chleba.

L i t e r a t ú r a

- BIALEKOVÁ, D. 1958: Záchranný výskum slovanských sídlisk v Nitrianskom Hrádku a Bešeňove, okr. Šurany. Slov. Archeol., 6, s. 389-413.
- CSÁSZTA, J. 1975: Ďalšia slovanská pec z hradiska Lupka v Nitre. In: Archeol. Výsk. a Nál. na Slov. v r. 1974. Nitra, s. 42.
- CHROPOVSKÝ, B. 1961: K otázkam historického postavenia Nitry v VIII. a IX. storočí. In: Štud. Zvesti Archeol. Úst. Slov. Akad. Vied. 6. Nitra, s. 139-160.
- CHROPOVSKÝ, B. 1970: Slovensko na úsvite dejín. Bratislava.
- CHROPOVSKÝ, B. 1976: Výskum laténskej, veľkomoravskej a včasnohistorickej osady v Nitre na Šindolke. In: Archeol. Výsk. a Nál. na Slov. v r. 1975. Nitra, s. 113-117.
- KOLNÍK, T. 1980: Výskum v Cíferi-Páci v roku 1978. In: Archeol. Výsk. a Nál. na Slov. v r. 1978. Nitra, s. 142-155.
- KRASKOVSKÁ, Ľ. 1963: Slovanské sídlisko "na Pláňavách" pri Skalici. In: Štud. Zvesti Archeol. Úst. Slov. Akad. Vied. 11. Nitra, s. 133-142.

- KRASKOVSKÁ, Ľ. 1966: Slovanské hradisko v Devínskej Novej Vsi Nad lomom. Slov. Archeol., 14, s. 147-165.
- KRASKOVSKÁ, Ľ. 1969: Slovanské sídlisko v Kopčanoch. In: Zbor. Slov. nár. Múz. Hist. 9. Bratislava, s. 53-74.
- KRASKOVSKÁ, Ľ. 1975: Slovanské nálezy z hradiska na Devíne. In: Zbor. Slov. nár. Múz. Hist. 15. Bratislava, s. 73-95.
- REJHOLCOVÁ, M. 1977: Slovanské sídliskové objekty v Hurbanove-Bohatej. Archeol. Rozhl., 29, s. 646-657.
- SKRUŽNÝ, L. 1963: Příspěvek k třídění a chronologii slovanských otopných zařízení na území ČSSR. Památ. archeol., 54, s. 234-265.

SLAWISCHE HÜTTE IN BLATNÉ. Im J. 1963 führten in Blatné (Bez. Bratislava-Land) in der Flur Dzíle Mitarbeiter des Slowakischen Nationalmuseums eine Grabung auf einem slawischen Gräberfeld aus dem 9. Jh. durch. In der Nähe des Bachufers legten sie eine Halbgrubenhütte mit einem Lehmofen frei, der eine kuppelförmige Wölbung hatte. An Hand des Grundrisses und gefundener Gefäßscherben wurde die Wohnhütte in den Anfang des 10. Jh. datiert. Die Autorin führt auch Fundstellen aus der Südwestslowakei an, in denen Lehmöfen aus dem 9.-10. Jh. gefunden wurden.

СЛАВЯНСКОЕ ЖИЛИЩЕ В С. БЛАТНЕ. В 1963 г. в с. Блатне (р-н Братислава-видьек) в урочище Дзіле работники Словацкого национального музея вели раскопки славянского могильника IX в. Близ берега ручья они раскопали полуземлянку с глиняной печью с куполом. На основе плана и найденных черепков сосудов жилище датировано началом X в. Автор приводит также памятники в юго-западной Словакии, где были обнаружены печи IX-X вв.

POHREBISKO Z 11. STOROČIA V MANI

Milan Hanuliak

V rokoch 1952-55 sa v Mani (okr. Nové Zámky) realizovali pod vedením B. Benadika výkopové práce záchranného charakteru. Lokalita, situovaná na juhovýchodnom okraji intravilánu, bola ohrozená ťažbou sprašovej hlíny, pri ktorej sa už od tridsiatych rokov ničili kostrové i žiarové hroby (Benadik 1953; 1954; 1978). V priebehu štyroch výskumných sezón sa podarilo preskúmať 146 hrobov. Z nich 109 pochádza z doby laténskej, 9 z mladohalštatského obdobia, 6 hrobov je neurčitej kultúrnej príslušnosti a 22 zvyšných hrobov patrí do začiatočného obdobia vrcholného stredoveku (Benadik 1983, s. 7-9). Skupina hrobov posledného kultúrno-chronologického zatriedenia tvorí obsahovú náplň tohto príspevku.

OPIS HROBOV A NÁLEZOV

H r o b 25

Obdĺžniková hrobová jama s výrazne zaoblenými rohmi (dĺ. 207 cm, š. 80 cm). Pozdĺžne steny šikmo klesajú k rovnému dnu v hĺbke 80 cm. Hrobová jama orientovaná v smere 280°. Dlhé kosti končatín a rebrá intencionalne rozhádzanej kostry dospelaj ženy ležali na hromade v západnej časti hrobovej jamy. Medzi kosťami sa našla náušnica (1) a koráliky (2).

1. Krúžkovitá náušnica z bronzového drôtu oválneho prierezu; Ø 1,1 x 0,7 cm (obr. 5: 1).

2. Medzi korálikmi sa nachádza plochý diskovitý korálik z jantáru, Ø 1,4 cm (obr. 5: 2); zlomok veľkého diskovitého korála z jantáru so sekundárne prevrtaným otvorom pri okraji, Ø 2,3 x 1,4 cm (obr. 5: 3); trubičkovitý korálik so stenčenými koncami z tmavohnedej skloviny, Ø 0,5 cm, dĺ. 1,8 cm (obr. 5: 4); dvojnásobne a trojnásobne členený korálik, pokrytý perleťou, Ø 0,3-0,5 cm, dĺ. 0,7-0,9 cm (obr. 5: 5, 6); koráliky zo žltej pasty, zelenkavej a hnedastej skloviny, Ø 0,3-0,4 cm (obr. 5: 7-9).

H r o b 41

Obdĺžniková hrobová jama s mierne zaoblenými rohmi (dĺ. 190 cm, š. 80 cm). Steny zvislo klesali k rovnému dnu v hĺbke 35 cm. Kostra dospelého muža, orientovaná v smere 276°, ležala na chrbte. Lebka spočívala na ľavej spánkovej kosti, sánka poklesnutá. Ľavé predlaktie smerovalo pod panvovú kosť (obr. 1: 1). V sánke sa našla minca (1).

1. Strieborná minca: Uhorsko, denár, Ladislav I., 1077-1095 (obr. 5: 10).

H r o b 52

Obdĺžniková hrobová jama s mierne zaoblenými rohmi, vo východnej časti zničená orbou (dĺ. ?, š. 73 cm). Steny zvislo klesali k rovnému dnu v hĺbke 15 cm. Kostra dospelého jedinca, orientovaná v smere 280°, ležala na chrbte. Lebka, časť hrudníka, panvy a dolných končatín boli odorané. Bez nálezov.

H r o b 56

Obrys hrobovej jamy nezreteľný. Kostra dospelého jedinca, orientovaná v smere 272°, ležala na chrbte v hĺbke 15 cm. Lebka bola odoraná. Horné končatiny ležali pozdĺž tela. Bez nálezov.

H r o b 57

Obrys hrobovej jamy nezreteľný. Kostra dospelaj ženy, orientovaná v smere 275°, ležala na chrbte v hĺbke 15 cm. Celistvosť skeletu porušená orbou, dolná

polovica kostry odoraná. Lebka spočívala na zátylku. Ľavé predlaktie smerovalo do panvy. Po oboch stranách lebky sa našli záušnice (1, 2).

1, 2. Dve esovité záušnice z hrubšieho bronzového drôtu s odlomenými esovitými ukončeniami slučiek; $\varnothing$ 1,5 cm (obr. 5: 11, 12).

H r o b 70

Obdĺžniková hrobová jama s mierne zaoblenými rohmi (dĺ. 152 cm, š. 50 cm). Steny zvislo klesali k rovnému dnu v hĺbke 15 cm. Kostra nedospelkej ženy, orientovaná v smere 270° , ležala na chrbte. Lebka porušená orbou, pravá ramenná kosť odoraná. Obe predlaktia ležali pozdĺž tela (obr. 1: 2). V hornej časti brušnej dutiny sa našiel prsteň (1), v dolnej časti hrude korálik a medzi kolenami ďalšie zlomky (2-4).

1. Prsteň z bronzového pásika s preloženými koncami. Poloblúkovité stredové rebro je po stranách lemované pásmi vpichov; š. 0,4-0,6 cm, $\varnothing$ 2 x 2,1 cm (obr. 5: 13).

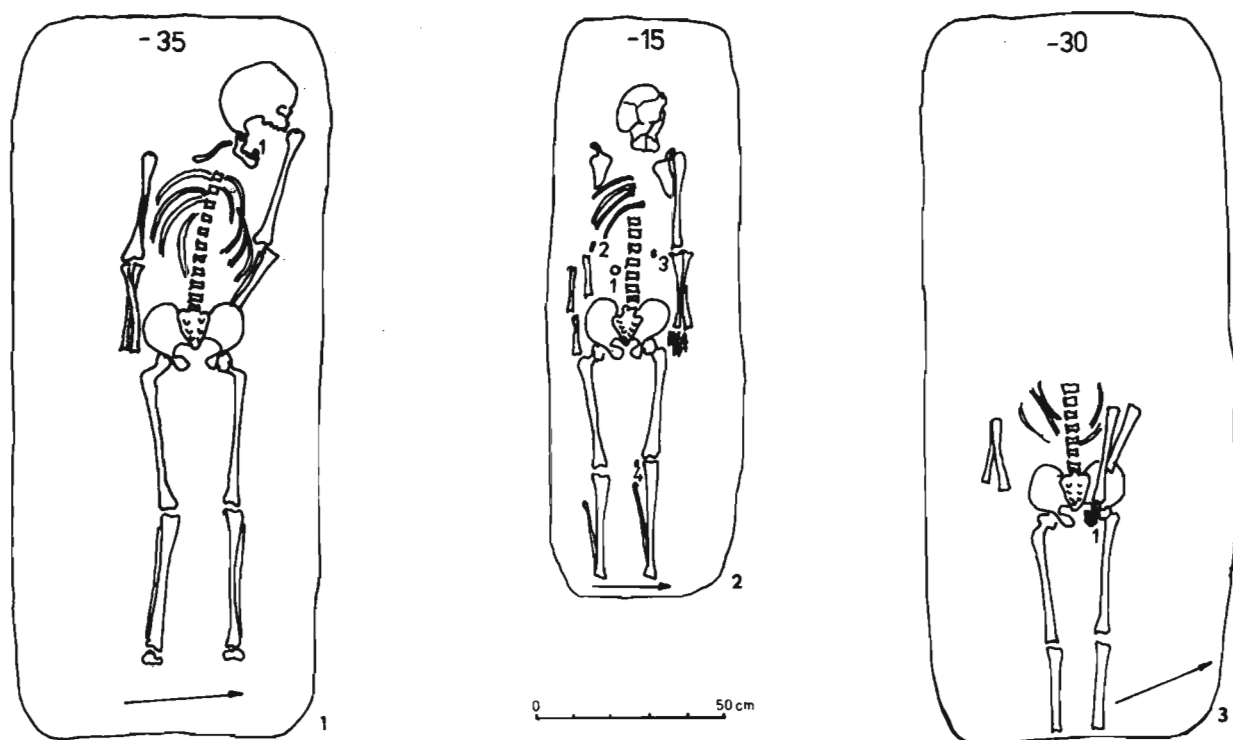
2-4. Valcovitý korálik z čiernej skloviny so striebornou fóliou; $\varnothing$ 1 cm, dĺ. 1,4 cm. Dva zlomky korálika tohto typu (obr. 5: 14).

H r o b 71

Obdĺžniková hrobová jama s mierne zaoblenými rohmi (dĺ. 125 cm, š. 50 cm). Steny zvislo klesali k rovnému dnu v hĺbke 30 cm. Kostra dieťaťa, orientovaná v smere 270° , ležala na chrbte. Celistvosť skeletu čiastočne porušená orbou. Horné končatiny v lakťoch mierne pokrčené. Bez nálezov.

H r o b 72

Obdĺžniková hrobová jama s mierne zaoblenými rohmi (dĺ. 220 cm, š. 80 cm). Steny zvislo klesali k rovnému dnu v hĺbke 25 cm. Kostra dospelého muža, orien-

Obr. 1. Maňa. Plány hrobov. 1 - hrob 41; 2 - hrob 70; 3 - hrob 72.

tovaná v smere 284° , ležala na chrbte. Horná časť skeletu odoraná. Ľavé predlaktie smerovalo do panvy (obr. 1: 3). Na prostredníku pravej ruky sa našiel prsteň (1).

1. Uzavretý strieborný prsteň s mierne štvorcovitým vonkajším obvodom; $\varnothing$ 2,2 x 2,3 cm (obr. 5: 15).

H r o b 77

Obdĺžniková hrobová jama s mierne zaoblenými rohmi (dĺ. 210 cm, š. 80 cm). Steny zvislo klesali k rovnému dnu v hĺbke 55 cm. Kostra dospeljej ženy, orientovaná v smere 270° , ležala na chrbte. Lebka spočívala na zátylku, sánky zovreté. Horné končatiny ležali pozdĺž tela. Stredná časť hrudníka intencionálne porušená (obr. 2: 1). Pri pravom spánku sa našla záušnica (1).

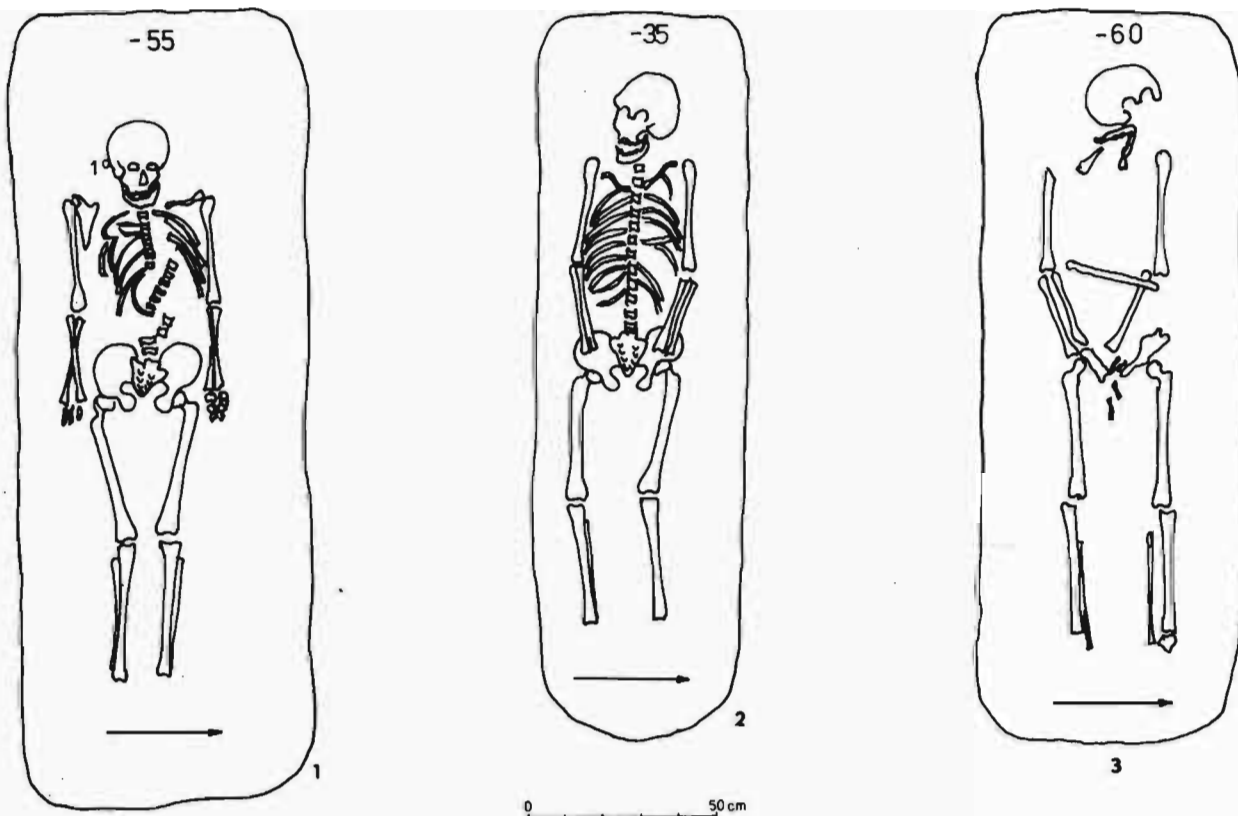
1. Esovitá záušnica z tenšieho bronzového drôtu; $\varnothing$ 1,6 x 1,7 cm, š. slučky 0,4 cm (obr. 5: 16).

H r o b 78

Obdĺžniková hrobová jama s mierne zaoblenými rohmi (dĺ. 120 cm, š. 75 cm). Steny zvislo klesali k rovnému dnu v hĺbke 50 cm. Značne strávená kostra dieťaťa, orientovaná v smere 270° , ležala na chrbte. Bez nálezov.

H r o b 79

Obdĺžniková hrobová jama s mierne zaoblenými rohmi (dĺ. 180 cm, š. 70 cm). Steny zvislo klesali k rovnému dnu v hĺbke 55 cm. Kostra dospelého jedinca, orientovaná v smere 270° , ležala na chrbte. Lebka spočívala na zátylku. Horné končatiny ležali pozdĺž tela. Bez nálezov.

Obr. 2. Maňa. Plány hrobov. 1 - hrob 77; 2 - hrob 80; 3 - hrob 88.

H r o b 80

Obdĺžniková hrobová jama s výrazne zaoblenými rohmi na východnej strane (dĺ. 190 cm, š. 55 cm). Steny zvislo klesali k rovnému dnu v hĺbke 35 cm. Kostra dospelého jedinca, orientovaná v smere 270°, ležala na chrbte. Lebka mierne nachýlená doľava, sánky zovreté. Obe predlaktia smerovali do panvy (obr. 2: 2). Bez nálezov.

H r o b 88

Obdĺžniková hrobová jama s mierne zaoblenými rohmi (dĺ. 190 cm, š. 70 cm). Steny zvislo klesali k rovnému dnu v hĺbke 60 cm. Kostra dospelého muža, orientovaná v smere 270°, ležala na chrbte. Obe predlaktia smerovali do panvy. Intencionálnym zásahom porušená tvárová časť lebky, vyvrátená sánka a dislokované kosti hrude i ľavého predlaktia (obr. 2: 3). Bez nálezov.

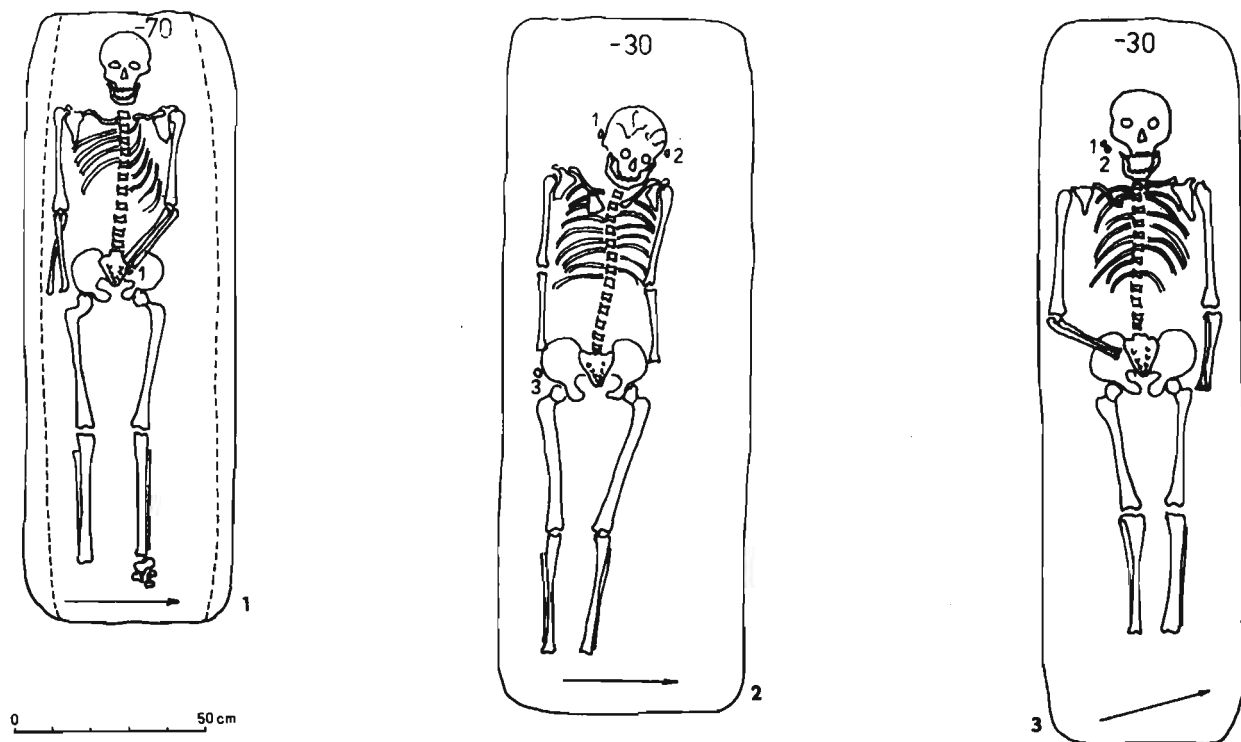
H r o b 89

Obdĺžniková hrobová jama s mierne zaoblenými rohmi (dĺ. 160 cm, š. 55 cm). Pozdĺžne steny šikmo klesali k rovnému dnu v hĺbke 70 cm. Kostra dospelé ženy, orientovaná v smere 270°, ležala na chrbte. Lebka spočívala na zátylku, sánky zovreté. Ľavé predlaktie smerovalo do panvy (obr. 3: 1). Na prstoch ľavej ruky sa našiel prsteň (1).

1. Uzavretý bronzový prsteň trojuholníkovitého prierezu; š. 0,4 cm, Ø 22 cm (obr. 5: 17).

H r o b 90

Obdĺžniková hrobová jama s mierne zaoblenými rohmi (dĺ. 185 cm, š. 60 cm). Steny zvislo klesali k rovnému dnu v hĺbke 30 cm. Kostra dospelé ženy, orientovaná v smere 270°, ležala na chrbte. Lebka, mierne nachýlená doprava, spočívala na zátylku, sánky zovreté. Horné končatiny ležali pozdĺž tela (obr. 3: 2). Po oboch stranách lebky sa našli záušnice (1, 2), pri pravej ruke prsteň (3).

Obr. 3. Maňa. Plány hrobov. 1 - hrob 89; 2 - hrob 90; 3 - hrob 102.

1. Krúžkovitá záušnica z bronzového drôtu oválneho prierezu so zahrotenými a cez seba preloženými koncami; $\varnothing$ 2 x 2,1 cm (obr. 5: 18).

2. Krúžkovitá záušnica z bronzového drôtu oválneho prierezu s koncami preloženými cez seba, jeden z nich je zahrotený; $\varnothing$ 2,1 x 2,5 cm (obr. 5: 19).

3. Uzavretý bronzový prsteň trojuholníkovitého prierezu; š. 0,5 cm, $\varnothing$ 2,2 cm (obr. 5: 20).

H r o b 96

Obdĺžniková hrobová jama s mierne zaoblenými rohmi (dĺ. 105 cm, š. 50 cm). Steny zvislo klesali k rovnému dnu v hĺbke 40 cm. Hrobová jama orientovaná v smere 270°. Kostra dieťaťa takmer dokonale strávená. Bez nálezov.

H r o b 97

Obdĺžniková hrobová jama s mierne zaoblenými rohmi (dĺ. 200 cm, š. 90 cm). Steny zvislo klesali k rovnému dnu v hĺbke 60 cm. Kostra dospelého jedinca, orientovaná v smere 282°, ležala na chrbte. Lebka spočívala na ľavom spánku. Horné končatiny ležali pozdĺž tela. Bez nálezov.

H r o b 98

Obdĺžniková hrobová jama s mierne zaoblenými rohmi, vo východnej polovici zničená orbou (dĺ. ?, š. 40 cm). Steny zvislo klesali k rovnému dnu v hĺbke 15 cm. Kostra dospelého jedinca, orientovaná v smere 270°, ležala na chrbte. Jej horná časť po panvu bola odoraná. Bez nálezov.

H r o b 99

Obdĺžniková hrobová jama s mierne zaoblenými rohmi (dĺ. 190 cm, š. 90 cm). Steny zvislo klesali k rovnému dnu v hĺbke 15 cm. Kostra dospelého jedinca, orientovaná v smere 270°, ležala pôvodne na chrbte. Celistvosť skeletu porušená orbou. Bez nálezov.

H r o b 102

Obdĺžniková hrobová jama s mierne zaoblenými rohmi (dĺ. 190 cm, š. 55 cm). Steny zvislo klesali k rovnému dnu v hĺbke 30 cm. Kostra dospeléj ženy, orientovaná v smere 286°, ležala na chrbte. Lebka spočívala na zátylku, sánka poklesnutá. Predlaktie pravej hornej končatiny smerovalo do panvy (obr. 3: 3). Pri pravej spánkovej kosti sa našli dve záušnice (1, 2).

1, 2. Esovité záušnice z bronzového drôtu; $\varnothing$ 1,8 x 1,6 a 2 x 1,6 cm, š. slučky 0,5 cm (obr. 5: 21, 22).

H r o b 103

Obdĺžniková hrobová jama s výraznejšie zaoblenými rohmi na západnej strane (dĺ. 185 cm, š. 50 cm). Steny zvislo klesali k rovnému dnu v hĺbke 56 cm. Hrobová jama orientovaná v smere 270°. Dlhé kosti končatín a rebrá intencionalne rozhádzanej kostry dospelého jedinca sa našli na hromade v západnej, lebka vo východnej časti hrovej jamy. Bez nálezov.

H r o b 106

Obdĺžniková hrobová jama s mierne zaoblenými rohmi (dĺ. 155 cm, š. 80 cm). Steny zvislo klesali k rovnému dnu v hĺbke 50 cm. Kostra nedospeléj ženy, orientovaná v smere 270°, ležala na chrbte. Lebka bola intencionálnym zásahom oddelená od skeletu a odstránená z hrobu. Horné končatiny ležali pozdĺž tela. Pri pravej kľúčnej kosti sa našla náušnica (1).

1. Krúžkovitá náušnica z bronzového drôtu štvorhranného prierezu s nespojenými koncami; $\varnothing$ 1 x 1,5 cm (obr. 5: 23).

POHREBISKO

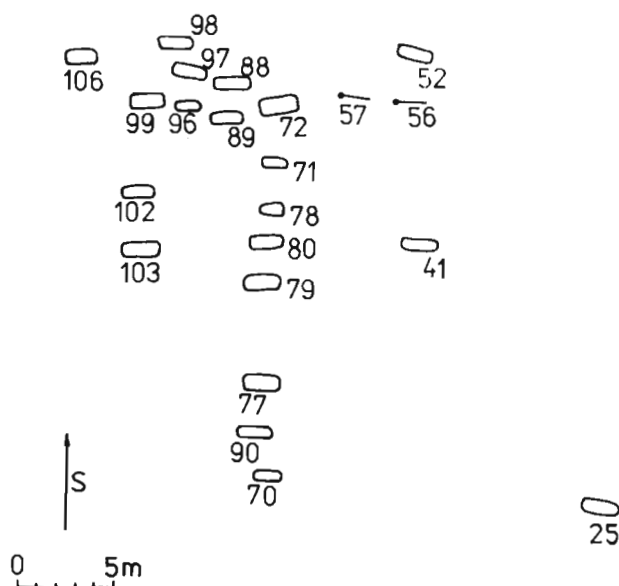
22 hrobov vrcholnostredovekého pohrebiska sa nachádzalo v svahovitom teréne klesajúcom v smere západ-východ do ľavobrežnej inundácie Žitavy. Situovanie pohrebiska na svahu dostatočne prívratenom k slnku spolu s blízkosťou vodného zdroja býva typické pre nekropoly agrárnych sídlisk 9.-12. stor. Je pravdepodobné, že úzku spätosť polohy s dvoma uvedenými elementmi treba dať do súvisu s im prisudzovanou magicko-ochrannou a očistnou funkciou. Voda a oheň, personifikovaný slnkom, patrili k odvekým posvätným živlom eliminujúcim nepriaznivé sily, ktorých výskyt sa v tej dobe predpokladal aj v prostredí pohrebísk (Bednárík 1939, s. 85; Ratkoš 1964, s. 329; Horváthová 1975, s. 1024).

Početom nevelký súbor kostrových hrobov tvorí uzavretú jednotku v severovýchodnej časti prebádanej plochy (obr. 4, 6). Hroby boli sústreďované po 17 do štyroch súvislejších radov. Zvyšné ojedinelé hroby, resp. dvojice hrobov rozložených v tesnej blízkosti tvorili zárodky radov, ktoré sa v priebehu pochovávaní nezaplnili.

POHREBNÝ RÍTUS

Dispozícia hrobov sa zaznamenala iba v prípadoch, keď boli spodné časti jám zahĺbené do svetlejšie sfarbeného sprašového podložia. V drvivej väčšine prípadov ide o obdĺžnikovú formu s mierne zaoblenými rohmi. V hrobe 25 boli kratšie

strany konča hlavy a nôh pochovaného výraznejšie zaoblené. V hrobe 80 sa takéto zaoblenie vyskytlo iba na východnom (obr. 2: 2), v hrobe 103 na západnom konci jamy. Zmysel hĺbenia jám s výraznejšie zaoblenými kratšími stranami nie je známy. Ich výskyt na iných súvekých pohrebiskách s rovnakou pedologickou skladbou býva však hojnejší. Ako príklad možno uviesť pohrebiská z Cabaja-Čápora (Točík - Paulík 1979, s. 87-120), Dolného Petra II (Dušek 1964, s. 197-218) a Nitry-Mlynárieč (Točík 1960, s. 269-283; nález. správa AÚ SAV 8718/55). Steny hrobových jám z Mane zvislo klesali k rovnému dnu. Zošíkmenie pozdĺžnych stien sa zaznamenalo v hrobe 25 a 89 (obr. 3: 1). Dostatočná súdržnosť sprašovej hliny ne-

Obr. 4. Maňa. Plán pohrebiska.

dovoľuje šikmo klesajúce steny považovať za výsledok zámernej a funkčne podmienenej činnosti. S väčšou pravdepodobnosťou môžeme šikmé steny spojiť s výsledným prejavom snahy po úspornejšom kopaní s istým podielom náhody či zníženej dôslednosti. Na podporu tvrdenia možno uviesť hĺbku, ktorá je spomedzi všetkých hrobov na pohrebisku v oboch prípadoch najväčšia.

Metrické hodnoty hrobových jám sa vyznačujú podpriemernosťou. Pri šírke hrobov ju zaznamenávame vo výskyte piatich tzv. úzkych jám, keď dĺžka presahuje trojnásobok ich šírky. Hĺbka v 12 hrobách sa nachádzala pod úrovňou priemernej hodnoty, ktorú reprezentuje údaj 39 cm. Iba 7 z celkového počtu hrobov objemom prevyšuje priemernú hodnotu 0,55 m³. Do tejto skupiny patria hroby 25, 77, 79, 88,

89, 97 a 106. V rozmiestnení hrobov s podpriemernými i nadpriemernými metrickými údajmi nebadáť náznaky koncentrácií. Účasť objektívne jestvujúcich faktorov na danom jave, bežných vo svahovitom teréne, reprezentovaných soliflukciou pôdy a intenzívnym poľnohospodárskym obrábaním, treba preto vylúčiť. Väčší podiel na rozdielnosti metrických hodnôt hrobov treba hľadať v diferencovanom prestížnom postavení jedincov, odrážajúcom niektoré stránky sociálnych vzťahov.

V orientácii hrobov sa vyskytuje vysoká jednotnosť. 20 jám je vyhlíbených v smere Z-V. Dva hroby sa nepatrne odkláňajú do smeru ZSZ-VJV. Je isté, že uvedenú homogenitu do značnej miery ovplyvnil priaznivý sklon terénu klesajúceho pozvoľna v smere Z-V. Pri sklone 3 m v úseku 100 m poskytoval možnosť na umiestnenie hrobov súbežne so spádom do najoptimálnejšej orientácie, určovanej vtedajšími rituálnymi praktikami (Hanuliak 1984a, s. 114-115).

Zomretí ležali v hroboch na chrbte. Vysoká pravidelnosť v uložení tiel pochovaných bola porušená iba v prípade horných končatín. V siedmich hroboch ležali pozdĺž tela, v detskom hrobe 71 boli v lakťoch mierne pokrčené. V troch hroboch (57, 72 a 89) ľavé predlaktie smerovalo do panvy, v hrobe 41 pod panvu, v dvoch hroboch (hroby 80 a 88) ležali obe predlaktia v panve. V hrobe 102 smerovalo do panvy pravé predlaktie. Päť zaznamenaných polôh horných končatín aj vzájomný pomer ich výskytu nie sú v príslušnom období výnimočným, skôr bežným javom. V súvislosti s tým však treba uviesť, že variačná škála s frekvenciou výskytu polôh z pohrebiska v Mani je užšia ako na pohrebiskách z 10.-11. stor. patriacich maďarskému etniku. Na porovnanie možno uviesť lokality Dolný Peter II (Dušek 1964, s. 197-218), Chotín (Dušek 1955, s. 244-255), Malé Kosihy (Hanuliak 1989a), Zemné (Rejholcová 1979, s. 406-432).

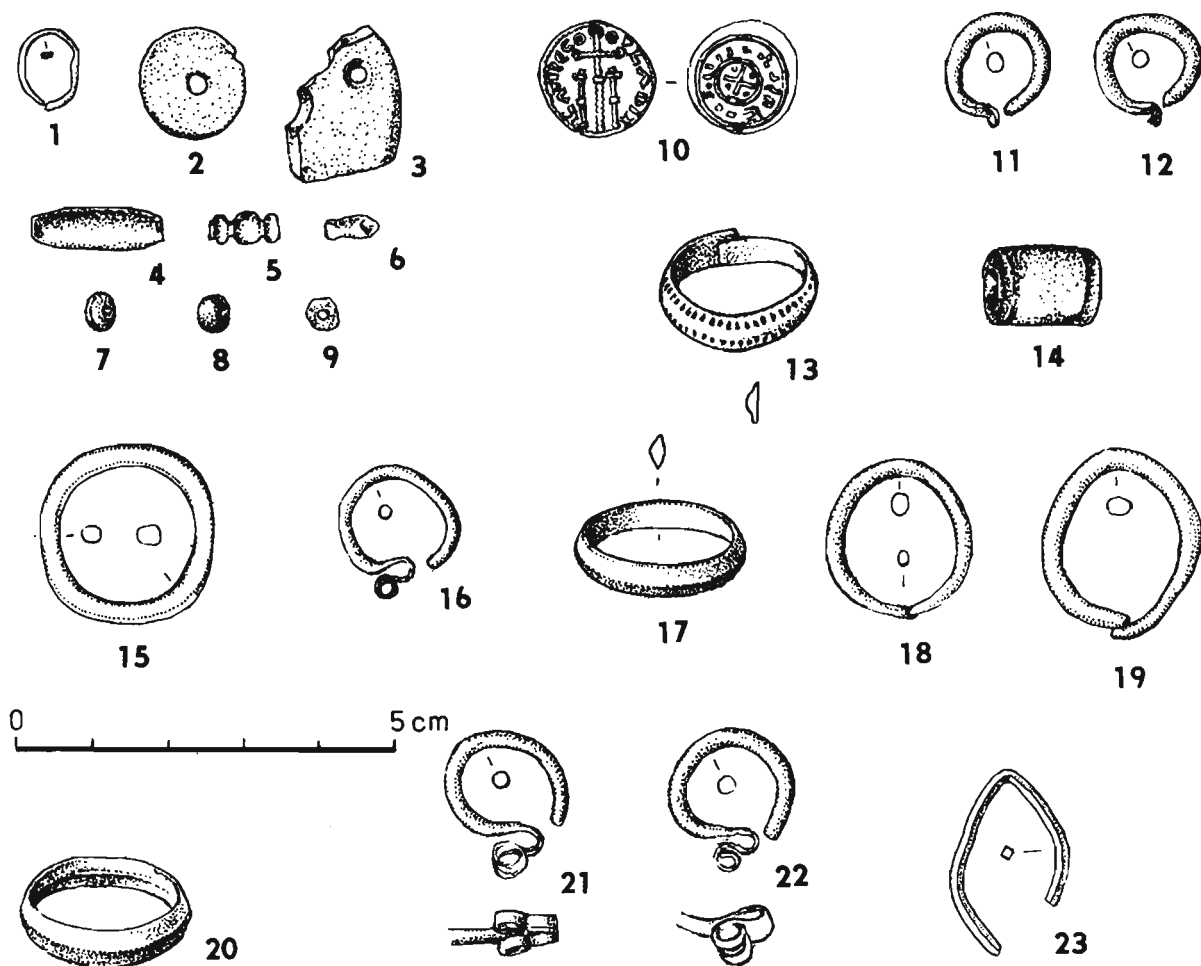
V piatich hroboch ležali kosti v neanatomickej polohe. V hrobe 25 a 103 kosti z rozhádzaných skeletov ležali na hromade, v hrobe 77 boli dislokované kosti v oblasti hrude (obr. 2: 1), v hrobe 88 bola poškodená tvárová časť lebky, vyvrátená sánka, posunuté kosti hrude a predlaktia (obr. 2: 3), v hrobe 106 lebka chýbala. Hĺbka týchto hrobov v rozmedzí 50-60 cm vylučuje, že by k uvedeným zásahom bolo došlo pri orbe tak, ako sme sa, naopak, mohli stretnúť s výslednými prejavmi tejto činnosti v hroboch 52, 56, 57, 71, 72 (obr. 1: 3), 98 a 99, kde kostry ležali iba v hĺbke 15-20 cm. V prípade predchádzajúcich hrobov s dokladmi intencionálnych zásahov zameraných na porušenie celistvosti tiel pochovaných jedincov sa stretávame s výslednými prejavmi protivampirických praktík (Hanuliak 1989b). Podľa národopisných prameňov mohli vykonávať takéto zásahy pozostalí mŕtveho, ktorý im mohol škodiť na zdraví a majetku, minimálne po uplynutí 40 dní od pohrebu (Marjanović-Vujović 1984, s. 69).

HROBOVÝ INVENTÁR

Na pohrebisku v Mani sa predmety hrobového inventára, i napriek zdanlivej sporadickosti, našli v 45 % hrobov. Z hľadiska rôznorodosti foriem i kvantitatívneho zastúpenia jednotlivých exemplárov tvoria šperky zdobiace hlavu, hrdlo a prsty pochovaných najpočetnejšiu materiálovú skupinu. Jednoduché krúžky z tenšieho i hrubšieho bronzového drôtu kruhovitého, oválneho i štvorcovitého prierezu pochádzajú z troch hrobov. Exempláre z hrobu 25 a 106 mohli byť funkčne využité nielen ako náušnice, ale aj ako vlasové krúžky slúžiace na úpravu účesu (obr. 5: 1, 23). Dva krúžky z drôtu oválneho prierezu z hrobu 90 mali jeden, resp. oba konce zahrotené a preložené cez seba (obr. 5: 18-19). Vonkajšími znakmi sa veľmi ponášajú na prstene tohto typu, tvoriace v druhej polovici 10.-prvej polovici 11. stor. bežný typ šperku (Rejholcová 1976, s. 213; 1979, s. 420;

Giesler 1981, tab. 53). Ich primárne použitie v takejto funkcii podporuje takisto spôsob vyformovania ich tela. Uloženie krúžkov po oboch stranách spánkových kostí však presvedča o ich použití v podobe krúžkovitých záušníc, zdobiacich účes alebo čelenku (obr. 3: 2). Štyri esovité záušnice z hrubšieho bronzového drôtu pochádzajú z hrobu 57 a 102 (obr. 5: 11, 12, 21, 22). Slučky boli roztepané do šírky 0,5 cm. Takéto esovité záušnice sa radia k exemplárom typickým pre 11. stor. (Točík - Paulík 1979, s. 114). Záušnica z hrobu 102 má esovitú slučku pozdĺžne ryhovanú. Ryhovanie je urobené tak, že slučku rozčlenilo na tri súbežné pásiky (obr. 5: 21). Okrem možnosti spresnenia datovania spomínaného celku do druhej polovice 11. stor. (Szöke 1962, s. 89; Rejholcová 1974, s. 443) poskytuje exemplár príležitosť zamyslieť sa opäť nad technológiou výroby pozdĺžneho ryhovania slučiek esovitých záušníc (Ludikovský - Snášil 1974, obr. 6; Szöke 1977, s. 287-289). Esovitá záušnica z tenšieho bronzového drôtu, aká sa našla v hrobe 77, je v rozmedzí druhej polovice 10.-11. stor. bližšie chronologicky nepreukazná (obr. 5: 16).

V hrobe 89 a 90 sa našiel uzavretý bronzový prsteň s trojuholníkovitým priezom oblúka (obr. 5: 17, 20). V hrobe 70 má pásikový prsteň konce preložené cez seba. Poloblúkovité stredové rebro je po stranách lemované pásmo vpichov

Obr. 5. Maňa. Výber nálezov z hrobov. 1-9 - hrob 25; 10 - hrob 41; 11, 12 - hrob 57; 13, 14 - hrob 70; 15 - hrob 72; 16 - hrob 77; 17 - hrob 89; 18-20 - hrob 90; 21, 22 - hrob 102; 23 - hrob 106.

(obr. 5: 13). Na rozdiel od predchádzajúcich typov je strieborný prsteň z hrobu 72 dostatočne chronologicky preukazný (obr. 5: 15). S exemplármi tohto typu sa stretávame v druhej tretine 11. stor. (Giesler 1981, tab. 53). Na základe predbežného určenia pohlavia jedincov z hrobov v Mani sa prstene našli v troch hroboch žien a v jednom hrobe muža. Takmer zhodnú proporcionalitu výskytu u oboch pohlaví nachádzame aj na ďalších súvekých pohrebiskách. V Abraháme (Kolník 1971, s. 58-66), Cabaji-Čápore, Nitre-Mlynárčiach a Somotore I (nález. správa Východoslovenského múzea, Košice, J. Pástor) sa v 73,8 % prstene vyskytovali u jedincov ženského pohlavia pri miernej prevahe na pravej ruke.

Náhrdelníky zložené z viacnásobne členených perleťových korálikov, drobných, guľatých zo svetlozelenej i hnedastej skloviny a žltej pasty, diskovitých korálikov z jantáru sú typické skôr pre 10. stor. (obr. 5: 2-9), no stretávame sa s nimi aj v 11. stor. (Krumphanzlová 1974, s. 66-67; Hanuliak 1989a). Podobné rozmedzie výskytu majú aj čierne valcovité koráliky so striebornou fóliou, ale s tým rozdielom, že ich používanie v 11. stor. je obvyklejšie v priebehu prvej a druhej tretiny (obr. 5: 14; Giesler 1981, tab. 53).

Jediným zástupcom skupiny predmetov kultového charakteru je strieborná minca Ladislava I. (1077-1095) z hrobu 41 (obr. 5: 10; Huszár 1979, s. 35, typ 28). Mincu môžeme z funkčno-významového aspektu spojiť s tzv. obolom mŕtvych a s pohrebnými zvyklosťami súvisiacimi s ním, známymi v archeologickej i národopisnej literatúre (Bednárík 1939, s. 70-71; Kolníková 1967). Pre ojedinelosť výskytu minca z hrobu 41 neprispieva k detailnejšiemu osvetleniu sporných stránok problematiky obolu mŕtvych. Radí sa však do najpočetnejšej skupiny náleзов, kam patria aj prípady výskytu celých mincí ukladaných do úst zomretých mužského pohlavia (Hanuliak 1988).

ZHODNOTENIE NÁLEZOVÉHO SÚBORU

Na základe predmetov hrobového inventára a elementov pohrebného rítu možno súbor vrcholnostredovekých hrobov z Mane rámcovo zaradiť do 11. stor. Strieborný denár Ladislava I. (1077-1095) spolu s polohou hrobu na pohrebisku spresňujú hornú hranicu pochovávania, ktoré by sa tu malo končiť najneskôr v období na prelome 11. a 12. stor. Tento údaj korešponduje s dosiaľ platným názorom o prežívaní nekostolných pohrebísk maximálne do polovice 12. stor. (Hanuliak 1984b, s. 115). Na precizovanie začiatku pochovávania niet priamejších podkladov. Celkové množstvo hrobov s predpokladaným počtom jedincov žijúcich súčasne v danej komunite a priemerná úmrtnosť pri vtedajších hygienicko-pracovných podmienkach zužujú používanie pohrebiska zhruba na trvanie druhej polovice 11. stor. (Stloukal - Vyhnálek 1976, s. 40). Tento odhad je v istom rozpore s časovým určením pochovávania na základe hrobového inventára, ktoré by podľa toho malo vypíňať širší úsek 11. stor. počnúc obdobím jeho druhej štvrtiny.

I napriek predbežnosti výsledkov určenia pohlavia a veku pochovaných v Mani, konfrontovaných prostredníctvom výskytu nálezov typických pre jedincov toho-ktorého pohlavia, dostávame vcelku reálny obraz o demografickej skladbe danej komunity. Popri hroboch detí (hroby 71, 78 a 96), nedospelých jedincov ženského pohlavia (70 a 106) boli do piatich hrobov uložení dospelí muži (41, 72, 79, 88 a 97), do siedmich dospelé ženy (25, 57, 77, 80, 89, 90 a 102). Úplnosť výsledkov komplikujú hroby 52, 56, 98, 99 a 103, v ktorých nebolo pohlavie dospelých určené v dôsledku porušenia skeletov a absencie hrobového inventára.

Súhrnom princípov, ktoré sa zohľadnili pri umiestnení pohrebiska v teréne, pri postupe pochovávaní a rozmiestňovaní hrobov, a v súlade s demografickou skladbou populácie sa pohrebisko z Mane radí k typu nekropol vidieckych agrárnych sídlisk (Šalkovský 1983, s. 160; Hanuliak 1984b, s. 12). S názorom korešponduje hodnota hrobového inventára s prevahou sporadicky zastúpených bronzových šperkov, použitie esovitých záušníc s odlomenými slučkami (hrob 57), sekundárne využitie drôtených prsteňov vo forme záušníc (hrob 97). Zdá sa, že prostredníctvom skutočnej i prenesenej hodnoty strieborného denára a strieborného prsteňa sa hroby 41 a 72 spomedzi ostatných vymykajú. Nedostatok ďalších výraznejších elementov však bráni posúdiť mieru spoľahlivosti oboch predmetov pri určovaní vyššieho postavenia týchto jedincov v danej komunite voči ostatným jej príslušníkom.

Otázku etnickej príslušnosti jedincov z pohrebiska v Mani nedovoľuje zodpovedať absencia pevnejších a nezvratných faktov. V súbornej teoreticko-kartografickej práci A. Kissa (1985, s. 354, mapa 1) je analyzovaná lokalita na základe prameňov materiálnej povahy včlenená medzi maďarské nekropoly 10.-11. stor. K uvedenému archeologickému zaradeniu pohrebiska je potrebné doplniť, že pamiatky materiálnej povahy strácajú v 11. stor. schopnosť plnohodnotne vypovedať o otázkach etnicity pochovaných. K argumentom znižujúcim túto ich niekdajšiu vlastnosť patrí zákonitosť postrehnutá v poslednom období. Preukázalo sa ňou nosenie príznačných druhov šperkov belobrdského štýlu aj slovienskym obyvateľstvom v dôsledku módnosti (Hanuliak 1989b). Na mape vypracovanej I. Knieszom (1938, s. 473) na podklade jazykovednej analýzy toponymie sa Maňa nachádza v severnej časti územia juhozápadného Slovenska, obsadenej maďarským etnikom, ktoré bezprostredne susedí s územím so slovienskym a zmiešaným sloviensko-maďarským obyvateľstvom (Kiss 1985, mapa 1, 23, 28). Táto skutočnosť so zisteniami našej historiografie z poslednej etapy bádania (Marsina 1984, s. 53-54) spochybňuje v pertraktovanom regióne jednoznačnú príslušnosť obyvateľstva k maďarskému etniku. Na druhej strane zostáva faktom, že na preukázanie spätosti jedincov z pohrebiska v Mani so slovienskym obyvateľstvom, okrem istých náznakov, niet presvedčivejších dokladov. Okrem nedostatočnej metodickej prepracovanosti riešenia nastolenej problematiky má nemalý podiel na danom stave aj pre 11. stor. typické výrazné stieranie etnických špecifik v hmotných prejavoch obyvateľstva následkom jednotnej hospodársko-výrobnej základne a úzkeho spolužitia príslušníkov oboch etníc.

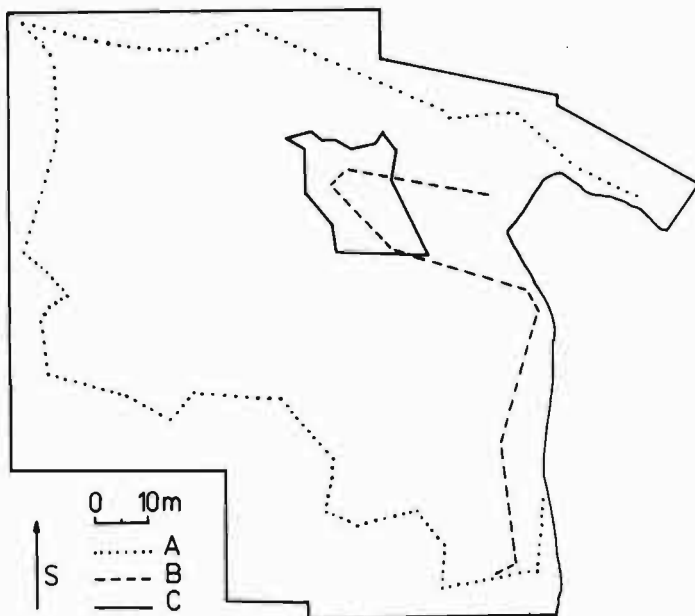
Vrcholnostredoveké pohrebisko sa v Mani nachádzalo v areáli laténskeho pohrebiska. Spoločný výskyt hrobov uvedenej kultúrnej príslušnosti a hrobov z 9.-12. stor. v rámci jednej plochy nie je na juhozápadnom Slovensku ojedinelý. Stretli sme sa s ním už v Holiaroch (Točík 1968), Hurbanove-Bohatej (Rejholcová 1976), Lipovej-Ondrochove (Točík 1987, s. 262-265), Malých Kosihách (Bujna 1986), Michale nad Žitavou (Točík 1971, s. 191-190) a Trnovci nad Váhom (Točík 1971, s. 135-276). Pri zvažovaní príčin spoločného výskytu pohrebísk uvedenej rozdielnej kultúrno-chronologickej príslušnosti v teréne s identickými geograficko-pedologickými podmienkami môžeme z ekonomického hľadiska pripustiť príbuznú hospodársko-produkčnú bázu a s ňou späté princípy usmerňujúce zakladanie pohrebísk nielen v typickom terénnom prostredí, ale aj v istom pomere k polohe sídliska. Z hľadiska názorov z nadstavbovej oblasti mohlo ísť zas o podobnosť niektorých predstáv o posmrtnom živote, vo zvýšenej miere najmä o ich súčasť využívanú na elimináciu obáv zo škodlivosti mŕtvych.

Väčšia hĺbka a rozptýlenosť laténskych hrobov na ploche sú príčinou nízkej početnosti prípadov ich porušovania pri hĺbení vrcholnostredovekých hrobov. Metrické hodnoty, dispozícia hrobových jám s orientáciou, birituálnosť pohrebného rítu a výrazný hrobový inventár vylučujú možnosť zámeny pri určovaní kultúrnej príslušnosti hrobov. Na pohrebisku v Mani situáciu v tomto smere skomplikovala skupina mladohalštatských hrobov. Areál ich rozšírenia zabiehal od hranice preskúmanej plochy, ohraničenej stenou hliniska, a čiastočne prekryval areál hrobov z 11. stor. (obr. 6). Mladohalštatské hroby sa od stredovekých líšili v niektorých základných znakoch, niekedy sa vyskytli náznaky totožnosti. Do tejto skupiny hrobov patria s veľkou pravdepodobnosťou aj hroby 9, 26, 29 a 54 určitej kultúrnej príslušnosti.

Poloha areálov hrobov zaznamenananej kultúrno-chronologickej príslušnosti na pohrebisku vylučuje, že by hroby ničené v minulosti ťažbou hliny patrili k vrcholnostredovekým. K takýmto hrobom patria aj dva amatérsky preskúmané v roku 1936 J. Krajmerom a M. Gajdošom. J. Eisner (1937, s. 109) ich podľa dostupných náleзовých okolností s istou dávkou pravdepodobnosti zaradil do hradištného obdobia. V súčasnosti, keď je známy charakter hrobov z 11. stor. odkrytých B. Benadikom v rokoch 1952-55, je isté, že dva spomínané hroby, aj vzhľadom na ich polohu i osihotenosť, nemohli byť súčasťou vrcholnostredovekého pohrebiska, od ktorého boli vzdialené ca 50 m (Benadik 1953, obr. 60). Z neznalosti uvedených faktov bolo pohrebisko z Mane, známe v päťdesiatych rokoch prostredníctvom uvedených dvoch hrobov, zaradené medzi lokality maďarského etnika z 10.-11. stor. (Fehér - Éry - Kralovánszky 1962, s. 83). Potvrdením tohto kultúrno-etnického zatriedenia zo strany maďarských bádateľov je včlenenie pohrebiska do súboru lokalít

v rozsiahlej teoreticko-kartografickej práci A. Kissa (1985, s. 354, mapové prílohy) pod číslom 1196 a starším označením Veľká Maňa.

V predchádzajúcich častiach príspevku sa po prvý raz prezentoval materiál z dávnejšie preskúmaného pohrebiska z 11. stor. v Mani. I napriek tomu, že výsledky hodnotenia pramennej bázy nie sú v mnohých smeroch objavené, rozširujú naše poznatky o charaktere pohrebísk z daného chronologického úseku. Potvrdilo sa tiež, že komplexnejším a detailnejším vyhodnocovaním širšieho spektra javov je možné, i za danej situácie, dopracovať sa v niektorých oblastiach k novým poznatkom.

Obr. 6. Maňa. Rozsah preskúmanej plochy s hrobmi rozdielnej kultúrno-chronologickej príslušnosti. A - areál hrobov z doby laténskej, B - areál hrobov z mladohalštatského obdobia, C - areál hrobov z 11. stor.

L i t e r a t ú r a

- BEDNÁRIK, R. 1939: Príspevok k pohrebným zvykom slovenského ľudu. In: *Národop.* Sbor. 1. Turčiansky Sv. Martin, s. 54-94.
- BENADIK, B. 1953: Laténské pohřebiště ve Velké Mani na Slovensku. *Archeol. Rozhl.*, 5, s. 157-167, 185-189.
- BENADIK, B. 1954: Další rok výskumu na laténskom pohrebišti vo Veľkej Mani, okres Vrátne. *Archeol. Rozhl.*, 6, s. 319-320, 333-334.
- BENADIK, B. 1978: Keltské pohrebisko v Mani, okr. Nové Zámky. *Slov. Archeol.*, 26, s. 383-422.
- BENADIK, B. 1983: Maňa, Keltisches Gräberfeld. *Fundkatalog*. Nitra.
- BUJNA, J. 1986: Záchranný výskum pohrebiska z doby laténskej v Malých Kosihách. In: *Archeol. Výsk. a Nál. na Slov. v r. 1985*. Nitra, s. 71-72.
- DUŠEK, M. 1955: Kostrové pohrebište z X. a XI. storočia v Chotíne na Slovensku. *Slov. Archeol.*, 3, s. 244-255.
- DUŠEK, M. 1964: Kostrové pohrebisko z X. a XI. storočia v Dolnom Petri II. In: *Stud. Zvesti Archeol. Úst. Slov. Akad. Vied*. 14. Nitra, s. 197-218.
- EISNER, J. 1937: Prehistorický výzkum na Slovensku a Podkarpatské Rusi r. 1936. In: *Sbor. Muz. slov. Spoločn.* 31. Turčiansky Sv. Martin, s. 90-111.
- FEHÉR, G. - ÉRY, K. - KRÁLOVÁNSZKY, A. 1962: A középduna-medence magyar honfoglalás- és kora Árpád-kori sírleletei. *Régesz. Tanulm.* 2. Budapest.
- GIESLER, J. 1981: Untersuchungen zur Chronologie der Bijelo Brdo-Kultur. *Prähist. Z.*, 56, s. 3-167.
- HANULIAK, M. 1984a: Problematik der Gräberorientierung vom Gesichtspunkt der Aussagefähigkeit. In: *Interaktionen der mitteleuropäischen Slawen und anderen Ethnika im 6.-10. Jahrhundert*. Nitra, s. 109-119.
- HANULIAK, M. 1984b: Vypovedacie schopnosti archeologických prameňov z plochých pohrebísk 9.-12. storočia. [Kandidátska dizertácia.] Nitra - Archeologický ústav SAV.
- HANULIAK, M. 1988: K problematike výskytu mincí v hroboch z 11.-12. storočia na Slovensku. *Slov. Numiz.*, 10, v tlači.
- HANULIAK, M. 1989a: Predbežné výsledky výskumu pohrebiska z 10.-11. storočia v Malých Kosihách. In: *Castrum Novum*. 5. Nitra, v tlači.
- HANULIAK, M. 1989b: Pohrebisko z 10. storočia v Bučanoch. In: *Vlastivedný spravodajca okresu Trnava*. Hlohovec, v tlači.
- HORVÁTHOVÁ, E. 1975: Zvykoslovie a poverie. In: *Slovensko. Ľud* 3/II. Bratislava, s. 985-1030.
- HUSZÁR, L. 1979: Münzkatalog Ungarn (von 1000 bis heute). Budapest - München.
- KISS, A. 1985: Studien zur Archäologie der Ungarn im 10. und 11. Jahrhundert. In: *Die Bayern und ihre Nachbarn*, II. Wien, s. 217-379.
- KNIEZSA, I. 1938: Magyarország népei a XI. sz. ban. *Szent István Emlékkönyv* II. Budapest.
- KOLNÍK, T. 1971: Včasnostredoveké pohrebisko v Abraháme, okr. Trnava. *Antropologie raněstředověkého pohřebiště v Abrahámu*. In: *Sbor. Nár. Mus. v Praze*. 27. Praha, s. 58-66.
- KOLNÍKOVÁ, E. 1967: Obolus mŕtvych vo včasnostredovekých hroboch na Slovensku. *Slov. Archeol.*, 15, s. 189-245.
- KRUMPHANZLOVÁ, Z. 1974: Chronologie pohrebního inventáře vesnických hřbitovů 9.-11. věku v Čechách. *Památ. archeol.*, 65, s. 34-110.

- LUDIKOVSKÝ, K. - SNÁŠIL, R., 1974: Mladohradištní pohřebiště ve Velkých Hostěrádkách. Praha.
- MARJANOVIĆ-VUJOVIĆ, G. 1984: Trnjane. Srpska nekropola (kraj XI. početak XIII. veka). Beograd.
- MARSINA, R. 1984: Osídlenie Slovenska od 11. do polovice 13. storočia. Slovenský ľud po páde Veľkomoravskej ríše. In: Hist. Štúd. 27/2. Bratislava, s. 39-57.
- RATKOŠ, P. 1964: Pramene k dejinám Veľkej Moravy. Bratislava.
- REJHOLCOVÁ, M. 1974: Pohrebisko z 10.-12. storočia v Nových Zámkoch. Slov. Archeol., 22, s. 435-460.
- REJHOLCOVÁ, M. 1976: Pohrebisko z 10.-11. storočia v Hurbanove-Bohatej. Slov. Archeol., 24, s. 191-230.
- REJHOLCOVÁ, M. 1979: Pohrebisko z 10. stor. v Zemnom. Slov. Archeol., 27, s. 405-432.
- STLOUKAL, M. - VYHNÁLEK, L. 1976: Slované z veľkomoravských Mikulčíc. Praha.
- SZŐKE, B. 1962: A honfoglaló- és kora Árpád-kori magyarság régészeti emlékei. Rég. Tanulm. 1. Budapest.
- SZŐKE, B. M. 1977: Eine Bemerkung zur Technik der Riffelung von S-Ringen. Acta Archaeol. Acad. Sci. hung., 29, s. 287-289.
- ŠALKOVSKÝ, P. 1983: Štruktúra a formy osídlenia Slovenska v 6.-9. storočí ako sociálno-ekonomické javy. [Kandidátska dizertácia.] Nitra - Archeologický ústav SAV.
- TOČÍK, A. 1960: Radové pohrebisko devínskeho typu z XI. storočia v Mlynárčiach pri Nitre. Slov. Archeol., 8, s. 269-283.
- TOČÍK, A. 1968: Slawisch-awarisches Gräberfeld in Holiare. Bratislava.
- TOČÍK, A. 1971: Flachgräberfelder aus dem IX. und X. Jahrhundert in der Südwestslowakei. Slov. Archeol., 19, s. 135-276.
- TOČÍK, A. 1987: Záchranný výskum v Lipovej-Ondrochove v roku 1980. In: Štud. Zvesti Archeol. Úst. Slov. Akad. Vied. 23. Nitra, s. 243-293.
- TOČÍK, A. - PAULÍK, J. 1979: Mohyla z mladšej doby bronzovej a kostrové pohrebisko z 11. stor. v Čápare. Slov. Archeol., 27, s. 87-120.
- GRÄBERFELD AUS DEM 11. JAHRHUNDERT IN MAŇA. In den J. 1952-55 wurden in Maňa (Bez. Nové Zámky) außer Gräbern aus der Latène- und Frühhallstattzeit auch 22 Gräber aus dem Hochmittelalter untersucht. Die Gräber dieser chronologischen Einstufung bildeten eine geschlossene Gruppe. Sie befanden sich auf einem in westlicher Richtung in die Inundation des Žitava-Flusses sich senkenden Hang (Abb. 4, 6). Sie kamen selbständig, in Paaren und in zusammenhängenderen Reihen vor. Die Grabgruben hatten rechteckige Form mit leicht gerundeten Ecken. In drei Gräbern waren die Ecken markanter gerundet. Die Wände waren senkrecht und die Sohle gerade. In den tiefsten zwei Gräbern waren die Längswände schräg. Die metrischen Angaben der Grabgruben zeichnen sich durch Unterdurchschnittlichkeit aus. In der Orientierung der Gräber besteht eine beträchtlich durch den günstigen Geländehang beeinflusste Einheitlichkeit. Die Toten wiesen Rückenlage auf. Abweichungen kamen nur in der Bettung der Arme vor. Sie lagen gestreckt längs des Körpers, abwechselnd oder übereinstimmend auf dem Becken (Abb. 1-3). In fünf Gräbern wurden Belege einer intentionalen Störung der Skelette von verschiedener Intensität festgestellt (Abb. 2: 1, 3). Wir halten dies für ein Ergebnis der Tätigkeit gegenvampirischer Praktiken.

Gegenstände des Bestattungsinventars wurden in 45 % der Gräber gefunden. Überwiegend handelt es sich um Schmuck. In den Gräbern 25 und 106 waren es schlichte Ohrringe, die auch als Haarringe benutzt werden konnten (Abb. 5: 1, 23). Zwei Ringe aus Grab 90 dienten ursprünglich als Fingerringe, in das Grab wurden sie jedoch als Schläfenringe gelegt (Abb. 5: 18, 19). Aus drei Gräbern gewann man S-förmige Schläfenringe. Die Exemplare aus den Gräbern 57 und 102 waren aus dickerem Draht (Abb. 5: 11, 12, 21, 22), die Schleifen, zu einer Breite von 0,5 cm ausgehämmert, waren im Grab 102 der Länge nach gerillt (Abb. 5: 21). Ein aus dünnem Bronzedraht gefertigter Schläfenring stammt aus Grab 77. In den Gräbern 89 und 90 fanden sich geschlossene Bronzefingerringe (Abb. 5: 17, 20), im Grab 70 ein bandförmiger Fingerring mit Mittelrippe (Abb. 5: 13). Das wertvollste Exemplar, aus Silber gefertigt, stammt aus Grab 72 (Abb. 5: 15). Halsbänder aus Glas-, Paste- und Bernsteinperlen wurden in zwei Gräbern gefunden (Abb. 5: 2-9, 14). Der einzige Vertreter aus der Gruppe von Gegenständen kultischen Charakters ist ein Silberdenar Ladislaus I. (1077-1095) aus Grab 41 (Abb. 5: 10).

Der Gesamtcharakter des Fundverbandes reiht das Gräberfeld zwischen die Nekropolen ländlicher Agrarsiedlungen aus der zweiten Hälfte des 11. Jh. Der materielle Charakter des Fundmaterials erlaubt keine verlässliche Beantwortung der Frage der ethnischen Zugehörigkeit der bestatteten Individuen.

МОГИЛЬНИК XI В. В С. МАНЯ. В 1952-55 гг. в с. Маня (р-н Нове-Замки) кроме погребений латенского и позднегалльско-латинского периода были прослежены также 22 погребения развитого средневековья. Эти средневековые погребения составляли закрытую группу. Они находились на склоне, спускающемся в западном направлении в пойму реки Житавы (рис. 4, 6). Они находились одиноко, парами и сплошными рядами. Могильные ямы были прямоугольные в плане с немного закругленными углами. В трех погребениях были углы при более узких сторонах закруглены более выразительно. Стены вертикально спускались к разному дну. В двух наиболее глубоких погребениях продольные стены немного косы. По метрическим данным могильные ямы меньше средних. Что касается ориентации погребений, на высокую однородность повлиял в значительной степени благоприятный наклон местности. Покойники лежали в могилах на спине. Отклонения наблюдаются только в помещении верхних конечностей. Они вытянуты вдоль тела, причем правая или левая рука, или обе лежат в тазу (рис. 1-3). В пяти погребениях были отмечены следы намеренного большего или меньшего разрушения скелетов (рис. 2: 1, 3). Разрушение можно считать результатом анти-вампиризма.

Предметы погребального инвентаря были обнаружены в 45 % погребений. В подавляющем большинстве можно говорить об украшениях. В погребениях 25 и 106 были найдены кольцевые серьги, которые могли быть использованы также в качестве колец для волос (рис. 5: 1, 23). Два кольца в погребении 90 служили первоначально в качестве перстней но в погребении они были помещены как височные кольца (рис. 5: 18-19). В трех погребениях были найдены S-овидные височные кольца. Экземпляры из погребений 57 и 102 были сделаны из более толстой проволоки (рис. 5: 11-12, 21-22), петли, чеканные на ширину 0,5 см, были в погребении 102 украшены продольной насечкой (рис. 5: 21). Височное кольцо, сделанное из более тонкой бронзовой проволоки, было обнаружено в погребении 77. В погребениях 89 и 90 были найдены сомкнутые бронзовые перстни (рис. 5: 17, 20), в погребении 70 ленточный перстень с выпукло-вогнутой средней частью (рис. 5: 13). Ценнейший экземпляр, сделанный из серебра, был найден в погребении 72 (рис. 5: 15). Пастовые, стеклянные и янтар-

ные бусины были найдены в двух погребениях (рис. 5: 2-9, 14). Единственным представителем группы культовых предметов является серебряный денарий Ладислава I (1077-1095) из погребения 41 (рис. 5: 10).

Общий характер состава находок относит могильник к некрополям деревенских аграрных поселений второй половины XI в. Вещественный материал могильника не позволяет надежно ответить на вопрос об этнической принадлежности захороненных индивидов.

Z PRIESKUMU STREDOVEKÝCH LOKALÍT V OKRESE LUČENEC

Igor Hrubec

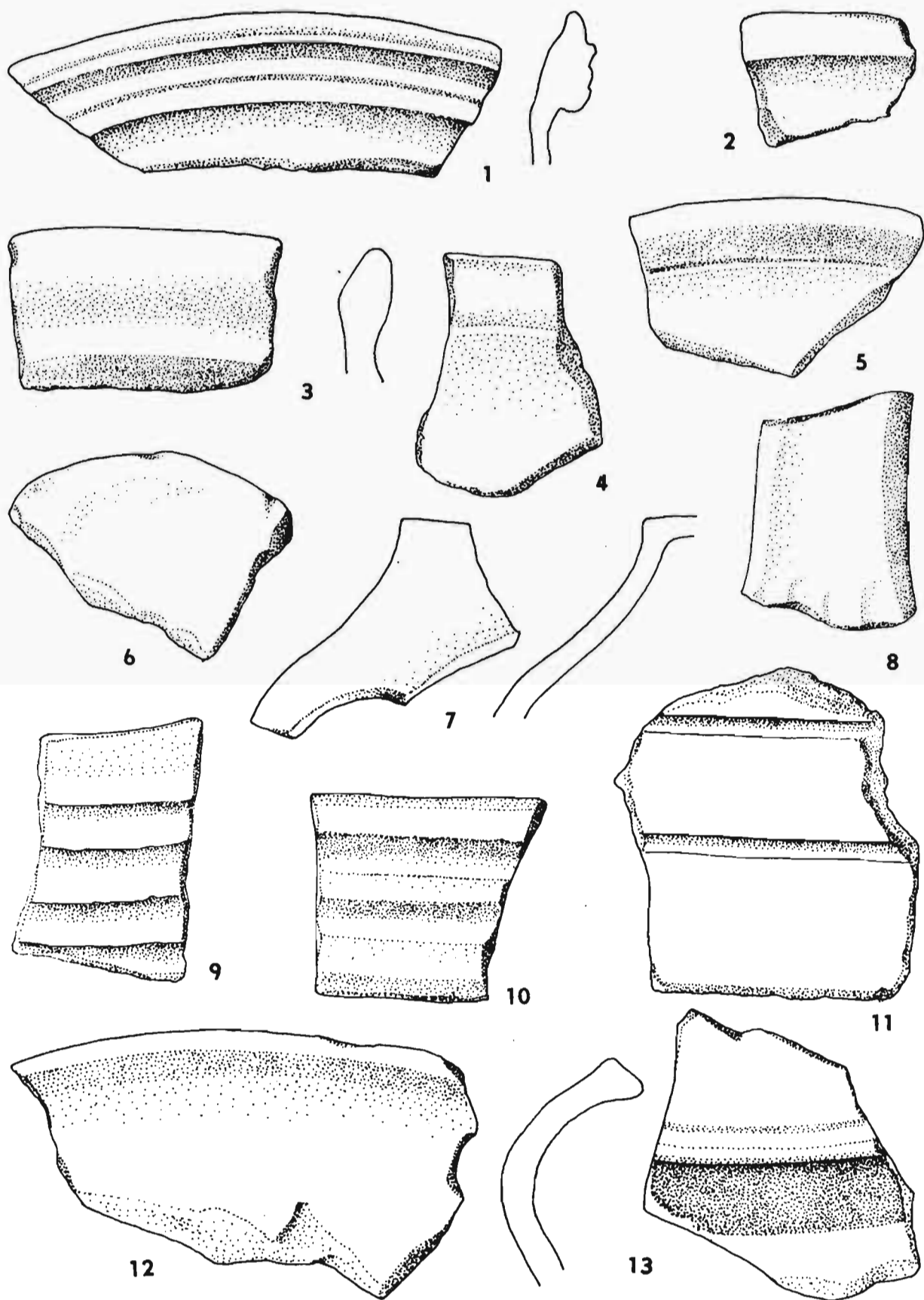
V rámci prieskumu mikroregiónov stredného Slovenska sa vyhľadávalo a lokalizácia zaniknutých stredovekých osád pripravili podľa špecifických požiadaviek metodiky tejto práce. V okrese Lučenec sme tento prieskum začínali v úzkej spolupráci s pracovníkom strediska geodézie Ing. Pavlom Sivákom, dobrým znalcom starých máp a katastrálnych plánov svojho rodného kraja. Konfrontáciou toponým, zachytených na starých katastrálnych plánoch, so zápismi v pozemkovej knihe sme získali podľa jazykového významu pomiestnych názvov prvotné informácie o možnom staršom osídlení. Po vylúčení názvov z novších čias, ktorým nezodpovedalo žiadne osídlenie, nás priviedli staršie názvy k pozitívnemu výsledku, k lokalizácii zaniknutých osád pomocou katastrálnych plánov. Spolupráca, plodná aj z hľadiska metodiky prípravy prieskumu bola, žiaľ, prerušená predčasnou smrťou Ing. Siváka. Jeho pamiatke venujem túto informáciu o ukončenej lokalizácii troch zaniknutých osád v okrese Lučenec.

Lučenec, časť Opatová, osada Dolná Slatinka

Východiskom prieskumu sa stal chotárny názov Kostolisko (inde aj na Kostoličku), nájdený v starších záznamoch v pozemkovej knihe a katastrálnom pláne pôvodnej obce Opatová pri Lučenci. Informácie od miestnych obyvateľov nás potom doviedli na severozápadný okraj osady Dolná Slatinka, kde sa toho času nachádza budova ošipární a skladu štátneho majetku. Hneď za týmito stavbami sme na oráčiňe našli stopy staršieho osídlenia.

Hľadané nálezisko možno lokalizovať na sútok potokov Točnica a Slatinka mierne severne od kóty 184,6 (M-34-124-C-d, 1 : 25 000, 185 : 300 mm). Nachádza sa v pahorkatinnom teréne Lučenskej kotliny v nadmorskej výške asi 185 m. Keramické nálezy možno zbierať na povrchu rozrušených častí miernej 2-3 m vysokej terénnej vlny či terasy pozdĺžneho tvaru, v strede ktorej je otvorené štrkovisko. Podľa starších katastrálnych plánov potok Slatinka pôvodne obtekal túto terénnu vyvýšeninu zo severu a až neskôr pri regulácii potoka bola plocha priečne prekopaná. Okolité lúky sú charakterizované ako močaristé. Vyvýšenina nad okolitým terénom bola zrejme vždy vhodná na osídlenie. V súčasnosti v severnej časti vyvýšeniny je lúka (pasienok) a v južnej časti oráčiňa. Najmä v preorávanej časti, ako aj v profile štrkoviska možno nájsť zlomky keramických nádob a ľudských kostí. V strednej časti - blízko potoka - sa nachádzali aj kamene s prilepenými kúskami malty, svedčiacej o zaniknutej stavbe na tomto mieste. Zo zlomkov materiálnej kultúry vyberáme typickejšie kusy:

1. Okrajový črep z veľkej misy s manžetovo prehnutým a profilovaným ústím, špinavobiely (obr. 1: 1).
2. Okrajový črep so značne zosilneným a prehnutým okrajom, špinavobiely (obr. 1: 2).
3. Okrajový črep z misy so zosilneným ústím a s voodorovne skrojeným okrajom, biely (obr. 1: 3).
4. Okrajový črep z tenkostennej nádoby so zosilneným a vyhnutým okrajom, krémový (obr. 1: 5).

Obr. 1. Lučenec, časť Opatová, osada Dolná Slatinka. Výber nálezov. Kresba M. Novotná.

5. Okrajový črep z hrnca s prehnutým ústím a so šikmo skrojeným okrajom, krémový (obr. 1: 12).
6. Črep z prehnutého hrdla hrnca s rebrom pod okrajom, špinavobiely (obr. 1: 4).
7. Zlomok z kónickej pokrievky s plochou hlavicou, svetlokrémový (obr. 1: 7).
8. Črep spod hrdla džbána, zdobený vodorovným rebrom a hnedým maľovaným pásom, svetlokrémový (obr. 1: 13).
9. Črep z vydutia hrubostenného hrnca, zdobeného vodorovne rytými líniami (obr. 1: 11).
10. Črep z vydutia tenkostennej nádoby, zdobený vodorovnými a hranatými ryhami, tmavokrémový (obr. 1: 9).
11. Črep z nádoby zdobenej hranato rytými žliabkami, špinavobiely (obr. 1: 10).
12. Zlomok pásového ucha z hrnca, krémový; š. 2,5 cm (obr. 1: 8).
13. Zlomok z hraneného dna menšej vázy, špinavobiely (obr. 1: 6).
14. Zlomok z pásového ucha hrnca, obojstranne zosilnený a pozdĺžne maľovaný červeným pásom; š. 3,2 cm (obr. 2: 1).
15. Črep z vydutia hrnca, zdobený vodorovne rytými líniami, krémový (obr. 2: 2).
16. Črep z vydutia hrnca, zdobený vodorovne rytými líniami, svetlosivý, zvnútra krémový (obr. 2: 3).

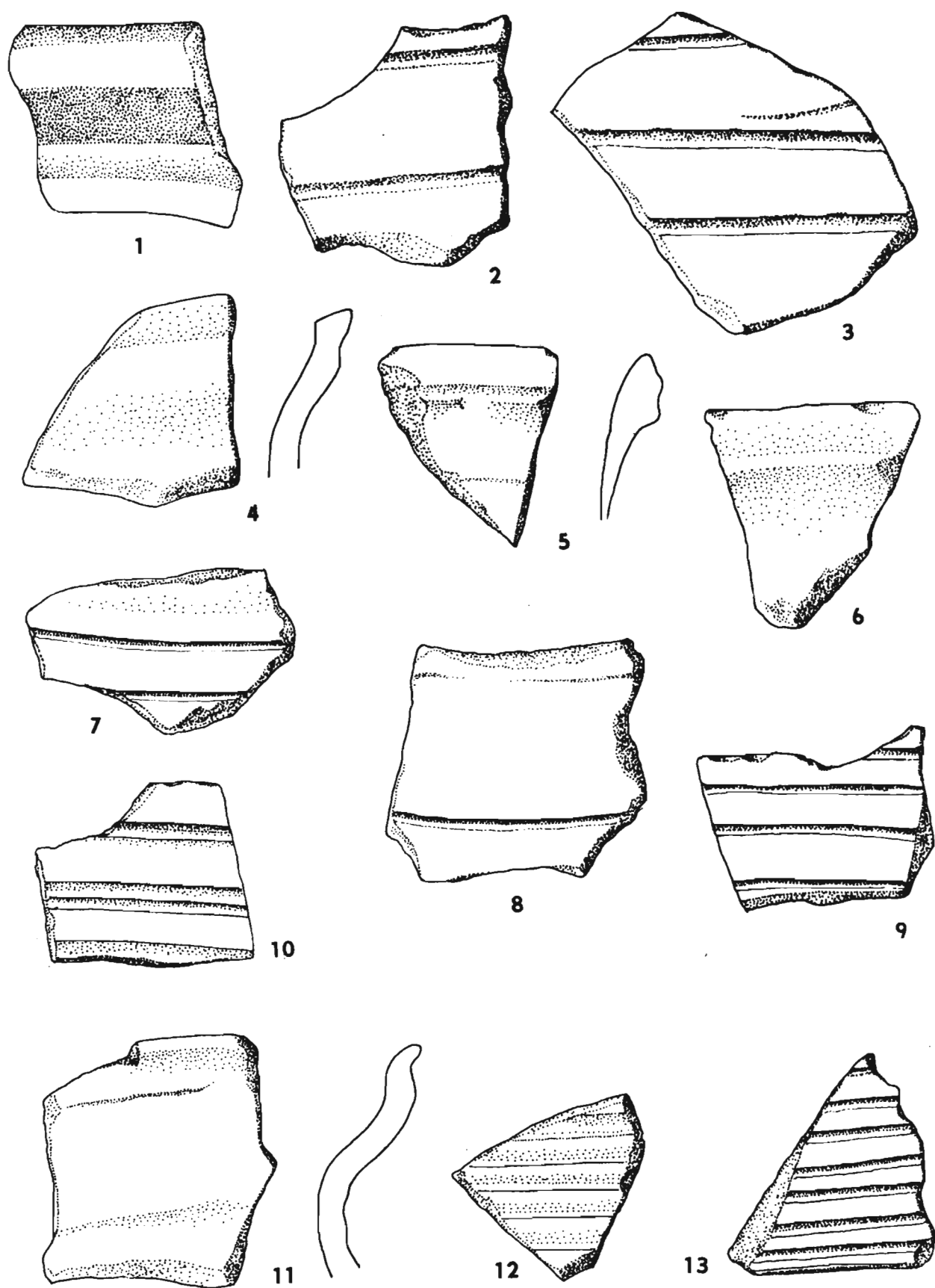
Spolu s keramickými nálezmi nájdú sa v oráčiine a profile štrkoviska aj menšie kamene a kúsky malty a miestami aj zlomky ľudských kostí, ktoré zrejme svedčia o sakrálnnej stavbe, čo dokazuje aj zachovaný pomiestny názov Kostolisko. Široký rozptyl povrchových nálezov v oráčiine umožňuje predpokladať na tomto mieste zaniknutú stredovekú dedinu. Historicky ju možno azda stotožniť so stredovekou osadou Zalathna, spomínanou už r. 1265 a 1279 (Vlastivedný... 2. 1977, s. 198), ako aj r. 1299 (Borovszky 1911, s. 77).

L u č e n e c , č a s t i O p a t o v á a M a l á V e s

Lokalizácii osídlenia v tomto prípade pomohol honosný chotárny názov Szentkirályhegy (v preklade Vrch svätého kráľa) na starších katastrálnych plánoch obce Opatová pri Lučenci. Stopy osídlenia sme našli na oráčiine podľa čísla parcely vedľa opatovského cintorína.

Lokalita sa rozprestiera na vrchole jedného z pahorkov Lučenskej kotliny v nadmorskej výške asi 210-215 m na poliach a lúkach severovýchodne od Lučenca medzi časťami Opatová a Malá Ves (M-34-124-C-d, 1 : 25 000, 195 : 362 - 192 : 366 mm). Spojovacia cesta oboch častí, ako aj železničná trať z Lučenca do Utekáča sú v hlbokom záreze západného svahu miernej vyvýšeniny. Na jej vrchole nad skoro kolmým zárezom na plošine skláňajúcej sa mierne k juhu možno nájsť stopy osídlenia. Jeho začiatok sa dá pozorovať v južnej časti opatovského cintorína a na vedľajšej oráčiine nad železničnou zastávkou v Opatovej, kde na povrchu možno zbierať zlomky keramických nádob a kúsky malty. Výber nálezov zo zberu:

1. Okrajový črep z hrncovitej nádoby s vodorovne skrojeným okrajom a profilovaným ústím, krémový (obr. 2: 4).
2. Okrajový črep z tenkostennej nádoby so žliabkom na zosilnenom ústí, krémový (obr. 2: 5).
3. Okrajový črep z hrncovitej nádoby s vodorovne skrojeným okrajom a so značne profilovaným hrdlom, krémový (obr. 2: 11).
4. Črep zo značne profilovaného hrdla hrncovitej nádoby s ostrým rebrom pod okrajom, krémovobiely (obr. 2: 6).

Obr. 2. Výber nálezov. 1-3 - Lučenec, časť Opatová, osada Dolná Slatinka; 4-13 - Lučenec, časť Opatová a Malá Ves. Kresba M. Novotná.

5. Črep z hrdla hrnca s vodorovne rytou líniou, krémovobiely (obr. 2: 8).

6. Črep z vydutia tenkostenného hrnca, zdobený vodorovne rytými líniami, bielo krémový (obr. 2: 7).

7. Črep z vydutia hrnca, zdobený vodorovne rytými líniami, sivohnedý, zvnútra krémový (obr. 2: 9).

8. Črep z vydutia hrnca, zdobený hustým, vodorovným a hraneným žliabkovaním, krémový (obr. 2: 12).

9. Črep z vydutia hrnca, zdobený hustým a hraneným žliabkovaním, sivohnedý, zvnútra krémový (obr. 2: 13).

10. Črep z vydutia hrnca, zdobený vodorovným hlbokým žliabkovaním, bielo-krémový (obr. 2: 10).

V susedstve opatovského cintorína pospájal Ing. Sivák citlivým pozorovaním niekoľko priehlbín nerovného povrchu terénu do predpokladaného zvyšku priekopy prstencového zemného opevnenia. Stopy osídlenia sa tiahnu južným smerom v páse asi 200 až 250 m dlhom až k záhrade kaštieľa v časti Malá Ves, kde sa tiež dajú zbierať totožné keramické nálezy. Môžu pochádzať asi zo zvyškov jedinej rozsiahlejšej zaniknutej osady, azda s opevneným sídlom na vyvýšenom mieste. Potvrďovala by to správa z uhorskej monografie Novohradskej župy, podľa ktorej k Lučencu (v chotári Malej Vsi) v 13. stor. patrila aj kláštor s opátstvom, údajne stojaci na Kráľovom vrchu (Királyhegy). Aj neskôr v súpisie majetkov rodu Forgách sa pre tento priestor objavuje názov barátok földje (zem mníchov; Borovszky 1911, s. 660). Novšia tradícia tieto miesta spája s bojom J. Jiskru a J. Hunyadyho (bitka pri Lučenci r. 1451) a zachováva informácie o pevnosti v 15. stor., ale vzniknutej už v 13. stor. (Vlastivedný... 2, 1977, s. 199).

N o v é H o n y (predtým Keresztúr)

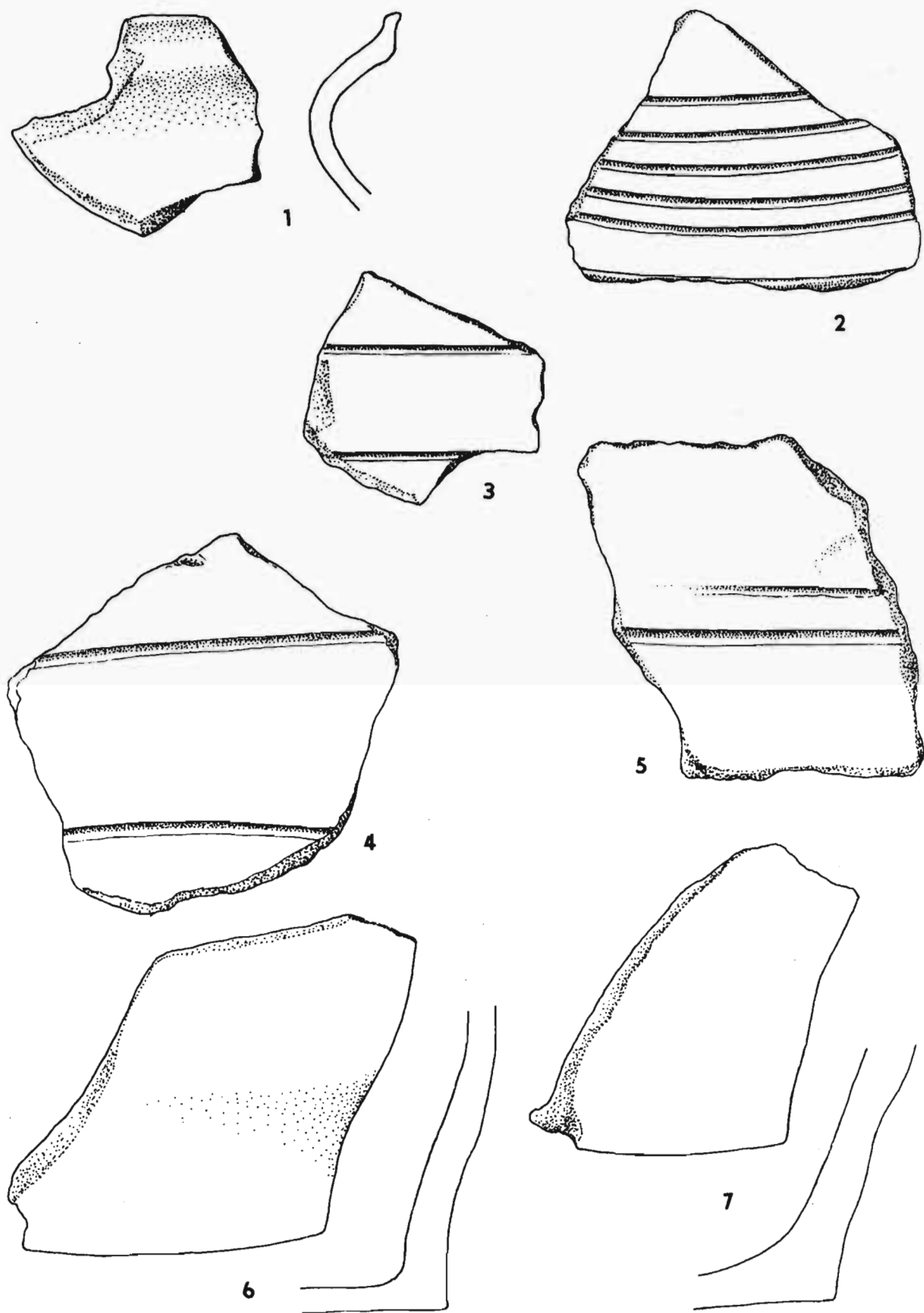
Na lokalizáciu zaniknutej stredovekej dediny inšpirovali staršie hlásenia Okresného úradu v Lučenci (v archíve AÚ SAV). Podľa nich vo vtedajšej obci Keresztúr (niekedy tiež Kéthekeresztúr) sa už v r. 1926-27 uskutočnili vykopávky na roli Kostolisko. Tieto výkopy boli asi motivované hľadaním pokladov miestnym statkárom, majiteľom tejto role. Podľa situačnej správy vyslaného J. Wagnera, podanej vtedajšiemu štátnemu konzervátorovi J. Eisnerovi, na roli vykopali dlhý a pevný múr a niekoľko ľudských kostier. Lokalizáciu sme uskutočnili v r. 1966 a r. 1979 som ju spresnil. Na nálezy stredovekej keramiky v chotári obce upozornil aj prieskum na trase ropovodu r. 1961 (Lichardus - Liptáková 1962, s. 784).

Lokalita sa nachádza vo východnej časti Lučenskej kotliny v nadmorskej výške asi 202 m (M-34-124-D-c, 1 : 25 000, 120 : 242 mm). Koncentrácia nálezov je na miernom vršku východne od obce Nové Hony asi 300 m východne od križovatky ciest či odbočky cesty do Veľkých Draviec. Kľukatý tok potoka Šťavice tu vytvára ostro-hové terasy. Na vrchole jednej z nich juhozápadne od kóty 199,6 možno v oráči najst zlomky z keramických nádob, kúsky malty, kamene s maltou a zlomky ľudských kostí. Podobné nálezy sú aj na juhovýchodnom svahu tohto návršia v blízkosti širokého oblúka toku Štiavnice. Výber nálezov zo zberu:

1. Okrajový črep so značne prehnutým hrdlom tenkostenného hrnca s vodorovne skrojeným okrajom a oblým rebrom pod ním (obr. 3: 1).

2. Črep z vydutia hrnca, zdobeného zväzkom vodorovne rytých líní, drsný, bielo krémový (obr. 3: 2).

3. Črep z vydutia hrnca, zdobený vodorovne rytými líniami, drsný, špinavo-biely (obr. 3: 3).

Obr. 3. Nové Hony. Výber nálezov. Kresba M. Novotná.

4. Črep z vydutia hrubostenného hrnca, zdobeného vodorovne rytými líniami, drsný, špinavobiely (obr. 3: 4).

5. Črep z vydutia väčšieho hrnca, zdobený vodorovne rytými líniami, drsný, biely (obr. 3: 5).

6. Zlomok dolnej časti a hraneného dna hrubostenného hrnca hrboľatého povrchu, sivohnedý, zvnútra krémový (obr. 3: 6).

7. Zlomok dolnej časti a hraneného dna hrubostenného hrnca, sivohnedý, zvnútra krémový (obr. 3: 7).

Podľa poznatkov z výkopu r. 1926-27 (dlhý múr a ľudské kosti) i pomiestneho názvu Kostolisko možno usudzovať o zaniknutej sakrálnej stavbe s cintorínom na tomto mieste. Nálezy sa tiahnu až na juhovýchodný svah návršia, do údolia Štavice, kde asi ležala zaniknutá osada, ku ktorej kostol patrila. Jej pôvodný latinský názov Sancta Crus je známy zo súpisu pápežských desiatkov k r. 1332 (Borovszky 1911, s. 66; Vlastivedný ... 2, 1977, s. 327). Na etnickom slovensko-maďarskom pomedzí je pozoruhodný zachovaný maďarský názov obce Keresztúr (aj Kétkeresztúr), v chotári ktorej sa nachádza hon so slovenským názvom Kostolisko.

Keďže všetky tri lokality sa nachádzajú v jednom mikroregióne, aj nálezy získané povrchovým zberom sú si podobné, a možno ich charakterizovať spoločne. Výber zo zlomkov hrncov, džbánov s uchom, pokrievok, váz i kachlíc už na prvý pohľad, najmä podľa sfarbenia, prezrádza ich spolupatričnosť k neskorostredovekej "bielej" keramike poltárskej proveniencie, vyhotovenej z jemnej hlíny zmiešanej s kaolínom. Jej zlomky z povrchového zberu však možno určiť len typologicky.

Prevažnú časť nálezov tvoria črepy z hrncov z dobre vypálenej hlíny, bielej až svetlokrémovej farby, zdobených rytou špirálou (na črepopch sú to ryté línie), ktoré predstavujú asi najstaršiu fázu tejto keramiky, vyrábanej v tejto etape ešte v tradíciách včasnostredovekého hrnčiarstva (obr. 1: 2, 4, 11; 2: 2, 3, 7-10; 3: 2-5).

Tento druh keramiky je na hornom Poiplí značne rozšírený. Poznáme ho najmä z Poltára (Hrubec 1971, s. 75) i Šiatorskej Bukovinky (Hrubec 1982, s. 313). V Novohradskom múzeu vo Fiľakove je dosť podobnej keramiky z intravilánu mesta i z blízkeho okolia (Lamiová-Schmiedlová 1962, s. 168). K jej datovaniu najlepšie poslúžia bohaté analogické nálezy z najspodnejšej vrstvy výskumu na hrade vo Fiľakove (Kalmár 1959, s. 32, tab. LXXII, prvé riadky zhora), datovateľné na prelom 12. a 13. stor.

Črepy so značne vyhnutým a profilovaným ústím nádoby a s kolmo zrezaným okrajom, ako aj zlomok pokrievky tvoria prechod k vývojovo mladšej fáze stredovekej keramiky (obr. 1: 5, 7, 12; 2: 11; 3: 1; Kalmár 1959, s. 33-34, tab. LXXII, spodné riadky).

Zlomky z nádob zdobených na tele vodorovnými ryhami s hranatým okrajom, črep s vodorovne maľovaným pásom a zlomok nezdobenej kachlice patria asi k najmladšej fáze nálezov (obr. 1: 1, 3, 5, 9, 10, 13; 2: 12, 13). Analógie k nim sa taktiež nájdu v materiáli z Poltára (Hrubec 1971, s. 75: 3, 5), ako aj z výskumu na hrade vo Fiľakove (Kalmár 1959, tab. LXXII).

Na základe typologického rozboru a uvedených analógií možno súbor keramických nálezov z troch zaniknutých osád v okrese Lučenec rámcovo datovať do 13. až 15. stor. Presnejšie datovanie, prípadne určenie časových rozdielov medzi nimi je možné až po podrobnejšom výskume horného Poiplia upriamennom na stredoveké osídlenie.

L i t e r a t ú r a

- BOROVŠZKY, S. 1911: Magyarország vármegyei és városai encyklopédiája. Nógrad vármegye. Budapest.
- HRUBEC, I. 1971: Výskum zaniknutej dediny Dolný Poltár. Archeol. Rozhl., 23, s. 69-79.
- HRUBEC, I. 1982: Hrádok v Siatorskej Bukovinke (okr. Lučenec). In: Archaeol. Historica. 7. Brno, s. 311-316.
- KALMÁR, J. 1959: A Füleki (Fiľakovo) vár XV-XVII századi emlékei. In: Régész. Fü. 2. 4. Budapest.
- LAMIOVÁ-SCHMIEDLOVÁ, M. 1962: Archeologické nálezy v Mestskom vlastivednom múzeu vo Fiľakove. In: Štud. Zvesti Archeol. Úst. Slov. Akad. Vied. 10. Nitra, s. 159-170.
- LICHARDUS, J. - LIPTÁKOVÁ, Z. 1962: Archeologický prieskum trasy Ropovodu družby na úseku Rimavská Sobota - Šaľa v r. 1961. In: Archeol. Rozhl., 14, s. 776-793, 803.
- Vlastivedný slovník obcí na Slovensku. 2. Bratislava 1977.

AUS BEGEGUNGEN MITTELALTERLICHER FUNDSTELLEN IM BEZIRK LUČENEC. Die Lokalisierung dreier wüstgewordener mittelalterlicher Ansiedlungen in der Mikroregion der mittleren Südslowakei wurde methodisch mit Geodäten, guten Kennern alter Karten des Landes vorbereitet. Es wurden örtliche Benennungen gesucht, die mit ihrer Bedeutung die Möglichkeit älterer Besiedlungen verrieten. Dabei wurden alte Eintragungen im Grundbuch und alte Katasterpläne der Gemeinden benutzt, auf denen heute schon schwindende Toponymien vermerkt waren. Nach ihrer gegenseitigen Konfrontation und dem Suchen der zuständigen Parzellen im Gelände wurde eine Oberflächenbegehung zwecks Suchens archäologischer Belege der einstigen mittelalterlichen Besiedlung und die Lokalisierung von Ruinen architektonischer Denkmäler verwirklicht. Die gewonnenen Lesefunde sind für das Hochmittelalter dieser Region charakteristisch. Bruchstücke von Keramik, meistens von Töpfen mit dem Dekor einer waagrecht geritzten Spirale aus Ton mit Kaolinzusatz melden sich schon mit ihrer hellen Farbe zur "weißen Keramik" der Poltár-Provenienz. Typologisch und mit Hilfe von Analogien aus dieser Region kann man sie zeitlich in das 13.-15. Jh. datieren. Auf diese Art wurden in der Region drei abgegangene Siedlungen lokalisiert, von denen in Schriftquellen nur sehr bescheidene Erwähnungen existieren.

РАЗВЕДКИ НА СРЕДНЕВЕКОВЫХ ПАМЯТНИКАХ В Р-НЕ ЛУЧЕНЕЦ. Локализация трех погибших средневековых поселков в средней части южной Словакии была методически подготовлена в сотрудничестве с геодезистом, хорошим знатоком старых карт этой области. Разыскивались местные названия, которые по своему значению указывали на возможность более древнего поселения. Использовались для этого старые записи в поземельной книге и древние кадастровые планы сел, на которых были записаны в настоящем уже малоиспользуемые топонимы. После их взаимной конфронтации и изыскания соответствующих им участков на местности были осуществлены сбор археологических доказательств погибшего средневекового поселения и локализация руин памятников архитектуры. Обнаруженные сбором находки характерны для развитого средневековья этой области. Обломки керамических сосудов, по большей части горшков, украшенных горизонтальной резной линией в виде спирали, изготовленные из глины смешанной с каолином, уже своим светлым цветом говорят о "белой керамике" польтарского

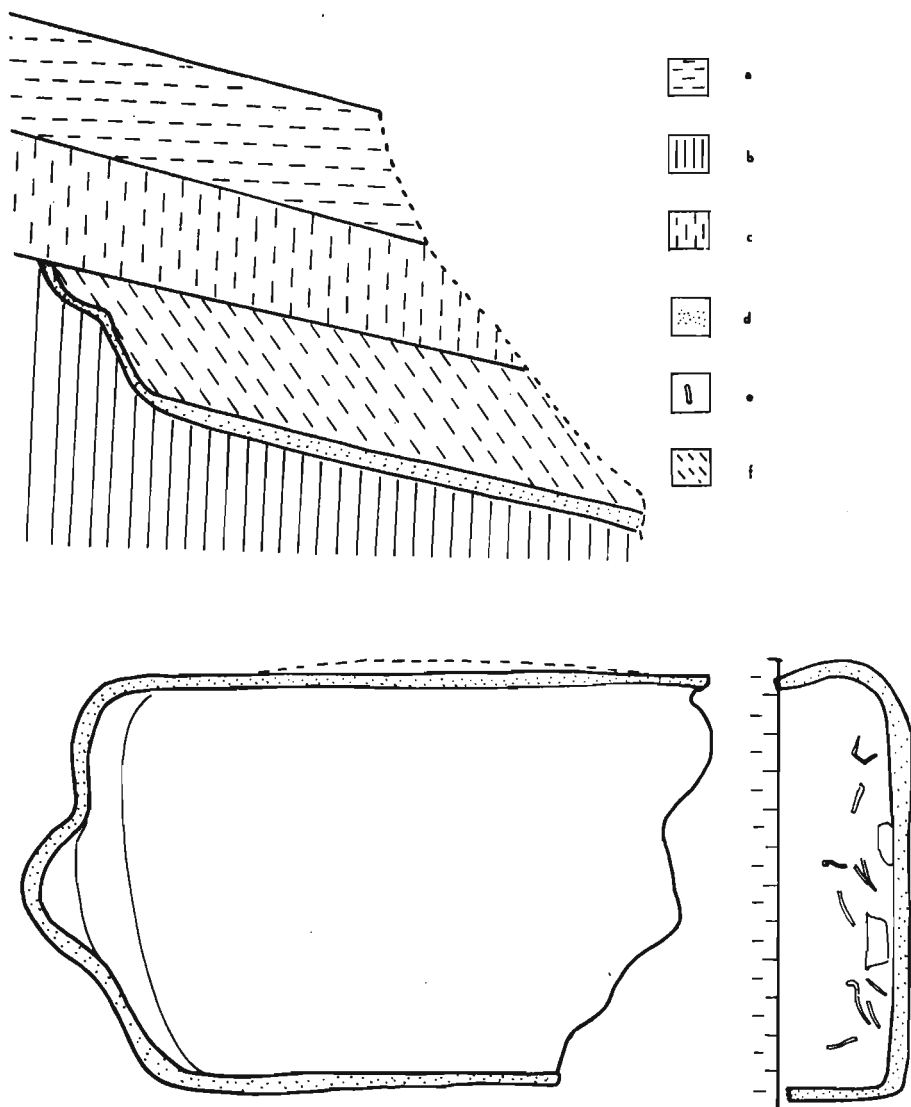
происхождения. Используя аналогии этой области и типологию, можно их датировать XIII-XV вв. Таким образом в этой области локализованы три погибших поселка, о которых в письменных источниках имеются весьма скромные упоминания.

HRNČIARSKA PEC Z VRCHOLNÉHO STREDOVEKU V SĽAŽANOCH

Matej Ruttkay

V auguste roku 1986 sa pri rozširovaní asfaltovej cesty uprostred obce Sľažany (okr. Nitra) v bezprostrednej blízkosti rímskokatolíckeho kostola porušil objekt, v ktorom sa nachádzalo veľké množstvo črepov (obr. 1). Aj napriek tomu, že poblíž osady práve prebiehal záchranný archeologický výskum, stavbári nález neohlásili. Až na druhý deň nás o ňom informoval predseda MNV P. Krta. Dovtedy obyvatelia obce vybrali časť črepov z výplne.

Po príchode na miesto nálezu sme zistili zostatok stredovekej hrnčiarskej pece, z ktorej bola časť odbagrovaná a časť znehodnotili miestni amatéri "archeológovia".

Obr. 1. Sľažany. Hrnčiarska pec, pôdorys a rezy. a - ornica, b - žltý íl (podložie), c - novoveká sutina, d - mazanica (telo pece), e - črepy, f - šedočierna hlina s črepmi.

POSTUP PRÁC PRI ODKRÝVKE A OPIS OBJEKTU

Ihneď po obhliadnutí miesta nálezu sme odbagrovaný profil začistili a po zdokumentovaní sme pristúpili k odkrývke (práce sme boli nútení vykonať v priebehu niekoľkých hodín do večera, lebo hrozilo opätovné narušenie miestnymi občanmi).

Objekt na bokoch a na dne ohraničovala mazanícová vrstva, hrubá 3-6 cm, pozostávajúca z troch až piatich na seba namazávaných a vypálených vrstvičiek. Sme-rom von z pece na ňu nadväzovala prepálená hlina (ílovité podložie), spočiatku čierna (5 cm), neskôr hnedá (10 cm). Výplň sa zachovala do výšky 45 cm od dna. Tvorila ju šedočierna hlina bez stôp po priamom ohni. V nej ležalo veľké množstvo črepov a častí nádob, zlomky mazanice a pri dne dva menšie ploché kamene. Od obrábanej pôdy oddeľovala výplň približne 30 cm hrubá vrstva, prebiehajúca po temer celom odbagrovanom svahu (obr. 1), zostatok po planírke, ktorá rozrušila a zničila hornú časť objektu. Po odkrytí tejto vrstvy sa v pôdoryse výrazne črtal obdĺžnikový objekt ohraničený mazanicou - zostatok pece. Ploché dno stúpalo v smere dlhšej osi približne pod uhlom 15° . Zachovaná dĺžka objektu je 170 cm, šírka 102 cm, hĺbka od súčasného povrchu 95-110 cm. Zvislé bočné steny (výška 30-40 cm) sú v hornej časti mierne dovnútra prehnuté. Užšia, juhozápadná stena je v strede mierne von preliačená (10 cm).

OPIS NÁLEZOV A ICH ROZBOR

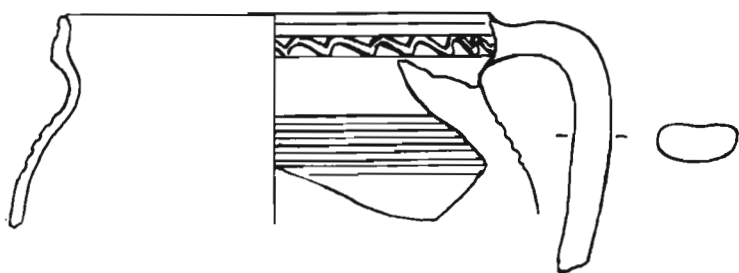
Zo zvyšku pece sa podarilo zachrániť takmer 1500 črepov, z ktorých sa zrekonštruovalo 7 nádob úplne a 12 čiastočne (obr. 2-7). Črepy pochádzajú najmenej z 90 nádob. Medzi nimi bolo najviac hrncov (bez ucha aj s uchom) - 83 ks. Džbány, misy, fľaše a pokrývky boli zastúpené len minimálne (2, 2, 2, 3 ks). Tanieri, kachlice a iné tvary sa nevyskytli. Väčšie fragmenty nádob naznačujú, že hrnce ležali v peci hore dnom, na boku, ale aj na dne. Všetky tvary sú vyrobené na rýchlorotujúcom hrnčiarskom kruhu.

Hrnce tvoria profiláciou tela temer jednotnú skupinu (obr. 3: 7; 6: 4). V úplnej prevahe je pomerne štíhly vajcovitý tvar s maximálnym vydutím v hornej tretine výšky. Len výnimočne je najväčšie vydutie uprostred (obr. 5: 2). Rekonštruované nádoby dosahujú výšku 24-35 cm. Najčastejší priemer ústia je 14-17 cm. Stanovenie obsahu je pre torzovitosť materiálu takmer nemožné. Nedovoľuje to ani poznanie výšky, resp. priemeru ústia hrnca. Tieto dve veličiny nie sú priamo úmerné obsahu.

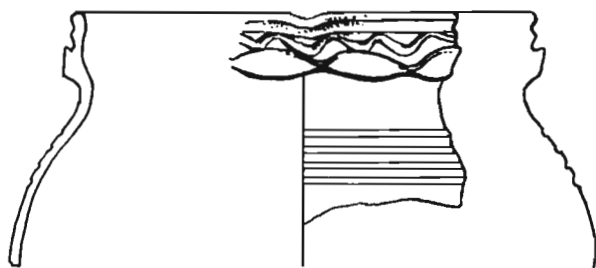
Podľa profilácie okraja možno hrnce rozdeliť do dvoch skupín (nezávislé od predchádzajúceho členenia), v ktorých je:

1. okraj jednoduchý, zosilnený alebo úzky, niekedy viac, inokedy menej vyklo-nený, nezriedkavo podseknutý (obr. 2: 4; 3: 4, 9; 4: 3, 5; 6: 1, 4, 6; 7: 3, 9),
2. okružie, resp. zvislo nasadený okraj takmer výlučne na vnútornej strane prežliabkovaný (obr. 2: 1-3; 3: 1-3, 6-8 a ď.); v tejto skupine je veľmi častá otvorená výlevka (obr. 2: 2; 4: 1), viac (obr. 2: 2) alebo menej (obr. 6: 7) vy-biehajúca mimo okraja.

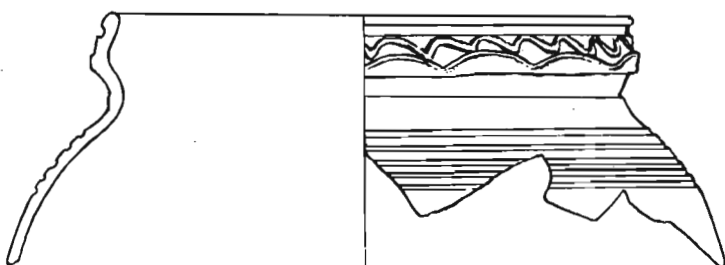
Častým konštrukčným prvkom je pásikové ucho (obr. 3: 7), v reze oválne, na jednej (obr. 3: 5, 7) alebo na oboch stranách (obr. 5: 2) prežliabkované. Horná časť sa pripája na okraj (obr. 5: 3) - v prípade vertikálneho okraja na jeho spodnú časť (obr. 3: 7) - a dolná dosadá na miesto najväčšieho vydutia (obr. 6: 4), kde sa nezriedka vyskytuje jedna (obr. 4: 2) alebo dve priehlbiny - odtla-čok prsta, ktorý vznikol pri upevňovaní ucha. Ohyb držadla je ostrý, často kolmý.

1

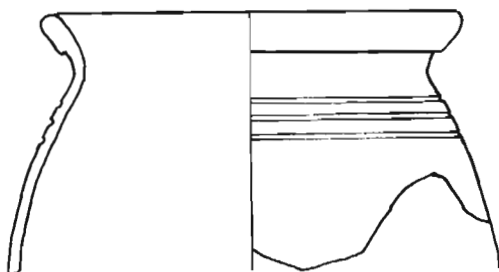

2

3

0 5cm

4

Aj v spôsobe vypracovania dna zisťujeme dva varianty (tak-
tiež nezávislé od predchádzajú-
cich):

1. dno vsádzané dodatočne
(lepšia stabilita, časté stopy
po pieskovej podsýpke a obvodo-
vá lišta),

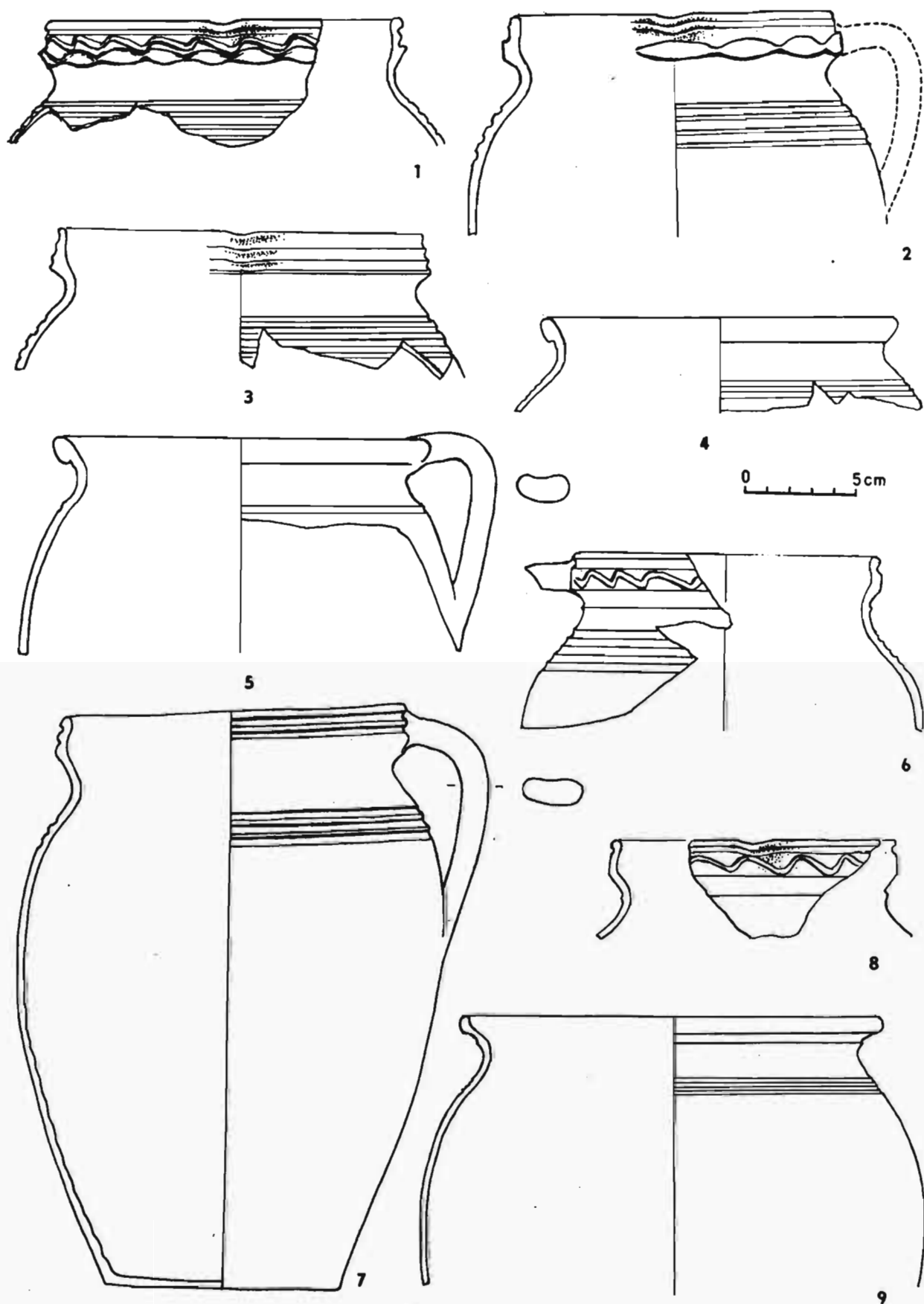
2. dno so stopami po zre-
zaní z hrnčiarskeho kruhu, sto-
py bulbusovité (struna), ale
aj rovnomerné rovnobežné (odre-
zanie nožom; obr. 6: 4).

Výzdoba, pozostávajúca
z rytých alebo žliabkovaných
(obr. 2: 1-3) obežníc, menej
z pásov zhotovených radieľkom
(obr. 7: 1, 7), sa koncentruje
na pleciach nádoby, niekedy na
podhrdlí (obr. 4: 7). Rovno-
bežné ryté línie kombinované
s vlnovkou a plasticou výzdo-
bou (obr. 4: 7) sú častým vý-
zdobným prvkom vertikálne vy-
tiahnutých okrajov - okruží.

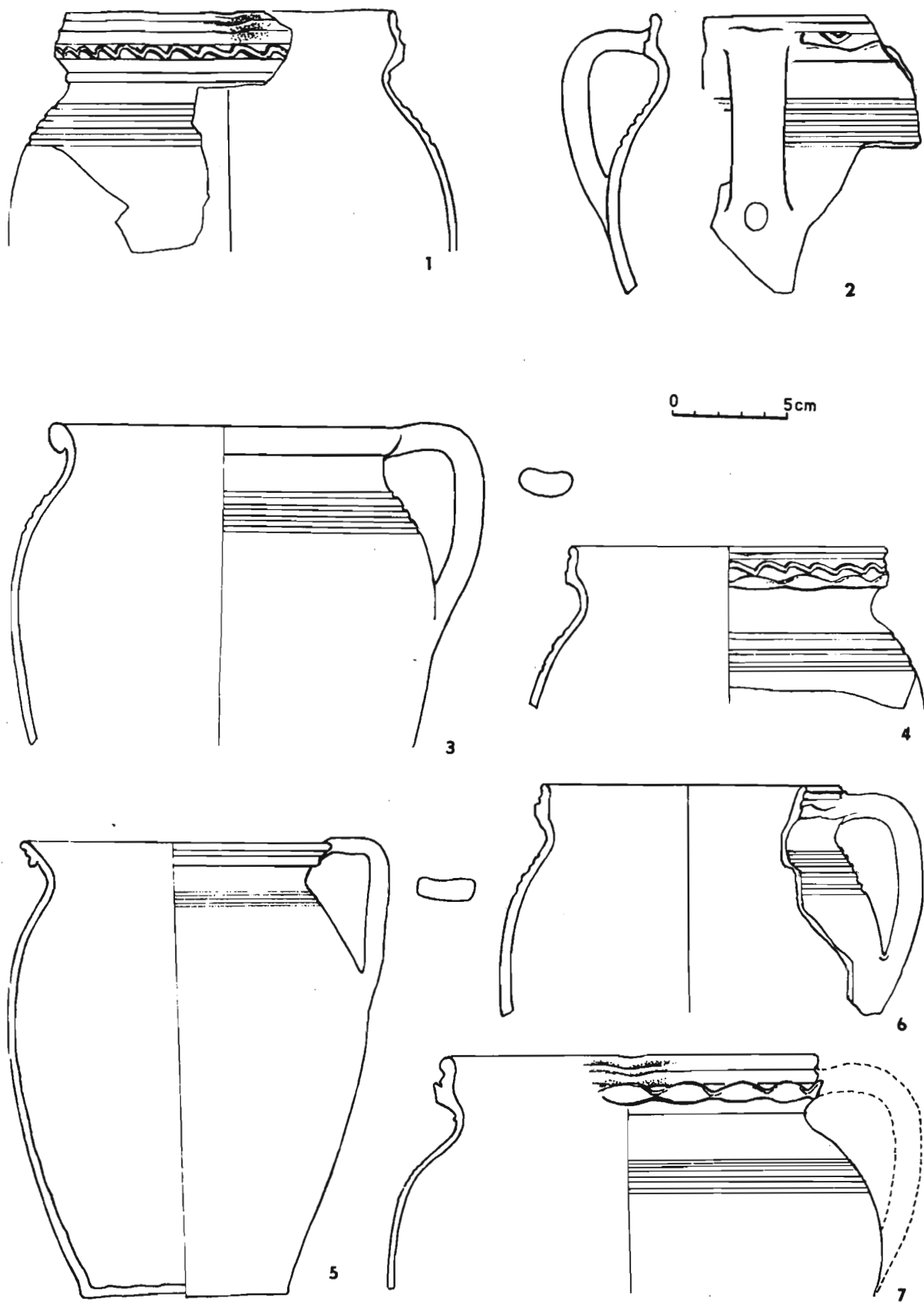
Z džbánov sa zachovali len
ich horné časti (v jednom prí-
pade približne dve tretiny).
Z prvého sa zrekonštruoval iba
zlomok ústia a pliec (má otvo-
renú výlevku; obr. 5: 1). Okraj
je mierne dovnútra zahnutý.
Rozčlenenie na jednotlivé
časti je zvýraznené obvodovými
ryhami. Druhý džbán (obr. 5: 5)
má vysoké, štíhle hrdlo. Pod
vertikálnym vodorovne zreza-
ným okrajom s otvorenou výlev-
kou prebieha rebro, z ktorého
vodorovne vybieha dva razy
prežliabkované pásikové ucho,
pripájajúce sa na najväčšie
vydutie v hornej tretine výšky
nádoby.

V inventári sa zachytila
len jedna misa (obr. 7: 4). Má
mierne šikmé steny, ozdobené

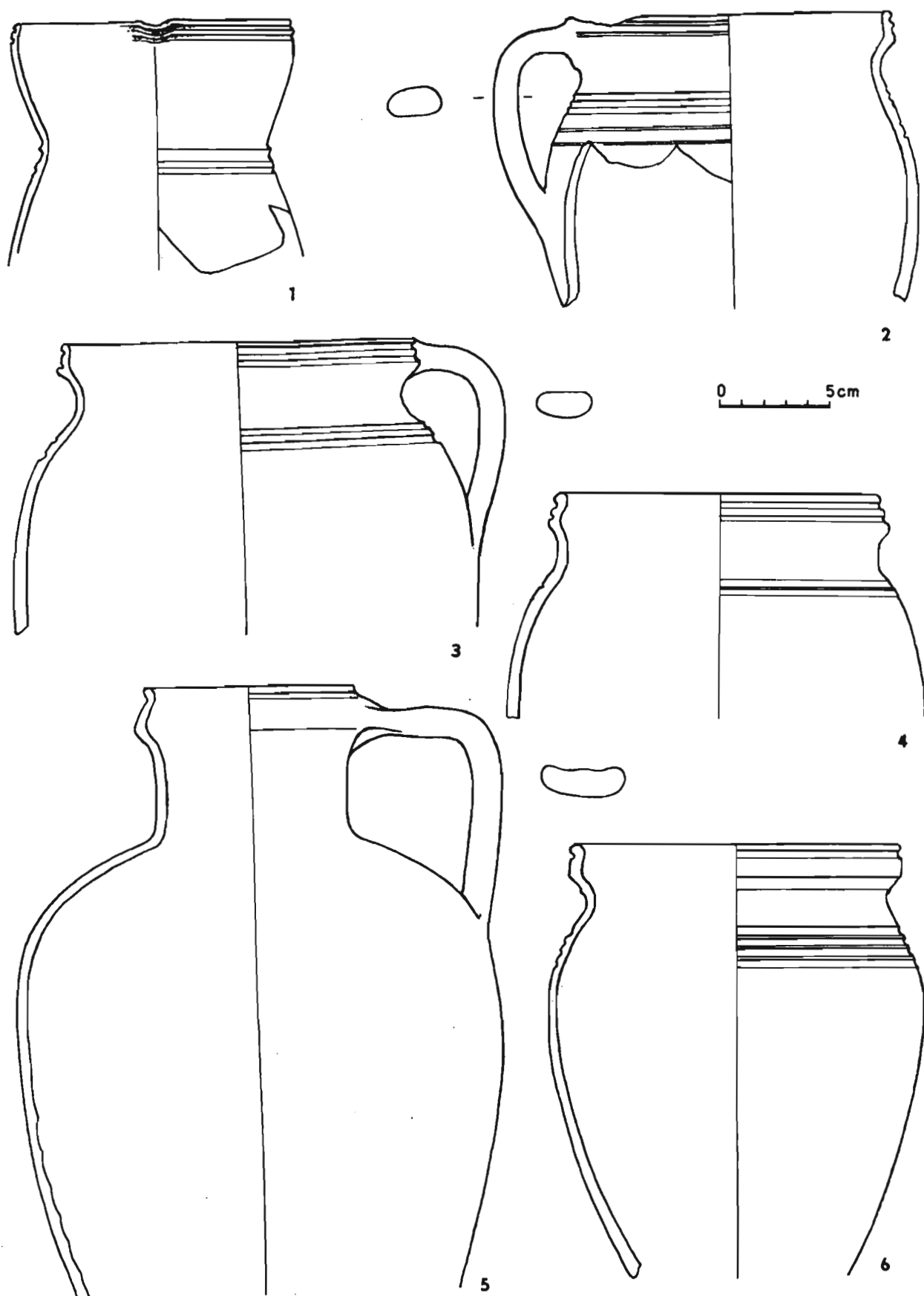
Obr. 2. Sľažany. Hrnčiarska pec, keramika z vý-
plne.

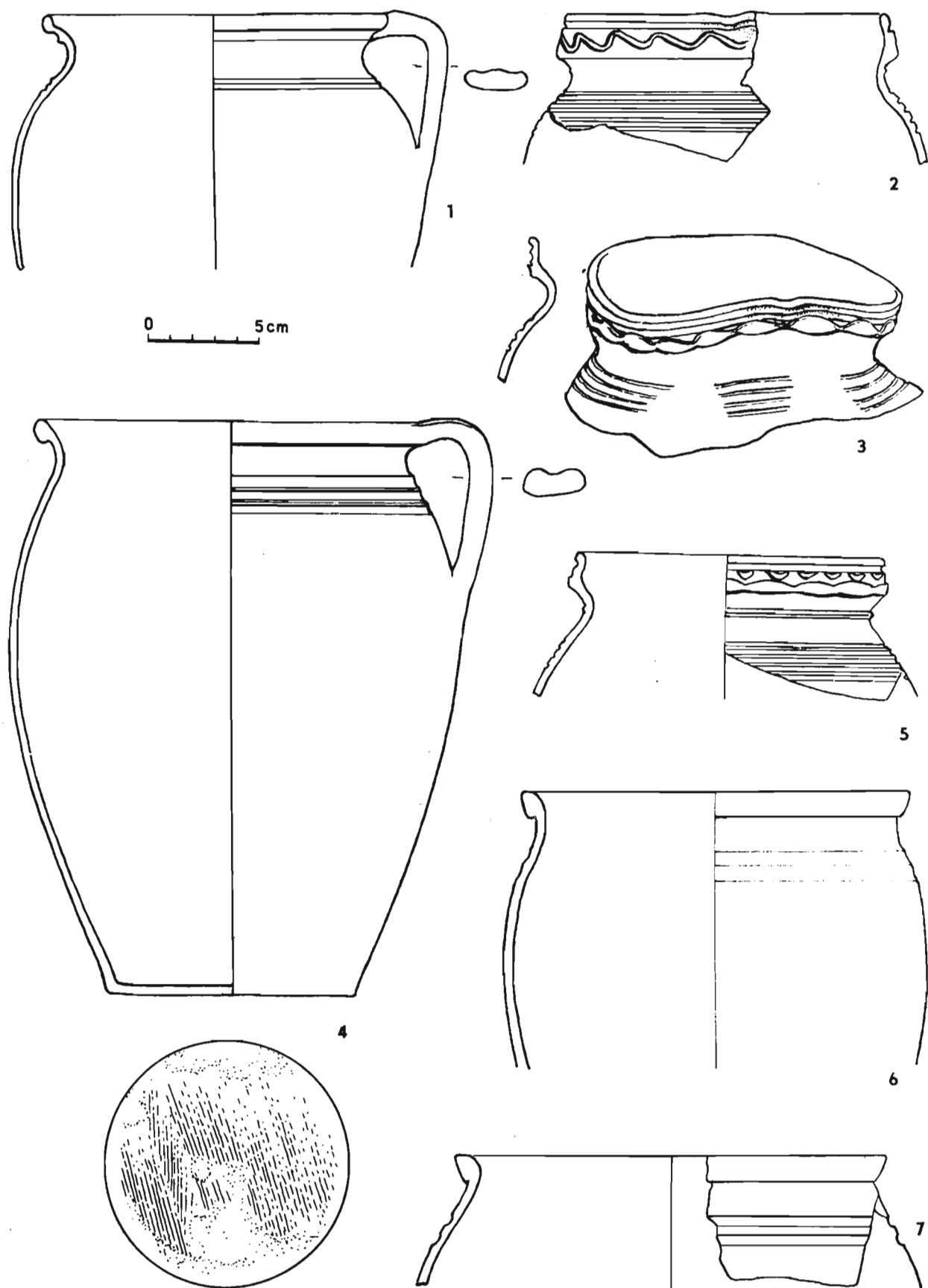
Obr. 3. Slazany. Hrnčiarska pec, keramika z výplne.

Obr. 4. Sľažany. Hrnčiarska pec, keramika z výplne.

Obr. 5. Slažany. Hrnčiarska pec, keramika z výplne.

Obr. 6. Slažany. Hrnčiarska pec, keramika z výplne.

Obr. 7. Sľažany. Hrnčiarska pec, keramika z výplne a mazanica.

piatimi obežnými žliabkami. Vodorovne nasadený okraj s výlevkou je dekorovaný jednoduchou vlnkou.

Fľaša je doložená fragmentom von vyhnutého, zaobleného a podseknutého okraja s priemerom 5 cm (obr. 7: 10). Nie zriedkavé je podobné stvárnenie okraja a hrdla aj tzv. chladiacich džbánov, a preto typologické priradenie fragmentu ku fľašiam nemusí byť jednoznačné (chladiace džbány sa však hojnejšie vyskytujú až do 17. stor.).

Jednu rekonštruovateľnú pokrývku a dve pokrývky vo fragmentoch (obr. 7: 8) charakterizuje lievikovitý tvar a vytočenie na kruhu. Vnútoraná strana je rovná, vždy bez hranenia. Okraj je vodorovne odrezaný. Uchytka sa ani v jednom prípade nezachovala.

Hmota, z ktorej sa keramika vyrábala, je prevažne veľmi dobre preplavená, jemnozrnná, bez prímiesí. Len v niekoľkých prípadoch je doložený prídavok sludy. Úplne zriedkavé je primiešanie rozdrveného kremeňa (misa, džbán - tieto nádoby majú na rozdiel od ostatných pomerne hrubé steny a dno; obr. 7: 4). Rôzne prímеси slúžili na uľahčenie vypaľovania (Rada 1966, s. 21), ale dozaista sa do hlíny na jednotlivé nádoby pridávali aj so zreteľom na ich budúce praktické použitie.

Povrch nádob je najčastejšie bez akýchkoľvek úprav (len výnimočne je jemné vlešťovanie). Farba je prevažne tehlovočervená, niekedy v odtieni do hnedofialova alebo do hneda, výnimočne žltá. Niekoľko zlomkov je šedých, šedomodrých až čiernych. Je isté, že tmavé sfarbenie nie je spôsobené tzv. zadymovaním - redukčným pálením, teda zámerne. Do čierne sa sfarbili nádoby (res. ich časti) v dôsledku nerovnomernej teploty v rôznych častiach pece. Dokladom toho sú črepy, resp. nádoby, na ktorých prechádza farba od čiernej cez sivomodrú po tehlovočervenú a hnedú. Tým istým spôsobom možno vysvetliť aj ďalšie farebné odtiene v sledovanom keramickom súbore. Na lome je črep tehlovočervený, rovnorodý s povrchom, čo dokazuje, že teplota v peci musela dosiahnuť najmenej 800 °C.

Len na 3,3 % hrncov sa zachovala glazúra. Najčastejšie je zelenej, hnedej až hnedožltej farby. Prekryté sú ňou takmer výlučne vnútorné strany ústia. Kvapky glazúry sa objavili aj na vonkajšej strane nádob (ústie a plecia), pravdepodobne ide o náhodné zvyšky, ktoré sa sem dostali pri oblievaní vnútornej strany ústia (praktickú funkciu zaiste nemali). Medzi glazovaným a neglazovaným tovarom niet typologických rozdielov.

Mazanica sa vo výplni pece vyskytovala len ojedinele. Časté sú na nej odtlačky tela, resp. okraja nádob (obr. 7: 5). Pôvodne sme uvažovali o tom, že vznikla pri zrútení pece (okolité ílovité podložie vytváralo na to predpoklady). To nevyhnutne núti predpokladať v čase zničenia pece (zasypania) a tesne po ňom prudký požiar, taký, že by sa z ílu bola vypálila mazanica. V tom prípade by bolo muselo vzniknúť redukčné vypaľovanie, ktoré sa prejavuje tmavým až čiernym sfarbením nádob (nestalo sa tak). Niekoľko črepov je tmavších v dôsledku nižšej teploty v okrajových častiach pece. Aj dokonalé obtlačenie výzdoby možno dosiahnuť len zámerne. Z daného vyplýva, že mazanica (resp. vypracovaná hlina) bola k nádobám priložená úmyselne s určitým zámerom. V tejto súvislosti je pozoruhodné nasadenie mazanice na okraj (obr. 7: 5, 7). Jeho účel je nejasný (tzv. kabát chrániaci pred priamym ohňom, klenba z nádob navzájom vsadených do seba a spevnených mazanicou - to by sa musela predpokladať väčšia pec -, pomocný rošt zo starších hrncov slúžiaci na ukladanie keramickej nálože atď.).

DATOVANIE OBJEKTU

Záver obdobia neskorého stredoveku na Slovensku patrí, čo sa týka materiálnej kultúry, k najmenej prebádaným úsekom našej histórie. Na jednej strane mu archeológia nevenuje veľkú pozornosť pre jeho "mladosť", na druhej strane sa ho okrajovo dotýka národopis z dôvodu jeho "starobylosti". Sú to však storočia (hlavne 16.), pri spracúvaní materiálu z ktorých by sa mala najviac prejavíť spolupráca týchto vedných odborov (samozrejme v tesnej súčinnosti s históriou). Je preto nevyhnutné čo najrýchlejšie vypublikovanie bohatých nálezových fondov, lebo podnes je odbornej verejnosti predstavená len časť z toho, čo sa za dlhé roky získalo systematickým a záchranným výskumom. Z týchto dôvodov je seriózna orientácia v neskorostredovekej hmotnej kultúre veľmi obťažná, temer nemožná.

Na Slovensku podnes nie je publikovaná súbornejšia práca zaoberajúca sa vrcholno- a neskorostredovekou keramikou. Na svoju dobu priekopníckou bola práca Ľ. Kraskovskej (1948, s. 135-154), ktorá, žiaľ, dnes, keď pribudlo množstvo nových nálezov, sa javí prekonanou. Jedinou oporou zostáva pomerne veľké množstvo čiastkových štúdií, zameraných prevažne na určitú lokalitu, resp. jej bezprostredné okolie.

Rozbory keramiky v susedných oblastiach ukázali, že do 16. stor. je vývoj ich vidieckej produkcie vzájomne podobný (Nekuda, V. - Reichertová 1968, s. 127). To platí aj pre územie Slovenska. Z týchto dôvodov porovnanie slovenského, moravského či českého materiálu nenaráža, ani napriek viacerým lokálnym odlišnostiam, na vážnejšie prekážky.

Vajcovitý tvar hrnca je typický pre celú stredovekú produkciu. Od polovice 16. stor. ho začína striedať súdkovitý hrniec, ktorý dosahuje maximálnu prevahu v 17. stor. (Pajer 1982, s. 61). Sľažianskym podobný vajcovitý hrniec sa objavil s pražskými grošmi Václava II. a s "husitskými haliermi" v Kyjove (okr. Hodonín) a je datovaný na koniec 15. stor. (Nekuda, R. 1980, s. 421, obr. 58). Súdkovitý tvar sa v peci zo Sľažian vyskytol len v jednom prípade (obr. 6: 1). Vypracovanie ucha a jeho prežliabkovanie je typickým prvkom 15.-16. stor. (Pajer 1982, s. 64). Neskôr sú uchá ťahané a bez prežliabkovania. Pre datovanie nálezového celku má nesmierny význam výzdoba radielkom, zachytená na dvoch hrncoch. Podobný typ radielka sa používal od sklonku 14. stor., vrchol v používaní sa dosiahol v 15. stor. a sporadicky dožíva tento výzdobný prostriedok v prvej polovici 16. stor. (Nekuda, R. 1984, s. 35; Lobbedey 1968, s. 179; Pajer 1983, s. 62). Ostatné typy výzdoby tela nádob nie sú chronologicky preukazné. Plastické ozdobenie okraja nie je síce častým výzdobným prvkom, ale na spresnenie datovania neslúži (Michna 1970, tab. XI: 2; Nekuda V. - Reichertová 1968, obr. 131: 8). Glazovanie je ozdoba, ktorá sa v Čechách po prvýkrát vyskytuje už v 13. stor. (Richter 1961, s. 573-579; nepočítame dobu rímsku a dobu sťahovania národov). Väčší počet glazovaných nádob sa objavuje až v 15. stor. (Nekuda R. 1980, s. 396; Hoššo 1985, s. 226) a až do konca 16. stor. je poleva najčastejšie na vnútornej strane (Hoššo 1983, s. 219). Obojstranne polievaná keramika sa vyskytuje už v závere 15. stor. (Michna 1970, s. 154). Von vyhnuté, zhrubnuté a tiež podseknuté okraje sú prvkom vyskytujúcim sa počas celého vrcholného a neskorého stredoveku. Pevnejšiu oporu v datovaní neposkytujú ani zvislé okraje - okružia. Takmer úplne zhodné (ozdobené na vonkajšej strane obvodovými brázdami, niekedy v kombinácii s vlnovkou a na vnútornej strane výrazne prežliabkované) sa objavujú už v druhej polovici 13. stor. (Snášil 1982, s. 9, obr. 3-5; Goš 1980, s. 372;

Šaurová 1980, obr. 6) a pretrvávajú v 15. stor. (Nekuda V. - Reichertová 1968, s. 281) a v prvej polovici 16. stor. Zvýraznenie okraja retiazkovaním sa tiež vyskytuje takmer v celom stredoveku, aj keď vrchol dosahuje na prelome 15. a 16. stor. (Hoššo 1983, s. 218). Hmota spracovaná takým spôsobom ako v Slačanoch sa v nálezových celkoch vyskytuje až od 15. stor. (umožňovala vyhotovenie dokonalejšieho tenkostennej keramiky, jej vytáčanie na rýchlorotujúcom, pravdepodobne priečkovom kruhu). V predchádzajúcich storočiach sa nádoby vytáčali z hrubšej hmoty s viacerými prímiesami (Polla 1959, s. 547-548).

Džbány podobné slačianskemu sa na území ČSSR vyskytujú ako produkt domácej výroby už od prelomu 14. a 15. stor. (Unger 1980, s. 386; Goš 1980, s. 373; Hoššo 1983, s. 218; Polla 1962, s. 114). Na Slovensku je podobný tvar datovaný pokladom mincí do polovice 16. stor. (Polakovič 1974, s. 199). Od druhej polovice 16. stor. dosahujú prevahu baňaté a guľovité džbány.

Misy so šikmými stenami a s vodorovne nasadeným okrajom sa začínajú vyskytovať najneskôr v 14. stor. (Polla - Rejholec 1961, obr. 29; Hoššo 1985, s. 225) a pretrvávajú až do novoveku v ľudovej keramike (Michna 1970, s. 148; Pajer 1982, s. 46). Na Morave majú pôvodne temer zvislé alebo mierne kónické steny, ktoré sa neskôr trochu vykláňajú a častý je zhrubnutý previsnutý alebo mierne dovnútra skosený okraj (Pajer 1983, s. 43). Na Slovensku takýto vývoj zatiaľ nie je doložený, a preto misy nie sú vhodným datovacím prostriedkom.

Pokrývky, ktorých ukončenie spodnej plochy je vodorovné, vnútorná strana bez hranenia a tvar ihlancový, sa začali používať až v závere stredoveku. Predtým sa využívali prevažne zvonovité (Polla 1966; Durdík 1980, obr. 2; Unger 1980, obr. 2; Pajer 1983, s. 47).

Pomôckou pri časovom zatriedovaní je oxidačné vypálenie, ktoré sa začína vyskytovať od druhej polovice 15. stor. Predtým sa objavuje len zriedkavo.

Uvedený rozbor dokazuje, že pec musela byť zničená niekedy v závere 15. alebo v prvej polovici 16. stor.

POKUS O REKONŠTRUKCIU PECE

Po zistení funkcie objektu a po jeho časovom zatriedení je potrebné pokúsiť sa o rekonštrukciu jeho pôvodného tvaru. Horná a predná časť pece sa nezachovala. To, že vo výplni, hrubej 30-45 cm, sa našlo len niekoľko zlomkov mazanice (ani na jednom kuse nie sú stopy po prieduchoch), naznačuje, že pec bola jednopriestorová, resp., že nemala rošt. Konštrukcia roštu s rozmermi najmenej 170 x 100 cm by si nevyhnutne vyžadovala akýsi podporný stĺpik, ako je tomu pri viacerých súvekých peciach (Nekuda, V. 1963, s. 72). V prípade existencie roštu by sa muselo vo výplni s črepmi nájsť väčšie množstvo mazanice (pôvodne bola keramika nad roštom, takže mazanica by bola mala byť v zásype pod črepmi alebo medzi nimi).

Preliačina v zadnej stene pece naznačuje, že sa tu nachádzal otvor - komín, ktorý zabezpečoval prúdenie horúceho vzduchu (napomáhal tomu zaiste aj sklon podlahy - mierne stúpala smerom ku komínu). Podobný otvor sa najčastejšie vyskytuje pri tzv. poľných peciach, vtesaných vcelku do podlažia (Scheufler 1972, s. 70; Rada 1966, obr. 212), ale nie je výnimkou ani pri peciach s hlinenou kupolou (Nekuda, V. 1963, plán). Po ukončení vypaľovania sa komín prikryl, aby pec pomalšie chladla a keramika nepukala.

Vykurovací priestor (ohnisko) sa musel nachádzať v odbagrovanej časti. Keďže sa na preskúmanej ploche pece nenašli uhlíky a nezistili stopy po priamom ohni, je pravdepodobné, že sa preskúmala len jej menšia časť. Umiestenie ohniska na úrovni dna pece alebo pod ňou (prechodný typ od jednopriestorovej k dvojpriesto-

rovej horizontálnej) je dnes nezistiteľné. Preskúmaný priestor bol vyhĺbený do ílovitého podlažia. Otázka tvaru a konštrukcie hornej časti zostane nezodpovedaná. V zásade sú pravdepodobné tri možnosti:

1. Pec celá vyhĺbená do svahu - poľná pec (Scheufler 1972, s. 70). Na jednej strane hrozí v dôsledku vlhkého prostredia rýchle opotrebovanie, na strane druhej pec po ukončení vypaľovania pomalšie chladla, a tým sa zmenšilo riziko znehodnotenia keramickej nálože. Tento variant sa javí najpravdepodobnejším aj v súvisi s pomerne veľkou hĺbkou dna pece (95-110 cm).

2. Spodný diel zahĺbený, časť kupole vybudovaná pod zemou a časť nad ňou.

3. Nad zemou sa skonštruovala kupola z hrncov povkladaných navzájom do seba a spevnených mazanicou (Hrdlička 1967, s. 343). To by predpokladalo väčšie rozmery. Taký malý priestor nie je možné hrncami zaklenúť.

V jednopriestorových peciach sa na dne často vyskytujú vykurovacie kanáliky, žliabky slúžiace na zasúvanie žeravých uhlíkov do priestoru vypaľovania a tým zvyšovanie teploty v peci. V našom prípade ich s najväčšou pravdepodobnosťou nahradili staré, rozbité časti nádob, na ktoré sa kladli hrnce určené na vypaľovanie (Žegklitz 1985, s. 148). Presný spôsob ukladania sa nepodarilo zachytiť (v deštrukcii výplne ležali nádoby na boku, hore aj dole dnom, čo nemusí zodpovedať pôvodnému uloženiu v peci v čase vypaľovania. Pred priamym ohňom bola keramická nálož chránená s najväčšou pravdepodobnosťou tiež staršími, opotrebovanými nádobami (niekoľko črepov naznačuje druhotné vypálenie). Snaha o zabránenie priameho kontaktu keramiky s plameňom viedla v najjednoduchšom prípade k väčšiemu zahĺbeniu ohniska (pod úroveň pece).

Vypaľovanie v jednopriestorových peciach často vyžadovalo nielen sušenie, ale aj predvypálenie hlineného tovaru. Tenkostenná keramika by v takejto peci utrpela viac ako hrubšie nádoby v staršej fáze stredoveku. Objekt, ktorý mohol na tento účel slúžiť, sa preskúmal v Sezimovom Ústí (Richter 1969, s. 777) a takisto je interpretovaná pec z Poltára (Slivka - Čaplovič 1980, s. 91). Ak vezmeme do úvahy uvedený predpoklad, tak môžeme považovať mazanicu s odtlačkami nádob za ochranu pred stykom hrnca s priamym ohňom (na predvypálenú nádobu stojacu v časti pece, kde mohlo dôjsť k styku s plameňmi, sa priložili kusy ílu - ochrana pred ohňom).

Jednopriestorové pece nie sú v stredoveku strednej Európy výnimkou - Poľsko, Maďarsko, Nemecko, Ukrajina atď. (Gajewski 1959, s. 343; Nekuda 1963, s. 79; Veselinovič 1953, s. 55, obr. 11, 12, 21; Snášil 1982, s. 3-24; Žegklitz 1985, s. 148-151; Richter 1967, s. 507-508). Najbližšie k sľazianskej peci stoja objekty z Igolomije, ktoré sú s ňou temer zhodné zo všetkých stránok (Gajewski 1959, s. 343-351).

Na Slovensku sa podobné pece so zachovanou kupolou a s kanálikmi v dne preskúmali v Hlohovci (Polla - Rejholec 1961, s. 259-269). Jednopriestorové hrnčiarске pece sa odkryli v Dolnom Poltári (Hrubec 1971, s. 76, tab. I), Bardejove (Slivka - Čaplovič 1980, s. 22) a v Bratislave (Piffl 1965, s. 63-88, obr. 4). Hrnčiarsku pec bez roštu, s jedným čelustím a ohniskom položeným nižšie ako vykurovaný priestor sa podarilo preskúmať v zaniknutej stredovekej osade Miloj (Polla 1966, s. 148, obr. 3, 29, 30). Je blízka dvojpriestorovým horizontálnym peciam.

Podobné pece sa uplatnili v dedinskom, ale i v mestskom prostredí. Na rozdiel od dvojpriestorových vertikálnych pecí bolo ich možno pomerne rýchlo postaviť a aj s údržbou boli oveľa menšie starosti. V dedinskom prostredí sa zaiste

na vypaľovanie keramiky používali aj obyčajné domáce pece slúžiace na pečenie chleba a varenie, ako to dokladajú etnografické paralely (Pražák 1958, s. 78-81).

Pozoruhodná je poloha pece v rámci stredovekej osady. Od okraja apsidy rímskokatolíckeho kostola je vzdialená len 14 m. Je isté (na základe písomných správ a architektonických článkov), že kostol už v 15. stor. stál a existoval pri ňom cintorín. Stredovekí hrnčiari si obvykle stavali pece na okraji miest (úlohu tu nepochybne hralo aj bezpečnostné hľadisko). Na dedinských sídliskách poloha pece asi nebola striktne vymedzená. Z písomných prameňov je známe, že hrnčiar si často postavil pec "za humnami" (Scheufler 1972, s. 70). V Sľažanoch sa s najväčšou pravdepodobnosťou v bezprostrednej blízkosti kostola nachádzali aj ďalšie pece (miestni občania si pamätajú podobné objekty nájdené v 50-tych rokoch pri stavbe rodinných domov). Ich situovanie v tesnej blízkosti kostola a cintorína je nevšedné. Pravdepodobne naň vplýval blízky výskyt kvalitných hrnčiarskych hĺn a tiež nevelká vzdialenosť od potoka (dostatok vody na spracúvanie hlinitej masy).

Nález hrnčiarskej pece v Sľažanoch značne rozširuje naše vedomosti o keramickej produkcii neskorého stredoveku, o materiálnej kultúre konca 15. a prvej polovice 16. stor. na slovenskom vidieku. Poukazuje na to, že hrnčiar si vedel vybrať tú najvhodnejšiu hlinu na výrobu keramiky, dokonale ju vypracovať, vyhotoviť na rýchlorotujúcom, pravdepodobne priečkovom kruhu bezchybnú nádobu a dokonale ju vypáliť. Nález umožňuje nazrieť aj do zložitých spoločensko-ekonomických pomerov neskorostredovekej spoločnosti. Poukazuje na to, že keramiku vyrobil jeden hrnčiar. Náročnosť a kvantita vykonanej práce predpokladajú úplnú špecializáciu majstra - hrnčiara, ktorý daný tovar vyrábal s najväčšou pravdepodobnosťou na objednávku vyššej spoločenskej vrstvy (v múzeu v neďalekých Zlatých Moravciach je uložená podobná keramika z okolitých hradov Jelenec, Čierny hrad). Rozbor poukazuje, okrem iného, aj na nevyhnutnosť podrobného zhodnotenia a vypublikovania neskorostredovekého materiálu z novozískaných, ale i zo starších fondov zo Slovenska. Až potom bude možné v úzkej spolupráci s históriou, etnografiou, jazykovedou a ďalšími vednými disciplínami nazrieť hlbšie do spoločensko-ekonomických problémov neskorého stredoveku Slovenska.

L i t e r a t ú r a

- DURDÍK, T. 1980: K chronologii keramiky 14. - počátku 15. století ve východní části středních Čech. In: *Archaeol. Historica*. 5. Brno, s. 361-368.
- GAJEWSKI, L. 1959: Materiały do sredniowiecznego garncarstwa wiejskiego w Małopolsce. In: *Mater. archeol.* 1. Kraków, s. 343-351.
- GOŠ, V. 1980: Keramika doby husitské na severní Moravě. In: *Archaeol. Historica*. 5. Brno, s. 369-374.
- HOŠŠO, J. 1983: Prehľad vývoja stredovekej keramiky na Slovensku. In: *Archaeol. Historica*. 7. Brno, s. 215-231.
- HOŠŠO, J. 1985: Hrnčiarstvo v období vrcholného feudalizmu na území horného Te-kova. In: *Archaeol. Historica*. 10. Brno, s. 221-229.
- HRDLIČKA, L. 1967: Středověká hrnčířská pec s keramickou klenbou v Bakově nad Jizerou. *Archeol. Rozhl.*, 19, s. 516, 518-519, 521-524.
- HRUBEC, I. 1971: Výskum zaniknutej dediny Dolný Poltár. *Archeol. Rozhl.*, 23, s. 72-80.

- KRASKOVSKÁ, Ľ. 1948: K otázke datovania stredovekej keramiky. In: *Historica Slovaca*. 6/7. Bratislava, s. 135-154.
- LOBBEDEY, U. 1968: *Untersuchungen mittelalterlicher Keramik vornehmlich aus Südwestdeutschland*. Berlin.
- MICHNA, P. 1970: Ein Massenfund mittelalterlicher Keramik aus Brünn-Dvořák Gasse. *Čas. Morav. Mus., Vědy společ.*, 53, s. 121-156.
- NEKUDA, R. 1980: Korpus stredovekej keramiky datované mincami z Moravy a Slezska. In: *Archaeol. Historica*. 5. Brno, s. 389-424.
- NEKUDA, R. 1984: Příspěvek k charakteristice mladohradištní keramiky na Moravě. *Čas. Morav. Mus. Vědy společ.*, 69, s. 23-49.
- NEKUDA, V. 1963: Nález stredovekých hrnčírskych pecí na Moravě. *Čas. Morav. Mus., Vědy společ.*, 48, s. 57-84.
- NEKUDA, V. - REICHERTOVÁ, K. 1968: Středověká keramika v Čechách a na Moravě. Brno.
- PAJER, J. 1982: Hromadný nález ze začátku 17. století ve Strážnici. Strážnica.
- PAJER, J. 1983: Počátky novověké keramiky ve Strážnici. Strážnica.
- PIFFL, A. 1965: Nález stredovekej hrnčiarskej pece na Primaciálnom námestí v Bratislave. In: Bratislava. 1. Bratislava, s. 63-88.
- POLAKOVIČ, J. 1974: Nález mincí v Spačinciach, okr. Trnava. In: *Slov. Numizm.* 3. Bratislava, s. 199-202.
- POLLA, B. 1959: Stredoveké obilné jamy v Budmericiach. *Slov. Národop.*, 7, s. 517-559.
- POLLA, B. 1962: Stredoveká zaniknutá osada na Spiši (Zalužany). Bratislava.
- POLLA, B. 1966: Zaniknutá stredoveká osada Miloj. In: *Sbor. Slov. nár. Múz.* 60. Hist. 6. Bratislava, s. 117-160.
- POLLA, B. - REJHOLEC, E. 1961: Nález stredovekých hrnčiarskych pecí v Hlohovci. *Slov. Národop.*, 9, s. 259-269.
- PRAŽÁK, V. 1958: Hrnčířství v semipalatinské oblasti západní Sibiře počátkem XX. století. *Čes. Lid*, 45, s. 78-81.
- RADA, P. 1966: *Kniha o technikách keramiky*. Praha.
- RICHTER, M. 1961: Nejstarší středověká polévaná keramika v Čechách. *Památ. archeol.*, 52, s. 574-579.
- SCHEUFLE, V. 1972: Lidové hrnčířství v českých zemích. Praha.
- SLIVKA, M. - ČAPLOVIČ, D. 1980: Stredoveká hrnčiarska pec v Bardejove (Príspevok k stredovekému hrnčiarstvu v Bardejove). In: *Nové Obz.* 22. Košice, s. 83-104.
- SNÁŠIL, R. 1982: Hrnčířská pec v Trhové Vsi u Veligradu. In: *Zkoumání výrobních objektů a technologií archeologickými metodami*. Brno, s. 3-24.
- RICHTER, M. 1967: Hrnčířské pece v Kostelci nad Orlicí. *Archeol. Rozhl.*, 19, s. 500-510.
- RICHTER, M. 1969: Výzkum v Sezimově Ústí v l. 1966-1968. *Archeol. Rozhl.*, 21, s. 768-782.
- ŠAUROVÁ, D. 1980: Keramika z hrádku Kepkova. In: *Archaeol. Historica*. 5. Brno, s. 375-382.
- UNGER, J. 1980: Keramika z přelomu 14. a 15. století ve venkovském prostředí jižní Moravy. In: *Archaeol. Historica*. 5. Brno, s. 383-389.
- VESELINOVICH, R. L. 1953: Starosrpsko nasele na Bostaništu kod Mošorina u Bačkoj. In: *Rad vojvodjanskih muzeja*. 2. Novi Sad, s. 5-58.
- ŽEGKLITZ, J. 1985: Vybavení hrnčířské dílny v 15.-poč. 17. století v Čechách. *Muzej. a vlastiv. Práce*, 25, č. 3, s. 146-155.

ТӨПФЕРОФЕН AUS DEM HOCHMITTELALTER IN SĽAŽANY. Im J. 1986 wurde bei der Verbreiterung des Weges im Gemeindezentrum von SĽažany (Bez. Nitra) ein Töpferofen gestört. Die beinahe senkrechten Wände und die flache Sohle (T. 95-110 cm) wiesen eine 3-6 m dicke Lehmverputzschicht auf. Die erhaltene Br. des Ofens betrug 100 cm und die max. L. 170 cm. In der Rückwand war eine leichte Einbuchtung (Rest des Kamins). Die grauschwarze, mit einer Menge Scherben, mehreren Lehmverputzschollen und Steinen vermischte Ausfüllung erhielt sich bis zur H. von 45 cm von der Sohle, die leicht in Richtung zum Kamin anstieg. Gerettet wurden beinahe 1500 Scherben von mindestens 90 Gefäßen. Unter diesen befanden sich am zahlreichsten Töpfe (mit und auch ohne Henkel) - 83 Stück. Krüge, Schüsseln, Flaschen und Deckel waren nur schwach vertreten (2, 1, 1, 3 Stück). Teller, Kacheln und andere Formen kamen nicht vor.

Das Übergewicht bildete ein relativ schlanker Topf (eiförmig, am häufigsten H. 24-35 cm, Mdm. 14-17 cm). Der Rand ist entweder einfach verdickt, dünn, manchmal mehr oder ein andermal weniger ausladend, umgelegt oder mit einer vertikal am Rand angesetzten Krause (hier erscheint häufig eine Tülle). Nicht selten erscheint ein Bandhenkel, der manchmal ausgekehlt ist. Die Verzierung besteht aus umlaufenden Ritzlinien oder Furchen oder aus Rollrädchenbändern. Sie konzentriert sich auf den Gefäßschultern und den vertikalen Rändern.

Die Keramik ist aus feinkörniger Masse auf schnell rotierender Scheibe gefertigt und sehr hart gebrannt. Die Farbe ist überwiegend ziegelrot. Glasierung erscheint nur ausnahmsweise.

Die Analyse der Keramik bewies, daß der Ofen irgendwann Ende des 15. Jh. bzw. in der ersten Hälfte des 16. Jh. vernichtet wurde.

Das Objekt kann als einräumiger Töpferofen interpretiert werden, der entweder zum Großteil oder ganz in die lehmige Unterlage eingetieft wurde. Die Vorofengrube und der Feuerungsraum blieben nicht erhalten. Die Lage der Gefäße zur Zeit der Brennung läßt sich nicht rekonstruieren. Das Inventar des Ofens bezeugt die Geschicklichkeit des Handwerkers-Töpfers, der auch in bescheidenen Bedingungen imstande war, vorzügliche Keramik (auf der Töpferscheibe) anzufertigen. Die Quantität und Qualität der durchgeführten Arbeit deutet auf einen völlig spezialisierten Töpfer hin.

ГОНЧАРНАЯ ПЕЧЬ РАЗВИТОГО СРЕДНЕВЕКОВЬЯ В СЛЯЖАНАХ. В 1986 г. при расширении дороги в центре с. Сляжани (р-н Нитра) была нарушена гончарная печь. Почти вертикальные стены и плоское дно (глубина 95-110 см) состояли из слоя обмазки мощностью в 3-6 см. Сохраненная ширина печи - 100 см и длина - максимум 170 см. В задней стене находилась небольшая впадина (остаток дымохода). Серо-черное заполнение, смешанное с многочисленными черепками, несколькими обломками обмазки и камнями сохранилось до высоты 45 см от дна, немногодвигающегося в направлении к дымоходу. Раскопано было почти 1500 черепков от не менее 90 сосудов. Среди них преобладали горшки (с ручкой и без ручки) - 83. Кувшины, миски, бутылки и крышки встречались только редко (2, 1, 1, 3 экз.). Тарелки, изразцы и другие формы не встречались.

Среди керамики преобладает относительно тонкий горшок (яйцеобразный, высотой в 24-35 см, диаметр края 14-16 см). Венчик или прост, усилен, узок, иногда более или менее выгнут, усечен или с колетом - вертикально насаженным краем; здесь часто встречается носик. Часто встречается ленточная ручка, иногда с желобком. Орнаментацию составляют резные или желобчатые линии по окружности или ленты точек, сделанных резцом. Она сосредоточивается на плечиках сосудов и на вертикальных краях.

Керамика изготовлена на быстровращающемся круге, главным образом из сильно обожженного тонкостенного материала. Преобладает кирпичный цвет. Лощение встречается исключительно.

Анализ материала доказал, что печь была разрушена в конце XV в., или же в первой половине XVI в.

Объект можно интерпретировать как однокамерную гончарную печь, большей частью или полностью запущенную в илистый грунт. Предпечная яма и отопительная часть не сохранились. Помещение сосудов во время обжига не поддается реконструкции. Инвентарь печи указывает на ловкость ремесленника - гончара, который смог изготавливать совершенную керамику. Качество и количество работы говорит о полной специализации гончара.

VÝSLEDKY VÝSKUMOV NA STAVENISKU ŠPORTOVÉHO AREÁLU V NITRE

Bohuslav Chropovský - Gabriel Fusek

Veľká koncentrácia lokalít v oblasti dnešnej Nitry vyvolala množstvo archeologických výskumov rôzneho druhu a zamerania. Mierne sa zvažujúca ľavobrežná terasa nad inundačným územím rieky Nitry, tiahnúca sa juhovýchodným smerom od masívu Zobora, bola súvisle osídlená v rôznych obdobiach praveku i včasného stredoveku. Dokladajú to výsledky rozsiahlych systematických výskumov v polohách Martinský vrch a Mikov dvor, ako i menšie výskumy záchranného charakteru na Mačacom vršku a Chrenovej II a III.

Z priestoru staveniska športového areálu na Chrenovej I sú už dávnejšie známe nálezy z doby halštatskej a rímskej, zistené pri obhliadke kanalizačnej ryhy, ktorá lokalitu pretínala (nál. správa AÚ SAV 4611/69). Neskôr bol v blízkosti pri sledovaní ryhy na elektrické vedenie zdokumentovaný včasnოსlovenský objekt (nál. správa AÚ SAV 9935/82). Pracovníci Archeologického ústavu SAV vykonali v roku 1983 v priestore ohrozenom stavebnou činnosťou zisťovaco-záchranný výskum (okolie bodu 1 na obr. 1; Chropovský - Fusek 1984). Na prístupných miestach sa vytýčili dve sondy.

Sondou 1/83 sa priečne prerezala časť terasy v dĺžke 60 m a šírke 2 m. Zachytilo sa v nej 14 sídliskových objektov a kostrový hrob, pre absenciu príloh nedatovateľný. Sondou 2/83 s rozmermi 30 x 6 m, vzdialenou 45 m od sondy 1/83, sa zistili a preskúmali 4 sídliskové objekty.

Na úseku, v ktorom sa sonda 1/83 vytýčila, bol medzi bm 0 a 60 výškový rozdiel 160 cm. Sprašové podlažie v hĺbke 120-150 cm prekrývala asi 20 cm hrubá okrovohnedá vrstva. Do nej boli vyhlíbené objekty z doby rímskej a staršie. Prevrstvovala ich 110-130 cm hrubá vrstva, obsahujúca rôzne antropogénne zvyšky. Včasnostredoveké objekty, zapustené do tejto vrstvy, mali zistenú hornú úroveň v hĺbke 40 cm. Hrubá kultúrna vrstva sa vytvorila pravdepodobne splachom z vyšších polôh.

Pri sledovaní zemných prác v roku 1984 sa 2 m od okraja sondy 2/83 našiel kostrový hrob. Bol ojedinelý, pretože v sonde 6 x 30 m veľkej sa hroby nevyskytli; taktiež príľahlá vybagrovaná plocha bola približne rovnako veľká, a ani na nej sa ďalšie hroby nenašli. V tom istom čase sa budovaním centrálnej kanalizácie narušila hrnčiarska pec; zdokumentovaná bola pri krátkodobom výskume (bod 2 na obr. 1; Chropovský - Fusek 1985, s. 103).

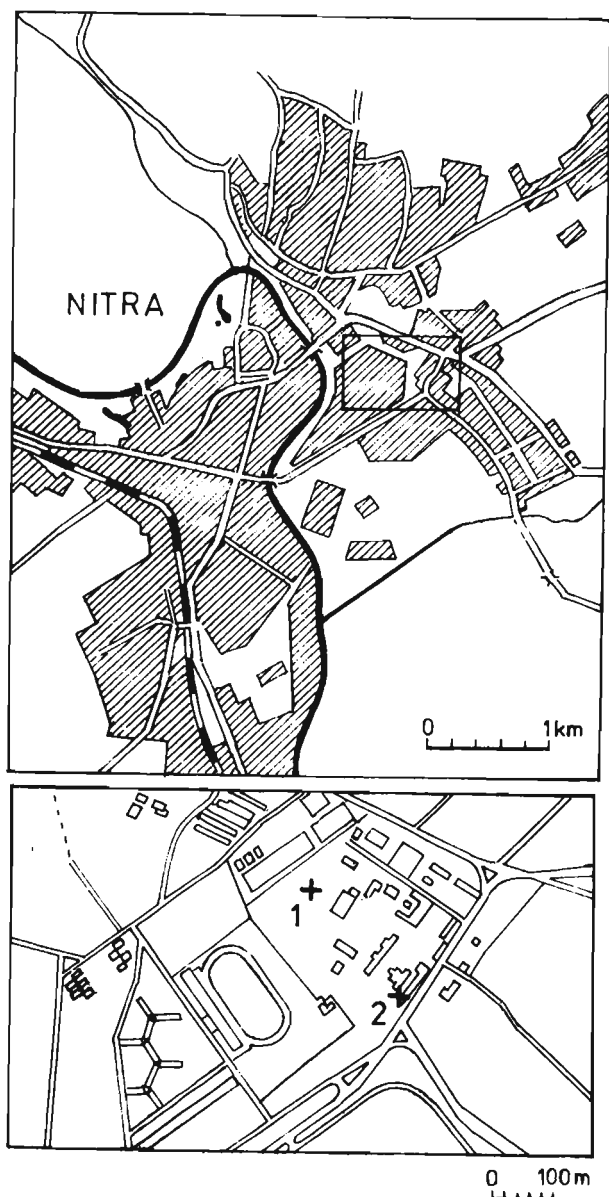
N e o l i t

Najstaršie osídlenie lokality reprezentuje osihotený nález črepu kultúry s mladšou lineárnou keramikou (obr. 12: 4) z vrstvy a sporadicky sa vyskytujúca štiepaná industria pravdepodobne z toho istého obdobia.

D o b a h a l š t a t s k á

O b j e k t 15/83

Ohnisko s rozmermi 90 x 80 cm. Tvorila ho zem prepálená do červena, kusy vyhladeného estrichu a drobné kamene. Medzi kameňmi sa našli dva črepy z nádoby s hladným tuhovaným povrchom, vyhotovenej zo zrnitého materiálu (obr. 12: 18, 19). Charakteristické znaky črepov zaraďujú ohnisko do okruhu lužickej kultúry, do

Obr. 1. Nitra. Celkový plán a situačný náčrt.

z tela tuhovej nádoby, vybrúsený do tvaru trojuholníka (obr. 5: 9). V latenskom prostredí sa stretávame i s napodobeninami tuhových nádob (Benadik 1961, s. 176). Takýmto prípadom je aj sivý črep z nádoby vyhotovenej z hlíny bez prímеси tuhy (obr. 5: 1).

Z jemne plaveného materiálu bola vyrobená tenkostenná keramika formovaná na kruhu. Povrch fragmentov je hladký, okrovej, sivej alebo čiernej farby, výzdobu tvoria horizontálne ryté línie a lišty (obr. 5: 4, 5, 8, 11, 12).

Keramika modelovaná vo voľnej ruke je zastúpená misami s vťahnutým ústím a hladným povrchom (obr. 5: 13, 14), ako aj keramikou dáckeho pôvodu, vyhotovenou zo zrnitého materiálu, zdobenou v jednom prípade pretláčanou lištou (obr. 5: 10). Keltsko-dácky horizont na juhozápadnom Slovensku je datovaný do 1. stor. pred n. l. (Točík 1959, s. 871).

Vychádzajúc z rozboru tvaru a konštrukcie neskorolatských obydľí (Kuzmová 1980, s. 316-317), predpokladáme, že čiastočne preskúmaný objekt 8/83 bol zemnicou nepravidelne obdĺžnikového pôdorysu so zaoblenými rohmi a s dvojkolovou kon-

chronologického stupňa HC. Rovnako datujeme i druhotne prepálený črep pochádzajúci zo sídliskovej vrstvy v sonde 2/83 (obr. 12: 17).

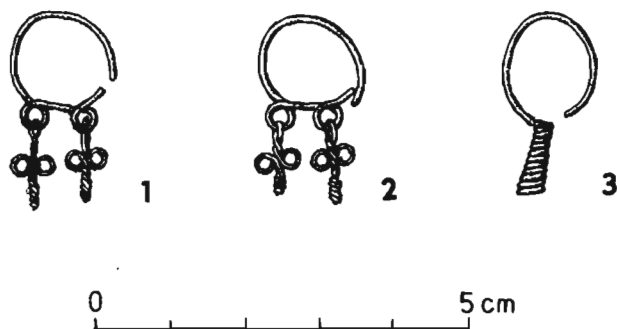
Doba laténska

Objekt 8/83 (obr. 5: 15)

Zemnica, z ktorej sa preskúmala len časť, pretože presahovala mimo skúmanej plochy. Dno v hĺbke 86 cm od úrovne zistenia bolo skoro rovné, tvrdé, viackrát premazané žltou hlinou. V západnej časti dna sa nachádzalo mierne zahĺbenie, ktoré pokračovalo i pod stenu, kde tvorilo previs. Ostatné, zvislé steny sa oblo pripínali ku dnu. Na dlážke sa našli stopy po ohnisku (zem prepálená do červena), sčasti premazané žltou hlinou. Pri ohnisku sa nachádzali tri kolové jamky a priehľbeň obdĺžnikového tvaru. K západnej, kratšej stene bola situovaná kolová jama z konštrukcie zastrešenia objektu.

Z tmavého zásypu objektu pochádza nerovnorodý nálezový inventár. Výraznú skupinu tvoria tuhové črepy z hrncovitých nádob so zhrubnutým zaobleným okrajom (obr. 5: 3, 6), zdobených zvislým hrebeňovaním, formovaných na hrnčiarskom kruhu. Na jednom fragmente sa vyskytol reparačný otvor (obr. 5: 2). Pravdepodobne ako šablóna na modelovanie keramiky sa používal črep

štrukciou. Zemnice v prostredí neskorej doby laténskej neslúžili len ako obydlia, ale aj ako dielne nešpecializovaných remeselníkov, ktorých primárnym zamestnaním bolo poľnohospodárstvo (Kuzmová 1980, s. 321-322). V objekte sa našli kúsky trosky, poukazujúce na remeselnú činnosť súvisiacu so spracúvaním železa. Poľnohospodárstvo je na lokalite doložené nielen nepriamo jej geomorfologickou polohou a nále-
zom praslena (obr. 5: 7), ale i pria-
mo nálezmi zvieracích kostí v zásype
objektu a jačmeňa (*Hordeum spec.*),
resp. pšenice (*Triticum spec.*; poško-
dená vzorka; rastlinné zvyšky z lo-
lality analyzovala E. Hajnalová).
Tmavý zásyp objektu obsahoval i uh-
líky z duba (*Quercus spec.*) a hraba
(*Carpinus betulus*). Či zvyšky týchto
tvrdých drevín priamo súviseli s kon-
štrukciou zemnice, nemožno podľa ná-
lezovej situácie rozhodnúť.

Obr. 2. Nitra-Chrenová I. 1-3 - nálezy
z hrobu 1/84.

D o b a r í m s k a

Tažisko osídlenia lokality spadá do doby rímskej. Z tohto obdobia pochádza najviac sídliskových objektov. Ich výplň, okrem objektu 18/83, obsahovala málo archeologického materiálu. Preto pre datovanie osídlenia majú veľký význam hojne sa vyskytujúce nálezy vo vrstve. Ich vypovedacie možnosti sú síce blízke úrovni materiálu zberového charakteru, ale pri nedostatku iných nálezov vhodných na da-
tovanie, najmä v sonde 1/83, má ich zhodnotenie opodstatnenie.

Situovanie sond na nálezisku bolo podmienené momentálnymi možnosťami na stavenisku. Výkopy sa nemohli rozširovať do strán, preto sa objekty zasahujúce mimo vytýčených sond nedali preskúmať celé.

Staršiu fázu osídlenia v dobe rímskej predstavujú objekty 3, 4-6, 10-12, 18, všetky skúmané v roku 1983. Zobrazené črepy pochádzajúce z nich sú výberom typic-
kých nálezov. V ich zásypoch sa nachádzali i ďalšie fragmenty keramiky, často tzv. atypické. Materiálom použitým na vyhotovenie, úpravou povrchu a tvarmi sa atypická keramika v podstate nelíši od nálezov z výberu.

O b j e k t 3/83

Časť sídliskovej jamy, ktorá pokračovala mimo sondy. Steny sa zužovali ku kotlovitému dnu v hĺbke 30 cm pod úrovňou zistenia. Výplň obsahovala drobné kúsky mazanice, zvieracie kosti a črepy (obr. 8: 8).

O b j e k t 4/83 (obr. 8: 1)

Tento objekt mal oválny pôdorys (128 x 120 cm). Ide o studňu, ktorú bolo možné sledovať len do hĺbky 260 cm od úrovne zistenia, pretože ju zalievala spodná voda. Jej steny boli nerovné a ku dnu sa zužovali. Bledosivá výplň bola zmiešaná s riečnymi kameňmi rôznych rozmerov, sporadicky sa v nej nachádzali črepy, zvieracie kosti a uhlíky z gašтана jedlého (*Castanea sativa*), duba (*Quer-
cus spec.*), ruže šípovej (*Rosa canina*), bršlena (*Euonymus spec.*) a jaseňa
(*Fraxinus spec.*).

O b j e k t 5/83

Objekt bol čiastočne porušený objektom 4/83. Preskúmaná časť je zvyškom polozemnice širokej 340 cm. Zvislé steny sa oblo pripínali k rovnému dnu v hĺbke 35 cm od úrovne zistenia. Pri strede kratšej steny sa nachádzala kolová jamka

s priemerom 16 cm a hĺbkou 10 cm. Výplň obsahovala zlomky mazanice a črepy (obr. 8: 3-6).

O b j e k t 6/83

Čiastočne preskúmaný plytký žlab (hĺbka 10-35 cm), dlhý 430 cm, šírka nezistená. Tmavá výplň obsahovala uhličky z duba (*Quercus spec.*), dosiaľ neanalyzované zvyšky obilnej stravy, kusy mazanice a črepy (obr. 8: 18, 19).

O b j e k t 10/83

Viac ako 8 m dlhý žlabový objekt s nerovným dnom a maximálnou hĺbkou 40 cm, do ktorého boli zapustené dve kolové jamy. V tmavej výplni sa nachádzali drobné kúsky mazanice, zvieracie kosti a črepy (obr. 8: 14-17).

O b j e k t 11/83

Tento objekt mal nepravidelný pretiahnutý tvar, bol ca 5 m dlhý a schodovite klesal (hĺbky jednotlivých stupňov 24, 32 a 40 cm) k objektu 12/83, ktorý sa črtal až po začistení najhlbšieho stupňa dna. Vo výplni objektu 11/83 sa nachádzali kúsky mazanice, zvieracie kosti, troska, uhličky z hraba (*Carpinus betulus*) a črepy (obr. 8: 9-13).

O b j e k t 12/83 (obr. 8: 2)

Studňa s nepravidelným ústím a priemerom okolo 100 cm, jej tvar sa lievikovite zužoval do kruhového pôdorysu s priemerom 76 cm. V hĺbke 90 cm pod úrovňou zistenia ju zaliala spodná voda. Výplň, farebne identická s výplňou objektu 11/83, obsahovala kúsky mazanice, trosku, uhličky z duba (*Quercus spec.*) a črepy (obr. 8: 7).

O b j e k t 18/83 (obr. 6: 10)

Zahĺbené obydlie pravdepodobne štvoruholníkového pôdorysu so šírkou 430 cm. Z dispozície zachytených kolových jám možno usudzovať, že išlo o šesťkolovú konštrukciu obydlia s podporným stĺpom uprostred, navyše pri východnom rohu sa zistila ďalšia kolová jama. Steny zvislo klesali k pomerne rovnému dnu v hĺbke 64 cm od úrovne zistenia. Z kolových jám sa odobrali vzorky uhlikov a spráchnivených zvyškov, všetky z duba (*Quercus spec.*). V tmavosivej popolovitej výplni objektu sa z botanických zvyškov okrem duba našli i obilky z jačmeňa siateho nahého (*Hordeum vulgare* var. *nudum*), jačmeňa siateho (*Hordeum vulgare*) a pšenice siatej (*Triticum aestivum*). Výplň obsahovala i zvieracie kosti, kus trosky, keramiku (obr. 6: 1-3, 5, 6, 9; 7: 9-16, 20), fragment dvojkoľníckeho praslena (obr. 6: 4), skleneného kobaltovomodrého náramku (obr. 6: 7) a ulomený vyhladený hrot kosteného šidla alebo ihlice (obr. 6: 8).

Z nálezov importovanej keramiky z rímskych provincií tvoria najvýraznejšiu a pre datovanie najvhodnejšiu skupinu zlomky nádob terry sigillaty. Určila ich K. Kuzmová pri spracúvaní súpisu nálezov tohto druhu keramiky z územia Slovenska. Práca sa pripravuje na publikovanie, preto ich podrobnejšie neopisujeme. Črep z tenkostennej misky typu Drag. 37 (obr. 7: 18) pochádza z obdobia vlády Severovcov (koniec 2. - prvá polovica 3. stor.), dielňa Westendorf, Comitialis. Rovnako je datovaný i okrajový črep z misky s vajcovcom, typ Drag. 30/37? (obr. 7: 17) z dielne Rheinzabern, Verecundus I. Črep zo spodnej časti misky typu Drag. 37 s figurálnou výzdobou (obr. 7: 21) je z prvej tretiny 3. stor. (Westendorf, Comitialis). Rovnakého pôvodu je i zlomok z misky typu Drag. 37 (obr. 7: 19) z prvej polovice 3. stor.

Keramika žltej až tehlovej farby má v nálezoch importov najväčšie zastúpenie. V prípade viacerých fragmentov, najmä pri absencii výzdoby, nemožno rozhodnúť, či prislúchajú do skupiny keramiky tehlovej farby, alebo či patrili k okruhu panón-

skej pásikovej keramiky (napr. obr. 8: 3). Náter na črepoch keramiky posledne menovaného typu je obvykle rôznych červených odtieňov meniacej sa intenzity, vyskytlo sa i maľovanie ocelovočiernej farby (obr. 8: 19). Ornament tvoria horizontálne maľované pásy nerovnakej šírky, nezdobené (obr. 10: 4), ale i zdobené zásekmi ozubeným kolieskom v pásoch (obr. 8: 19), niekedy i v kombinácii s plocho rytou vlnovkou (obr. 8: 14, 15 - črepy pochádzajú z tej istej nádoby). Panónska pásiková keramika sa nachádza na väčšine skúmaných sídlisk datovaných do 2. stor. až polovice 3. stor. Výzdoba vlnovkou je mladšieho rázu, nádoby zdobené týmto motívom sa vyrábali od konca 2. stor. do polovice 3. stor. (Krekovič 1981, s. 354). Z objektu 18/83 pochádza červeno maľovaný fragment okraja džbána (obr. 7: 14). Džbány s jednoduchou profiláciou ústia sa vyskytujú i v 3. stor., typy so zložitejším profilom nepresahujú 2. stor. (Krekovič 1981, s. 361).

Mortárium so stopami po červenom maľovaní (obr. 10: 3) nebolo glazované. Pri zbere a vo vrstve sa našli aj zlomky mortárií so zelenou až bledohnedou glazúrou s vtaveným pieskom. Neglazované mortáriá sa okrem výnimiek datujú do 2. stor., glazované sú mladšie (Krekovič 1981, s. 356).

Jemná sivá keramika sa na lokalite nachádzala v podstatne menšej miere ako výrobky žltej až tehlovej farby. Všetky určiteľné fragmenty pochádzajú z prstencovitých misiek. Na väčšine exemplárov sa zachovali i zvyšky olivovozeleného až tmavosivého poťahu. Jeden črep je pod okrajom zdobený troma spojenými horizontálnymi radmi jemných vrypov, vytvorených radielkom (obr. 10: 1). Prstencovité misky sa objavujú na sídliskách z 2. stor., v obľube boli i v nasledujúcom storočí (Kolník 1963, s. 120-121). Nádoby s povrchom upraveným firnisom pravdepodobne prežívajú iba po polovicu 3. stor. (Krekovič 1981, s. 364).

Pri nálezoch zásobníc ťažko rozhodnúť, ktoré sú domáceho pôvodu a ktoré importované z rímskych provincií. Sú obtáčané, prípadne vytáčané na kruhu, vyhotovené zo zrnitého materiálu, niekedy na tele zdobené. Ich pôvod sa hľadá v domácom laténskom prostredí, vyrábali sa v dielňach na území Rímskej ríše, ako aj v oblasti barbarika a stretávame sa s nimi počas celej doby rímskej (Kolník 1963, s. 122). Domácu výrobu zásobníc s okružím v mladšom období dokladajú nálezy priamo z hrnčiarskych pecí v Cíferi-Páci (Kolník 1976, s. 135, obr. 100: 1-3) a v objekte 1/84 na predmetnej lokalite.

Zásobnice s hornou plochou okružia pokrytou obvodovými rytými líniami (obr. 8: 11) sú považované za typologicky staršie a datované sú do staršej doby rímskej (Kolník 1963, s. 122, 124; Sakař 1963, s. 64, tab. VII: 11). Zásobnica zo sondy 1/83 (obr. 9: 2) mala povrch tela pokrytý hustými jemnými vodorovnými ryhami a radom šikmých zásekov na pleciach. Črep je na lome svetlosivej farby, povrch má do čierne zadymovaný. Nálezy tohto druhu sú datované do 2. stor. až prvej polovice 3. stor. (Krekovič 1981, s. 360). Zásobnica na obr. 9: 4 bola vyrobená z piesčitého materiálu a mala hladký, okrovosivý povrch. Nálezy takéhoto charakteru nie sú zatiaľ chronologicky signifikantné.

Keramika vyhotovená v ruke nie je jednoliateho charakteru. Časť nádob bola modelovaná z jemného materiálu s tuhovným lesklým povrchom. Výzdobu tvoria geometrické vzory stvárnené ozubeným kolieskom (obr. 7: 9, 12, 15; 8: 7, 12; 10: 10, 17), barbotino (obr. 7: 16, 20), šikmé plastické členenie kombinované s vpichmi hrebeňovým nástrojom (obr. 10: 18), odtlačok kolka (obr. 8: 8), prípadne horizontálne lišty (obr. 9: 5), niekedy kombinované s rytou výzdobou (obr. 8: 9). Väčšina potuhovaných črepov je z častí nádob bez výzdoby.

Nádoby rôzneho sfarbenia vyhotovené z hrubého, zrnitého materiálu v nálezo-
vom fonde prevažujú. Z výzdobných prvkov si zasluhujú pozornosť črepy zdobené
vejárovými oblúčikmi (obr. 8: 18; 10: 19), vlnovkou (obr. 6: 5; 8: 5; 10: 9),
vpichmi a vrypami, vytvorenými nástrojmi s klinovite tvarovaným plochým hrotom,
niekedy i prstom, nechťom, prípadne aj zaštipnutím (obr. 6: 1-2, 6; 8: 17; 10: 12).
Výnimočne sa vyskytla i výzdoba vruborezom (obr. 10: 11), naopak, častý je výskyt
šikmého rytého mrežovania (obr. 7: 10, 13; 10: 16).

Zo zachovaných torz nádob sa zdá, že opísaná výzdoba pokrýva väčšiu časť
tiel. Tieto výzdobné prvky sú charakteristické pre staršiu dobu rímsku. Potvr-
dzujú to obdobné, dobre datované nálezy z pohrebísk (Kolník 1961, s. 258-259),
ale i zo sídlisk (Kolník 1962, obr. 129: 4-5; Kraskovská 1970, s. 367, obr.
2: 7-9; Točík 1978, s. 260, obr. 157: 1).

Aspoň čiastočne rekonštruovať sa dali keramické tvary len zriedkavo. V prí-
pade mís ide vlastne len o dva exempláre - hlbokú misu kotlovitého tvaru (obr.
9: 6) a misu s vtiiahnutým ústím; jej zdobený povrch bol zadymovaný (obr. 7: 11).
Tieto nálezy sú tiež typické skôr pre staršiu dobu rímsku (Kolník 1961, s. 259,
tab. XV: 5; Turčan 1984, s. 126, obr. 3: 8).

Pozoruhodným ornamentom je zdobený črep nájdený vo vrstve v sonde 1/83.
Pochádza z hrncovitej nádoby s vyhnutým ústím a so zdobeným okrajom, vyhotove-
nej zo zrnitého materiálu s hladným povrchom. Rytá stromčeková výzdoba kompo-
novaná do motívu lesa je situovaná medzi pásy zásekov (obr. 9: 1). Tomuto svoj-
ráznemu ornamentu nachádzame na našom území len časovo vzdialenú analógiu na
džbáné typu Murga z Veľkých Nemčíc (Peškař 1983, tab. 2: 9). Jeho pôvod je vý-
chodne od oblúka Karpát. K nám najbližšie sa vyskytuje na keramike lipickej
kultúry (Peškař 1983, s. 183).

Viac-menej cudzím elementom v predkladanom súbore keramiky z doby rímskej
je aj kolienkovité ucho (obr. 10: 15). Sporadicky sa kolienkovité uchá na síd-
liskách juhozápadného Slovenska nachádzajú. Pripisované sú zásahu przeworskej
kultúry (napr. Točík 1980, s. 222).

Nálezy hlásiace sa výzdobnými prvkami k staršej dobe rímskej sa často vy-
skytujú aj na sídliskách datovaných do prvej polovice 3. stor. (Kolník 1963,
s. 126; 1980, s. 141). V našom súbore vystupujú v oveľa menšej miere ako črepy
mladšieho charakteru, výnimku tvorí len výplň objektu 18/83.

V nálezoch keramiky mladšieho rázu, vyhotovenej v ruke, prevažujú hrncovité,
prípadne hlboké misovité tvary s esovitou profiláciou, vyrobené z hrubého zrní-
tého materiálu. Ich povrch je drsný i starostlivejšie upravený vyhladením. Farba
týchto nádob je rôznych odtieňov od bledohnedej cez sivohnedú až po čiernu. Okraje
sú zaoblené i zrezávané, často presekávané (obr. 8: 10; 9: 3, 10, 11; 10: 14),
zriedkavejšie pretláčané (obr. 9: 8), v jednom prípade bol pod okraj hrubostennej
nádoby umiestnený rad vtlačených jamiek (obr. 9: 12). Ornament, situovaný zväčša
na plecía nádob, tvoria ryté línie v kombinácii s pásom vtlačených jamiek (obr.
9: 14), vetvičkové záseky (obr. 9: 10; 10: 13), viacnásobné línie komponované do
trojuholníkov (obr. 9: 13), prípadne i zaštipnutím modelované viacnásobné, ob-
vykle dvojité pásy (obr. 8: 4, 13; 9: 7; 10: 20). Nezdobené nádoby sú tiež po-
merne hojne zastúpené (obr. 9: 9).

Takto zdobené esovite profilované hrncovité a hlboké misovité nádoby sa za-
radujú do staršieho úseku mladšej doby rímskej (Kolník 1961, s. 258-260). Ako už
bolo poukázané, ich spoluvýskyt s črepami z nádob staršieho charakteru sa v súbore
nálezov zo sídlisk z prvej polovice 3. stor. nevylučuje.

Z drobných predmetov je pozoruhodný železný klinec zdobený bronzovou zvoncovitou krytkou s priemerom 3,2 cm (obr. 10: 7). Takéto krytky sa používali ako kovania na uchopenie na zásuvkách a dverách nábytku (Gaspár - Ratimorská 1983, s. 4-5). Tieto predmety sa obvykle nachádzajú na lokalitách na území rímskeho impéria. V barbarskom prostredí ide o výnimočný nález, rozširujúci poznatky o kultúre bývania v germánskych osadách.

Strieborná špirálka z drôtu zdobeného presekávaním (obr. 10: 2), nájdená v blízkosti objektu 18/83, je úlomkom z neznámeho predmetu.

Zlomok pravdepodobne trojvrstvového viacdielného kosteného hrebeňa (obr. 10: 6) nie je pre fragmentárnosť použiteľný na datovanie. Z tohto hľadiska sa javí vhodnejším nález jednovrstvového päťdielného kosteného hrebeňa s polkruhovou platničkou, spojený dvoma pozdĺžnymi železnými nitmi, s držadlom zdobeným nad ozubením dvoma horizontálnymi žliabkami (dĺ. 7,6 cm; obr. 10: 8). Radí sa k Thomasovej typu BI (Thomas 1960, s. 62-64). Na pohrebiskách z územia Slovenska sa nachádzajú hrebene takéhoto typu v 2. stor. (Kolník 1961, s. 253; Lamiová-Schmiedlová 1964, obr. 1: 1). Nález zo sídliska v Štúrove je zo stredu alebo začiatku druhej polovice 2. stor. (Kolník 1961, s. 253) a zo Slovenského Pravna z druhej polovice 2. stor. (Pieta 1982, s. 64, tab. XVI: 6).

V sonde 2/83 sa našla bronzová spona s hrotitou nôžkou ukončenou gombíkovou pätkou; má štvorzávitové vinutie s vysokou hornou tetivou, na styku nôžky s lúčikom je metópitá výzdoba, lúčik má polkruhový prierez (dĺ. 6,1 cm; obr. 10: 5). Ide o derivát spony s podviazanou nôžkou, podľa T. Kolníka (1965, s. 214) vyskytujúci sa už v prvej polovici 3. stor. Tento typ spôn sa pravdepodobne vyrábal na území juhozápadného Slovenska a prežíva až do polovice 4. stor. (Schmiedlová 1958, s. 74).

Keramike importovanej z rímskych provincií je v príslušnej literatúre venovaný dostatok pozornosti. Z pochopiteľných dôvodov sa však na sídliskách v oveľa väčšej miere nachádza keramika domáceho kvádskeho obyvateľstva. Jej spracúvanie však naráža na problém spôsobený tým, že zatiaľ chýba náležitá súhrnná materiálová štúdia, o ktorú by sa dalo pri datovaní sídliskových objektov oprieť. Pomôckou pri datovaní sídliskovej keramiky je porovnanie s nálezmi z pohrebísk. Lenže urny ako nádoby so špeciálnym určením nepredstavujú celé spektrum používaných tvarov a výzdobných prvkov. Pri datovaní vychádzame i z rozboru "drobných" nálezov a najmä importovanej keramiky. Z neho vyplýva, že ťažisko osídlenia v dobe rímskej na stavenisku športového areálu v Nitre spadá do druhej polovice 2. stor., prípadne do jeho sklonku a do prvej polovice 3. stor.

Charakter výskumu neumožnil sledovať typ zástavby v osade ani jej rozšírenie. Prínosným poznatkom pre interpretáciu konštrukcie obydľí je nález spráchnivených a zuhoľnatených zvyškov dubového dreva v kolových jamách polozemnice 18/83.

Medzi zriedkavé nálezy patria dve studne - objekty 4/83 a 12/83 (obr. 8: 1, 2). Prístup k studni 12/83 asi predstavuje pozdĺžny objekt 11/83 so stupňovite klesajúcim dnom. Úprava kamenným vencom, prípadne výdreva ako na lokalitách Iža-Leányvár (Kuzmová - Rajtár 1983, s. 152) a Cífer-Pác (Kolník 1977, s. 167-168) sa nezistili. Obe studne z Nitry zaliala spodná voda, čo znemožnilo preskúmať ich v celej hĺbke. Je pozoruhodné, že sa zistila rôzna hĺbka úrovne spodnej vody. Podobná situácia bola konštatovaná i v Cíferi-Páci (Kolník 1977, s. 168).

Osídlenie lokality v dobe rímskej v prvej polovici 3. stor. nezaniklo. Dosvedčujú to nálezy z objektov 17/83 a 1/84.

O b j e k t 17/83

Tento objekt sa tiahol šikmo cez sondu 2/83. Tvoril ho žlab, preskúmaný v dĺžke 11,2 m, ktorý sa po spádnicí zužoval (š. 240 a 130 cm), v užšej časti bol i plytší (190 a 130 cm). Výplň tvorili vrstvy rôzne sfarbenej zeminy, štrk, hrudky mazanice, zvieracie kosti, troska, črepy a uhlíky z duba (*Quercus spec.*), z toho v jednom prípade išlo o úlomok zahroteného predmetu vyrobeného zo staršieho stromu osekávaním.

Z črepov sa dala zrekonštruovať na kruhu vytočená kónická misa so zosilneným zaobleným okrajom - prstencom a oblou obežnou lištou pod ním. Ploché dno je odsadené, povrch hladký, sivočierny, vplyvom mokrého prostredia skorodovaný (obr. 7: 8). Podobná misa z mladšej doby rímskej sa našla v Sládečkovciach (Kolník 1962, s. 132: 3).

Obtáčaním na kruhu boli vyhotovené z piesčitého materiálu dve menšie baňaté nádoby s okružím hnedosivej farby (obr. 7: 2, 3). Črep z podobnej nádoby sa našiel na pohrebisku v Čiernom Brode. Keramika vyrobená za pomoci hrnčiarskeho kruhu sa tu ako urny používala od konca 3. stor. až do začiatku 5. stor. (Kolník 1975, s. 359, 361, obr. 15: 6).

Odtlačok kolka zdobí črep s hladkým tmavosivým povrchom, vyrobený v ruke z plaveného materiálu s prímiesou piesku (obr. 7: 1). Kolkovaná keramika barbarského pôvodu sa vyrábala od polovice 2. stor. až do mladšej doby rímskej (Kolník 1958, s. 65; 1961, s. 261).

Medzi pomerne zriedkavé nálezy patria cedidlá miskovitých tvarov (obr. 7: 4, 6, 7), ktoré nie sú chronologicky preukazné (Kolník 1980, s. 141).

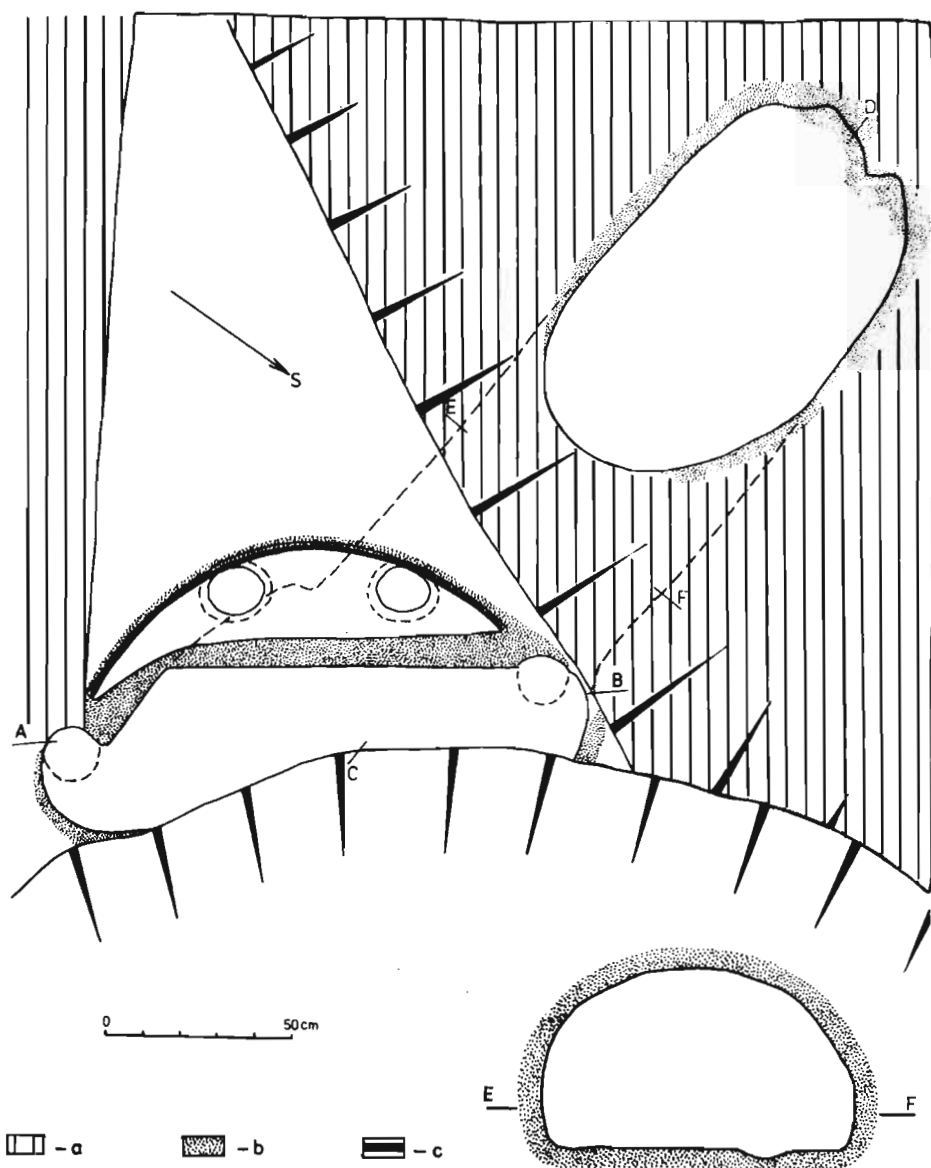
Laténsky črep z tuhovej nádoby so stopami po brúsení a hladení (obr. 7: 5) môže byť intrúziou, nevylučujeme však ani jeho používanie v dobe rímskej. Na to upozorňujú nálezy z viacerých sídlisk (Kolník 1963, s. 126).

Nálezy relatívne mladého charakteru z objektu 17/83 nemajú spoľahlivé analógie. Celok datujeme rámcovo do mladšej doby rímskej, resp. do jej mladšieho úseku.

O b j e k t 1/84 (obr. 3 a 4)

Monolitická, do vrstvy hnedej hliny a spraše vytesaná kruhová pec na pálenie keramiky, z ktorej sa z dôvodu porušenia zachovala len asi pätina. Pozostávala z vykurovacej komory a vypaľovacieho priestoru. Dno vykurovacej komory bolo v hĺbke 140 cm v pomere k dnešnej úrovni okolia, jej výška dosahovala 53 cm. Prístup do nej umožňoval vykurovací tunel, ktorého ukončenie v predpecnej jame sa nezistilo. Jeho vyústenie a predpecná jama boli zničené novovekým zásahom. Výška tunela bola 48 cm, šírka 82 cm, dĺžka od vyústenia v peci po koniec zachovanej časti cca 160 cm. Dno vykurovacej komory bolo raz premazané. Kupola, situovaná 27 cm nad vykurovacou komorou, slúžila na vypaľovanie keramiky. Zachovala sa do výšky 30 cm, zistili sa v nej dve vrstvy opravného výmazu. S vykurovacou komorou ju spájali prieduchy po obvode (situácia v strede neznáma, táto časť zničená), mali kruhový pôdorys s priemerom cca 15 cm. Hlina okolo pece i tunela bola prepálená do hĺbky 5-7 cm, časť medzi komorou a kupolou bola prepálená v celej hrúbke. Na dne kupoly i vykurovacej časti, v tuneli už nie, sa nachádzali črepy, väčšie fragmenty sa zachytili i v prieduchoch. Výplň objektu bola popolovitá.

1. Zrekonštruovaná na kruhu vytočená kónická misa so zvislým ústím a so zhrubnutým zaobleným manžetovým okrajom. Mierne dovnútra prehnuté hrdlo sa na

Obr. 3. Nitra-Chrenová I. Objekt 1/84 - pôdorys pece, rez vykurovacím tunelom; a - novoveký zásah, b - zem prepálená do červena, c - vrstvy výmazu.

pleciach ostro lomí v náznaku okružnej lišty, steny tela šikmo klesajú k odsadenému, dovnútra prehnutému dnu, pripomínajúcemu nôžku. Materiál jemný, plavený, povrch sivý, hladký; v. 9,2 cm, $\varnothing$ ústia 22 cm, $\varnothing$ dna 7,3 cm (obr. 11: 13).

2. Časti aspoň šiestich tvarom, veľkosťou a materiálom podobných misiek; z toho dve kresbovo čiastočne rekonštruovateľné (obr. 11: 15-16), jedno dno, zvyšok časti tiel.

3. Časť zásobnice vyhotovenej v ruke, s obtáčaným okružím (š. 6 cm) a vonkajším povrchom, s nízkym valcovitým hrdlom a baňatým telom. Rytú výzdobu na pleciach tvoria dve obežné vlnovky, zhora lemované pásom šikmých vrypov, zdola pásom oblúkovitých vrypov. Materiál jemný s prímiesou drobných kamienkov, povrch sivý, na dotyk mierne drsný; $\varnothing$ ústia cca 38 cm (obr. 11: 17).

4. Časť zásobnice vyhotovenej v ruke, s obtáčaným okružím (š. 4,5 cm) a vonkajším povrchom, pod okružie sa pomerne ostro pripína baňaté telo. Materiál zrnitý s prímiesou drobných kamienkov, povrch sivý, drsný; Ø ústia cca 30 cm (obr. 11: 14).

5. Črepy aspoň z dvoch podobných zásobníc, z toho jedna zdobená na pleciach rytou vlnovkou z oboch strán lemovanou pásmi rytých šikmých čiar, a dve ploché dná, rozmermi prislúchajúce k zásobniciam.

Nález bol v informatívnom článku predbežne datovaný do neskorolaténskeho obdobia (Chropovský - Fusek 1985, s. 103). Nerekonštruované črepy z misiek tvarovaním okrajov i štruktúrou materiálu pripomínajú neskorolaténsku hrnčiarsku produkciu, v ktorej sa súčasne vyskytujú aj veľké zásobnice s okružím (Kolník 1963, s. 122). Po laboratórnom spracovaní keramiky sa ukázalo, že súbor sa celkovými tvarmi vymyká z tohto rámca.

Ako už bolo poukázané pri hodnotení nálezov zásobníc s okružím zo sond, tieto nádoby sa nachádzajú na sídliskách zo všetkých úsekov doby rímskej, ba i skôr, preto nie sú dobrým datovacím kritériom, o ktoré by sme sa mohli oprieť pri časovom zaraďovaní nášho nálezu.

Chronologicky citlivejšie sú nálezy mís, ku ktorým však priame analógie nemáme. Príbuzné, avšak rytým ornamentom zdobené tvary mís sa na juhozápadnom Slovensku našli na žiarovom pohrebisku v Čiernom Brode. Vykazujú zhodné znaky nielen v tvare, ale i technológii výroby a použitom materiáli (vytáčanie na kruhu, jemná homogénna hlina bez prímies piesku, sivé až hnedé odtiene; Kolník 1975, s. 359, obr. 14: 4, 7). T. Kolník (1975, s. 361) nálezy vytáčanej keramiky domáceho pôvodu z Čierneho Brodu datuje na sklonok 3. až začiatok 5. stor. Hrob 24, z ktorého pochádza horizontálne profilovaná misa, radí k najmladším na pohrebisku (Kolník 1975, s. 369).

Misy z nitrianskej pece sa formálne hlásia do okruhu sivej moravsko-slovenskej na kruhu vytáčanej keramiky domáceho pôvodu. I keď chýbajú presnejšie kritériá, predpokladáme, že na základe stvárnenia a vypracovania sa rámcovo zaraďujú na koniec doby rímskej, prípadne i začiatok doby sťahovania národov.

V Nitre-Chrenovej II (nepublikované, výskum B. Chropovského) sa našla pec podobnej konštrukcie i rozmerov vypaľovacieho priestoru, ktorá mala po obvode osem prieduchov s priemerom 11-20 cm. V nálezovej správe je predbežne rámcovo datovaná do doby sťahovania národov. Dve podobné hrnčiarske pece z prvej polovice 4. stor. pochádzajú i z Cífera-Páca, tie však mali komory spojené viacerými menšími prieduchmi po obvode i v strede roštu (Kolník 1976, s. 134-135).

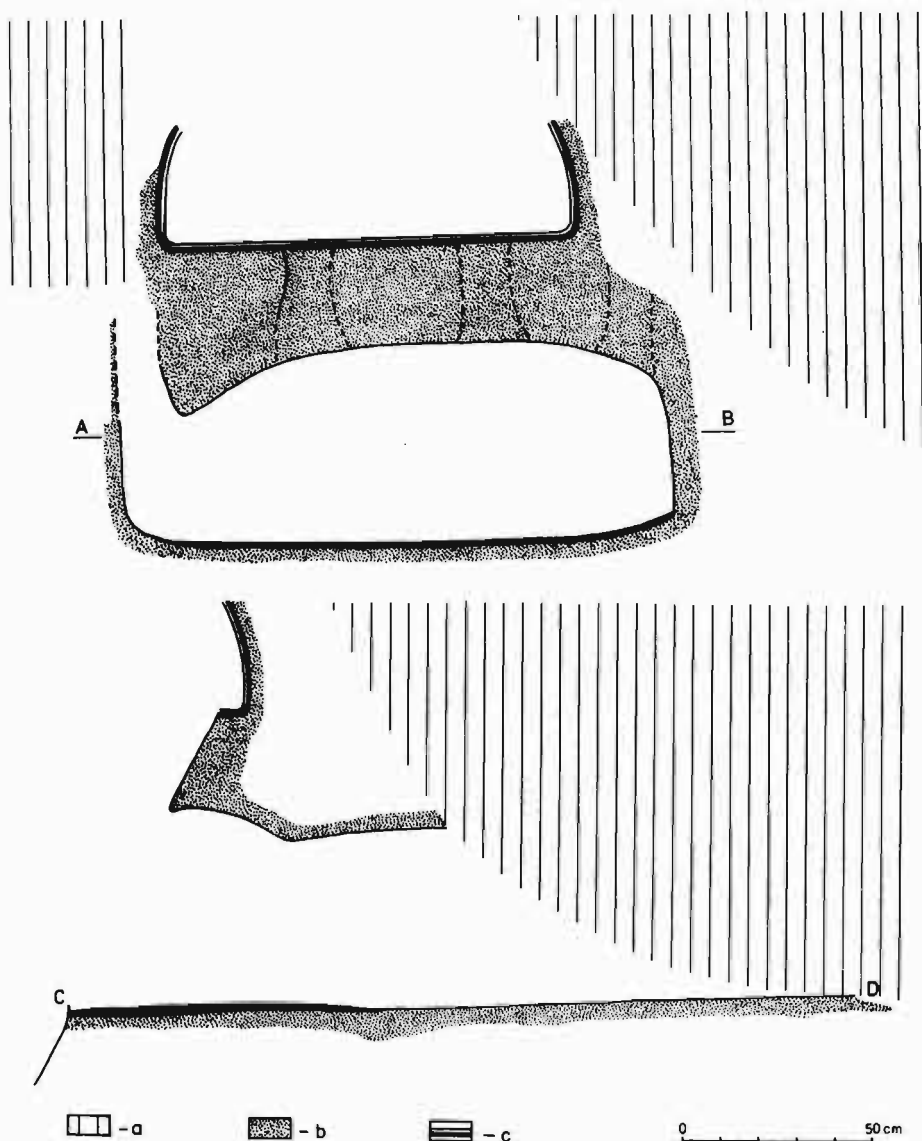
Všetky tieto pece sú monolitické, vytesané do sprašového podlažia (v Páci sa dokonca našli i pracovné stopy po nástroji používanom pri hĺbení). Boli konštruované tak, že rošt uniesol hmotnosť náplne, i keď nebol podopretý priečkou, prípadne stredovým stĺpikom. Týmto detailom sa líšia od iných typov, najmä laténskych, v ktorých bol rošt niekedy i dodatočne zabudovaný medzi vyhlíbené komory (Hečková - Ožďáni, v tlači). Radia sa k dvojkomorovým peciam Henningovho variantu C. V Podunajsku sa tento typ hrnčiarskych pecí po prvýkrát sporadicky objavuje v 2.-3. stor. n. l. (Henning 1977, s. 193, 196, obr. 7). Na území juhozápadného Slovenska prežíva až do obdobia včasného stredoveku (Nitra-Lupka; Chropovský 1959).

V č a s n ý s t r e d o v e k

O b j e k t 1/81

Ryhou 100 cm širokou a 80 cm hlbokou bol porušený objekt, ktorý sa výplňou črtal od hĺbky 60 cm. Pravdepodobne mal oválny pôdorys s rozmermi 110 x 150 cm. Steny objektu sa zužovali ku dnu, siahajúcemu do hĺbky 125 cm. Výplň tvorila sadzovočierna zemina zmiešaná s uhlíkmi z duba (*Quercus spec.*), jaseňa (*Fraxinus spec.*) a trnky, resp. slivky (*Prunus spec.*), s drobnými lomovými kameňmi a črepmi, z ktorých sa dala zrekonštruovať jedna nádoba.

1. V ruke vyhotovená hrncovitá nádoba s nízkym valcovitým hrdlom, zaobleným nerovným okrajom a maximálnym vydutím situovaným do hornej tretiny výšky. Dno zvonku ploché, znútra kotlíkovite formované. Sivohnedý povrch, premazaný hlinkou, na dotyk jemne drsný, nesie stopy po modelovaní. Materiál zrnitý s organickými prímiesami; v. 12,3 cm, $\varnothing$ ústia 10 cm, max. $\varnothing$ 12,3 cm, $\varnothing$ dna 6,2 cm (obr. 11: 11).

Obr. 4. Nitra-Chrenová I. Objekt 1/84 - priečny a pozdĺžny rez; a - novoveký zásah, b - zem prepálená do červena, c - vrstvy výmazu.

2. Časť hrncovitej nádoby vyhotovenej v ruke, s valcovitým hrdlom a so zaobleným nerovným okrajom. Povrch premazaný jemnou hlinkou, drsný, so stopami po modelovaní. Farba hnedosivá, na lome čierna, materiál zrnitý s prímiesou drobných kamienkov (obr. 11: 10).

3. Črepy z nádob rovnakého charakteru - malý fragment okraja, 12 črepov z rôznych nádob, 4 črepy z tela jednej nádoby. Okrem uvedených črepov pochádza zo zberu ešte dno, zvonku ploché, znútra mierne kotlíkovite formované.

Nálezy z objektu patria do okruhu nezdobenej keramiky pražského typu, datujeme ich do prvej polovice 6. stor. Nezdobená keramika pražského typu je všeobecne považovaná za relatívne staršiu ako nálezy zdobené rytým ornamentom (Bialeková 1962, s. 132; Dostál 1985, s. 76-77; Chropovský 1985, s. 87; Zeman 1976, s. 210).

Z nitrianskeho mikroregiónu nateraz evidujeme už šesť nálezísk s keramikou pražského typu. Okrem predmetnej lokality sú to nálezy zo sídliskových objektov z Martinského vrchu, Pároviec (Chropovský 1971) a Mikovho dvora (nepublikované, výskum B. Chropovského) a z pohrebísk v Dolných Krškanoch (Bárta 1953, s. 168) a Mlynárčiach (nepublikované, výskum D. Bialekovej). Žiaľ, väčšinou ide o ojedinelé nálezy, pretože hustá zástavba mesta neumožňuje vykonať na žiadnej z uvedených lokalít výskum zameraný na preskúmanie celej osady.

O b j e k t y 1/83 a 2/83

Tieto objekty tvorili nepravidelné úzke zhluky kameňov v hĺbke 40-50 cm, prechádzajúce priečne cez sondu 1/83. Hlina medzi kameňmi, ktoré veľkosťou neprevyšovali 10-15 cm, sa farebne odlišovala od okolia. V nej sa nachádzali črepy, z oboch objektov rovnakého charakteru. Pochádzajú z dobre vypálených hrncovitých nádob z výrazne piesčitého materiálu, formovaných obtáčaním. Ich sivočervený až žltohnedý povrch je na ohmat drsný, zdobený jemne rytým ornamentom. Kompozíciou výzdoby - viacnásobné vlnovky obvykle kombinované so zväzkom obežných línií (obr. 11: 1, 2, 4, 5, 7-9, 12), výzdoba vnútornej strany ústia (obr. 11: 3, 6) - pripomínajú keramiku zo sídlisk z južného Slovenska, datovaných do 8. stor. (Zábojník, v tlači).

Z keramiky podunajského typu sa v priebehu 8. stor. postupne vyvinula dokonalejšia predveľkomoravská keramika (Bialeková 1962, s. 135). V tejto súvislosti ukazuje na možnosť relatívne mladého datovania nášho súboru fakt, že sa v ňom nenachádzajú črepy z nádob formovaných len vo voľnej ruke. V Nitre keramika tohto rázu neprežíva hlboko do 9. stor., pretože jej vývoj čoskoro vyústil do výroby keramiky veľkomoravského rázu, aká sa napríklad našla v špecializovanej hrnčiarskej dielni na Lupke (Chropovský 1959, obr. 303-304). Veľmi blízky keramický materiál k nálezom z objektov 1/83 a 2/83 pochádza z Hurbanova-Bohatej (Rejholcová 1977, s. 654, 656, obr. 7-9) a Pobedima II (Vendtová 1969, s. 199), datovaný do druhej polovice, resp. na koniec 8. až začiatok 9. stor.

V horných vrstvách sondy 1/83 a pri zbere sa nachádzali črepy mladšieho charakteru. Sú z nádob vyhotovených zo zrnitého až piesčitého materiálu, dobre vypálených, sivo až hnedo sfarbených a formovaných obtáčaním (obr. 12: 1-3, 5-8, 10-16). Táto keramika stvárnením okrajov a výzdobnými prvkami predstavuje súbor typický pre 9.-12. stor. na Slovensku (Polla 1986, s. 200-215; Štefanovičová 1975, s. 100-106).

Do súčasnosti nebola uspokojivým spôsobom riešená problematika vývoja keramiky (technológia, výzdoba, morfológia okrajov) z pertraktovaného obdobia. Z uvedeného dôvodu nepovažujeme za vhodné predloženú pomerne malú kolekciu nálezov chronologicky precíznejšie definovať.

Väčšiu pozornosť si zaslúžia črepy z veľkých hrncovitých nádob zdobených na pleciach horizontálnou lištou (obr. 12: 2, 3, 13). Lišty sa často vyskytujú na včasnostredovekej tuhovej keramike (Černohorský 1965, s. 67, obr. 2: 9-12; Štefanovičová 1975, s. 103). Nachádzajú sa však, i keď zriedkavo, aj na nádobách vyhotovených z obvyklej suroviny. Toto rebrovanie býva rôzne profilované, niekedy i viacnásobné, nezdobené i zdobené presekávaním - jednoduchým (Vendtová 1969, obr. 39: 5, 6) alebo robeným za použitia hrebeňového nástroja (Habovštiak 1966, obr. 24: 3), prípadne i vlnovkou (Točík 1978, obr. 161: 3). V Nitre sa našla keramika zdobená lištou na hradisku na Martinskom vrchu (Točík 1978, s. 263) a na Mačacom vršku (Kliský 1978, obr. 67: 7, 12). Nálezy na juhozápadnom Slovensku sú datované do 9. stor., ich pôvod sa hľadal na južnej Morave (Štefanovičová 1975, s. 105-106; Točík 1978, s. 263; Vendtová 1969, s. 201). Keramika zdobená lištami sa však nachádza v širokej oblasti strednej Európy. Okrem juhozápadného Slovenska i na južnej a severnej Morave, vo východných Čechách a na priľahlom území Poľska. Datovaná je od 9. po 11. stor. (Parczewski 1982, s. 63), v oblasti Kruszwice až do polovice 14. stor. (Dzieduszycki 1982, s. 54).

Ako ukazuje naznačené, otázku genézy a rozvoja tohto výzdobného prvku na keramike vo včasnostredovekých nálezoch zo Slovenska nemožno zúžiť len na vplyv z južnej Moravy a na obdobie 9. stor. Naopak, východiskovú bázu pre riešenie tejto čiastkovej problematiky vidíme len v komplexne ponímanom spracovaní nálezov keramiky z pertraktovaného obdobia.

Obdobne nejasná situácia sa javí i pri interpretovaní značiek na dnách včasnostredovekej keramiky (Kraskovská 1983; Polla 1986, s. 213-214). Predložené exempláre rozširujú škálu používaných motívov (obr. 12: 6-8).

Z nekeramických výrobkov je určite včasnostredovekého pôvodu železný hrot šípu so spätnými krídelkami a s tuľajkou, na krčku tordovanou (dĺ. 6,8 cm; obr. 12: 9). Patrí do Ruttkayovej skupiny A, typu 1b, datovaného do 9. až polovice 10. stor. (Ruttkay 1976, s. 327-328).

H r o b 1/84

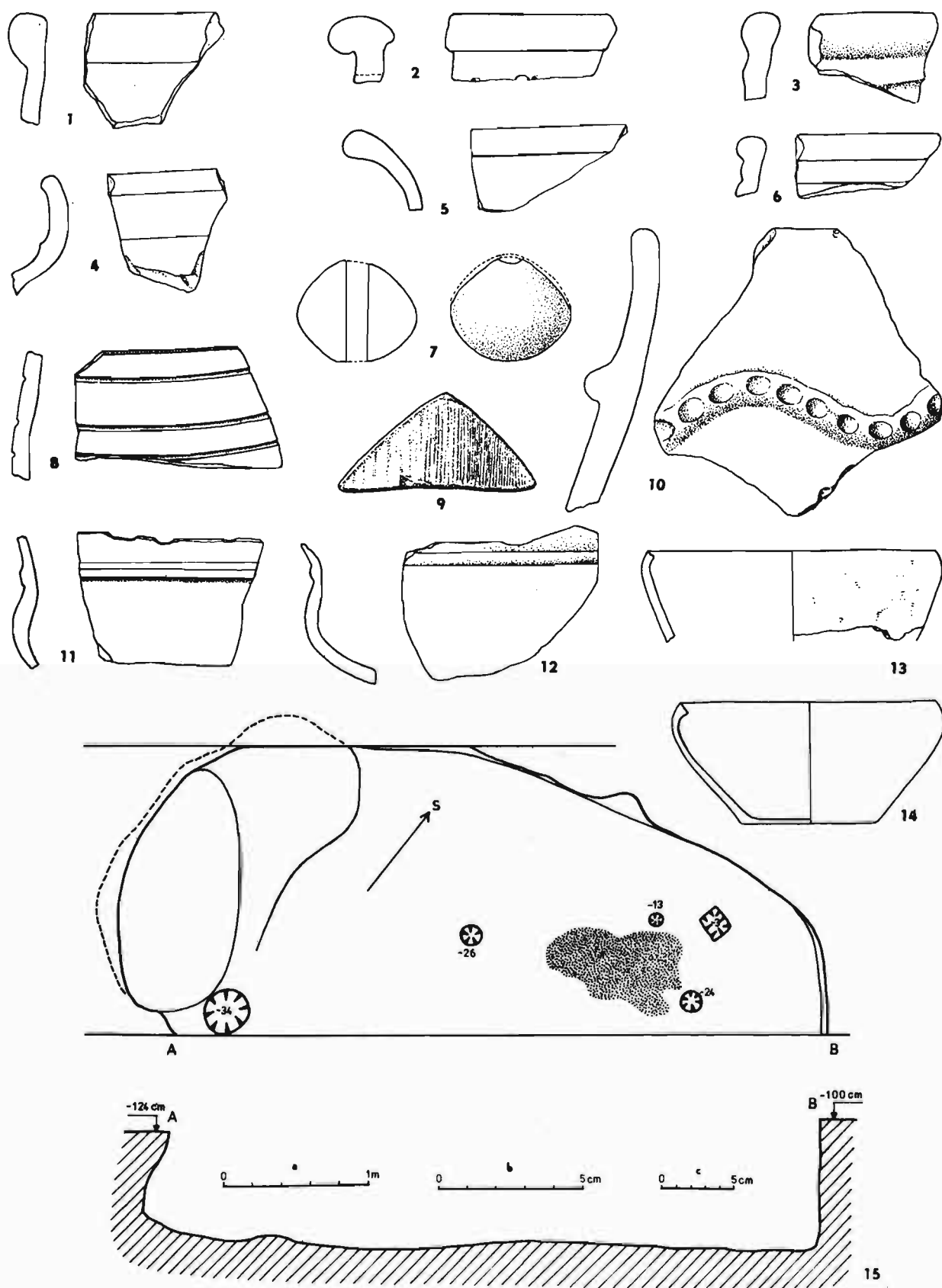
Lyžicou bagra bola skoro úplne zničená detská kostra. V primárnej polohe sa zachovala len lebka, pravá časť hrudného koša a pripažená pravá ramenná kosť. Poloha pravdepodobne natiahnutá na chrbte, orientácia S-J, hĺbka 90 cm, hrobová jama rozrušená. Vľavo od lebky sa našli dve náušnice, vpravo jedna.

1. Otvorená bronzová krúžková náušnica s kónickým špirálovým ukončením; Ø 1,2 cm, max. dĺ. 2,5 cm (obr. 2: 3).

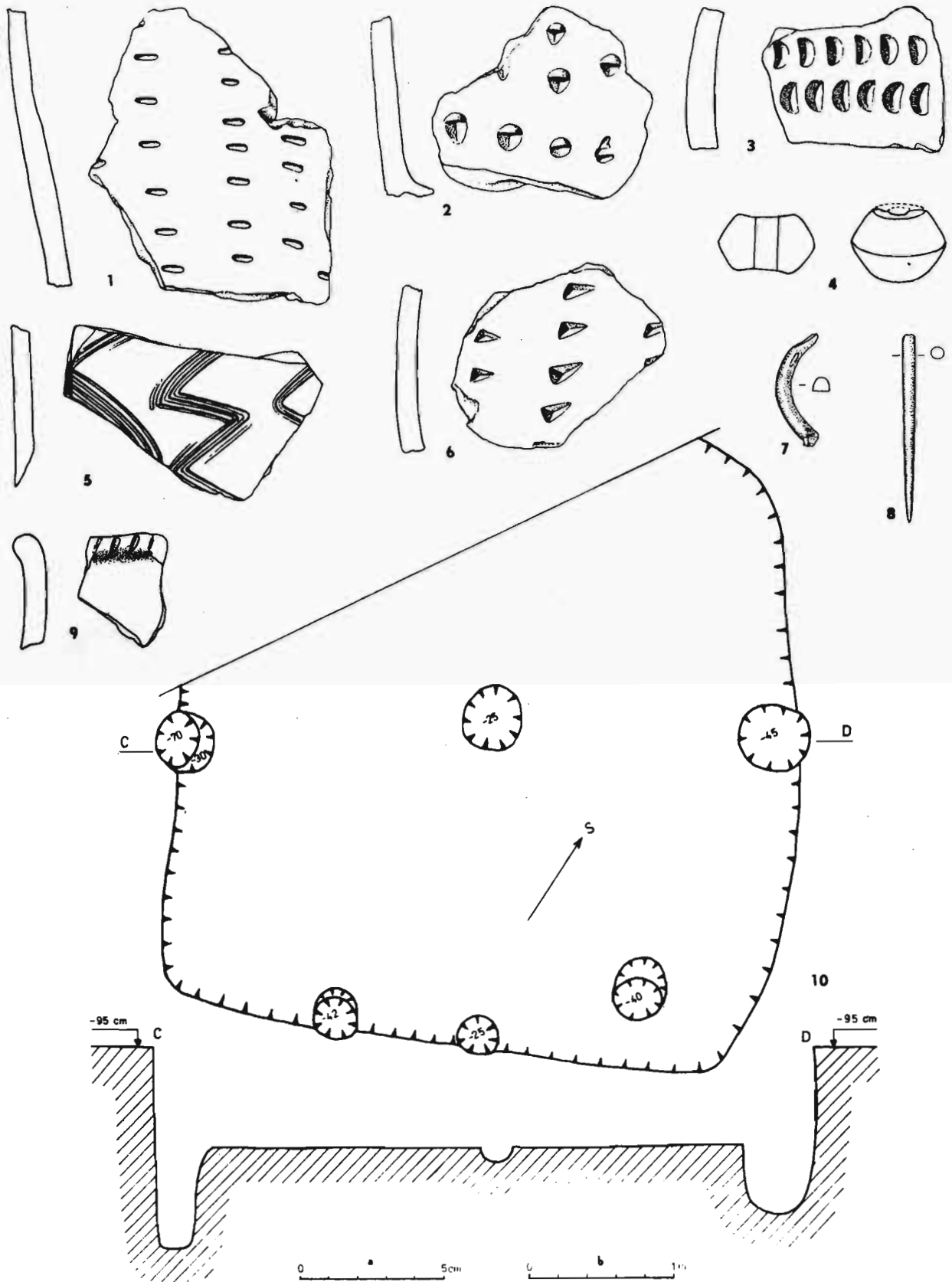
2. Dve bronzové náušnice rovnakého typu. Na otvorenom krúžku s dvoma slučkami na spodnej strane oblúka zavesené prívesky s dvoma protilahlými slučkami z jemného drôtika; totožné rozmery - Ø 1,4 cm, max. dĺ. 2,5 cm (obr. 2: 1, 2).

Náušnice so slučkami na oblúku a s príveskami sú typickým šperkom köttlašského kultúrneho okruhu (Šribar - Stare 1975, tab. 4: 12, 13). Ich datovacia schopnosť je obmedzená pomerne dlhým časovým úsekom ich používania. Okrem iných šperkov ich J. Giesler (1980, s. 95, obr. 1) spolu s náušnicami so špirálovým ukončením považuje za typických predstaviteľov predköttlašského horizontu, ktorý datuje do prvej polovice 9. stor. Na inom mieste pripomína, že sú rozšírené v širšom slovanskom kultúrnom prostredí a nie sú chronologicky úzko späté len s predköttlašským horizontom - na niektorých slovinských pohrebiskách sa nachádzajú aj v relatívne včasnej fáze stupňa Köttlach I, ktorý datuje do druhej polovice 9. a prvej polovice 10. stor. (Giesler 1980, s. 86, 95).

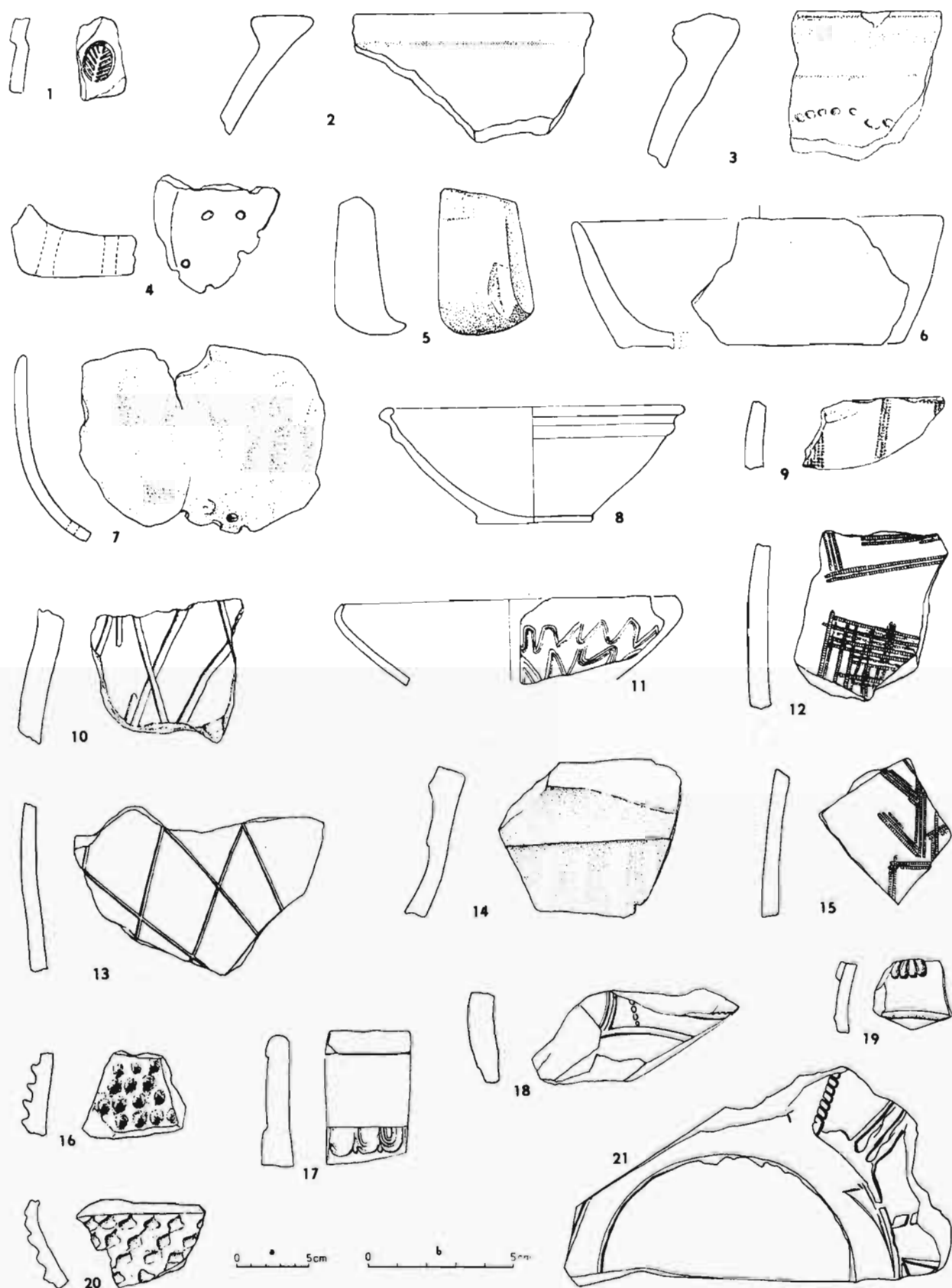
Náušnice so špirálovým ukončením z nášho územia, na ktorom sú doložené styky s karantánskou oblasťou, sa po prvýkrát objavujú už začiatkom 8. stor. (Čilinská

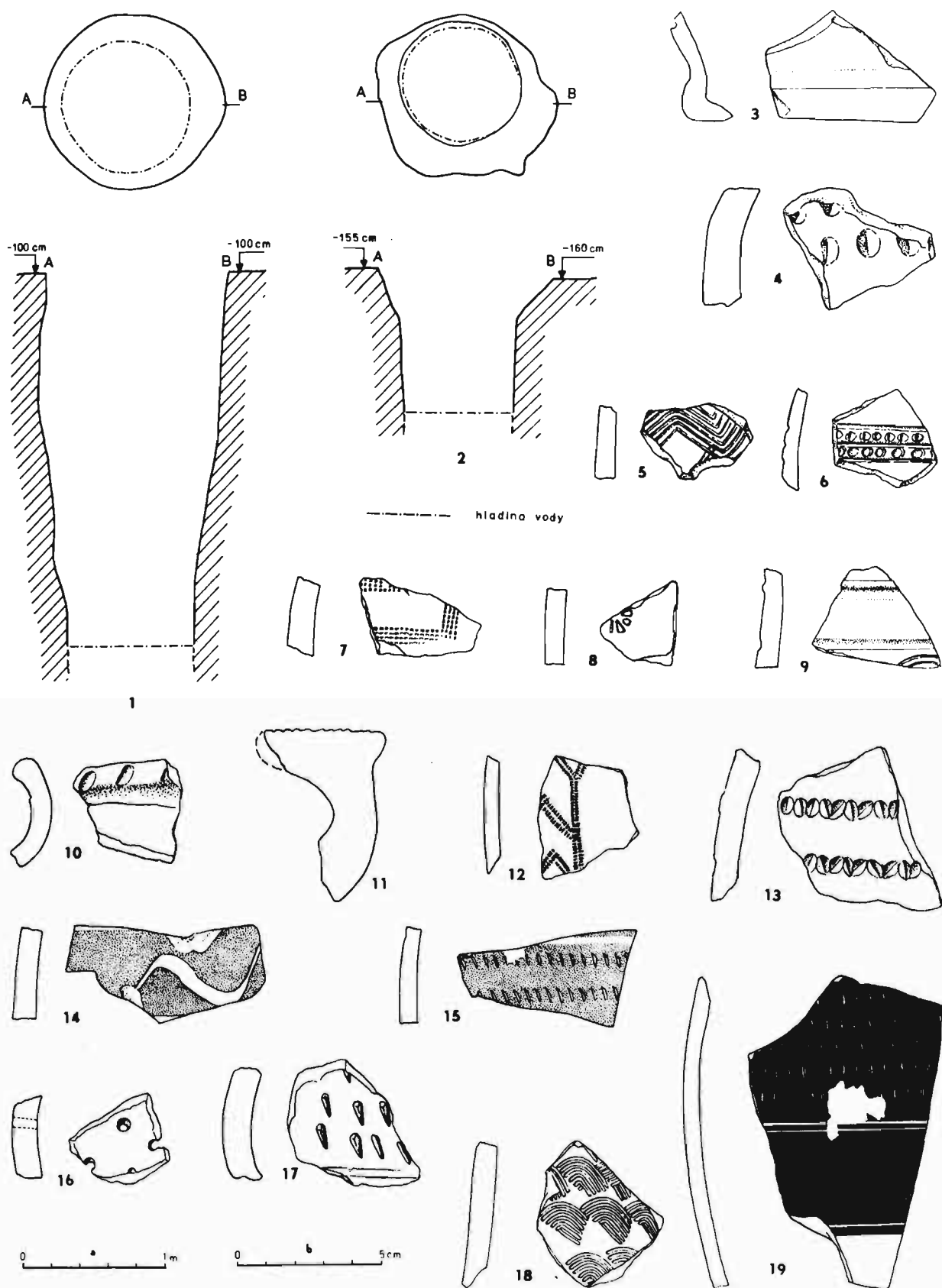
Obr. 5. Nitra-Chrenová I. 1-15 - objekt 8/83. Mierka a: 15; b: 1-12; c: 13, 14.

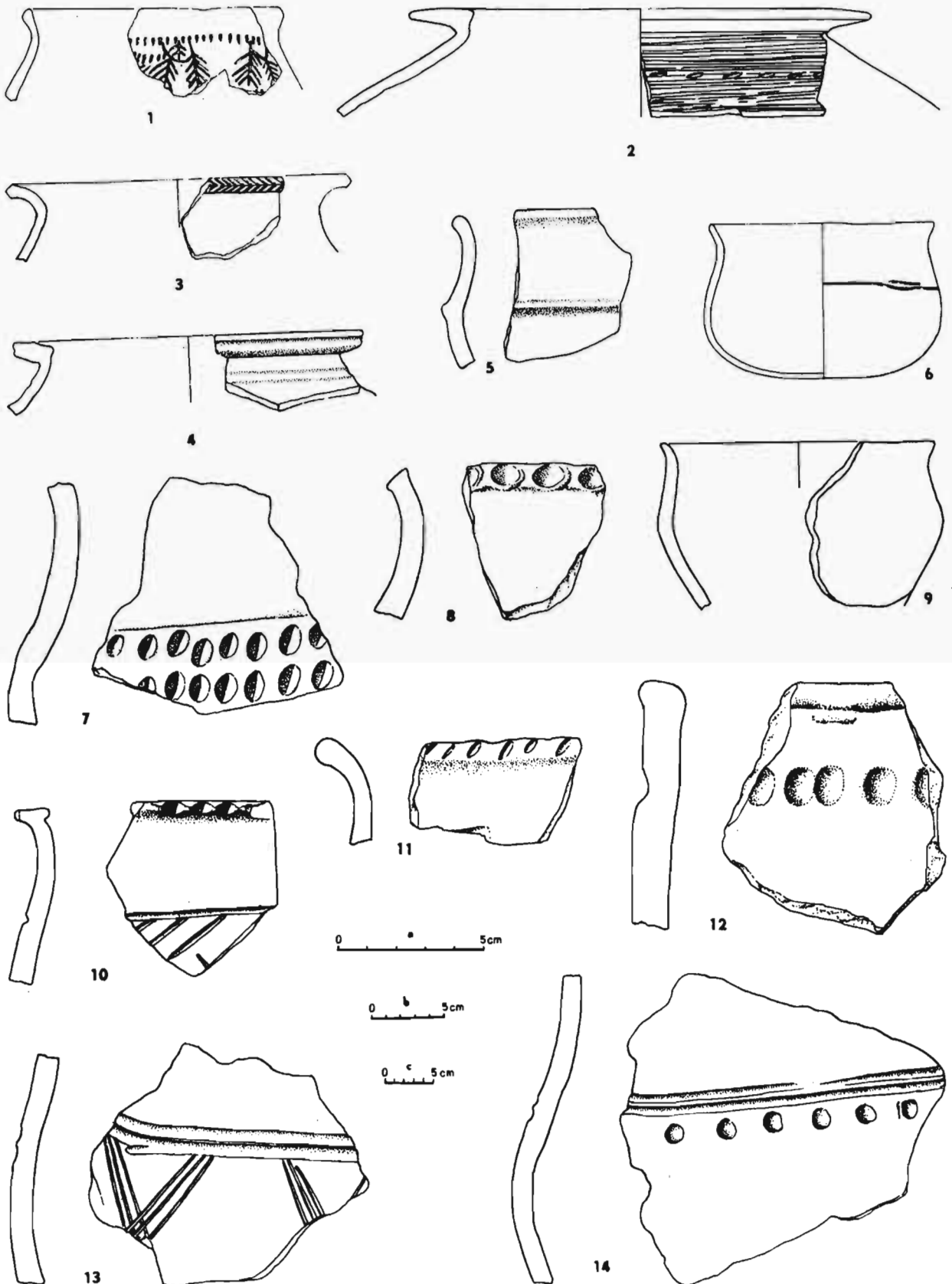
Obr. 6. Nitra-Chrenová I. 1-10 - objekt 18/83. Mierka a: 1-9; b: 10.

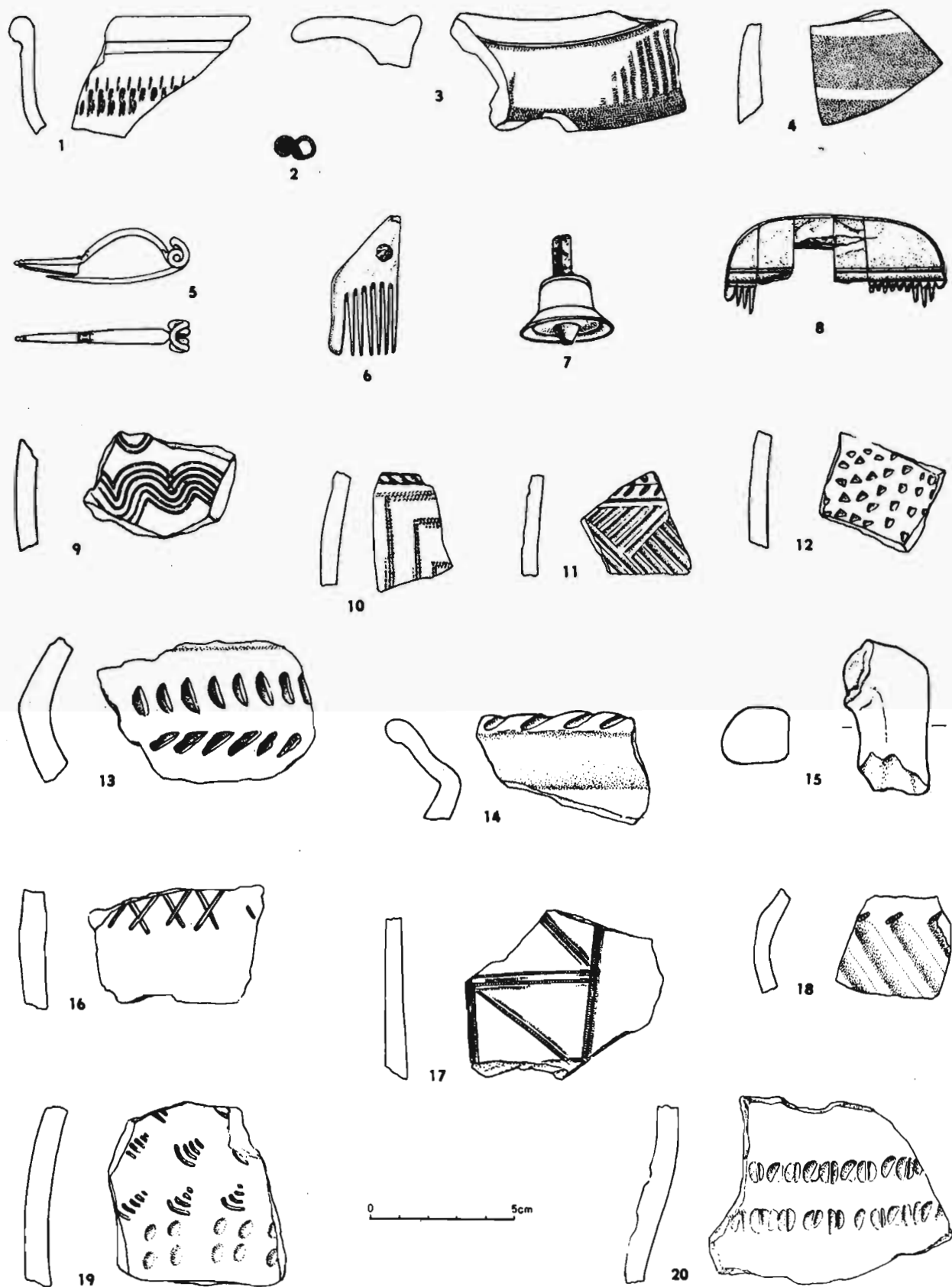
Obr. 7. Nitra-Chrenová I. 1-8 - objekt 17/83; 9-16, 20 - objekt 18/83; 17-19, 21 - vrstva a zber. Mierka a: 8, 11; b: 1-7, 9, 10, 12-21.

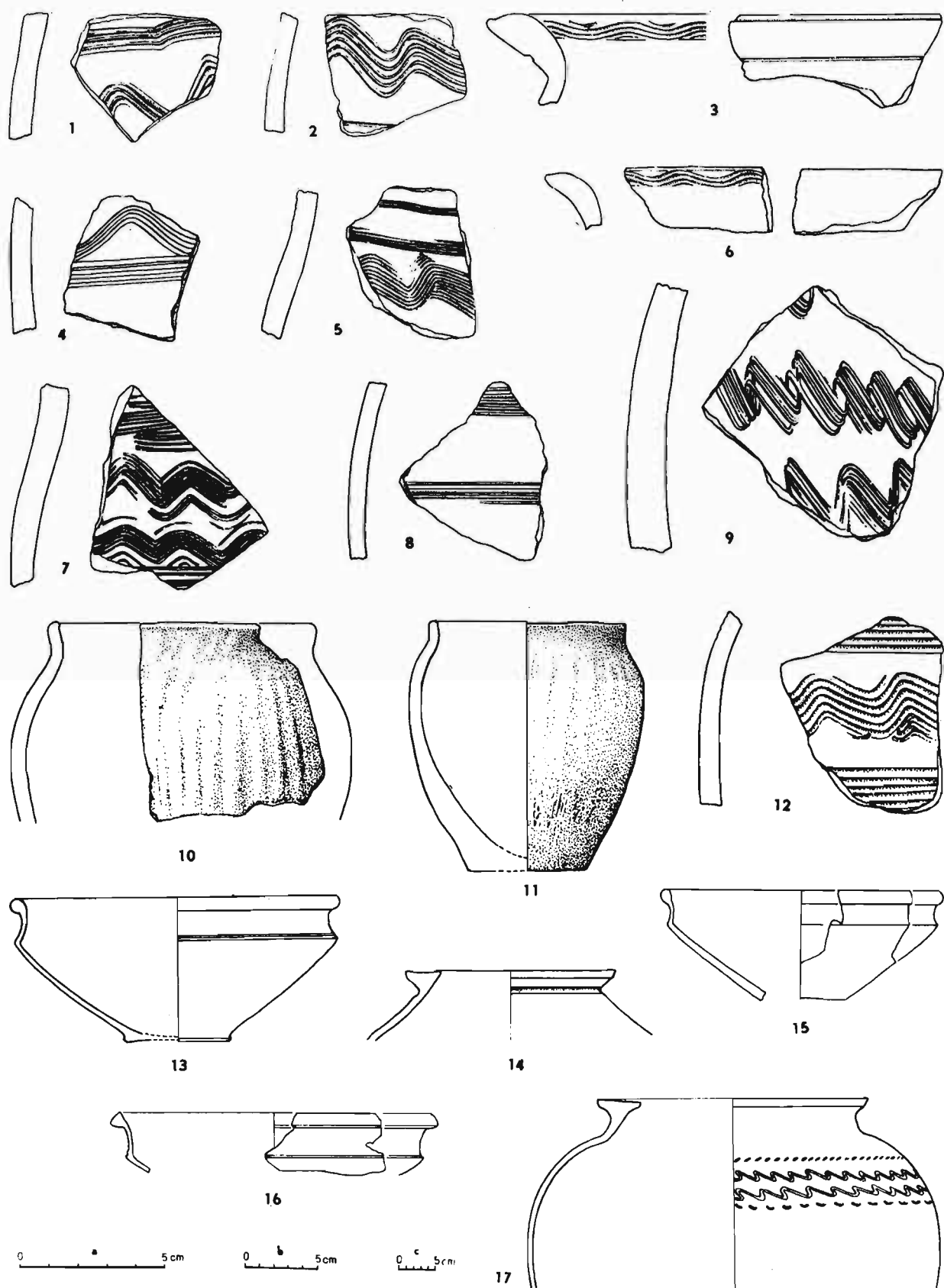
Obr. 8. Nitra-Chrenová I. 1 - objekt 4/83; 2, 7 - objekt 12/83; 3-6 - objekt 5/83; 8 - objekt 3/83; 9-13 - objekt 11/83; 14-17 - objekt 10/83; 18, 19 - objekt 6/83. Mierka a: 1, 2; b: 3-19.

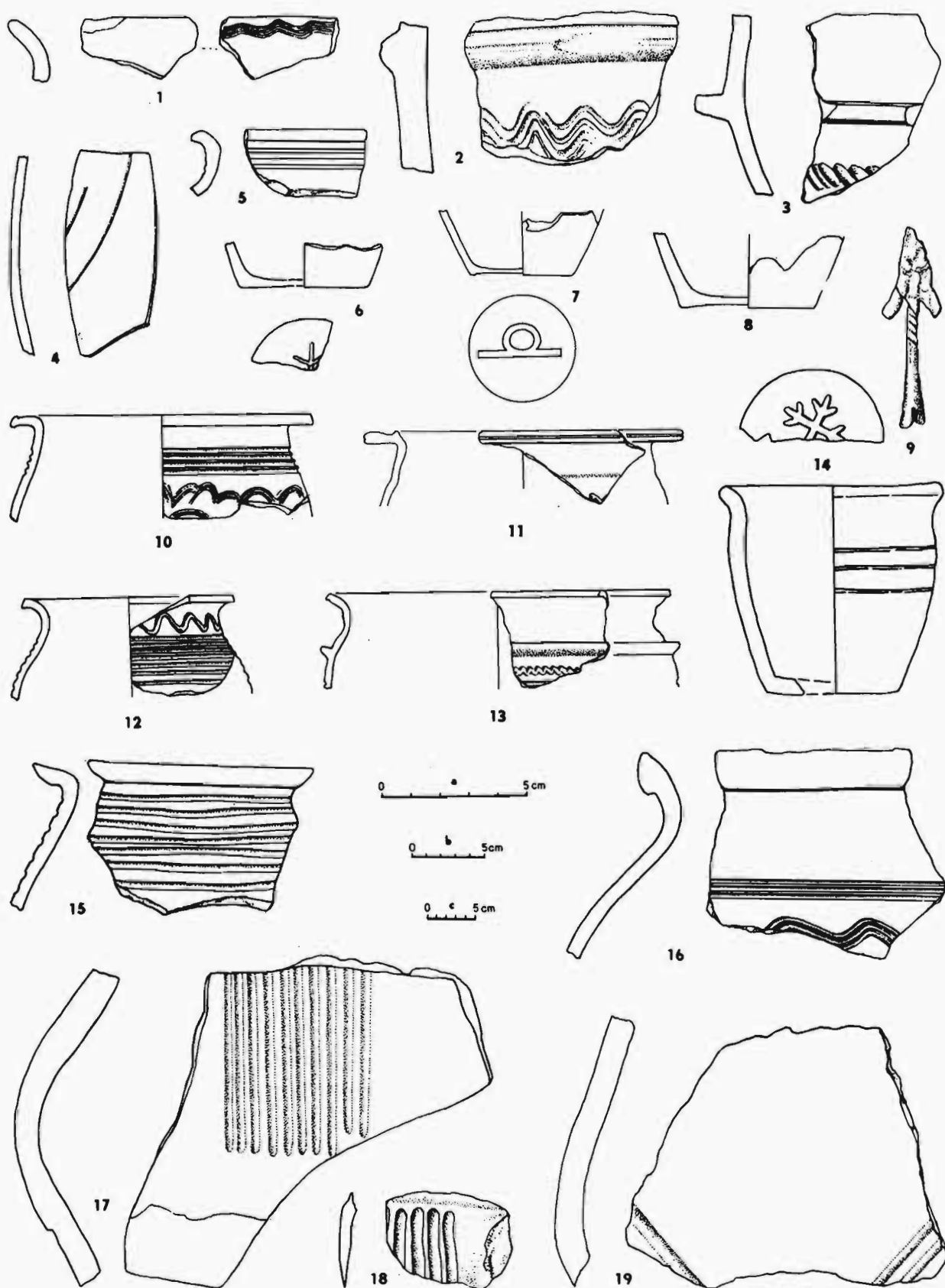
Obr. 9. Nitra-Chrenová I. 1-5, 7-14 - sídlisková vrstva; 6 - zber. Mierka a: 5, 7, 8, 10-14; b: 1-3, 6, 9; c: 4.

Obr. 10. Nitra-Chrenová I. 1-20 - sídlisková vrstva.

Obr. 11. Nitra-Chrenová I. 1-3, 5-7, 12 - objekt 1/83; 4, 8, 9 - objekt 2/83; 10, 11 - objekt 1/81; 13-17 - objekt 1/84. Mierka a: 1-9, 12; b: 10, 11, 13, 15, 16; c: 14, 17.

Obr. 12. Nitra-Chrenová I. 1-13, 15-17 - sídlisková vrstva; 14 - zber; 18, 19 - objekt 15/83. Mierka a: 1-5, 9, 14-19; b: 6-8, 10-12; c: 13.

1975, s. 77). Stali sa ľudovým šperkom, ktorého obľuba v slovanskom prostredí na našom území pretrvávala počas dlhej doby až do záveru 10. stor. (Čilinská 1975, s. 77; Dostál 1966, s. 32).

Na Slovensku sa našla strieborná náušnica skoro totožná s dvojicou náušníc z nitrianskeho hrobu, a to v hrobe 6 v Pobeďime II. Tvorila nálezový celok spolu s bronzovou kruhovou náušnicou s protiľahlými uzlíkmi a valčekovým príveskom ovinutým bronzovým plieškom (Vendtová 1969, s. 176, obr. 50: 12-13). V. Vendtová (1969, s. 211, 213) jej výskyt datuje na základe analógie z Dolných Věstoníc do 9. stor. až na začiatok 10. stor. Náušnica pochádza z tej časti pohrebiska, kde sa začalo pochovávať v poslednej tretine, resp. štvrtine 9. stor.

Okrem predmetného typu náušníc sa na pohrebiskách na Slovensku sporadicky našli i iné šperky karantánsko-köttláškého pôvodu.

V hrobe 579 v Čakajovciach (nepublikované, výskum M. Rejholcovej) sa našla bronzová náušnica s dvoma slučkami bez príveskov. Sprievodný materiál v hrobe a horizontálna stratigrafia na pohrebisku datujú tento nález k polovici 10. stor.

Detský hrob 5 z Komjatíc-Tomášového obsahoval bronzovú sponu zdobenú emailom, pre absenciu iných nálezov len rámcovo datovanú do 9.-10. stor. (Točík 1978, s. 257, obr. 153: 2).

Z hrobu 21 v Bešeňove sa získala náušnica kruhového tvaru s mesiačikovite roztepaným dolným oblúkom a háčikovým ukončením oblúkov. Okrem nej sa v hrobe nachádzal bronzový krúžok z hrubšieho drôtu s mierne roztepaným dolným oblúkom a štyri bronzové gombíky s hríbovitou hlavičkou. Poloha hrobu na pohrebisku datuje celok pravdepodobne na začiatok 10. stor. (Nevizánsky 1979, s. 378, 391, tab. II: 9).

Z predloženého prehľadu vyplýva, že šperky karantánskeho pôvodu nájdené na Slovensku nepochádzajú z Gieslerovho predköttláškého stupňa, ale až z neskoršieho obdobia. V zhode s uvedeným a podľa analógie z Pobeďima sa domnievame, že ojedinelý hrob z Nitry možno datovať na záver 9. až začiatok 10. stor.

Cieľom a snahou nášho príspevku bolo zverejniť nálezový materiál z rozsahom nevelkého záchranného výskumu v Nitre na Chrenovej, ktorý sa realizoval na stavenisku nového športového areálu. Jeho výsledky predčili očakávanie a nielenže dopĺňajú archeologickú mapu Nitry, ale niektoré nálezy významom tento rámec i široko prekračujú.

L i t e r a t ú r a

- BÁRTA, J. 1953: Pohrebište zo staršej doby hradištnej v Dol. Kráľanoch pri Nitre. Archeol. Rozhl., 5, s. 167-171, 190-192.
- BENADIK, B. 1961: Grafitová keramika v laténskych hroboch na Slovensku. Slov. Archeol., 9, s. 175-208.
- BIALEKOVÁ, D. 1962: Nové včasnოსlovenské nálezy z juhozápadného Slovenska. Slov. Archeol., 10, s. 97-145.
- ČERNOHORSKÝ, K. 1965: K problematice Dolních Věstoníc v časném středověku. Čas. Morav. Mus., 50, s. 63-102.
- ČILINSKÁ, Z. 1975: Frauenschmuck aus dem 7.-8. Jahrhundert im Karpatenbecken. Slov. Archeol., 23, s. 63-96.
- DOSTÁL, B. 1966: Slovanská pohřebiště ze střední doby hradištní na Moravě. Praha.
- DOSTÁL, B. 1985: Břeclav - Pohansko III. Časné slovanské osídlení. Brno.
- DZIEDUSZYCKI, W. 1982: Wczesnomiejska ceramika kruszwicka na okresie od 2 połowy X w. do połowy XIV w. Wrocław - Warszawa - Kraków - Gdańsk - Łódź.

- GASPÁR, D. - RATIMORSKÁ, P. 1983: Kovania debničiek, zámky, držadlá, kľúče, klince a fragmenty panciera. Katalóg Rímske zbierky I. Komárno.
- GIESLER, J. 1980: Zur Archäologie des Ostalpenraumes vom 8. bis 11. Jahrhundert. In: Archäol. Korrespondenzblatt. 10. Mainz, s. 85-98.
- HABOVŠTIK, A. 1966: K otázke datovania hradiska v Bíni. Slov. Archeol., 14, s. 439-486.
- HEČKOVÁ, J. - OŽDÁNI, O. v tlači: Sídliisko z doby laténskej v Čataji. Slov. Archeol.
- HENNING, J. 1977: Entwicklungstendenzen der Keramikproduktion an der mittleren und unteren Donau im 1. Jahrtausend u. Z. Z. für Archäol., 11, s. 181-206.
- CHROPOVSKÝ, B. 1959: Slovanské hrnčiarске pece v Nitre. Archeol. Rozhl., 11, s. 812-816, 818-825, 849-850.
- CHROPOVSKÝ, B. 1971: Nálezy keramiky pražského typu v Nitre: In: Sbor. Prací Filos. Fak. Brněn. Univ. E 16. Brno, s. 147-149.
- CHROPOVSKÝ, B. 1985: Včasnoslovanský a predveľkomoravský vývoj na území Československa. In: Velká Morava a počátky československé státnosti. Praha - Bratislava, s. 81-106.
- CHROPOVSKÝ, B. - FUSEK, G. 1984: Výskum sídliska v Nitre-Chrenovej. In: Archeol. Výsk. a Nál. na Slov. v r. 1983. Nitra, s. 90-91.
- CHROPOVSKÝ, B. - FUSEK, G. 1985: Výskumy v Nitre. In: Archeol. Výsk. a Nál. na Slov. v r. 1984. Nitra, s. 102-104.
- KLISKÝ, M. 1978: Zisťovací výskum na Mačacom zámku v Nitre-Chrenovej. In: Archeol. Výsk. a Nál. na Slov. v r. 1977. Nitra, s. 121-127.
- KOLNÍK, T. 1958: Die pannonische Keramik mit Stempelverzierung und ihre Einflüsse in der Slowakei. In: Epitymbion Roman Haken. Praha, s. 61-70.
- KOLNÍK, T. 1961: Pohrebisko v Bešeňove (Príspevok k štúdiu doby rímskej na Slovensku). Slov. Archeol., 9, s. 219-300.
- KOLNÍK, T. 1962: Nové sídliskové nálezy z doby rímskej na Slovensku. Archeol. Rozhl., 14, s. 344-368, 371-380, 385-396.
- KOLNÍK, T. 1963: Sídliisko z mladšej doby rímskej v Červeníku. In: Štud. Zvesti Archeol. Úst. Slov. Akad. Vied. Nitra, s. 113-130.
- KOLNÍK, T. 1965: K typológii a chronológii niektorých spôn z mladšej doby rímskej na juhozápadnom Slovensku. Slov. Archeol., 13, s. 183-230.
- KOLNÍK, T. 1975: Ziarové pohrebisko z neskorej doby rímskej a zo začiatku sťahovania národov v Čiernom Brode. Slov. Archeol., 23, s. 341-372.
- KOLNÍK, T. 1976: Rímska stanica v Cíferi-Páci (výskum 1975). In: Archeol. Výsk. a Nál. na Slov. v r. 1975. Nitra, s. 134-137.
- KOLNÍK, T. 1977: Pokračovanie výskumu v Cíferi-Páci v roku 1976. In: Archeol. Výsk. a Nál. na Slov. v r. 1976. Nitra, s. 167-169.
- KOLNÍK, T. 1980: Nezvyčajný nález z doby rímskej z Maně. In: Archeol. Výsk. a Nál. na Slov. v r. 1978. Nitra, s. 140-141.
- KRASKOVSKÁ, Ľ. 1970: Nálezy z doby rímskoprovinciónálnej v Senickom okrese. In: Štud. Zvesti Archeol. Úst. Slov. Akad. Vied. 18. Nitra, s. 362-367.
- KRASKOVSKÁ, Ľ. 1983: Značky na nádobách z doby veľkomoravskej. In: Štud. Zvesti Archeol. Úst. Slov. Akad. Vied. 20. Nitra, s. 193-205.
- KREKOVIČ, E. 1981: Rímska importovaná keramika na Slovensku. Slov. Archeol., 29, s. 341-372.
- KUZMOVÁ, K. 1980: Nížinné sídliská z neskorej doby laténskej v strednom Podunajsku. Slov. Archeol., 28, s. 313-336.
- KUZMOVÁ, K. - RAJTÁR, J. 1983: Piata sezóna revízneho výskumu rímskeho kastela v Iži. In: Archeol. Výsk. a Nál. na Slov. v r. 1982. Nitra, s. 150-154.

- LAMIOVÁ-SCHMIEDLOVÁ, M. 1964: Hrebene z doby rímskej a sťahovania národov z východného Slovenska. In: Archeol. stud. Mater. 1. Praha, s. 191-201.
- NEVIZÁNSKY, G. 1979: Pohrebisko z konca 9. a z 10. storočia v Bešeňove. Slov. Archeol., 27, s. 375-400.
- PARCZEWSKI, M. 1982: Płaskowyż Głubczycki we wczesnym średniowieczu. Warszawa - Kraków.
- PEŠKAŘ, I. 1983: Sídlištní keramika z doby stěhování národů ve Velkých Němčicích (o. Břeclav). Památ. archeol., 74, s. 175-223.
- PIETA, K. 1982: Die Púchov-Kultur. Nitra.
- POLLA, B. 1986: Košice-Krásna. K stredovekým dejinám Krásnej nad Hornádom. Košice.
- REJHOLCOVÁ, M. 1977: Slovanské sídliskové objekty v Hurbanove-Bohatej. Archeol. Rozhl., 27, s. 646-656.
- RUTTKAY, A. 1976: Waffen und Reiterausrüstung des 9. bis zur ersten Hälfte des 14. Jahrhunderts in der Slowakei (II). Slov. Archeol., 24, s. 245-395.
- SAKAŘ, V. 1963: Drobné nálezy z areálu římského kastelu na Leányváru (výzkum 1955-1956). In: Stud. Zvesti Archeol. Úst. Slov. Akad. Vied. 11. Nitra, s. 43-106.
- SCHMIEDLOVÁ, M. 1958: Fibeln mit umgeschlagenem Fuss und ihre Derivate in der Slowakei. In: Epitymbion Roman Haken. Praha, s. 71-75.
- SRIBAR, V. - STARE, V. 1975: Der Karantanisch-Köttlacher Kulturkreis. Frühmittelalterlicher Schmuck. Ljubljana - Graz.
- ŠTEFANOVIČOVÁ, T. 1975: Bratislavský hrad v 9.-12. storočí. Bratislava.
- THOMAS, S. 1960: Studien zu den germanischen Kämmen der römischen Kaiserzeit. In: Arbeits- und Forschungsber. zur sächs. Bodendenkmalpflege. 8. Leipzig, s. 54-215.
- TOČÍK, A. 1959: K otázke osídlenia juhozápadného Slovenska na zlome letopočtu. Archeol. Rozhl., 11, s. 841-873.
- TOČÍK, A. 1978: Záchranný výskum v Komjaticiach. In: Archeol. Výsk. a Nál. na Slov. v r. 1977. Nitra, s. 246-266.
- TOČÍK, A. 1980: Pokračovanie záchranného výskumu v polohe Kňazova jama v Komjaticiach. In: Archeol. Výsk. a Nál. na Slov. v r. 1979. Nitra, s. 215-225.
- TURČAN, V. 1984: Sídliskové nálezy z doby rímskej zo Senca a Kráľovej pri Senci. In: Zborník prác Ľudmile Kraskovskej (k životnému jubileu). Bratislava, s. 119-129.
- VENDTOVÁ, V. 1969: Slovanské osídlenie Pobedima a okolia. Slov. Archeol., 17, s. 119-232.
- ZÁBOJNÍK, J. v tlači: To the Problems of Settlements of the Avar Khaganate Period in Slovakia. Archeol. Rozhl.
- ZEMAN, J. 1976: Nejstarší slovanské osídlení Čech. Památ. archeol., 67, s. 115-216.
- GRABUNGSERGEBNISSE AUF DEM BAUPLATZ DES SPORTAREALS IN NITRA. Vom Bauplatz des Sportareals in Nitra, Chrenová I, sind schon seit längerem Funde aus der Hallstatt- und römischen Zeit bekannt. Die Fundstelle erstreckt sich auf der mäßig sich senkenden linksufrigen Terrasse des Nitra-Flusses (Abb. 1). Wegen der Störung durch die Bautätigkeit erfolgte hier eine Probe-Rettungsgrabung. Die Anlegung der Schnitte auf der Fundstelle war durch die jeweiligen Möglichkeiten auf dem Bauplatz bedingt. Sie konnten nicht seitwärts verbreitert werden, weil die außerhalb der gesteckten Schnitte liegenden Objekte nicht ganz untersucht werden konnten.

Die älteste Besiedlung der Fundstelle stellt eine Scherbe der Kultur mit jüngerer Linearkeramik dar (Abb. 12: 4). Die chronologische Stufe HC ist durch Keramikfunde der Lausitzer Kultur vertreten (Abb. 12: 17-19). Aus diesem Zeitabschnitt wurde eine Feuerstelle untersucht - das Objekt 15/83.

Die Grubenhütte 8/83 (Abb. 5: 15) enthielt Keramikmaterial aus dem 1. Jh. v. u. Z. Ungleichartiges Fundinventar bilden Scherben von scheibengedrehten Gefäßen - Graphittongefäßen (Abb. 5: 2, 3, 6, 9) oder deren Nachahmungen (Abb. 5: 1), dünnwandige Keramik (Abb. 5: 4, 5, 8, 11, 12) und in freier Hand modellierte Schüsseln (Abb. 5: 13, 14) wie auch Keramik dakischen Ursprungs (Abb. 5: 10). Außerdem ergab die Füllerde Schlackenstückchen, Tierknochen, Holzkohlestückchen von Eiche und Hainbuche wie auch beschädigte Getreidereste.

Am intensivsten war die Fundstelle auf dem untersuchten Abschnitt in römischer Zeit besiedelt. Die Siedlungsobjekte enthielten verhältnismäßig wenig archäologisches Material, deswegen sind für die Datierung der Besiedlung auch die reichlich vorkommenden Funde aus der mächtigen Kulturschicht von großer Bedeutung.

Die ältere Phase der römischen Besiedlung repräsentieren die alle im J. 1983 untersuchten Objekte 3, 4-6, 10-12 und 18. Aufgrund der Keramikfunde, insbesondere von Importen aus römischen Provinzen, gehören sie in die zweite Hälfte des 2. Jh., evtl. an seine Neige bis in die erste Hälfte des 3. Jh.

Importkeramik vertreten Funde von Terra sigillata (Abb. 7: 17-19, 21), Keramik von gelber bis ziegelroter Farbe meist aus dem Bereich der pannonischen Streifenkeramik (Abb. 7: 14; 8: 3, 14, 15, 19; 10: 4), Mortarien (Abb. 10: 3) und feine graue Keramik (Abb. 10: 1). Bei den Funden von Krausengefäßen ist es schwierig zu entscheiden, ob sie heimischen Ursprungs sind oder sie zu den Importen zu reihen sind (Abb. 8: 11; 9: 2, 4).

Die handgefertigte Keramik trägt keinen einheitlichen Charakter. Ein Teil der Gefäße besitzt typische Ornamente und Formen der älteren römischen Kaiserzeit. Es sind Gefäße mit graphitierter Oberfläche mit Rollrädchenverzierung (Abb. 7: 9, 12, 15; 8: 7, 12; 10: 10, 17), Barbotine (Abb. 7: 16, 20), mit plastischer Gliederung und kombiniert mit Einstichen (Abb. 10: 18), mit einem Stempel (Abb. 8: 8), mit horizontalen Leisten (Abb. 9: 5), die manchmal mit Ritzverzierung kombiniert sind (Abb. 8: 9). Die aus grobkörnigem Material angefertigten Gefäße hatten den größten Teil des Körpers mit Verzierung bedeckt. Diese bestand aus fächerförmigen Bögen (Abb. 8: 18; 10: 19), einer Wellenlinie (Abb. 6: 5; 8: 5; 10: 9), verschiedenen Einstichen und Kerben (Abb. 6: 1, 2, 6; 8: 17; 10: 12), schrägen Gittermustern (Abb. 7: 10, 13; 10: 16), ausnahmsweise auch aus Kerbschnitt (Abb. 10: 11). Nur selten ließen sich Keramikformen rekonstruieren (Abb. 7: 11; 9: 6).

Für einen Einfluß aus dem Bereich der Przeworsk-Kultur hält man den Fund eines Knickhenkels (Abb. 10: 15). Eine mit Tannenzweigverzierung ausgestattete Scherbe (Abb. 9: 1) stellt im Gebiet der Südwestslowakei einen vereinzelt Fund dar. Ein ähnliches Ornament ist für das Gebiet östlich der Karpaten typisch.

Funde, die sich mit ihren Verzierungselementen noch zur älteren römischen Kaiserzeit melden, kommen häufig auch in Siedlungen aus der ersten Hälfte des 3. Jh. vor. In der bearbeiteten Kollektion treten sie zusammen mit Scherben jüngeren Gepräges auf, jedoch in geringerem Maße, eine Ausnahme bildet nur die Ausfüllung des Objektes 18/83 (Abb. 6: 1-9; 7: 9-16, 20).

In den Keramikfunden jüngeren Charakters überwiegen Topf- und tiefe Schüsselformen mit S-förmiger Profilierung. Die Verzierung der Körper ist im Vergleich zu den bisher charakterisierten Funden ärmlicher oder fehlt vollständig (Abb. 9: 9).

Das Ornament ist größtenteils auf den Gefäßschultern angebracht. Es besteht aus Linien, kombiniert mit einem Band eingedrückter Grübchen (Abb. 9: 14), aus tannenzweigartigen Kerben (Abb. 9: 10; 10: 13), zu Dreiecken komponierten Linien (Abb. 9: 13), evtl. auch aus mehrfachen, gewöhnlich doppelten Bändern mit Zwickmustern (Abb. 8: 4, 13; 9: 7; 10: 20).

Beachtenswert von nichtkeramischen Funden ist ein Eisennagel mit glockenförmig gestaltetem Bronzekopf (Abb. 10: 7), eine Silberspirale (Abb. 10: 2), eine Bronzefibel (Abb. 10: 5) und zwei Knochenkämme (Abb. 10: 6, 8).

Der Charakter der Grabung ermöglichte es nicht, den Bebauungstyp der Siedlung zu verfolgen. Zu selten vorkommenden Funden gehören Brunnen - die Objekte 4/83 und 12/83 (Abb. 8: 1, 2). Einen Beitrag für die Interpretation der Wohnhauskonstruktionen bildet der Fund vermoderter und verkohlter Eichenholzreste in den Pfostenlöchern des Objektes 18/83.

Die Besiedlung der Fundstelle in der römischen Kaiserzeit während der ersten Hälfte des 3. Jh. wurde nicht abgebrochen. Dies bestätigen Funde aus den Objekten 17/83 und 1/84.

Aus einer Rinne - Objekt 17/83 stammen eine konische scheibengedrehte Schüssel (Abb. 7: 8), zwei kleinere Krausengefäße (Abb. 7: 2, 3), eine graue stempelverzierte Scherbe (Abb. 7: 1) und schüsselförmige Siebgefäße (Abb. 7: 4, 6, 7). Der Fundverband entfällt rahmenhaft in die jüngere römische Kaiserzeit bzw. in ihren jüngeren Abschnitt.

Im Ofen 1/84 zum Keramikbrennen (Abb. 3, 4) fanden sich Scherben zweier Gefäßtypen - scheibengedrehte Schüsseln (Abb. 11: 13, 15, 16) und nachgedrehte Krausengefäße (Abb. 11: 14, 17). Die Funde stammen von der Neige der römischen Kaiserzeit, evtl. aus der beginnenden Völkerwanderungszeit. Mit seiner Konstruktion reiht man den Ofen zu den zweiräumigen Öfen von Hennings Variante C.

Das heutige Sportareal in Nitra-Chrenová I war auch im Frühmittelalter besiedelt.

Im J. 1981 wurde bei der Ausschachtung eines Grabens ein ovales Objekt beschädigt, das unverzierte Keramik des Prager Typus enthielt (Abb. 11: 10, 11), die in die erste Hälfte des 6. Jh. datiert wird. Aus der Nitraer Region werden bereits sechs Fundstellen mit frühslawischen Funden, davon zwei Gräberfelder, evidiert.

In den Torsos der Objekte 1/83 und 2/83 fanden sich Scherben von gleicher Gestaltung (Abb. 11: 1-9, 12). An Hand von Analogien aus der Westslowakei werden sie in die zweite Hälfte bzw. an das Ende des 8. Jh. bis in den Beginn des 9. Jh. datiert.

In den oberen Schichten des Schnittes 1/83 und bei der Begehung der Fundstelle fand man Scherben jüngeren Charakters (Abb. 12: 1-3, 5-8, 10-16). Diese Keramik stellt eine für das 9.-12. Jh. in der Slowakei typische Kollektion dar. Beachtenswert sind Scherben von größeren topfförmigen Gefäßen mit Horizontalleisten auf der Schulter (Abb. 12: 2, 3, 13). Die Frage der Genese und Entwicklung dieses Verzierungselementes wird nur in einer kompletten Bearbeitung der Keramikfunde aus der pertraktierten Zeit möglich sein.

Das Einzelgrab 1/84 wurde beim Baggern gestört. Im Umkreis des Schädels lagen drei Ohrringe (Abb. 2). Davon sind zwei Ohrringe mit Anhängern von karantanisch-Köttlacher Herkunft. In der Slowakei existieren fünf Gräberfel-

der, auf denen Schmuck aus angeführtem Bereich gefunden wurde. Der Fund aus Nitra wird in das ausgehende 9. bis beginnende 10. Jh. datiert.

Die Ergebnisse der nicht großen Rettungsgrabung im Sportareal von Chrenová I ergänzen nicht nur die archäologische Karte Nitras, sondern manche Funde sprengen mit ihrer Bedeutung weit diesen Rahmen.

РЕЗУЛЬТАТЫ ИССЛЕДОВАНИЙ НА СТРОЙКЕ КОМПЛЕКСА СПОРТИВНЫХ СООРУЖЕНИЙ В НИТРЕ.

На стройке комплекса спортивных сооружений в Нитре, часть Хренова I уже давнее известны находки гальштатского периода и римского времени. Местонахождение расположено на пологой спускающейся левобережной террасе реки Нитра (рис. 1). Поскольку памятник был разрушен строительной деятельностью, велись на нем разведочно-спасательные раскопки. Помещение шурфов на местонахождении подчинялось существующим возможностям на стройке. Они не могли расширяться по сторонам, поэтому выходящие за обозначенные шурфы объекты нельзя было исследовать полностью.

Самое раннее поселение на памятнике представляет черепок культуры поздней линейно-ленточной керамики (рис. 12: 4). К хронологической ступени НС относятся находки керамики лужицкой культуры (рис. 12: 17-19). К этому периоду относится один очаг - объект 15/83.

Землянка 8/83 (рис. 5: 15) содержала керамический материал I в. до н. э. Разнородный инвентарь находок составляют черепки от сосудов, изготовленных при помощи гончарного круга - графитные горшки (рис. 5: 2, 3, 6, 9), или же подражания им (рис. 5: 1), тонкостенная керамика (рис. 5: 4, 5, 8, 11, 12) и лепные миски (рис. 5: 13, 14), но и керамика дакийского происхождения (рис. 5: 10). Кроме того в заполнении землянки были найдены куски шлака, кости животных, угольки от дуба и граба и разрушенные остатки зерна.

Наиболее интенсивно был памятник в прослеженной части заселен в римское время. Объекты на поселении содержали относительно малочисленный материал, поэтому для датировки поселения большое значение имеют обильно встречаемые находки мощного культурного слоя.

Старшую фазу поселения римского времени представляют собой объекты 3, 4-6, 10-12, 18, все исследованные в 1983 г. На основе находок керамики, главным образом импортов из римских провинций, они относятся к второй половине II в., или же к его концу и первой половине III в.

Импортная керамика здесь представлена находками терры сигиллаты (рис. 7: 17-19, 21), керамикой желтого и кирпичного цветов, преимущественно из круга паннонской полосатой керамики (рис. 7: 14; 8: 3, 14-15, 19; 10: 4), мортариями (рис. 10: 3) и тонкостенной серой керамикой (рис. 10: 1). Что касается находок сосудов-хранилищ с колетом трудно решить, если они домашнего происхождения или их можно отнести к импортам (рис. 8: 11; 9: 2, 4).

Лепная керамика не однородна. Часть сосудов несет орнаменты и формы, типичные для раннеримского периода. Идет речь о сосудах с графитной поверхностью, украшенной резцом (рис. 7: 9, 12, 15; 8: 7, 12; 10: 10, 17), барботино (рис. 7: 16, 20), рельефными полями, комбинированными с наколами (рис. 10: 18), штампом (рис. 8: 8), горизонтальными валиками (рис. 9: 5), иногда в комбинации с резным орнаментом (рис. 8: 9). Изготовленные из грубого зернистого материала сосуды были почти по всей поверхности орнаментированы. Орнаментация состояла из веерообразных дужек (рис. 8: 18; 10: 19), волнистой линии (рис. 6: 5; 8: 5; 10: 9),

разных наколов и насечки (рис. 6: 1-2, 6; 8: 17; 10: 12), косвенной решетки (рис. 7: 10, 13; 10: 16), в некоторых случаях также нарезки (рис. 10: 11). Керамические формы поддались реконструкции только редко (рис. 7: 11; 9: 6).

Влиянием круга пшеворской культуры можно считать находку коленкообразной ручки (рис. 10: 15). Украшенный елочкой черепок (рис. 9: 1) является на территории юго-западной Словакии единичным. Подобный орнамент типичен для области восточнее Карпат.

По своим элементам орнаментации раннеримские находки часто встречаются также на поселениях, датированных первой половиной III в. В остове исследованных находок они находятся вместе с черепками более поздними, но менее. Исключением является только заполнение объекта 18/83 (рис. 6: 1-9; 7: 9-16, 20).

Среди более поздней керамики преобладают горшки и глубокие миски с S-овидным профилем. Украшение туловов в сравнении с вышеупомянутыми находками хуже, или же оно уже совсем отсутствует (рис. 9: 9). Орнамент находится большей частью на плечиках сосудов. Он состоит из резных линий, комбинированных с пояской вдавливаемых ямок (рис. 9: 14), елочки (рис. 9; 10: 13), треугольников (рис. 9: 13), или же многорядных, обычно двухрядных зазипов, образующих ленты (рис. 8: 4, 13; 9: 7; 10: 20).

Среди некерамических находок внимание заслуживает железный гвоздь, украшенный бронзовой колоколообразной крышкой (рис. 10: 7), серебряная спираль (рис. 10: 2), бронзовая фибула (рис. 10: 5) и два костяных гребня (рис. 10: 6, 8).

Характер исследований не позволил обследовать тип застройки поселка. К редко встречающимся находкам относятся колодцы - объекты 4/83 и 12/83 (рис. 8: 1-2). Вкладом в интерпретацию конструкции жилищ является находка труглявых и обугленных остатков дубового дерева в столбовых ямах объекта 18/83.

Поселение на памятнике продолжало существовать также после первой половины III вв. Об этом свидетельствуют находки объектов 17/83 и 1/84.

В желобе 17/83 была найдена коническая миска, сделанная на гончарном круге (рис. 7: 8), два меньших сосуда с колетом (рис. 7: 2, 3), серый черепок, украшенный штампом (рис. 7: 1) и цедилки мискообразных форм (рис. 7: 4, 6, 7). Комплекс датируется приблизительно позднеримским временем, или же его более поздним периодом.

В печи 1/84 для обжига керамики (рис. 3, 4), были найдены черепки от двух типов сосудов - на круге сделанные миски (рис. 11: 13, 15, 16) и подправленные сосуды-хранилища с колетом (рис. 11: 14, 17). Находки относятся к концу римского времени, или же началу эпохи переселения народов. По всей конструкции печь относится к двухкамерным печам Геннингова варианта С.

Комплекс спортивных сооружений в Нитре, часть Хренова I был поселен также в раннее средневековье. В 1981 г. траншея разрушила овальный объект, содержащий неукрашенную керамику пражского типа (рис. 11: 10-11), датированную первой половиной VI в. В области Нитры зафиксировано уже шесть памятников с раннеславянскими находками, в том числе два могильника.

В торсах объектов 1/83 и 2/83 были найдены единообразные черепки (рис. 11: 1-9, 12). На основе аналогий в юго-западной Словакии они датированы второй половиной, или же концом VIII в. - началом IX в.

В верхних слоях шурфа 1/83 и сбором нашлись более поздние черепки (рис. 12: 1-3, 5-8, 10-16). Эта керамика представляет собой состав, типичный в Словакии для IX-XII вв. Внимание заслуживают черепки больших горшков, украшенных на плечиках горизонтальными валиками (рис. 12: 2, 3, 13). Вопрос генезиса и разви-

тия этого элемента украшения можно решить только при комплексной разработке находок керамики рассматриваемого периода.

Одиночное погребение 1/84 было разрушено эскалятором. У черепа были найдены три серьги (рис. 2). Из того числа две серьги с подвеской карантанско-кеттлашского происхождения. В Словакии известны пять могильников, на которых были обнаружены украшения приведенной выше области. Находка из Витры датирована концом IX - началом X вв.

Результаты небольших спасательных раскопок в комплексе спортивных сооружений в части Хренова I не только что дополняют археологическую карту Витры, но некоторые находки имеют также большее значение.

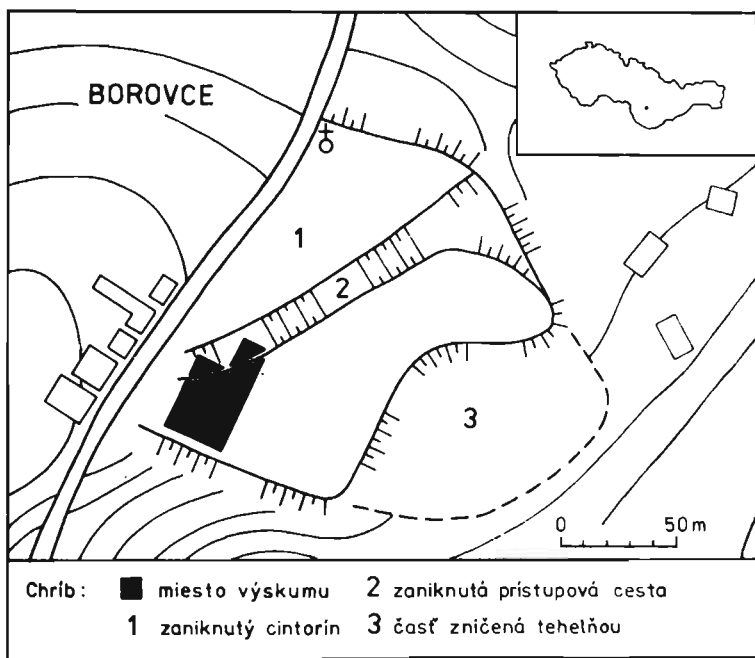
SÍDLISKOVÉ NÁLEZY A HROB Z BOROVIEC

Danica Staššíková-Štukovská

Záchranný výskum v Borovciach (okr. Trnava), vzdialených 10 km juhovýchodne od Piešťan, patril k malým akciám, ktoré v r. 1984 zabezpečoval Archeologický ústav SAV v Nitre. Skúmala sa časť polohy Chríb, nachádzajúcej sa na južnom konci intravilánu, ohrozená druhou závlahovou ryhou stavby "závlahy zo zdrže Sĺňava". Zanikajúcim názvom Chríb sa označuje výbežok pravobrežnej terasy Dudváhu, i v samotnej terase mierne vyvýšený nad okolitý terén a z južnej a severnej strany oddelený preliačeninami, pôvodne zrejme korytami potokov. Plochu výbežku zhruba o tretinu zmenšila dnes už zaniknutá tehelňa; z nej r. 1945 zachránil E. Opluštil zvyšky mamuta, ktoré sú vystavené v Balneologickom múzeu v Piešťanoch. Severozápadná časť Chríba sa používala v 18. a 19. stor. ako cintorín, ku ktorému bola vybudovaná prístupová cesta. Dnes je celý povrch vyrovnaný a miesto sa využíva ako poľnohospodárska pôda (obr. 1). Nálezy z polohy, okrem už spomínaných mamutích kostí, sú nezvestné. Podľa miestnych obyvateľov v päťdesiatych rokoch polohu sledoval amatérsky archeológ A. Michalík, nálezy z jeho zberov nie sú známe. V osemdesiatych rokoch na nálezy z vrcholného stredoveku a objekty narušené prvou ryhou spomínanej stavby upozornil pracovník AÚ SAV M. Klčo, ktorý systematicky sleduje túto oblasť. Úlohou záchranného výskumu bolo zistenie a preskúmanie objektov v miestach ohrozených ďalšími výkopovými prácami.

Výskum prebiehal plošnou odkrývkou v nepoškodenej časti (20 x 12 m) a povrchovým prieskumom a mikrosondážou na odhumusovaných miestach v severnej a južnej časti Chríba, poškodených cintorínom alebo vodohospodárskymi stavbami, z ktorých sa získal bohatý keramický materiál kultúry s lineárnou keramikou (obr. 5: 2, 5,

6, 9; 6: 2, 7, 8; 7: 7, 11; 9: 3-5, 7) a z vrcholného stredoveku, ale zachoval sa iba jeden, z väčšej časti zničený objekt z vrcholného stredoveku (objekt 10). Na neporušenej ploche sme preskúmali 9 objektov, 10 kolových jamiek a 1 kostrový hrob. Kultúre s lineárnou keramikou patrilo 8 objektov. Boli zapustené do svetlého sprašového podlažia a tmavými zásypmi sa od neho dobre odlišovali. Vo viacerých prípadoch sa vzájomne porušovali, nálezy vo vrchných vrstvách boli zmiešané niekedy i s črepmi železovskej skupiny, ktorej samostatný objekt sa na

Obr. 1. Borovce, poloha Chríb. Situačný plán.

skúmanej ploche nezistil. V zászpe objektov sme nespozorovali zvrstvenie. Jeden objekt patrí do obdobia starého eneolitu. Zo zistených kolových jamiek sa nepodarilo zrekonštruovať žiadne pôdorysy nadzemných stavieb. Orná pôda a černoziem boli v hrúbke 30-45 cm odstránené vodohospodárskymi stavbami pred výskumom. Hĺbky objektov v texte udávam bez tejto vrstvy.

OPIS OBJEKTŮV A NÁLEZOV

N e o l i t

O b j e k t 1 (obr. 4: 1)

Nepriavidelná oválna jama, poškodená vo východnej časti prvou ryhou vodohospodárskych stavieb, nachádzala sa na konci dlhšieho žiabu (objekt 7). Steny kolmé, dno nerovné (hĺbka 50-85 cm). Uprostred najhlbšej časti kolová jamka ($\varnothing$ 20 cm) s rovnými stenami a dnom v hĺbke 98 cm. Výplň jamy tvorila tmavá humusovitá vrstva, v hĺbke 35 cm zmiešaná s kúskami mazanice vo vrstve s hrúbkou 7-20 cm. Výplň objektu pod vrstvou s mazanicou sa javila rovnako sfarbená ako výplň nad touto vrstvou. Nálezy v spodnej vrstve predstavovali nevýrazné hrubostenné črepy. Nad vrstvou s mazanicou sa nachádzali tenkostenné črepy lineárnej keramiky, zdobené úzkymi rytými líniami, prerušovanými jamkami v tvare notových hlavičiek (obr. 9: 14, 16), zmiešané s hrubšími črepmi zdobenými nechťovými vrypmi (obr. 7: 10) a gombíkovitými výčnelkami spolu s hrubostennými črepmi s veľkými, rôzne presekávanými výčnelkami. Nachádzali sa tu i zvieracie kosti, podľa určenia C. Ambrosa z ošípanej, kozy alebo ovce a jeleňa. Z vrchnej časti jamy pochádzajú i dva malé úštepy z rádiolaritu.

O b j e k t 2 (obr. 4: 2)

Nepriavidelný obdĺžnikový objekt s oblými rohmi a mierne zošíkmenými stenami. Na západnej strane mal mierny výklenok (10 x 64 cm). Rozmery objektu 130-174 x 162-200 cm. Dno sa v smere dlhšej osi mierne zvažovalo (hĺbka 125-137 cm). Objekt v smere dlhšej strany bol orientovaný Z-V. V juhovýchodnom rohu sa od hĺbky 30 cm nachádzala veľmi stvrdnutá spráš zmiešaná s mazanicou, vytvárajúca nepriavidelný útvar s rozmermi 110 x 90 x 136 cm. V stvrdnutých častiach spráše sa nachádzali len črepy staršej lineárnej keramiky (obr. 5: 1, 4; 8: 4) a kosti hovädzieho dobytku, ošípanej, jeleňa, kozy alebo ovce. Výplň objektu tvorila humusovitá pôda, v ktorej sa nespozorovalo zvrstvenie, ale medzi nálezmi keramiky podľa hĺbok boli rozdiely. Spomínaný výklenok bol nad plytšou časťou dna, končil sa v hĺbke 71 cm a vytváral akýsi stupienok. Vo vrstve do 45 cm sa vyskytli štyri úštepy, z ktorých dva sú z limnokvarcitu, tretí je z pazúrika hnedej a štvrtý z pazúrika sivej farby.

Hĺbka do 45 cm

1. Črep z tela nádoby s hrubým výčnelkom, vertikálne preseknutým. Materiál je na lome popolavý, na vonkajšej a vnútornej strane tehlový, na povrchu so stopami organických prímiesí; hr. 1,9 cm (obr. 6: 3).

2. Črep z najväčšieho vydutia nádoby, zdobený lištou pretláčanou prstami. Materiál je na lome popolavý, z vonkajšej strany sýťotehlový, z vnútornej strany žltý; hr. 0,7 cm (obr. 7: 8).

3. Črep z okraja veľkej guľovitej nádoby s výčnelkom, vertikálne preseknutým hlbokým vrypom. Na povrchu tmavohnedý; hr. 0,7-1,4 cm (obr. 8: 1).

4. Črep z guľovitej nádoby s voľným prechodom tela do dna. Na povrchu tmavosivý, lesklý. Výzdoba dvojicou cikcakovitých šikmo presekávaných rýh; hr. 0,3-0,7 cm (obr. 9: 2).

5. Črep z okraja guľovitej nádoby, na povrchu čiernej, lesklý. Výzdoba trojicou rýh usporiadaných zrejme do oblúka, presekávaných mierne zošikmenými vrypmi. Lom svetlohnedý až žltý; hr. 0,7 cm (obr. 9: 6).

6. Črep z tela nádoby, na lome sivý, na povrchu čiernej, lesklý. Výzdoba zvážkami vodorovne a oblúkovito usporiadaných rýh; hr. 0,5 cm (obr. 9: 12).

7. Črep z okraja guľovitej nádoby, na povrchu čiernej, lesklý. Výzdoba trojicou rýh usporiadaných do oblúka, presekávaných mierne zošikmenými vrypmi. Lom svetlohnedý; hr. 0,7 cm (obr. 9: 8).

8. Časť malej hlinenej nádoby s mierne odsadeným dnom, povrch svetlohnedý, nehladený, bez výzdoby; v. 4,8 cm, hr. 0,2-0,4 cm (obr. 9: 9).

V tejto vrstve sa vyskytovali ďalšie hrubostenné črepy i s výčnelkami a tenkostenné črepy z polguľovitých misiek s lineárnou výzdobou (79 + 38 úlomkov).

Nálezy zo stvrdnutej spráše v rohu objektu, hĺbka 50-120 cm

9. Črep z nádoby s dutou nôžkou s fragmentom zachovanej hornej misovitej časti s výčnelkami. Povrch hladký, čierny; hr. 0,7-1,1 cm (obr. 8: 4).

10. Črep z nádoby hrubšieho opracovania s veľkým výčnelkom valcovitého tvaru, uprostred a po bokoch výčnelku s vtlačenými hlbokými jamkami. Farba nerovnomerná, na výčnelku tehlová, inde hnedá až sivočierna, flakatá; hr. 1,7 cm (obr. 5: 1).

11. Črep z tela nádoby hrubšieho opracovania s horizontálnym uškom, farba sivohnedá; hr. 0,8 cm (obr. 5: 4).

Ďalej sa v tejto časti našli ešte dva hrubostenné črepy bez výzdoby.

Hĺbka 50-110 cm

12. Črep z tela nádoby, povrch hnedý, výzdoba žliabkovými líniami, zrejme vo zvážkoch, so zachovaným veľkým tunelovým uchom; hr. 0,8-1,1 cm (obr. 5: 8).

13. Črep z nádoby hrubšieho opracovania, farba žltotehlová, výzdoba nalepeným pásikom pretláčaným okrúhlymi jamkami; hr. 1,6 cm (obr. 7: 1).

14. Črep z tela nádoby na povrchu tehlového sfarbenia, výzdoba výčnelkom a dvojicou obdĺžnikov vpichov, zrejme v rôznych líniah; hr. 0,7 cm (obr. 7: 4).

15. Črep z okraja žltohnedého sfarbenia, materiál s výraznými prímiesami organických nečistôt. Výzdoba nechťovými vrypmi v líniah vodorovných s okrajom a gombíkovitým výčnelkom; hr. 0,6 cm (obr. 7: 9).

Vo vrstve sa ďalej našlo 162 črepov z tela rôznych nádob, medzi ktorými prevažovali nádoby hrubšie zhotovené, s výčnelkami predelenými vertikálnymi ryhami alebo vtlačenými jamkami, nad nádobami s tenšími (0,7 cm hrubými) stenami. Našli sa tu aj dva zo štyroch úštepov.

Podľa okrajov a výzdoby sa v objekte našli zvyšky asi 25 rôznych nádob. Medzi tenkostennými nádobami prevládajú guľovité, podľa výzdoby patriace do staršieho stupňa železovskej skupiny (Pavúk 1969, s. 289). V objekte sa nachádzali len do hĺbky 45-50 cm. Od úrovne 50 cm sa tenkostenné črepy so železovskou výzdobou nevyskytujú. Vo výzdobe prevládajú línie vyhotovené nechťovými vrypmi, výčnelky a na hrubostenných nádobách sú veľké výčnelky presekávané vertikálnou líniov alebo vtlačenými jamkami, ktoré sú typické pre staršiu fázu kultúry s lineárnou keramikou podľa triedenia J. Pavúka (1980, s. 45). Zvrstvenie výplne objektu sa však nezistilo, okrem spomínanej stvrdnutej časti v juhovýchodnom rohu, odkiaľ pochádzajú črepy výlučne z nádob typických skôr pre staršiu lineárnu keramikú (nádoby na dutej nôžke, hrubostenné črepy s výčnelkami a výzdobou širšími líniami; obr. 5: 1, 4; 8: 4).

O b j e k t 4 (obr. 4: 4)

Tento objekt sa nachádzal v tesnej blízkosti objektu 1 (najbližšia vzdialenosť 35 cm), takisto ho porušoval žľab - objekt 7. Jeho tvar bol nepravidelne oválny s najväčším priemerom 192 cm. V orientácii J-S severná stena pozvoľne šikmo klesala až do hĺbky 47 cm, južná bola strmšia, tiež zošikmená. Výplň objektu bola tmavá, humusovitá, splývajúca s výplňou žľabu, ktorý bol o niečo plytší. V blízkosti južnej steny objektu sa nachádzala menšia koncentrácia mazanice s priemerom 12 x 20 cm, končiaca sa 20 cm nad dnom.

1. Črep z vydutia, na povrchu nerovnomerne sfarbený do žltotehlova až sivočierna, výčnelok preseknutý dvoma hlbokými vertikálnymi ryhami; hr. 0,9 cm (obr. 5: 3).

2. Črep z hrubšej nádoby, materiál so stopami po organických nečistotách, farba hnedosivá, výzdoba pretláčaným nalepeným pásikom; hr. 1,2 cm (obr. 7: 2).

3. Črep z nádoby s dovnútra zatiahnutým okrajom, na povrchu tehlovočervenej farby. Pod okrajom sa nachádza rad nechťových vrypov; hr. 1,2 cm (obr. 7: 10).

4. Črep z nádoby s dovnútra zatiahnutým okrajom, čiernohnedý, materiál s prímiesou kamienkov, tesne pod okrajom výzdoba hlbokými vertikálnymi vpichmi, viditeľná v dvoch líniiach; hr. 0,6-1,3 cm (obr. 7: 12).

5. Črep z okraja tenkostennej kónickej nádoby, farba tmavopopolavá, pod okrajom výzdoba vodorovnými líniami prerušenými jamkami tvaru notovej hlavičky, z ktorých smerom nadol vychádzajú ďalšie vertikálne ryhy; hr. 0,8 cm (obr. 9: 1).

6. Črep z okraja guľovitej nádoby tmavopopolavého povrchu, tesne pod okrajom výzdoba dvoma líniami prerušenými jamkami v tvare notovej hlavičky pod sebou. Táto výzdoba sa zrejme opakovala i na ostatných častiach nádoby; hr. 0,5 cm (obr. 9: 10).

7. Črep z tela nádoby, na povrchu čierny, lesklý. Výzdoba širšou oblúkovitou líniiou; hr. 0,5 cm (obr. 9: 11).

8. Črep z tela tenkostennej nádoby, povrch popolavý, výzdoba úzkou líniiou prerušovanou jamkami v tvare notovej hlavičky; hr. 0,7 cm (obr. 9: 13).

Ďalej sa v objekte vyskytlo 23 črepov z hrubších nádob s presekávanými výčnelkami, prípadne bez výčnelkov a s výzdobou nechťovými vrypmi. Guľovité tenkostenné nádoby zdobené líniiou s jamkami v tvare notových hlavičiek okrem spomínaných sa už nevyskytli. V objekte sa našli kosti ošípanej, kozy-ovce a jeleňa a dva úštepy z pazúrika a sivého limnokvarcitu.

Podľa výzdoby sa v objekte vyskytli črepy asi z 13 rôznych nádob. Hrubostenné nádoby sú typickejšie pre staršiu lineárnu keramiku. Tenkostenné črepy zdobené líniiou s jamkami v tvare notových hlavičiek nemajú analógie v mladších fázach kultúry s lineárnou keramikou zachytených v Borovciach v Starých hliníkoch (Kolník - Paulík 1957), ale sa skôr približujú k nálezom zo začiatočnej fázy mladšej lineárnej keramiky (Pavúk 1969, s. 275).

O b j e k t 5 (obr. 4: 5)

Zahĺbený objekt tvaru nepravidelného viacuholníka s oblými rohmi, rovnými stenami a nerovným dnom. Najväčšia dĺžka 590 cm, šírka 188 cm. Dno schodkovito nepravidelne zahĺbené (jednotlivé hĺbky 39, 47, 59, 70 cm). Objekt orientovaný v smere dlhšej osi SZ-JV. Z jeho väčšej, východnej časti vychádzal žľab - objekt 9, v ktorom sa nevyskytovali žiadne nálezy. V tejto polovici sa nachádzali dve do seba žľabovito zapustené časti, v ktorých sme nenašli žiadne nálezy. Severným smerom plynule nadväzovali na žľab, ktorý sa v stene objektu začínal (objekt 9), ale v teréne boli od seba oddelené 1 m širokým pásom intaktnej spráše. V južnej

časti sa tieto žlaby končili v stene objektu a ďalej nepokračovali. V západnej polovici objektu sa nachádzalo oválne zahĺbenie (objekt 5A) s rozmermi 164 x 80 cm, hĺbka 39-72 cm; obr. 4: 5A), ktoré sa výplňou líšilo od výplne objektu 5. Obsahovalo dva ploché kamene, medzi ktorými sa nachádzali tri druhy nádob v črepoch, patriace starej lineárnej keramike. V humusovitej výplni samotného objektu 5 sa nachádzali črepy i z mladších fáz lineárnej keramiky s výzdobou úzkymi líniami prerušovanými jamkami v tvare notovej hlavičky.

O b j e k t 5A

Hĺbka 39-72 cm

1. Hrdlo a časť tela veľkej amforovitej nádoby hrubšieho opracovania s mierne roztvoreným ústím, odsadeným hrdlom a s horizontálnym uškom prilepeným v mieste najväčšieho vydutia na pleciah; hr. črepu 1,7 cm (obr. 8: 7).

2. Osem črepov z tenkostennej kónickej nádoby, povrch čiernej, výzdoba žliabkovými ryhami; hr. 0,5 cm (obr. 8: 6).

3. Črep z najväčšieho vydutia putne alebo fľaše, farba tehlovočervená, materiál s prímiesou kamienkov, výzdoba širšími žliabkovými ryhami. Na povrchu horizontálne uško; hr. 1,3 cm (obr. 8: 3).

O b j e k t 5

4. Fragment uška, farba žltohnedá (obr. 8: 2).

5. Črep z hrubšej nádoby, farba tehlová, materiál s organickými prímiesami. Na povrchu veľký výčnelok, pod ktorým sa začína výzdoba dvojicou žliabkovaných rýh ukončených na päte výčnelku jamkou; hr. 1,1 cm (obr. 5: 7).

Ďalej sa vo výplni objektu našlo 16 črepov z guľovitých misiek s výzdobou oblúčkmi prerušenými jamkami v tvare notovej hlavičky, jednoduchou líniou rovnobežnou s okrajom a jamkou v tvare notovej hlavičky a 20 črepov z hrubších nádob, niekedy so zachovanými výčnelkami. Podľa terénnych pozorovaní i materiálu objekt 5 je v superpozícii s objektom 5A. Objekt 5A podľa nálezov patrí k staršej fáze kultúry s lineárnou keramikou (Pavúk 1980) a objekt 5 k začiatočným fázam mladšej lineárnej keramiky (Pavúk 1969). V objekte 5A sa našli kosti hovädzieho dobytká a jeleňa, v objekte 5 v blízkosti žlabovitého prehĺbenia zvyšky mazanice. Nad objektmi sa pod odstránenou ornitou vrstvou 10-15 cm vyskytovali črepy lineárnej keramiky zmiešané s črepmi z vrcholného stredoveku.

O b j e k t 6 (obr. 4: 6)

Zahĺbený objekt zhruba oválneho tvaru (100 x 145 cm), porušujúci žlab - objekt 7. Steny mierne zošikmené, dno rovné, s elipsovitou jamkou (48 x 36 cm) s rovnými stenami a dnom. Výplň bola čierna, humusovitá.

1. Črep z tela nádoby s gombíkovitým výčnelkom. Materiál s prímiesou kamienkov a pliev, farba svetlohnedá; hr. 0,8 cm (obr. 6: 4).

2. Črep z okraja nádoby, povrch žltohnedý až čierny, materiál so stopami organických prímies. Pod okrajom výzdoba trojicou žliabkov; hr. 1 cm (obr. 7: 6).

Vo výplni objektu sa ďalej našlo 24 črepov zdobených dvojicou gombíkovitých výčnelkov alebo žliabkovanými ryhami bez jamiek v tvare notových hlavičiek.

Podľa materiálu objekt patrí do obdobia lineárnej keramiky.

O b j e k t 7 (obr. 4: 7)

Žlab začínajúci sa v juhozápadnej časti nad objektom 5A a končiaci sa v juhovýchodnej časti v objekte 1 a časti narušenej ryhou 1 stavby "závlahy zo zdrže Sĺňava". Celková dĺžka 13,5 m, šírka v nenarušených častiach v priemere 1 m. Steny a dno rovné, hĺbka 30 cm. Výplň tmavá, humusovitá, temer bez nálezov. Asi uprostred dĺžky objektu sa našla kolová jamka skoro okrúhleho tvaru s priemerom 30 cm.

Steny i dno mala rovné, hĺbka bola 40 cm. V okolí jamky sa našlo 9 črepov hrubšieho opracovania, bez výzdoby. Vzhľadom na to, že výplň objektov 1, 4, 6 sa neodlišovala od výplne žiabu a v žiabe postrádame výrazné nálezy, vzájomný vzťah sa dá len veľmi ťažko určiť. Podľa superpozície s objektom 5A by sa zdalo, že žiab je mladší ako staršia lineárna keramika na lokalite. V žiabe sa vyskytli kosti hovädzieho dobytku a ďalší druh turovitých (bos spec.; určenie C. Ambros).

O b j e k t 8 (obr. 1: 8)

Zahĺbený objekt oválneho tvaru s rozmermi 500 x 270 cm, orientovaný v smere dlhšej osi JZ-SV, s malým výklenkom (110 x 152 cm) na severovýchodnej, užšej strane. Steny rovné, dno s menšími nerovnosťami, zhruba uprostred výraznejšie zahĺbenie s koncentráciou veľmi stvrdnutej spráše a vápnitej konkrécie, na jednom mieste prekryté zhruba plošne štvorcovým rozptylom mazanice (dĺžka steny 70 cm. Hĺbka objektu 40-48 cm, zahĺbenie 48-60 cm.

1. Črep z hrubostennej nádoby so zobákovitým uškom, zdobeným po dvoch stranách dvojicou jamiek. Materiál so stopami organických nečistôt, farba nerovnomerná čierna a tehlová; hr. 1,6 cm (obr. 6: 1).

2. Črep s gombíkovitým pretláčaným výčnelkom, materiál so stopami organických nečistôt, farba tehlová; hr. 1,3 cm (obr. 6: 6).

3. Črep z tela nádoby hrubšieho opracovania, z vnútornej strany tmavý, zvonku tehlový, materiál s prímесou kamienkov. Výzdoba dvojicou nechťových vrypov zrejme v línii; hr. 1,2 cm (obr. 7: 3).

4. Črep z okraja hrubšie zhotovenej nádoby, povrch nerovný, farba svetlohnedá, tesne pod okrajom dvojica jednoduchej línie; hr. 1,2 cm (obr. 7: 5).

5. Črep z dna nádoby hrubšieho zhotovenia, telo prechádza plynule do dna, výzdoba vertikálnymi dlhými vpichmi, materiál s prímесou organických nečistôt, farba hnedá; hr. steny 1 cm, hr. dna 1,5 cm (obr. 7: 13).

Z výplne pochádza ešte 42 črepov z hrubostenných nádob, niekedy s výčnelkami, v okolí ktorých sú prstom pretláčané jamky, alebo črepy bez výčnelkov s výzdobou plastickým pásikom. Vo vrstve do 25 cm sa vyskytlo 10 črepov z guľovitých nádob, zdobených líniami v tvare notových hlavičiek, patriacich do stredného neolitu. Z hlbšej vrstvy pochádza úštep zo zelenohnedého rádiolaritu, aký sa vyskytuje i v náplavoch Váhu, a neurčiteľné zvieracie kosti.

Vrstvy objektu od úrovne 25 cm neobsahujú keramiku s výzdobou úzkou líniovou prerušovanou jamkami v tvare notovej hlavičky.

O b j e k t 9 (obr. 4: 9)

Žiab, tiahnuci sa súbežne so žiabom 7 vo vzdialenosti 80-100 cm, bol prerezaný 50 cm širokými rezmi I-III. Ukázalo sa, že je plytký, hĺbka 10-15 cm. Jeho výplň bola o niečo svetlejšia ako výplň objektu 7 a neobsahovala žiadne nálezy.

Oporou pre vnútornú chronológiu sídliskových objektov kultúry s lineárnou keramikou je výzdoba. Najstaršou výzdobou na tenkostennej keramike sú široké žliabkové línie, ktoré boli na črepopch z kónických nádob v objektoch 5A (obr. 8: 6), 2 (obr. 5: 8), 4 (obr. 9: 11) a na putni alebo fľaši z objektu 5A (obr. 8: 3); prerušované žliabkové línie na keramike z objektov 8 (obr. 7: 3), 6 (obr. 7: 6), 4 (obr. 7: 12); výzdoba odtlačkami prstov na črepopch z kónickej nádoby z objektu 2 (obr. 7: 9) a 8 (obr. 7: 3). K tenkostennej keramike patrí i fragment misky na dutej nôžke s vejárovito roztvorenou hornou časťou zdobenou výčnelkami z objektu 2 (obr. 8: 4). Osobitnú pozornosť z hrubostennej keramiky si zasluhujú črepy s výčnelkami zdobenými presekávaním, rôznymi jamkami alebo prevŕtané, ktoré v obsahu objektov 2-8 a na povrchu rozrušených častí lokality sa vyskytli

v dvadsiatich rôznych variantoch (obr. 5: 1-3, 6-9; 6: 1-9; 7: 4, 7, 9; 8: 1). Všetky tieto nálezy zodpovedajú staršej lineárnej keramike podľa triedenia J. Pavúka (1980) a boli v objektoch 5A a 6 a v spodných vrstvách objektov 1, 2, 4 a 8. Ojedinelé nálezy črepov staršej lineárnej keramiky sú známe z Boroviec už dávnejšie (Pavúk 1980, s. 24). J. Pavúk na ich základe predpokladal osídlenie Boroviec i ľudom so staršou lineárnou keramikou, čo nálezy z objektov na Chríbe potvrdili.

Mladšiu fázu osídlenia kultúry s lineárnou keramikou predstavujú črepy z tenkostenných guľovitých nádob zdobené úzkymi rytými líniami prerušovanými jamkami v tvare notových hlavičiek. Pre fragmentárnosť nálezov, ktoré neumožňujú pozorovať výzdobu na celom povrchu nádoby, ich možno zaradiť len približne do starších fáz mladej lineárnej keramiky podľa triedenia J. Pavúka (1969). Tieto nálezy obsahovali vrchné vrstvy objektov 1, 5 a 8 (obr. 9: 1, 3, 4, 7, 10, 13-16).

V objektoch 2 a 8 sa ojedinele vyskytli črepy s výzdobou rytých línii preseknutých kolmým zásekom železovského charakteru (obr. 9: 2, 3, 6, 8). Sídliisko z obdobia mladej lineárnej keramiky a železovskej skupiny sa nachádzalo na severnom konci intravilánu Boroviec v polohe Staré hliníky, zničenej exploataciou hlíny. V päťdesiatych rokoch tu viedli záchranný výskum T. Kolník a J. Paulík (1957, s. 271). Vo výzdobe črepov z nálezov z Chríba sa vyskytujú niektoré priame analógie s nálezmi zo Starých hliníkov, napr. črep z objektu 4 (obr. 9: 1) je analogický črepu z jamy 1/55 (Kolník - Paulík 1957, tab. II: 5) alebo črep s rytou líniovou, pod okrajom prerušovanou jamkami v tvare notovej hlavičky a cikcakovitými líniami po celom povrchu (obr. 9: 7), má analógiu v črepe z jamy 4/55 (Kolník - Paulík 1957, tab. VI: 8) atď. Všeobecne možno konštatovať, že nálezy mladej lineárnej keramiky a železovskej skupiny z Chríba sú analogické niektorým nálezom zo sídliska na Starých hliníkoch, ale sú menej výrazné. Nálezy z Chríba patria do staršieho stupňa železovskej skupiny podľa triedenia J. Pavúka (1969, s. 328). Geograficky obe sídliská (Staré hliníky i Chríb) ležia na tej istej dudvážskej terase.

E n e o l i t

O b j e k t 3 (obr. 4: 3)

Zahĺbenie oválneho tvaru s rozmermi 96 x 152 cm s mierne zošikmenými stenami a nerovným dnom (hĺbka 20-26 cm). Výplň tmavej farby bola zmiešaná s mazanicou, črepmi a so zvieracími košťami. Našiel sa tu i fragment tretieho kameňa.

Časť pravdepodobne kónickej misy s lievikovitým ústím (zlepená z črepov, dno alebo pokračovanie spodnej časti sa nepodarilo zrekonštruovať). Materiál popolavohnedý, z vnútornej strany sa zachovali nepatrné zvyšky červeného farbiva; hr. 0,7 cm (obr. 8: 5).

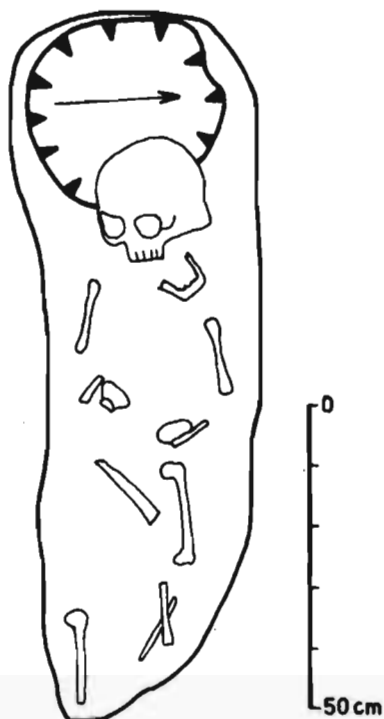
V objekte sa ešte našlo 18 rôznych, zväčša nevýrazných črepov. Výraznejšie črepy patrili dvojkónickým nádobám s výčnelkom na najväčšom vydutí, prípadne so stopami po ryhovaní. Nálezy ako celok sa z okruhu lineárnej kultúry vymykajú. Kónické misy s vejárovito roztvoreným ústím poznáme v kultúre s kanelovanou keramikou v bolerázskej skupine, napr. nálezy z Bajča a Nitrianskeho Hrádku (Točík a kol. 1970, s. 187, tab. LXVIII: 1; LXIX: 1). V prípade, že misa mala dutú nôžku, približovala by sa viac k nálezom lengyelskej kultúry, čomu väčšmi zodpovedá i výzdoba maľovaním červeným farbivom, ktorej fragmenty sa na mise zachovali.

V č a s n ý (?) s t r e d o v e k

H r o b 1 (obr. 2)

V severovýchodnom rohu sektora H sa pri vyrovnávaní prevýšenia, ktoré vzniklo začisťovaním po buldozéri, narazilo na lebku dieťaťa. Hrobová jama sa veľmi ne-

jasne rysovala iba tesne nad kostrou ako nepravidelný obdĺžnik s oblými rohmi (115 x 40 cm), na jednej strane viac vyklenutý. Dno hrobu bolo rovné, hĺbka 80 cm od súčasného povrchu. Kostra ležala na chrbte, hlavou na západ, kosti trupu boli sekundárne premiestnené. Dieťa pôvodne zrejme ležalo vo vystretej polohe, s ľavou

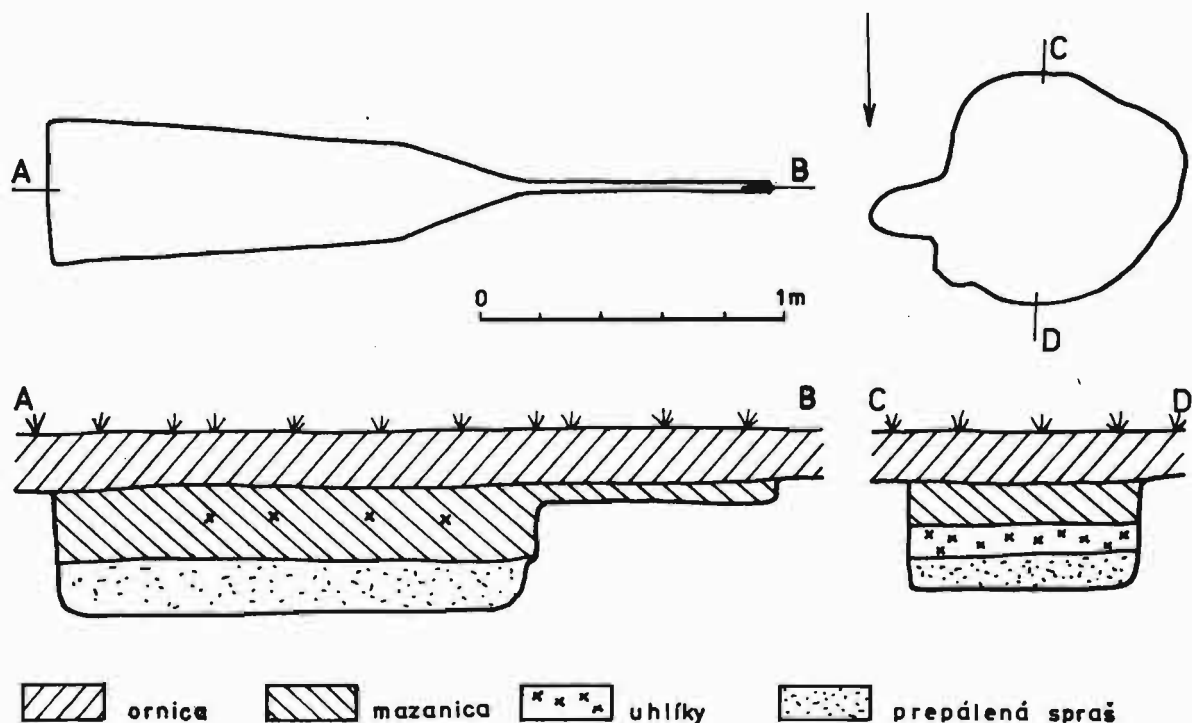
Obr. 2. Borovce, poloha Chríb. Detský hrob 1/85.

rukou v lone (umiestnenie pravej ruky sa nedalo určiť). Čiastočne pod hlavou sa nachádzala veľká kolová jama ($\varnothing$ 30 cm, hĺ. 95 cm) s rovnými stenami a dnom, analogická iným jamkám lineárnej keramiky zisteným na lokalite. V hrobe sa nenašli žiadne sprievodné nálezy. Pri antropologickom výskume M. Vondrákovej (AÚ SAV) sa zistila umelá deformácia na lebke. Tento jav spolu s orientáciou Z-V z praveku na Slovensku nepoznáme. V strednej Európe sa najčastejšie vyskytuje v období sťahovania národov (Friesinger - Adler 1979, s. 33), ale poznáme ho i zo slovanského pohrebiska z 9. stor. v Nitre na Lupke (Jakab 1978, s. 138). Jednoznačne môžeme vylúčiť, že hrob je súčasťou novovekého cintorína, ale môže patriť k väčšiemu pohrebisku. V západnej časti Chríba, dnes zastavanej domami, sa začalo v roku 1986 skúmať slovanské kostrové pohrebisko predbežne datované do 8. a 9. stor. Vzťah pohrebiska a hrobu 1 bude predmetom výskumu v budúcich rokoch.

V r c h o l n ý s t r e d o v e k

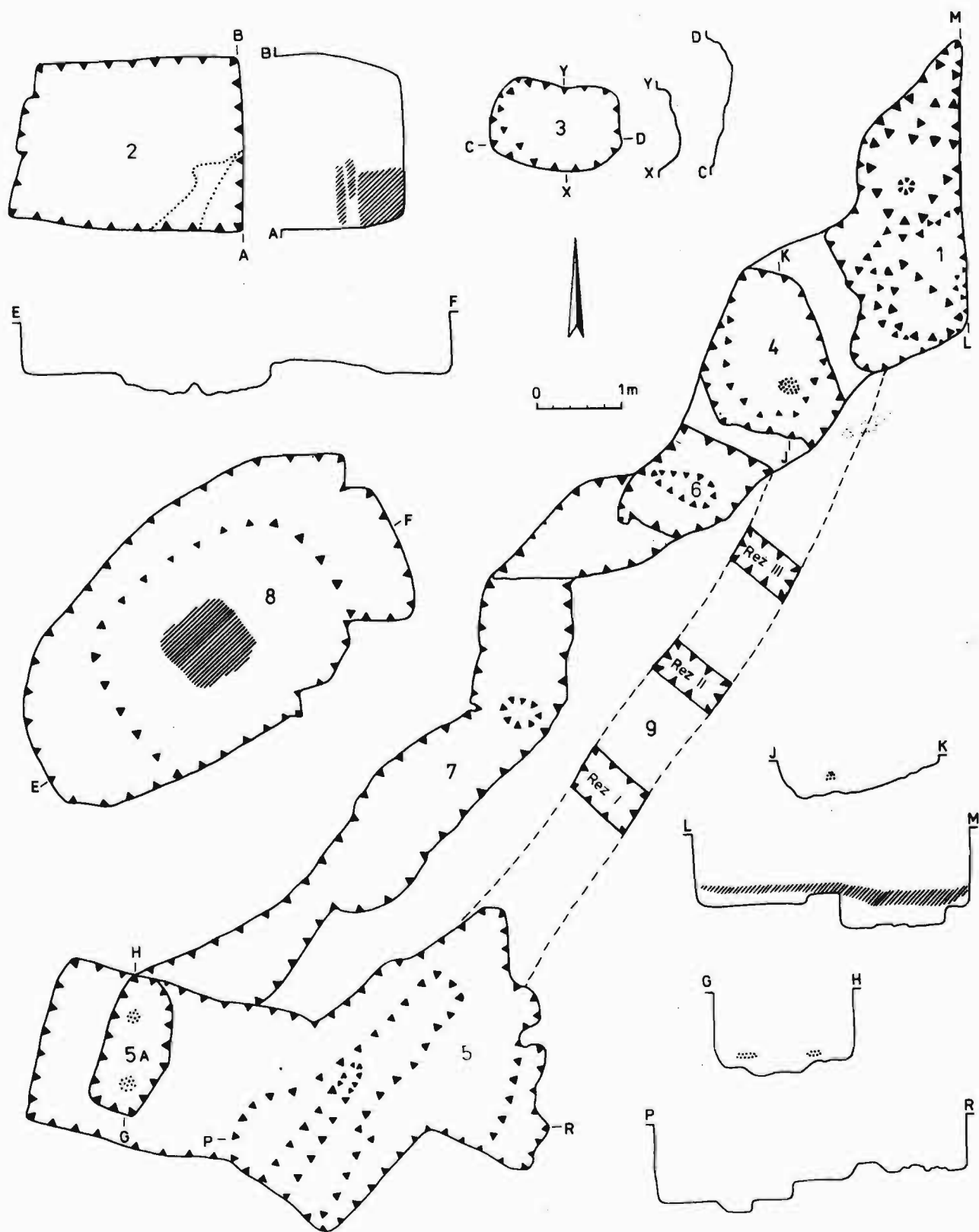
O b j e k t 10 (obr. 3)

V úvode som spomínala, že sa povrchovým prieskumom a mikrosondážou sledoval i priestor narušený v novoveku cintorínom a cestou alebo v súčasnosti stavebnou činnosťou, ktorý bol pre potreby vodohospodárskych stavieb odhumusovaný až do hĺbky 60 cm od súčasného povrchu. V úzkom páse medzi okrajom zaniknutej cesty a prvými hrobmi cintorína sme našli pás zväčša zničeného objektu. Zachovaný časť predstavoval úzky obdĺžnik orientovaný v smere dlhšej osi V-Z. V západnej časti sa steny zbíjali a vytvárali trojuholník. Celková dĺžka pásu bola 160 cm a šírka 45-30 cm. Výplň tvorila 25 cm hrubá vrstva prepálenej mazanice zmiešanej s uhlíkmi a 15 cm prepálenej spraše na dne. Dno objektu sa nachádzalo v hĺbke 40 cm a bolo rovné, podobne ako steny. Od zahroteného konca objektu pokračoval 5 cm široký prepálený pás (hrúbka prepálenia 5 cm) v dĺžke 78 cm; 20 cm od konca tejto časti sa začínalo oválne zahĺbenie s priemerom 80 cm, s rovnými stenami a dnom, vyplnené 14 cm vrstvou veľmi prepálenej mazanice a 10 cm hrubou vrstvou uhlíkov. Na dne sa nachádzala 8 cm hrubá vrstva prepálenej spraše. Nálezy keramiky z oboch častí boli totožné (obr. 10). E. Hajnalová paleobotanickým rozborom zistila medzi uhlíkmi zastúpenie najviac hraba obyčajného (22 kusov), javora (3 ks) a buka lesného (1 ks), ktoré pochádzali z oboch častí. V oválnej jame rozpoznala zvyšky pravdepodobne čierneho uhlia. Podľa nálezov obe časti predstavujú zvyšok jedného celku. Obsahovali 80 črepov asi z 50 rôznych nádob. Okrem tenkostenných nádob zdobených obežnými líniami našli sa tu i zvyšky veľkých zásobníc s kyjovito zhrubnutým, zvonku profilovaným okrajom, zdobené žliabkovaním a šikmými zásekmi (obr. 10: 2-8), ktoré majú najbližšie analógie v objekte z Vrbového, datovanom do druhej polovice 13. stor. (Hanuliak 1984, s. 87). Zachovaná

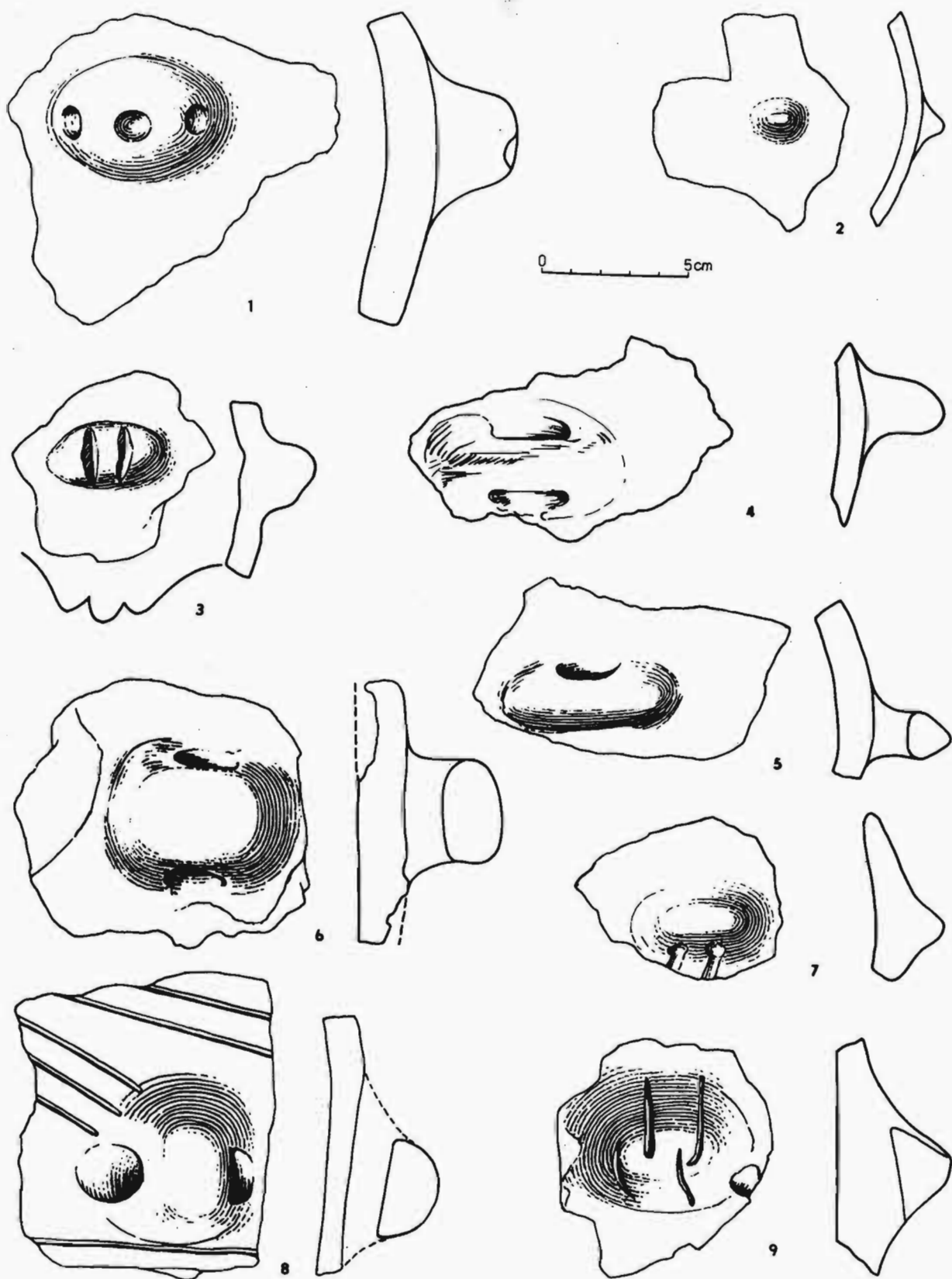

Obr. 3. Borovce, poloha Chríb. Preskúmaná časť objektu 10 - pravdepodobne vyhrievací kanál a vykurovacia jama keramickej pece.

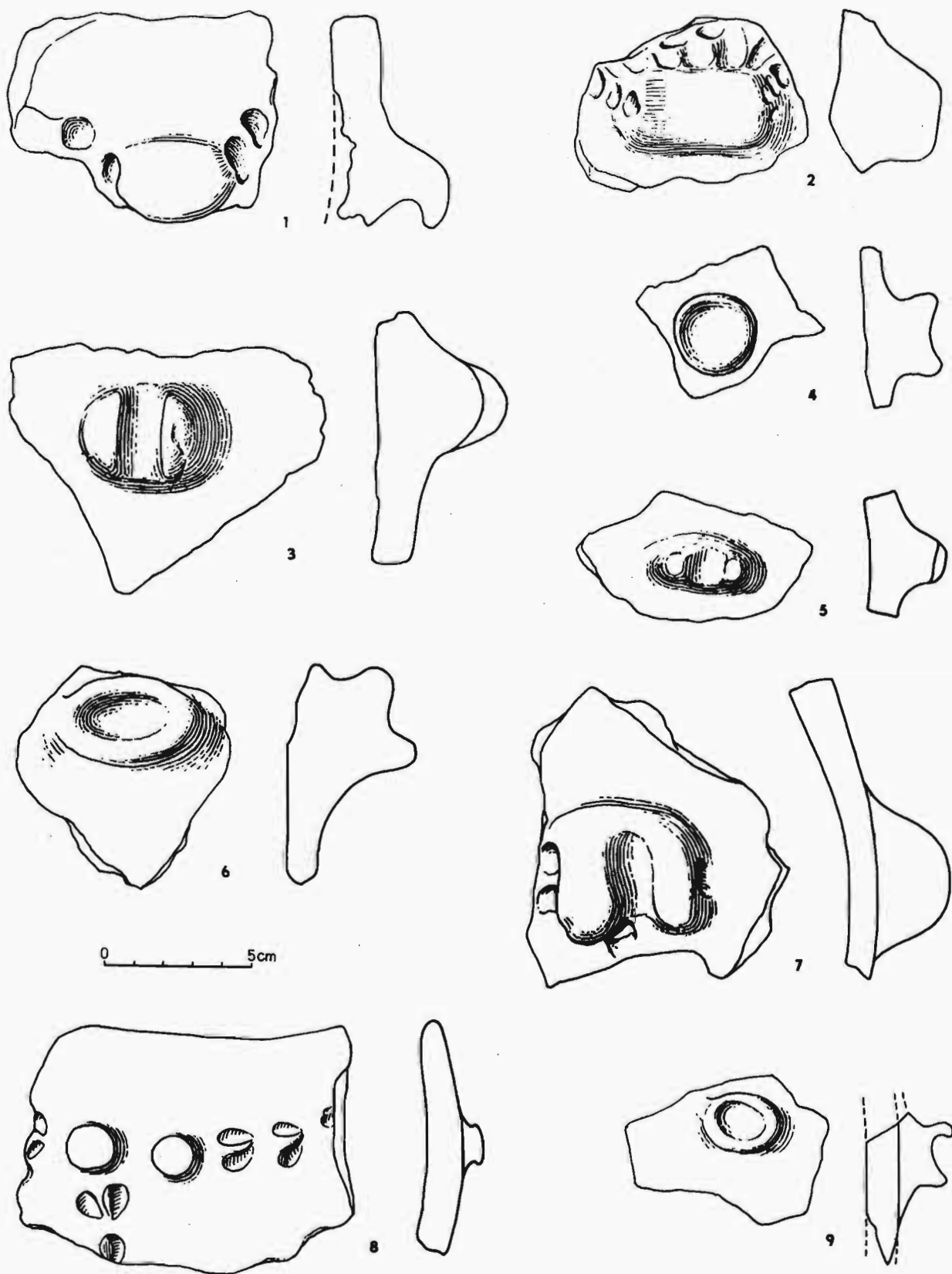
časť objektu sa nepodobá žiadnemu z doteraz preskúmaných stredovekých objektov. Podľa množstva popola, uhľíkov a prepálených častí by mohlo ísť o zvyšok pece, vzhľadom na nálezy keramiky - hrnčiarskej pece. Podľa vzájomného postavenia vy-
paľovacieho a vykurovacieho priestoru poznáme dva typy hrnčiarskych pecí - verti-
kálne a horizontálne (Nekuda - Reichertová 1968, s. 42). Na Slovensku sú známe
oba tieto typy (Chropovský 1959; Čaplovič - Slivka 1980), i keď vertikálny typ
je známejší. Viac nálezov a lepšie rozpracovaná problematika stredovekých hori-
zontálnych hrnčiarskych pecí sú v Čechách a na Morave (prehľadne Nekuda - Rei-
chertová 1968, s. 41-47). Vychádzajúc z pôdorysu objektu 10 a množstva uhľíkov,
by objekt z Chríba zodpovedal viac horizontálnemu typu pece - obdĺžniková časť
by bola jeden vyhrievací kanál a oválna vykurovací priestor. Dĺžka pece súčtom
oboch častí by bola 340 cm, čo pri keramických peciach nie je nič výnimočné.
Např. rozmery pece v Bardejove sú približne 200 x 300 cm (Čaplovič - Slivka
1980, s. 87), pec z polovice 13. stor. zo Mstěnic na Morave má rozmery približne
400 x 170 cm (Nekuda - Reichertová 1968, obr. 8) a pod. Horizontálne hrnčiarske
pece mali obvykle dva vyhrievacie kanály. Na Chríbe druhý kanál bol zrejme zni-
čený hrobmi cintorína alebo cestou, preto šírku pece nemožno určiť. Z etnogra-
fických paralel např. zo stredného Slovenska poznáme horizontálne hrnčiarske
pece ešte z nedávnej súčasnosti, ale i tu patria k zriedkavejším typom (Lacová
1986, s. 237). Treba však podotknúť, že okrem toho, že z objektu 10 na Chríbe
sa nezachovali ostatné časti, nenašiel sa ani zvyšok roštu, preto určenie objektu
ako zvyšku hrnčiarskej pece s horizontálnym plameňom treba brať iba ako pravde-
podobné.

Obr. 4. Borovce, poloha Chríb. Plány objektov. 1 - objekt 1; 2 - objekt 2; 3 - objekt 3; 4 - objekt 4; 5 - objekt 5; 5A - objekt 5A; 6 - objekt 6; 7 - žlab, objekt 7; 8 - objekt 8; 9 - žlab, objekt 9. Čiarkovane vrstvy mazanice, bodkovane kamene.

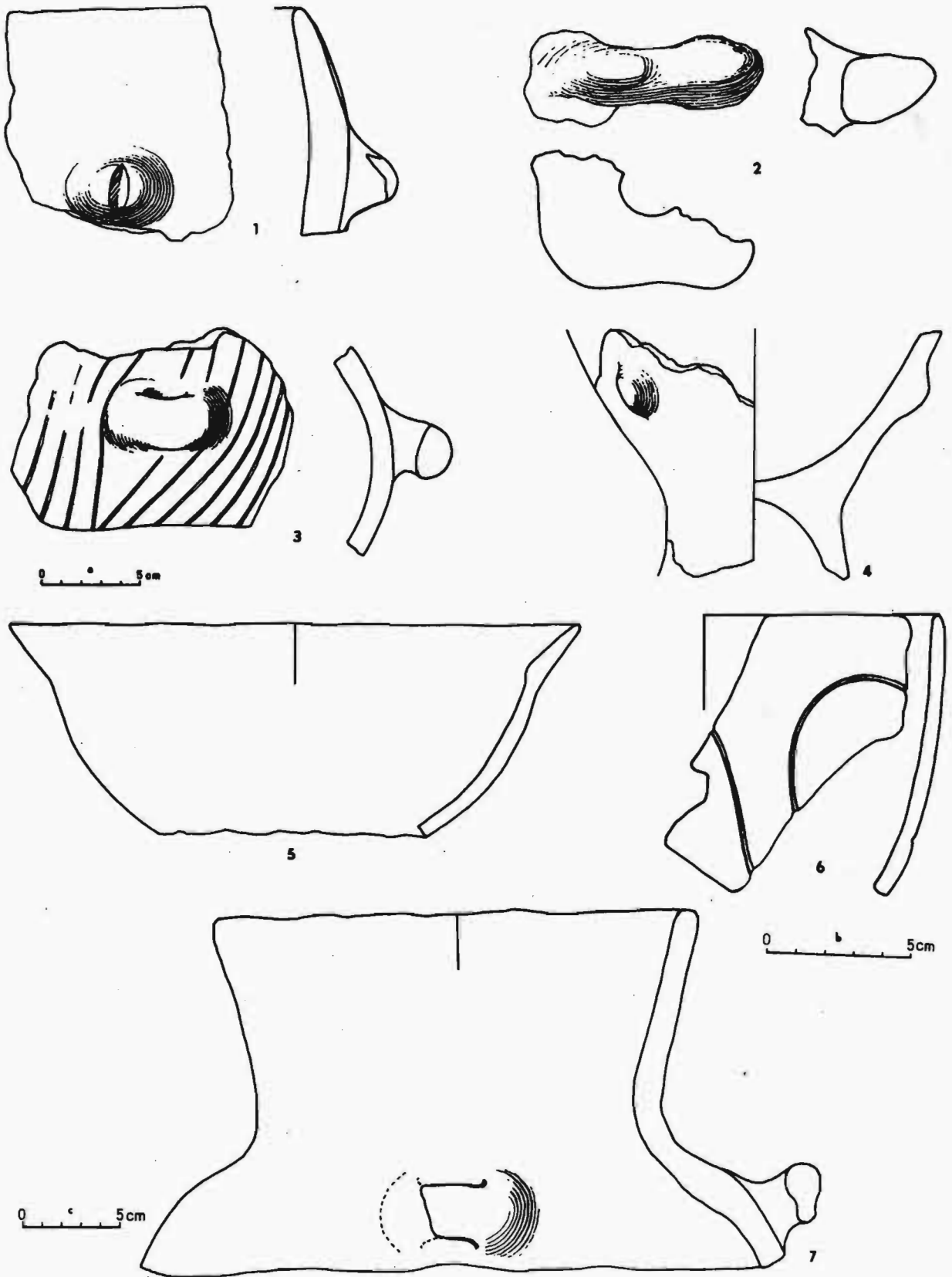
Obr. 5. Borovce, poloha Chríb. Výber keramiky. 1, 4, 8 - objekt 2; 7 - objekt 5; 2, 5, 6, 9 - zber; 3 - objekt 4.

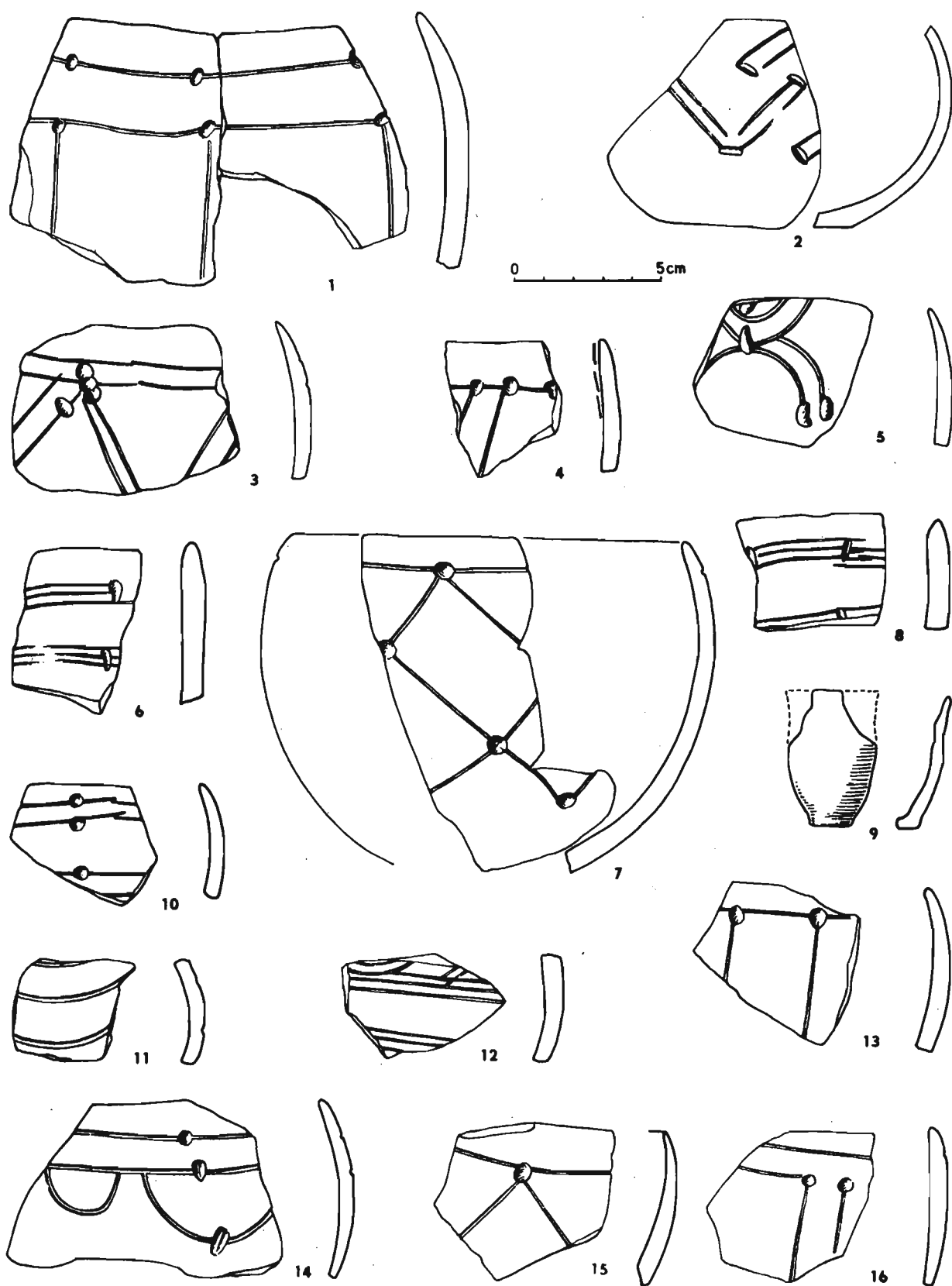
Obr. 6. Borovce, poloha Chríb. Výber keramiky. 1, 6, 8 - objekt 8; 3 - objekt 2; 4 - objekt 6; 2, 5, 7-9 - zber.

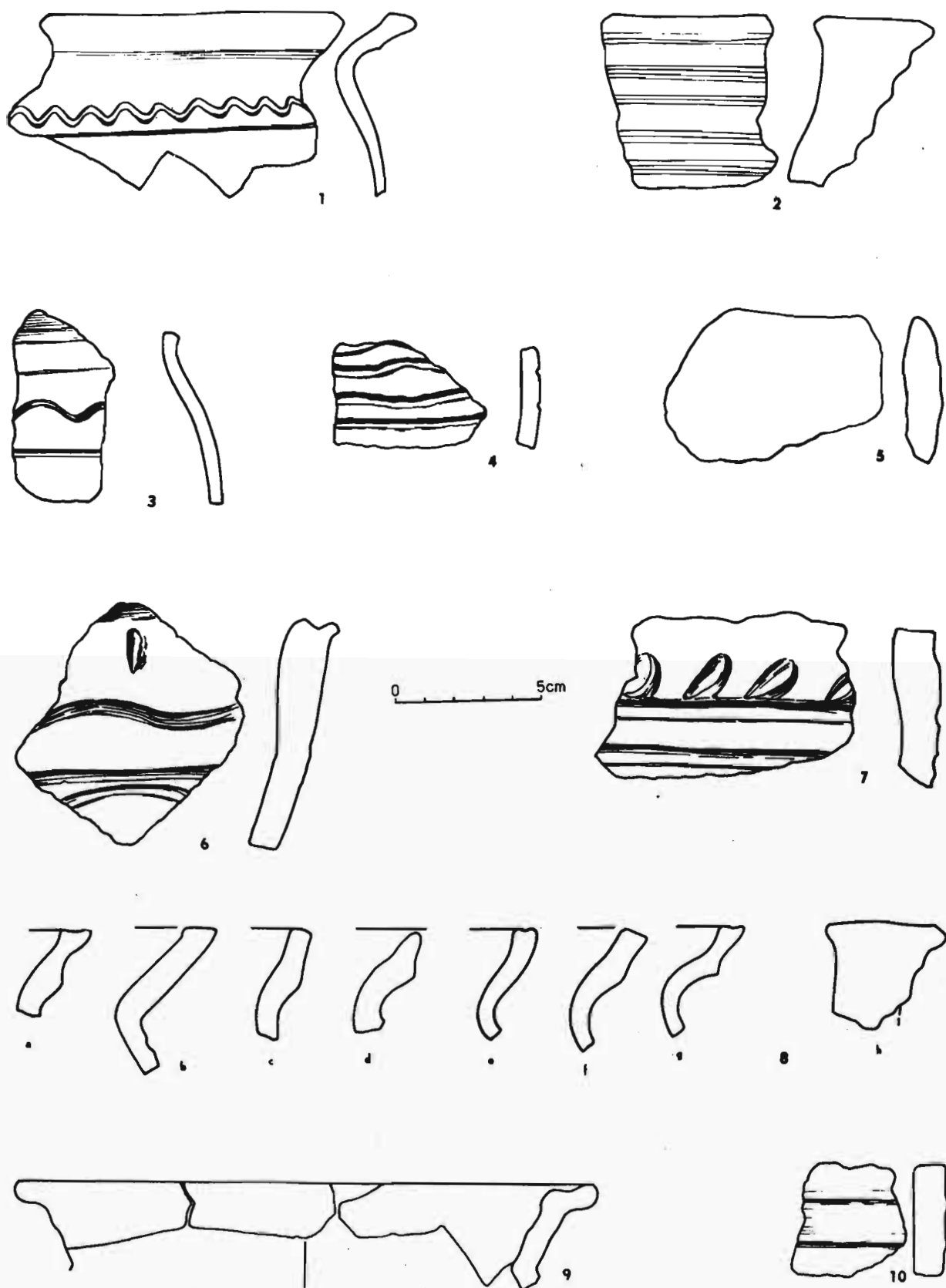
Obr. 7. Borovce, poloha Chríb. Výber keramiky. 1, 4, 8, 9, 11 - objekt 2; 2, 10, 12 - objekt 4; 3, 5, 13 - objekt 8; 6 - objekt 6; 7 - zber.

Obr. 8. Borovce, poloha Chríb. Výber keramiky. 1, 4 - objekt 2; 3, 6, 7 - objekt 5A; 5 - objekt 3; 2 - zber. Mierka a: 3, 5; b: 1, 2, 4, 6; c: 7.

Obr. 9. Borovce, poloha Chríb. Výber keramiky. 1, 10, 11, 13 - objekt 4; 2, 6, 8, 9, 12 - objekt 2; 3, 4, 7 - objekt 8; 14, 16 - objekt 1; 5, 15 - zber.

Obr. 10. Borovce, poloha Chríb. Výber keramiky z objektu 10 z polovice 13. stor.

L i t e r a t ú r a

- ČAPLOVIČ, D. - SLIVKA, M. 1980: Stredoveká hrnčiarska pec z Bardejova. In: Nové Obz. 22. Košice, s. 83-104.
- FRIESINGER, H. - ADLER, H. 1979: Die Zeit der Völkerwanderung in Niederösterreich. Wissenschaftl. Schriftenr. Niederöster. 41/42. Wien.
- HANULIAK, M. 1984: Vrcholnostredoveký objekt z Vrbového. In: Archeol. Výsk. a Nál. na Slov. v r. 1983. Nitra, s. 86-87.
- CHROPOVSKÝ, B. 1959: Slovanské hrnčiarske pece v Nitre. Archeol. Rozhl., 11, s. 825-888.
- JAKAB, J. 1978: Antropologická analýza pohrebiska z 9.-10. storočia v Nitre pod Zoborom. Slov. Archeol., 26, s. 127-148.
- KOLNÍK, T. - PAULÍK, J. 1957: Záchranný výskum na neolitickom sídlisku v Borovciach pri Piešťanoch. Slov. Archeol., 5, s. 271-306.
- LACOVÁ, A. 1986: Postup pri výrobe hlineného riadu na Brehoch. In: Stredné Slovensko. 5. Banská Bystrica, s. 233-255.
- NEKUDA, V. - REICHERTOVÁ, K. 1968: Středověká keramika v Čechách a na Moravě. Brno.
- PAVUK, J. 1969: Chronologie der Zeliezovce Gruppe. Slov. Archeol., 17, s. 269-367.
- PAVUK, J. 1980: Ältere Linearkeramik in der Slowakei. Slov. Archeol., 28, s. 7-90.
- TOČÍK, A. a kol. 1970: Slovensko v mladšej dobe kamennej. Bratislava.

SIEDLUNGSFUNDE UND EIN GRAB AUS BOROVCE. Die Rettungsgrabung in Borovce (Bez. Trnava) war eine kleine Aktion, die im J. 1985 vom Archäologischen Institut der SAW gesichert wurde. Die Grabung verlief auf einem terrassenförmigen Ausläufer, Chrib genannt, an einer durch Bautätigkeit bedrohten Stelle (20 x 12 m). Insgesamt wurden 10 Objekte, 10 Pfostenlöcher und ein Körpergrab untersucht. Die Objekte 5A und 6 und die unteren Schichten der Objekte 1, 2, 4 und 8 enthielten ältere Linearkeramik. Scherben von Gefäßen wahrscheinlich aus älteren Phasen der jungen Linearkeramik befanden sich in den oberen Schichten der Objekte 1, 5 und 8. In den Objekten 2 und 8 erschienen vereinzelt Scherben mit einer Verzierung aus Ritzlinien, die von einer Kerbe von Zeliezovce-Charakter geschnitten waren.

Das Objekt 3 wurde wegen der fragmentarischen Funde nur ungefähr in die Zeit des frühen bis mittleren Äneolithikums gereiht.

Das Objekt 10, in größerem Maße gestört, war offenbar ein Kanal und Teil der Heizung eines horizontalen Töpferofens aus der Mitte des 13. Jh.

Das Grab 1, ein fundleeres, W-O orientiertes Körpergrab eines Kindes, das eine Deformation auf dem Schädel aufwies, ist einstweilen nicht näher datierbar. Wahrscheinlich hängt es mit dem Gräberfeld aus dem 8.-9. Jh. im Westteil von Chrib zusammen, das im J. 1986 zu untersuchen begonnen wurde und Gegenstand der Grabung in den nachfolgenden Jahren sein wird.

НАХОДКИ НА ПЛОЩАДИ ПОСЕЛЕНИЯ И ПОГРЕБЕНИЕ ИЗ С. БОРОВЦЕ. Спасательные раскопки в с. Боровце (р-н Трнава) были небольшим исследованием, осуществленным Археологическим институтом САН в 1985 г. Исследования велись на террасообразном отроге, называемом "Хриб", в месте угрожаемом строительной деятельностью (20 x 12 м). Итого было обследовано 10 объектов, 10 столбовых ям и трупоположение. Объекты 5А и 6 и нижние слои объектов 1, 2, 4 и 8 содержали раннюю линейно-ленточную керамику. Черепки от сосудов вероятно старших фаз поздней линейно-ленточной ке-

рамики содержали верхние слои объектов 1, 5 и 8. В объектах 2 и 8 единично встречались черепки, украшенные резными линиями, пересеченными резной линией железовского типа.

Объект 3 из-за находок, найденных только фрагментами был отнесен приблизительно к старшему или среднему энеолиту.

Объект 10, большей частью разрушенный, по видимому канал и отопительная часть горизонтальной гончарной печи, датирован половиной XIII в.

Погребение I - детское труположение без находок, ориентировка 3-В, деформация на черепе, пока что точнее нельзя датировать. Его вероятная связь с могилом VIII-IX вв. в западной части "Хриба", исследованном с 1986 г., будет предметом исследований в следующих годах.

UMELO DEFORMOVANÁ DETSKÁ LEBKA Z BOROVIEC

Mária Vondráková

Zisťovacou sondou na lokalite Chríb v Borovciach (okr. Trnava) odkryla D. Staššíková-Štukovská (1988) v roku 1985 kostru dieťaťa pochovaného bez sprievodných archeologických nálezov. Hrob sa nachádzal v tesnej blízkosti odkrytej časti pohrebiska. Kostra patrila štvorročnému dieťaťu, bola veľmi poškodená, kosti lebky boli rozpadnuté v švoch a sekundárne zlámané. Rekonštrukciou sme získali neúplné kráanium bez spodiny lebečnej (obr. 1) so stopami po mutilačných zásahoch vo frontálnej, postbregmatickej a okcipitálnej oblasti neurokránia. V uvedených oblastiach lebky sú preliačneniny spôsobené trvalým obmedzovaním rastu kostí v prirodzenom smere pomocou bandáží vedených týmito oblasťami lebky, a to pravdepodobne spôsobom, ktorý je znázornený podľa Winklera a Jungwirtha na obr. 2, vyňatom z publikácie Friesinger - Adler (1979).

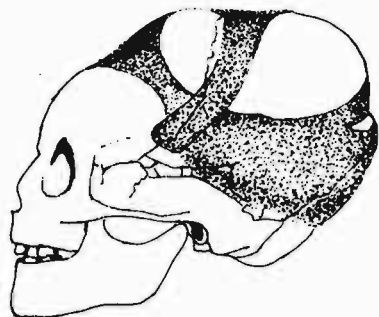
V literatúre sa pomerne často stretávame s umelo deformovanými detskými lebkami aymarského typu z doby sťahovania národov (Jelínek 1958; Chochol 1969; Papp 1983 a iní) i umelo deformovanými lebkami dospelých jedincov (Topinard 1881; Matiegka 1894; Malý 1935; Levin 1946-1947; Ginsburg - Zirov 1949; Vlček 1952, 1969; Lorencová 1956, 1959, 1963/64; Lorencová - Pospíšil - Kalus 1957; Trofimova 1959; Jelínek 1960; Stloukal 1965; Bachratý 1965; Hankó - Kiszely 1971-1972; Schmidt 1984 a iní).

Veľmi významné sú práce sovietskych autorov V. V. Ginsburga a E. V. Zirova (1949), ktorí stanovili numerickú charakteristiku stupňov lebečných deformácií aplikáciou indexu deformácie. T. A. Trofimova (1959) nielen preskúmala značný počet deformovaných lebiek pochádzajúcich z rôznych oblastí Sovietskeho zväzu, ale ich tiež porovnávala s nedeformovanými lebkami.

Z územia Slovenska opisuje E. Vlček (1957) detskú deformovanú lebku z doby sťahovania národov zo Stráží pri Piešťanoch. Uvažuje skôr o neúmyselnej deformácii (čelenka, čiapka). Umo deformovanú lebku nájdenú na belobrdskom pohrebisku v Nitre pod Zoborom spomína J. Jakab (1978).

Obr. 1. Borovce. Umo deformovaná detská lebka.

Obr. 2. Spôsob bandážovania lebky pomocou sponovitých výstuží.

H. Friesinger a A. Adler (1979) uvádzajú, že pôvodnou krajinou umelého deformovania lebiek je povodie rieky Kenkol v Kirgizskej SSR, kde v 1. a 2. stor. n. l. bandážovali lebky dojčatám oboch pohlaví. Myslia tým zrejme začiatky tohto zvyku na území, z ktorého sa dostal v dobe sťahovania národov do Karpatskej kotliny, pretože umelo deformované lebky sú známe už z 8.-6. tisícročia pred n. l. z oblasti Blízkeho východu (Kiszely 1978). J. Werner (1956) uvádza výskyt tohto úkazu v 1. stor. n. l. tiež na Pamíre v skupine patriacej pravdepodobne k zväzu Hunov. V 3. a 4. stor. n. l. bol tento zvyk rozšírený tiež na východe sarmatsko-alanského územia severne od Kaspického mora. Vpád asiatských jazdcov Hunov v 5. stor. vnáša tento zvyk i do strednej Európy. Prevzali ho niektoré germánske kmene, Góti a Gepidi pestovali tento úzus až do 6. stor. n. l. V nepatrnej miere zvyk bandážovania lebiek prevzali aj Longobardi a Burgundania. V týchto kmeňoch deformovali lebky predovšetkým ženám, azda šlo o módnú záležitosť. U Alamanov sa predpokladajú sobášne s exotickými ženami (Czarnetzki - Uhlig - Wolf 1983).

L i t e r a t ú r a

- BACHRATÝ, A. 1965: Príspevok k problému umelej deformácie lebky. Acta Fac. Rer. Nat. Univ. Com. 10, č. 1, s. 201-206.
- CZARNETZKI, A. - UHLIG, Ch. - WOLF, R. 1983: Skelette erzählen... Menschen des frühen Mittelalters im Spiegel der Anthropologie und Medizin. Stuttgart.
- FRIESINGER, H. - ADLER, H. 1979: Völkerwanderungen in Niederösterreich. In: Wissenschaftl. Schriftenr. Niederöster. 41/42. St. Pölen - Wien, s. 32-33.
- GINSBURG, V. V. - ZIROV, E. V. 1949: Antropologičeskiye materialy iz Kenkolskogo katakombnogo mogiľnika v doline r. Talas Kirgizskoj SSR. (Poznámka: citácia v Pap, J.: Data to the problem of artificial cranial deformation. Ann. Hist.-natur. Mus. Nat. Hung. Budapest 1983, s. 339-350.)
- HANKÓ, K. I. - KISZELY, I. 1971-1972: Mesterségesen deformált kora népvándorlaskori férfi koponya Tamási-Adorjánpusztáról (Artificially deformed male skull of the early Migration Period from Tamási-Adorjánpuszta). In: Szekszárdi Múz. Évk. 2. Szekszárd, s. 67-84.
- CHOCHOL, J. 1969: Ein künstlich deformierter Kinderschädel aus der Zeit der Völkerwanderung (Fundort Lužec nad Vltavou, Bez. Mělník, Böhmen). Anthropol., 7, č. 2, s. 11-17.
- JAKAB, J. 1978: Antropologická analýza pohrebiska z 9.-10. storočia v Nitre pod Zoborom. Slov. Archeol., 26, s. 127-148.
- JELÍNEK, J. 1958: Ein künstlich deformierter Kinderschädel aus der Zeit der Völkerwanderung. Čas. Morav. Mus., (A) 43, s. 175-182.
- JELÍNEK, J. 1960: Vier deformierte Schädel aus der Völkerwanderungszeit aus Südmähren. Čas. Morav. Mus., (A) 45, s. 251-264.
- KISZELY, I. 1978: The Origins of Artificial Cranial Formation in Eurasia, B. AR. International Series (Supplementary) 50.
- LEVIN, M. T. 1946-1947: Deformacia golov u Turkmen. Sov. Etnogr., 6-7, s. 184-190.
- LORENCOVÁ, A. 1956: Uměle deformované lebky z Velatic. Zprav. Antropol. Společn. 9, č. 1, s. 4.
- LORENCOVÁ, A. 1959: Uměle deformovaná lebka z Vícemilic. Čas. Morav. Mus., (A) 44, s. 203-210.
- LORENCOVÁ, A. 1963/64: Deformovaná lebka z Náhla a další nový nález kostry s deformovanou lebkou ze Sedlšovic. Sbor. Archeol. Úst. Brno III, s. 156-161.

- LORENCOVÁ, A. - POSPÍŠIL, M. - KALUS, L. 1957: Nový nález kostry s deformovanou lebkou z Vacenovic. In: Studie Mus. Gottwaldov. 14. Gottwaldov, s. 25.
- MALÝ, J. 1935: Uměle deformované lebky z Čelákovic u Prahy. Anthropol., 13, č. 1/2, s. 27-53.
- MATIEGKA, J. 1894: Uměle deformované lebky z Budyně. Rozpr. Čes. Akad. Věd a Umění. III, II (26). Praha, s. 1-42.
- PAPP, I. 1983: Data to the problem of artificial Cranial deformation. 1. In: Ann. hist.-natur. Mus. Nat. Hung. 75. Budapest, s. 339-350.
- SCHMIDT, B. 1984: Ein künstlich deformierter Schädel von Wesenitz, Ortsteil von Lochau, Saalkreis, und ein Grab des 5./6. Jahrhunderts von Barnstädt, Kr. Querfurt. Ausgrab. u. Funde, 29, č. 4.
- STASSÍKOVÁ-ŠTUKOVSKÁ, D. 1988: Sídliškové nálezy a hrob z Boroviec. In: Štud. Zvesti Archeol. Úst. Slov. Akad. Vied. 24. Nitra, s. 173-190.
- STLOUKAL, M. 1965: Künstlich deformierte Schädel von Vyškov. Anthrop. Anz., 29, s. 250-260.
- TOPINARD, P. 1881: Az antropológia kézikönyve (Anthropology). Budapest.
- TROFIMOVA, T. A. 1959: Drevneje naselenie Gorezma. Moskva.
- VLČEK, E. 1952: Uměle deformovaná lebka z Klučova. Archeol. Rozhl., 4, s. 112, 129-130, 145.
- VLČEK, E. 1957: Antropologický materiál z období stěhování národů na Slovensku. Slov. Archeol., 5, s. 402-434.
- VLČEK, E. 1969: Artificially Deformed Skulls from the Migration Period from Praha-Podbaba. Anthropol., 7, č. 2, s. 5-9.
- WERNER, J. 1956: Beiträge zur Archäologie des Attila-Reiches. Abhandl. d. Bayer. Akad. d. Wiss. N. F. 38, s. 5-18.

KÜNSTLICH DEFORMIERTER KINDERSCHÄDEL AUS BOROVCE. Auf der Fundstelle Chřib in Borovce (Bez. Trnava) deckte D. Staššíková-Štukovská im J. 1985 ein stark gestörtes Skelett eines vierjährigen Kindes ab. Das Grab befand sich in nächster Nähe des abgedeckten Gräberfeldabschnittes (siehe Staššíková-Štukovská in diesem Periodikum) und war ohne archäologische Begleitfunde. Durch Rekonstruktion gewann man ein unvollständiges Kraniaum ohne die Schädelbasis (Abb. 1) mit Spuren von Mutilationseingriffen in der frontalen, postbregmatischen und occipitalen Gegend des Neurokraniums, wo sich durch Bandagieren des Schädels verursachte Eindrücke befinden, die wahrscheinlich auf jene, auf Abb. 2 dargestellte Art verursacht wurden (nach Winkler und Jungwirth in Friesinger - Adler 1979).

ИСКУССТВЕННАЯ ДЕФОРМАЦИЯ ДЕТСКОГО ЧЕРЕПА ИЗ С. БОРОВЦЕ. На местонахождении Хриб в с. Боровце (р-н Трнава) обнаружила Д. Сташшикова-Штуковска в 1985 г. сильно поврежденный череп четырехлетнего ребенка. Погребение находилось в непосредственной близости вскрытой части могильника (смотри Сташшикова-Штуковска в этом периодическом издании) и не сопровождали его археологические находки. Реконструкцией был получен неполный краний без основания черепа (рис. 1) с следами мутилиционных вмешательств в фронтальной, постбрегматической и окципитальной областях нервокrania, где имеются депрессии, причиненные бинтованием черепа вероятно таким образом, как показано на рис. 2 (по Винклеру и Юнгвирту в: Фризингер - Адлер 1979).

ROZBOR ŠTIEPANEJ INDUSTRIE Z BOROVIEC

Ľudmila Illášová

Z archeologickej lokality Chríb v obci Borovce (okr. Trnava), ktorá sa nachádza na terase rieky Váhu v sprašových sedimentoch hrubých niekoľko metrov, boli z petrografickej stránky spracované kamenné artefakty z neolitu, nájdené pri prieskumných prácach v objektoch 2, 4 a 8. Ide o osem úštepov - zväčša ako odpad - a jeden pracovný nástroj - čepieľku.

Najbohatší bol objekt 2, z ktorého pochádzajú štyri úštepy, z objektu 4 sú dva úštepy a čepieľka, v objekte 8 sa našiel jeden úštep. Okrem týchto artefaktov sa získal jeden úštep zberom.

Veľkosť a tvar úštepov sú rôzne. Na troch možno pozorovať nevýrazné stopy po pracovnej činnosti. V tomto mieste hornina nadobúda vysoký sklený lesk (oproti ostatným hranám, kde sa lesk tak výrazne neprejavuje). Ostatné úštepy pokladáme za odpad, ktorý vznikol pri vyhotovovaní pracovných nástrojov štiepaním.

Tab. 1. Petrografické zloženie úštepov a čepieľky

Nástroj	Hornina			Spolu
	pazúrik	limnokvarcit	rádiolarit	
čepieľka	-	1	-	1
úštep	4	2	2	8
Spolu	4	3	2	9

Čepieľka je vyhotovená z limnokvarcitu šedej farby; má dĺžku 3,2 cm. Ako vidieť z tab. 1, určované kamenné artefakty sú vyrobené z troch typov hornín: z pazúrika, limnokvarcitu a rádiolaritu.

P a z ú r i k. Táto hornina je zastúpená dvoma farebnými varietami, a to hnedou a šedou. Pazúriky hnedej farby pochádzajú z oblasti Poľska (podkrakovský pazúrik) a šedé pazúriky sú baltického pôvodu (NDR?). Táto importovaná surovina prevláda nad domácimi surovinami. Pravdepodobne bol k nej ľahší prístup ako napr. k limnokvarcitom, ktoré museli dovážať a prevážať cez horský terén.

L i m n o k v a r c i t. Úštepy a čepieľka vyhotovené z tejto suroviny majú šedú, šedočiernu i hnedošedú farbu. Surovina pochádza zo Žiarskej kotliny (lokality Slaská, Lutila, Jelšovský potok a i.). Dovoz tejto suroviny na lokalitu umožňovali horské priechody severným smerom cez tzv. Handlovské sedlo k rieke Nitre a jej povodím medzi pohoria Tríbeč a Strážovskú hornatinu k Považskému Inovcu na druhú stranu pohoria tzv. Radošinským sedlom.

R á d i o l a r i t. Zastúpená hornina má tmavohnedú až čokoládovohnedú farbu. Sú z nej dva úštepy. Pochádza z oblasti bradlového pásma, kde vytvára vločky vo vápencoch. Je značne rozptýlená i v náplavoch rieky Váhu a v podhorských oblastiach južne od bradlového pásma. Najbohatšie lokality, kde táto surovina vystupuje, sú Nemšová a Pruské. Je pozoruhodné, že bola najmenej používanou surovinou na sídlisku, i keď jej bol dostatok. Pazúrik však bol výmennou a kvalitnejšou surovinou.

ANALYSE VON SPALTINDUSTRIE AUS BOROVCE. Von der archäologischen Fundstelle in Borovce, Lage Chríb (Bez. Trnava), die sich auf einer Waagterrasse in einige Meter mächtigen Lösssedimenten befindet, wurden in petrographischer Hinsicht Steinartefakte aus neolithischen Objekten verarbeitet. Die Artefakte wurden in den Objekten Nr. 2, 4 und 8 gefunden. Es handelt sich um acht Abschlüge und eine Klingenlamelle. Die bestimmten Steinartefakte sind aus drei Gesteinstypen angefertigt: aus Feuerstein, Limnoquarzit und Radiolarit. Die Feuersteine sind durch zwei farbige Varietäten vertreten, und zwar durch eine braune und graue. Die braunen Feuersteine stammen aus dem Gebiet Polens (Krakauer Feuerstein) und die grauen sind baltischen Ursprungs (DDR?). Der Limnoquarzitrohstoff stammt aus dem Žiar-Becken (Fundorte Slaská, Lutila, Jelšový potok u. a.). Der Radiolaritrohstoff kommt in der Felsklippenzone nördlich der Fundstelle vor. Die reichsten Fundorte sind Nemšová und Pruské. Der Feuerstein war ein Austausch- und qualitativerer Rohstoff als die heimischen Arten.

АНАЛИЗ ОББИТОЙ ИНДУСТРИИ ИЗ С. БОРОВЦЕ. На археологическом памятнике Боровце, урочище Хриб (р-н Трнава), находящемся на террасе реки Ваг в лессовых отложениях мощностью несколько метров были с петрографической точки зрения рассмотрены каменные артефакты из неолитических объектов. Артефакты были обнаружены во время разведок в объектах № 2, 4 и 8. Речь идет о восьми отщепах и одной пластинке. Рассматриваемые каменные артефакты сделаны из трех типов пород: кварца, лимнокварцита и радиоларита. Кварцы представлены двумя цветными вариантами, а именно коричневым и серым. Кварцы коричневого цвета происходят из Польши (подкраковский кварц) и серые кварцы балтийского происхождения (ГДР). Лимнокварцит происходит из Жярской котловины (месторождения Сласка, Лутила, Елшови-Поток и др.). Радиоларит находится в гряде останцев севернее местонахождения. Богатейшими местонахождениями являются Немшова и Пруске. Кварц был меновым и более качественным сырьем чем местные породы.

ARCHEOLOGICKÉ NÁLEZY ZO SÚKROMNEJ ZBIERKY J. TÓTHA

Jaroslava Ruttkayová

Vo februári 1987 externý spolupracovník Oblastného nitrianskeho múzea Július Tóth z Lapáša (okr. Nitra) daroval múzeu časť vlastnej archeologickej zbierky. Nálezy získal zberom z polí obklopujúcich dodnes obývanú jágerskú kúriu, ležiacu v katastri obce Lapáš.

OPIS MATERIÁLU

N e o l i t

1. Časť kamenného vysokoklenutého klina kopytovitého tvaru s obojstranne vybrúseným ostrím. Steny sú dokonale vyhranené, prierez približne obdĺžnikový. Klin je vyhotovený z materiálu tmavosivej farby (obr. 1: 2).

2. Plochá sekerka, jej spodná základňa je rovná, vrchná mierne vyklenutá. Boky sekerky nie sú vyhranené, ostrie je jednostranne vybrúsené. Zhotovená je z materiálu sivej farby; dĺ. 6 cm, š. ostria 4 cm (obr. 1: 3).

3. Črep z okraja guľovitej nádoby s vtiiahnutým okrajom, zhotovenej z materiálu obsahujúceho prímes piesku a sľudy, povrch je drsný, sivohnedý, zdobený tromi horizontálnymi radmi nechťových vrypov (obr. 1: 7).

4. Črep zo steny hrncovitej nádoby, vyhotovenej z materiálu s prímesou piesku, svetlohnedej farby, zdobený dvojicou malých výčnelkov (obr. 1: 9).

5. Črep z boku nádoby, vyhotovenej z materiálu s prímesou piesku a sľudy, svetlohnedej farby, zdobený výčnelkom pretláčaným prstami (obr. 1: 8).

E n e o l i t

1. Neúplný kamenný sekeromlat oválneho tvaru. Otvor je umiestnený bližšie k chýbajúcemu tylu. Sekeromlat je z materiálu sivej farby; š. 7,1 cm (obr. 1: 5).

2. Fragment kamenného nástroja, jednostranne retušovaného, zhotoveného z kremeňa sivej farby; dĺ. 3,8 cm, š. 1,5 cm (obr. 1: 4).

3. Kostené šidlo, zvonka opracované, na spodnej strane zahrotené; dĺ. 8,5 cm (obr. 1: 1).

4. Črep z okraja misky, vyhotovenej z jemne plaveného materiálu, povrch má vyhladený, sivohnedý, vedľa tunelovitého ucha, umiestneného cca 5 cm pod okrajom, sú zvyšky výzdoby - jamky (obr. 2: 6).

5. Črep z okraja hrncovitej nádoby so zachovaným fragmentom širokého pási-
kového ucha, nad ním na okraji sú rohaté výčnelky. Materiál obsahuje prímes
piesku, povrch je vyhladený, tmavosivý, nezdobený (obr. 2: 8).

6. Črep z hrubostennej nádoby, vyhotovenej z piesčitého materiálu, povrch
má vyhladený, svetlohnedý, zdobený troma horizontálnymi širokými žliabkami a pod
nimi širokými zvislými žliabkami (obr. 2: 4).

7. Črep z hrubostennej nádoby, vyhotovenej z materiálu s prímesou piesku,
povrch je drsný, svetlohnedý, pod okrajom je umiestnená široká pretláčaná lišta
(obr. 2: 2).

8. Črep z hrdla hrncovitej nádoby, vyhotovenej z materiálu s hrubšími prí-
mesami, s vyhladeným povrchom, hnedočervenej farby, zdobený plastickým pretláča-
ným pásikom (obr. 2: 1).

9. Črep z okraja hrncovitej nádoby, vyhotovenej z materiálu s hrubšími prí-
mesami, povrch má drsný, sivohnedý, pod okrajom je zdobený širokou pretláčanou
lišťou (obr. 2: 9).

10. Črep z tela hrncovitej nádoby, vyhotovenej z materiálu s prímесou piesku, povrch má vyhladený, svetlohnedý, zdobený plytkými zbíhajúcimi sa žliabkami (obr. 2: 5).

11. Fragment malej šálky, vyhotovenej z jemne plaveného materiálu, povrch má vyhladený, tmavosivý, na tele zdobený jemnými zvislými žliabkami. Na vydutí sa pripája zvyšok pásikového ucha (obr. 2: 7).

12. Ozdobný gombíkovitý výčnelok z delenej misy, zhotovenej z materiálu s prímесou piesku, povrch má vyhladený, šedohnedý, nezdobený (obr. 2: 3).

D o b a b r o n z o v á

1. Črep z okraja džbánka, zhotoveného z jemne plaveného materiálu, povrch je vyhladený, sivý, nezdobený, nad okraj prečnieva pásikové ucho, ktoré má v strede pozdĺžne rebro (obr. 3: 4).

2. Črep z okraja dvojkónickej misy s výrazným lomom v dolnej tretine, vyhotovenej z jemne plaveného materiálu, povrch má vyhladený, sivý, nezdobený (obr. 3: 1).

3. Črep z tela nádoby, vyhotovenej z jemného materiálu, povrch je hladký, sivý, nezdobený, na maximálnom vydutí je umiestnené pásikové ucho (obr. 3: 5).

4. Okrajový črep z nádoby, vyhotovenej z jemného materiálu, povrch má hladký, sivý, nezdobený, na maximálnom vydutí je umiestnené tunelovité ucho (obr. 3: 2).

D o b a l a t é n s k a

1. Bronzová spona s hladkým oblúkovitým lúčikom a dlhšou voľnou pätkou s malou profilovanou guľôčkou. V mieste zachycovača je zdobená malými priečnymi ryhami; dĺ. 3,7 cm (obr. 4: 1).

2. Črep z okraja súdkovitej situly, zhotovenej z materiálu s prímесou piesku, povrch má vyhladený, svetlohnedý, sčasti zdobený zvislým hrebeňovitým ryhovaním (obr. 4: 2).

3. Črep z okraja súdkovitej situly, zhotovenej z jemne plaveného materiálu, povrch má vyhladený, striebistosivý, tuhovaný, pod okrajom je zdobený obežnicou a pod ňou zvislými líniami hrebeňového kolka (obr. 4: 3).

4. Črep z okraja súdkovitej situly, zhotovenej z materiálu s prímесou piesku a sludy, povrch je drsný, sivý, zdobený zvislými líniami hrebeňového kolka (obr. 4: 4).

5. Črep z okraja hrubostennej zásobnice, vyhotovenej z materiálu s prímесou piesku, v spodnej časti prevŕtaný, povrch je drsný, tmavosivý, tuhovaný, nezdobený (obr. 4: 5).

6. Črep z okraja hrubostennej zásobnice, zhotovenej z materiálu s prímесou piesku a sludy, povrch má vyhladený, svetlohnedý, nezdobený (obr. 4: 6).

D o b a r í m s k a

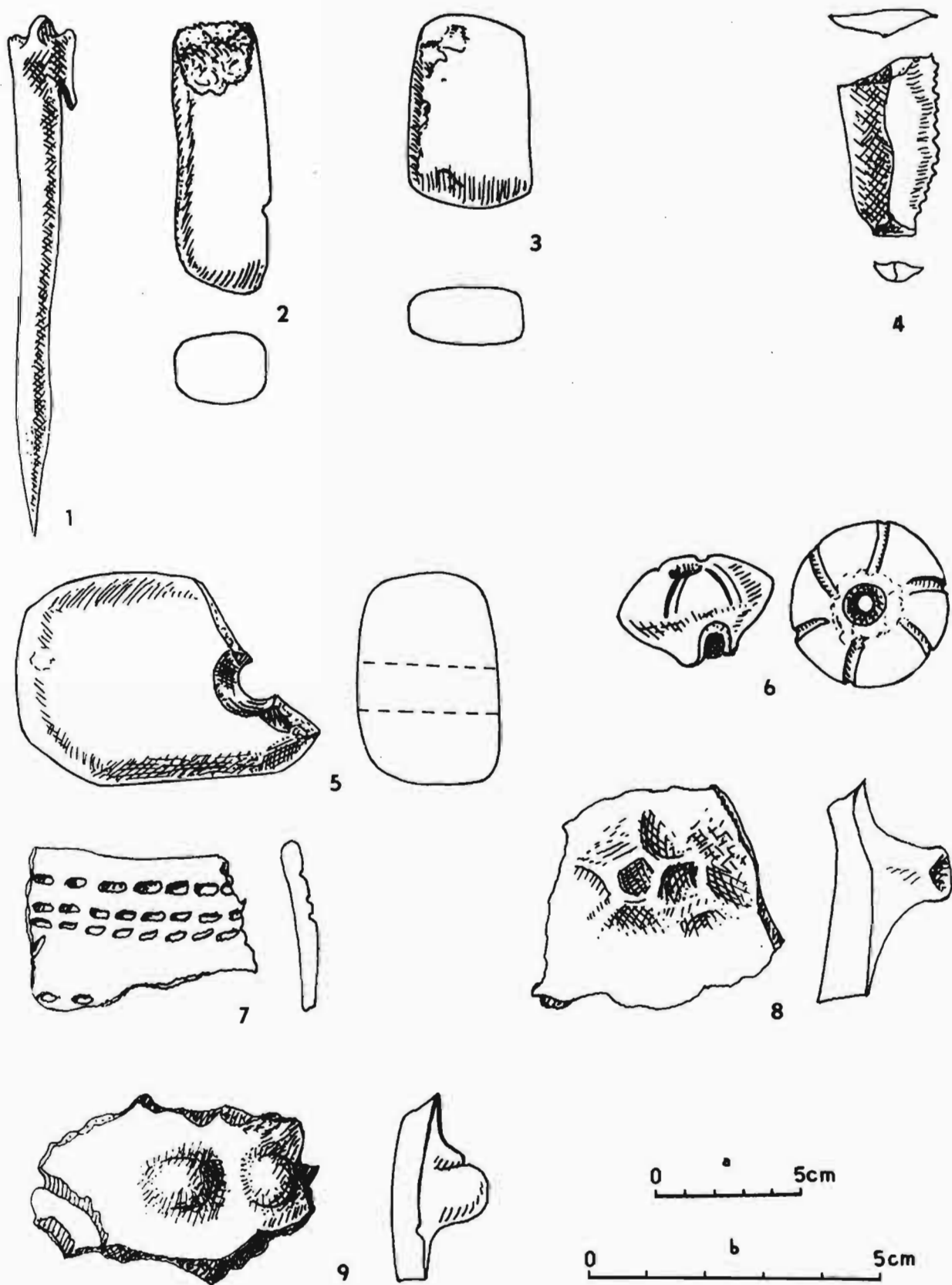
1. Hlinený praslen, dvojkónický, sivohnedý, na jednej strane zdobený šiestimi lúčovite usporiadanými ryhami; v. 1,7 cm, š. 2,8 cm (obr. 1: 6).

2. Črep z boku nádoby, zhotovenej z jemne plaveného materiálu, povrch je vyhladený, šedohnedý, časť zachovaného dekoru pozostáva z dvoch horizontálnych rýh, pod ktorými sú umiestnené trojuholníkovité políčka, vyplnené šikmými ryhami (obr. 3: 3).

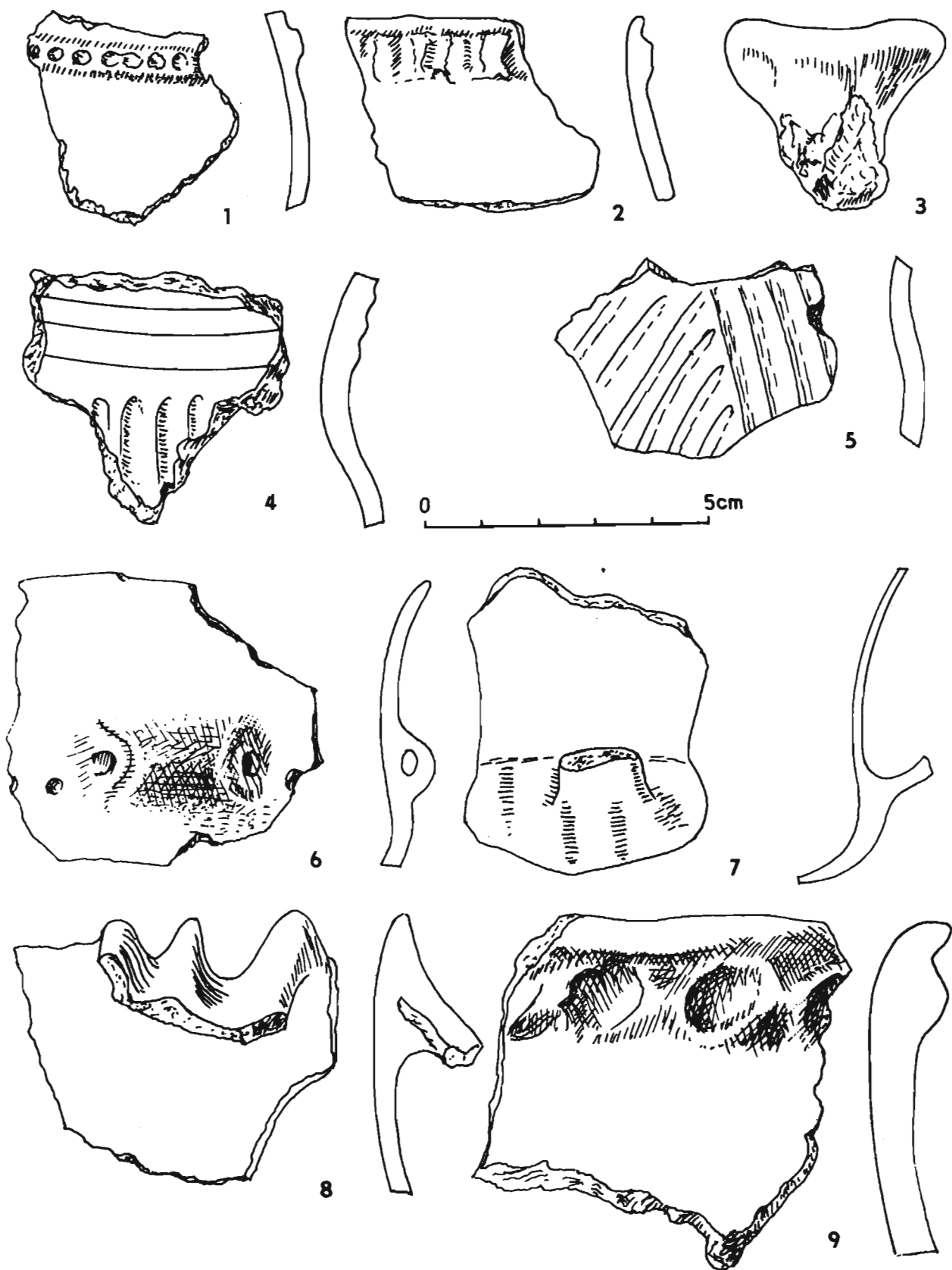
S t r e d o v e k

1. Fragment ucha z nádoby, zhotovenej z jemne plaveného materiálu, povrch je tehlovočervený so stopami hnedočervenej glazúry, zdobený trojnásobnou aplikáciou kruhového kolka s motívom kríža (obr. 5: 1).

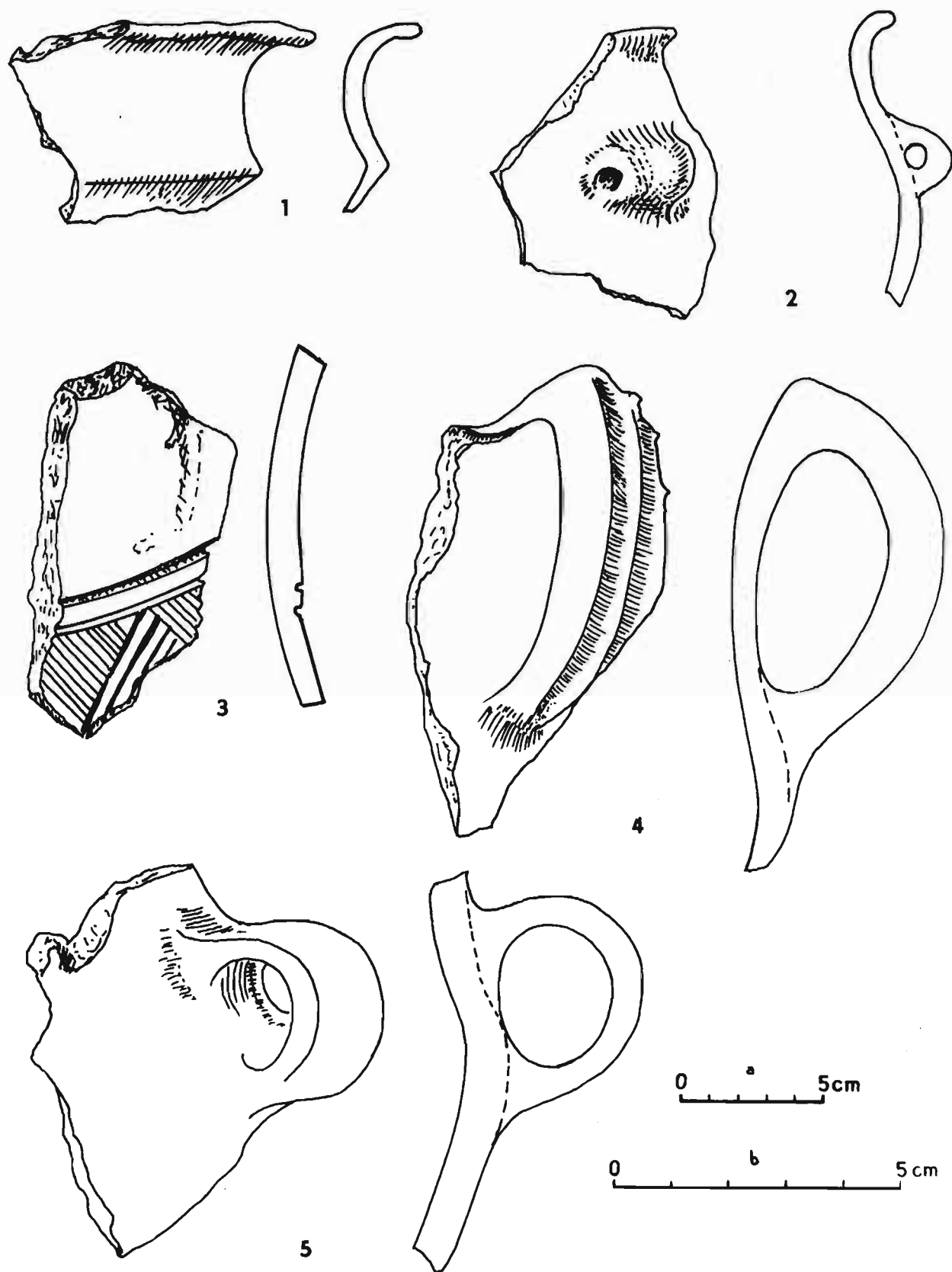
2. Črep z okraja tenkostennej nádoby, vyhotovenej na kruhu, materiál je jemne plavený, povrch pôvodne glazovaný hnedou glazúrou, pod okrajom je zdobený obežnými ryhami (obr. 5: 2).

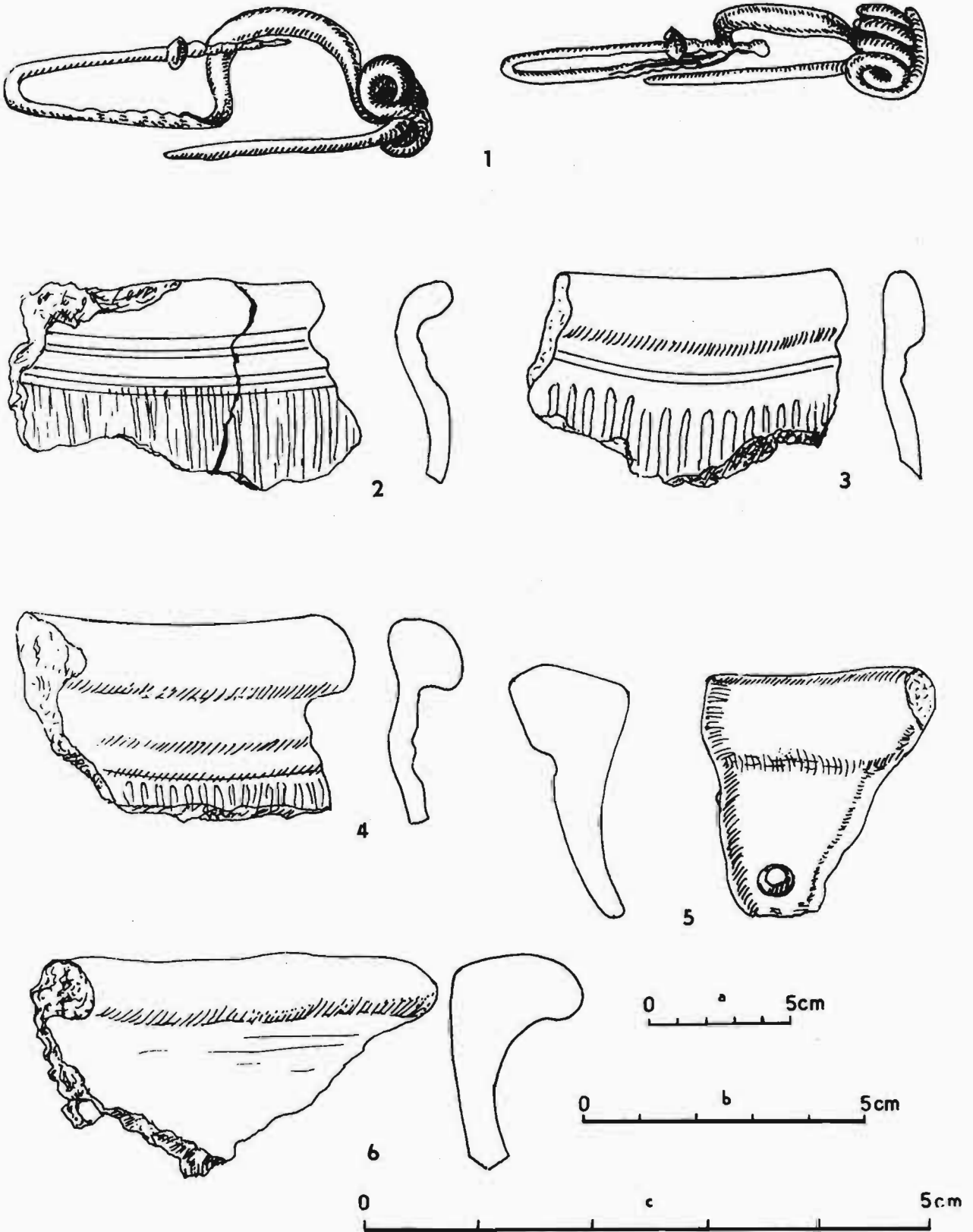
Obr. 1. Lapáš. 1 - kostené židlo, eneolit; 2, 3 - kamenné nástroje, neolit; 4 - čepielka, eneolit; 5 - kamenný sekeromlat, eneolit; 6 - praslen, doba rímska; 7-9 - lineárna keramika. Mierka a: 2, 3, 5, 7; b: 1, 4, 6, 8, 9.

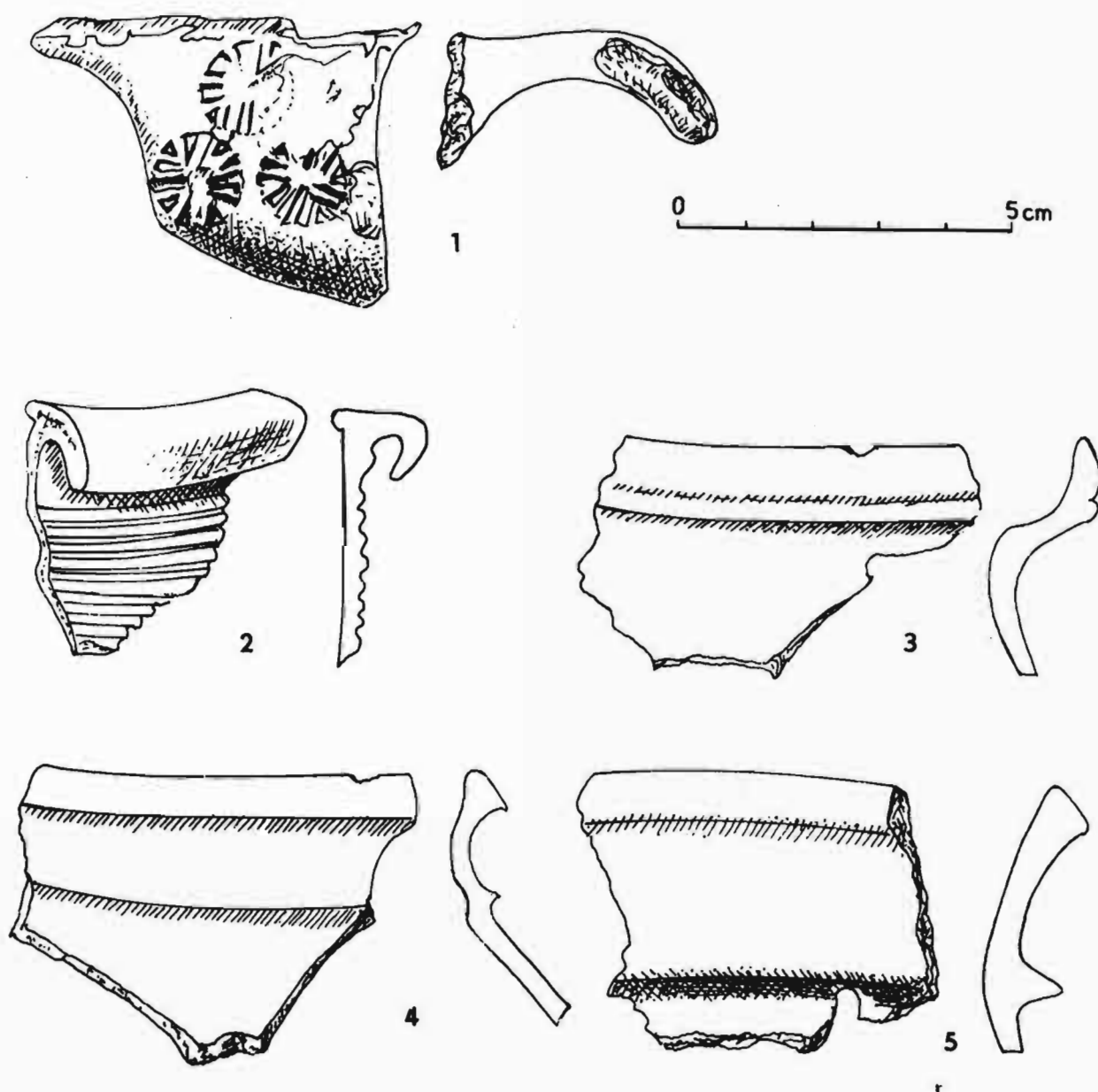
Obr. 2. Lapáš. 1-9 - badenská kultúra, klasická kanelovaná keramika. Mierka a: 1, 2, 4, 5, 6, 8; b: 3, 7, 9.

Obr. 3. Lapáš. 1, 2, 4, 5 - keramika čačianskej kultúry; 3 - črep z mladšej doby rímskej. Mierka a: 1, 2; b: 3-5.

Obr. 4. Lapáš. 1 - laténska spona; 2-6 - laténska keramika. Mierka a: 2, 3, 5, 6; b: 4; c: 1.

Obr. 5. Lapáš. 1-5 - keramika z 15.-16. stor.

3. Črep z okraja tenkostennej nádoby z jemne plaveného materiálu, vytočenej na kruhu, povrch je hladný, tehlovočervený, na okraji je umiestnená obežná ryha (obr. 5: 3).

4. Črep z okraja tenkostennej nádoby, vytočenej na kruhu, zhotovenej z jemne plaveného materiálu, povrch má vyhladený, hnedý, pod okrajom je umiestnené vodorovné rebro (obr. 5: 4).

5. Črep z okraja stredne hrubej nádoby, materiál obsahuje prímes piesku, povrch má vyhladený, svetlohnedý, pod okrajom je umiestnené vodorovné rebro (obr. 5: 5).

Neolitické osídlenie dokladá nepočetný inventár v priestore dnešných ovocných sádov JRD v Lapáši (45-21-03, 1 : 10 000, 174 : 364 mm): kamenný klin kopytovitého tvaru, považovaný za najstarší a východiskový tvar v rozvoji brúsených kamenných nástrojov (obr. 1: 2; Lichardus 1960, s. 850, 851), plochá kamenná

sekera a tri črepy hrubostennej keramiky kultúry s lineárnou keramikou (obr. 1: 3, 7-9).

Najpočetnejšie je zastúpený črepový materiál badenskej kultúry, patriaci stupňu klasickej kanelovanej keramiky (obr. 2: 1-9). Táto keramika je rozptýlená na poliach po oboch stranách cesty medzi Lapášom a Pohranicami (45-21-03, 1 : 10 000, 181 : 397, 175 : 397 mm). Odtiaľ pochádza aj zlomok sekeromlatu, čepieľka a šidlo (obr. 1: 1, 4, 5). V tejto polohe sa našli aj črepy čačianskej kultúry, dokladajúce osídlenie v mladšej dobe bronzovej (obr. 3: 1, 2, 4, 5).

Pozoruhodná je bronzová laténska spona, ktorá sa našla spolu s drôtovým esovite vinutým náramkom pri kopaní vínnej pivnice v ovocných sadoch JRD v Lapáši (45-21-03, 1 : 10 000, 165 : 376 mm). Oba predmety pochádzajú pravdepodobne z hrobu, ich nálezové okolnosti nie sú známe. Sponu možno datovať do 3. stor. pred n. l. na základe presnej analógie z laténskeho pohrebiska v Hurbanove-Bacherovom majeri (hrob 1; Benadík - Vlček - Ambros 1957, s. 55, obr. 11: 17, tab. XX: 2). Sponu z Hurbanova zaradil autor výskumu k vyspelým tvarom duchcovských spôn (Benadík - Vlček - Ambros 1957, s. 133). Z danej polohy pochádzajú tiež opísané laténske črepy, ako aj črep z mladšej doby rímskej (obr. 3: 3; 4: 2-6).

Stredoveké osídlenie dokladajú keramické fragmenty z 15.-16. stor. (obr. 5: 1-5).

Archeologická zbierka J. Tótha, ako aj staršie prieskumy realizované Archeologickým ústavom SAV v Nitre a súčasné prieskumy Oblastného nitrianskeho múzea v Nitre dokladajú bohaté osídlenie údolia potoka Kadaň od neolitu po stredovek.

L i t e r a t ú r a

BENADÍK, B. - VLČEK, E. - AMBROS, C. 1957: Keltské pohrebiská na juhozápadnom Slovensku. Bratislava.

LICHARDUS, J. 1960: Kamenné nástroje na Slovensku a ich hlavné typy. Archeol. Rozhl., 12, s. 842-859.

ARCHÄOLOGISCHE FUNDE AUS DER PRIVATSAMMLUNG VON J. TÓTH. Im Beitrag wird ein Teil der Privatsammlung archäologischer Funde von J. Tóth, eines externen Mitarbeiters des Nitraer Regionalmuseums in Nitra, vorgestellt. Die Sammlung enthält Funde aus Lapáš (Bez. Nitra): Steinwerkzeuge und Scherben aus dem Neolithikum - der Kultur mit Linearkeramik, und aus dem Äneolithikum - der Badener Kultur (Abb. 1: 2-5, 7-9; 2: 1-9), Scherben aus der jüngeren Bronzezeit - der Čaka-Kultur (Abb. 3: 1, 2, 4, 5), eine Fibel und Scherbenmaterial aus der Latènezeit (Abb. 4), ein Keramikfragment und einen Spinnwirtel aus römischer Zeit (Abb. 3: 3; 1: 6) wie auch Scherben aus dem 15.-16. Jh. (Abb. 5).

АРХЕОЛОГИЧЕСКИЕ НАХОДКИ ИЗ ЧАСТНОЙ КОЛЛЕКЦИИ Ю. ТОТА. В статье представлена часть частной археологической коллекции Ю. Тота, внештатного сотрудника Областного музея в Нитре. Коллекция содержит находки из Лапаша (р-н Нитра): каменные орудия труда и черепки эпохи неолита - культура линейно-ленточной керамики - и энеолита - баденская культура (рис. 1: 2-5, 7-9, 2: 1-9), черепки эпохи поздней бронзы - чаканская культура (рис. 3: 1, 2, 4, 5), фибулу и черепки эпохи латена (рис. 4), керамический фрагмент и пряслице римского времени (рис. 3: 3, 1: 6) и черепки XV-XVI вв. (рис. 5).

ŠTUDIJNÉ ZVESTI ARCHEOLOGICKEHO ÚSTAVU SLOVENSKEJ AKADEMIE VIED

24

Vedecký redaktor akademik Bohuslav Chropovský

Zodpovedný redaktor PhDr. Alexander Ruttkay, DrSc.

Výkonná redaktorka Helena Bublová

Technická redaktorka Melánia Líšková

Nemecký preklad Berta Nieburová

Ruský preklad PhDr. Edita Gromová

Vydavateľ Archeologický ústav Slovenskej akadémie vied v Nitre

Rok vydania 1988

Náklad 500 výtlačkov

204 str., 85 obr.

Vytlačilo Reprografické stredisko Archeologického ústavu Slovenskej akadémie vied v Nitre ako svoju 54. publikáciu